

చెన్న పట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౩౧

సంపుటము ౮

ప్రమోదూత సంవత్సరము మాఘమాసము

సంఖ్య ౨

శ్రీనూక్తిసుధానిధి

శ్రీ వేంకటపార్వతీస్వరకవులు

సంక్షేపతరంగము

౧

పటవాడన్ నిరుగాడుపారసమ! నాపై జాలిమై నెట్టడాల
వరిచేలం దులకించి మించు తిరువణ్ణాంధూరిఁ బాలించు న
ప్పెరుమాళ్లన్ వరదున్ సుదర్శనధరున్ బింబాధరున్ జేరి దు
ర్భరపాపాహతిఁ దక్కి చిక్కువడు నాపాల్ల న్నివేదింపవే!

౨

చెలువముఁ బ్రేమమున్ మృదులశీలముఁ గల్గిన బోటితోఁ గుతూ
హలమున మేయు నోజలవిహంగమ! నిచ్చలు వేదయజ్ఞఘ్న
మలఁ దగు నప్పరం బరిగి స్వామి జగత్ప్రియగర్భుఁ గాంచి యం
జలి ఘటియించి శ్రీచరణసన్నిధి నామొఱు విన్నవించవే!

3

బాదులు దీరి యెల్లెడలఁ బంటపొలంబులఁ జేరి మేయునం
చారవిహంగులార! వరనంపదలన్ విలసిల్లుచున్న వం
డూరి రథాంగపాణిఁ గరుణోదధి బింబఫలోష్ఠ భక్తమం
దారునిఁ జేరి మ్రొక్కు లిడి నావలనంతలఁ జెప్పి చూడరే!

౪

హితభోగాల్యనురాగసిద్ధి నడఁబాట లేని రాయంచదం
పతులారా! శ్రుతిఘోష మించు తిరువణ్ణాండూరఁ గొల్వన్నయా
శ్రితచింతామణి భక్తవత్సలుని సంసేవించి 'సేదాసి యొ
క్కతె నీకై నగ మయ్యె' నంచు దయ గల్గన్ దెచ్చి ప్రార్థింపరే!

౫

అలుకలు, సాంత్యనోక్తులు, నయంబు లెఱింగి ప్రియాసమేతులై
యలరెడు నంచలార! తడియారని పంకములందు శంఖముల్
చలఁగుపురంబుఁ జేరి తులనీదళదామకిరీటు నావిభున్
గొలిచి నమస్కరించి దయఁగూర్చఁగ నాకయి ప్రస్తుతింపరే!

౬

అలరుం బొన్నలఁ బాడు కోకిలములారా! మీనముల్ దూలుప
ల్వలముల్ గల్గి వెలుంగుచున్న తిరువణ్ణాండూరు వేంచేసి వే
ల్పులకున్ వేల్పుయి చక్రహస్తఁ డగు నాలోకేశ్వరుం గాంచి నా
తలఁ పూరన్ భ్రమ దీఱ నవ్విభుని వార్తల్ దెచ్చి రక్షింపరే!

౭

నెమ్మేను మాత్రమే నీలాంబుదము గాని పాటలాధర మేమొ పగడ మమ్మ!
కనుబొమల్ మాత్రమే కార్ముకమ్ములు గాని తరలాక్షు లేమొ కెందమ్ము లమ్మ!
కరములు మాత్రమే కల్పశాఖలు గాని శయము లేమొ కుశేశయము లమ్మ!
కాళ్లుమాత్రమే కంకరంబులు గాని పదము లేమొ కోకనదము లమ్మ!
దరసుదర్శనవస్తుమాత్రములే కాని - కరము లేమొ వరాభయకరము లమ్మ!
తిరుపురం బేలు నాసామి గుఱుతు వట్టి - చిన్నిచిలుకమ్మ! నామాట చెప్పి రమ్మ!

౮

విరియం బూదిన పొన్నలున్ బాగడలున్ వేష్టింపఁగాఁ జల్ల నొ
తిరువణ్ణండురుఁ జేరి చిన్ని చిలుకా! నీవ్యక్తిరీతోన్నతున్
సరిసాంభోదతినున్ జతుర్భుజని వబ్బాతాక్షు దర్శించి శ్రీ
చరణాబ్జంబుల చెంత నా తుదినమస్కారంబు లర్పింపవే!

౯

సరసీజానన రాజహంసమ! యువశృంఖారవాపూర్ణమా
తిరువణ్ణండురు డాసి దాసి నను నార్తిం ద్రోసి దాఁగున్నయ
ప్పరమేశున్ హరిఁ గృష్ణదేవుఁ గని శ్రీపాదంబునన్ వ్రాలి దు
ష్కరపాపహతిఁ దూలు నావెతల నేకాతంబునన్ డెల్పుమా!

౧౦

వలపుం బుప్పొడిపూత నొప్ప మధుప్రవాతంబులారా! విని
ర్మలపంపాతటిసీతతోత్తరమునన్ రాజిల్లు వండురి ని
చ్చులు బాలించు దశాన్యదుర్గనిధనున్ శౌరిన్ విలోకించి 'నిం
దలు నా కేల? త్వదర్థమే బ్రదికి యున్నా' నంచు వాక్రువ్వరే!

సోత్పానతరంగము

౧

నామీద వలచూపు నాటింపఁగా నేల? నాయాట భంగంబునేయ నేల?
ఇది చూచి నీప్రియ లీనడింపఁగ నేల? యొరులు నిన్నాడ నే నోర్వ నేల?
నీకంటఁ బ్రేయసుల్ నా కెవ్వ రన నేల? మరు లేచ నీ నంగిమాట లేల?
ఒట్టునత్యంబులు గట్టిపెట్టుట యేల? నాచెంతఁగూడ నీ నటన లేల?
గచ్చకాయయు బంతి నా కిచ్చివైచి - వంచనలు మాని పదవోయి వారికడకె
ప్రబలంకాధీనాభవైభవవిరామ! - అఖలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ!

౨

చూపుదూపుల నన్ను జాట్టుముట్టెద వేల? మారుపోరాడు నీ వారలుండ
నవ్వువెన్నెలవాఁగ నన్ను ముంచెద వేల? సరిగంగలాడు నా నవతులుండ

బర్నిపింఛంబు నాపైని ద్రిప్పెద వేల? మటుమాయబాండ్లు నీ మగువ లుండ
మురళీధ్వనుల నన్ను మరులుకొల్పెద వేల? తొత్తులై నానూడుకత్తై లుండ
గోల నగునన్ను వలపులఁ గూల్చు నేల? - తుట్టతుద కాస లన్నియుఁ దూర్చు నేల?
చిట్టకా ల్కాని పొమ్ము నీ చెలులకడకె - అఖిలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ !
సరసీజాతులు, పల్లవాధరము, హాసజ్యోత్స్నయున్ నెమ్మదిన్
గరఁగింపన్ బలుబాములం బడితి నిన్ గాంఘీంచి; బర్తాలకా
భరణల్ నీప్రియ లే నెఱుంగుదును! నన్ బాధింపఁగాఁబోక నీ
మురళీగానము విన్పి పిల్చుకొను మాపూఁబోండ్లనే మాధవా!

3

అల పాలేటిని వెన్నఁ గొన్న నెఱజాణా! నేటి నీమంపుఁగ
న్నులకున్, వాడిన మోవిచెన్నులకు నేనో కారణం పొర! మా
యలు నాచెంగటనా? నిను న్వలచి నీకై చిక్కునీప్రాణకాం
తల నమ్మింపుము! పొమ్ము వారికడకే! నామెప్పు నీ కేటికిన్ !

౪

లోకము లన్నియున్ గడుపులోఁ బ్రళయంబున డాచి చిన్నిమ
త్తాకునఁ బవ్వళించు కపటాత్ముడ వెవ్వ రెఱుంగువారు నీ
పోకలు? సోగకన్గవలఁ బొల్పు లతాంగులు క్రీడ నేయు నీ
సైకతభూమినా పసుల సాఁకుట? రా కిటు నన్ గలంపఁగాన్.

౫

కలఁపంబోకుము కల్ల లాడి నను; నీ కన్గప్పటల్ భూనభం
బులకున్ గొత్తలె? నీ సుదర్శనమె చెప్పం గాదె? వాఙ్మోఘురిన్
వలపుల్ చిమ్మెడు నీప్రియల్ వగవ నవ్యక్తోక్తులం బల్కు ము
ద్దుల నాచిల్కలఁ బల్కరింతు! మతి లేదో నీకు గోపాలకా!

౬

మాయాలీలలఁ జూపి నాపసిఁడిబామ్మం దీసికొన్నంత నే
మాయెన్; నీవటనంబు లే నెఱుంగనే! యాసించి త్రైలోక్యరా

జ్యోయోగ్యో రమణీనహస్రములు నిన్నే కొల్చి యుండంగ న
న్నా యిట్లల్లరిపాలు చేసి యపహాస్యా లాడుటల్? మాధవా!

౭

జలధిప్రావృతమేదిసీవలయరక్షాదక్ష! మాచిత్రముల్
బలిమిన్ గైకొని చిన్నబుచ్చు టిది మేలా సీకు? నీయంతవా
రలకైన న్నకి తప్ప తప్పే గద! యీరట్టెల్? మాగుట్టు వా
డల కెక్కించిన వారు వీ రనక చుట్టా లెల్ల నిందింపరే!

౮

విలయంబందు సమస్తజీవులను సీవే మ్రొంగి తల్లత్కి)యా
ఫలముల్ మాటకయుండఁ గ్రమ్మట సృజింప నేర్చి యన్నింటి క
వ్వల వెల్గొందెడి జ్ఞానమూర్తివి గదా! వాహ్యశ్చిత్ర తోడిచె
ల్వలు పిల్వన్ బువుదోట కేగు మము నిల్వంబెట్టెదే మాధవా!

౯

స్వామి! నినుఁ గోరి నీకటాక్షముల కూరి - బొమ్మరిలు గట్టి తిరుప్రసాదమ్ము వెట్టి
పిలువఁ బిలువంగ వచ్చి నీవెలమిఁ గనక - కాలితోఁ దన్నివైచిత్రే కరుణ మాలి!

౧౦

ముల్లోకములు దేజరిల్ల శోభిల్లు నీ మణికిరీటమునకై మరగి మరగి
ముద్యోదుకయ్యాల మొన తేండఁ జెందు నీ ఖరపరశ్వధధార కెఱఁగి యెఱఁగి
బ్రహ్మాండకోటులఁ బ్రభవింపఁజేయు నీ ధర్మసంకల్పంబుఁ దలఁచి తలఁచి
ప్రజమండలముఁ దస్స విజయంబు నేయు నీ జలదమోహనమూర్తి వలచి వలచి
లబల లగు మేము, గోపికలైన మేము - విరతి యెఱుంగని విరహాన్ని వేగవలసె
నీనెనరు గోరుకొను టిందుకే నఁటోయి! - అఖలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ!

సాహిత్యరత్నాకరకారుడే భాష్యరత్నప్రభాకారుడు

వేమూరి నృసింహశాస్త్రిగారు

శ్రీమదాదిశంకరాచార్య విరచిత బ్రహ్మ సూత్రభాష్యమునకు భాష్యరత్నప్రభ యనువాఖ్యానమును రచించినది శ్రీ రామా నందాచరపర్యాయులగు శ్రీ గోవిందానంద సరస్వతీ స్వాములవారు. సాహిత్యరత్నాకర మను అలంకారశాస్త్రగ్రంథమును రచించినది శ్రీ వారణాశి ధర్మాభట్టుగారు. ఈ యుభయ నామములు విమర్శింపగ నాశ్రమభేదముచే నొకవ్యక్తికే వర్తించునటుల తేలుచున్నది. అది యెటులనగ:—

ధర్మాభట్టుగారు సర్వశాస్త్రములలో నిరుపమాన పాండిత్యముకలిగి శ్రీరామా పాసన నిధికముగ జేసి, యద్వైతాజ్ఞానము సంపాదించి 'ఈశ్వరానుగ్రహ దేవ పుంసా మద్వైతవాసనా' అను ప్రమాణమునకు లక్ష్యభూతులై శ్రీ గోపాల సరస్వతీ స్వాముల వారి యనుగ్రహముచే సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి, శ్రీ శాంకరబ్రహ్మ సూత్రభాష్య ముపై భాష్యరత్నప్రభ యను వ్యాఖ్యాన మును రచించి లోకోపకారము జేసిరి. ఆవ్యాఖ్యానమంగళాచరణశ్లోకములలో ప్రథమ శ్లోకమున తమ కిష్టదైవ మగు శ్రీరాముని

"య విహ కామణికం శరణంగతో

ఽప్యరిసహాదర తవ మహత్పదం;

త మహ మతు హరిం పర మాశ్రయే
జనకజాంక మన స్తకుభాకృతిం."

అని సగుణ నిర్గుణ రూపముగ నుతించుటయే కాక, చతుస్సూత్రీయంతమున సమన్వయ సూత్రభాష్యమునకు వ్యాఖ్య రచించుచు భాట్టప్రాభాకరవృత్తికారాది బహుమతముల చివర ఖండించెడి భాష్యపంక్తులకు వ్యాఖ్య నొసర్చి,

"రామనామ్ని పరే ధామ్ని కృతస్మిన్నా యసమన్వ
కార్యతాత్పర్యబాధేన సాధిత శ్చుద్ధబుద్ధయే." [యః;

అని సర్వవేదవాక్యములకు వృత్తికారాదులు చేసిన కర్మయందు సమన్వయమునకు బాధ జూపుచు రాము డనే పేరు గల పరమాత్మ యందు సమన్వయము నాబుద్ధికోటకు సాధింప బడినది యని శ్రీరామపూర్వతాపి న్యుపనిషత్తులో

"రమస్తే యోగినో ఽనంతే నిత్యానస్తే చిదాత్మని;
ఇతి రామపదే నాపౌ పరం బ్రహ్మోద్ధియతే."

అని ప్రదర్శింపబడిన వ్యుత్పత్త్యనుసారముగ రాముని నిర్గుణపరమాత్మగ భావించి రామ భక్తిని విడనాడకుండ సర్వవేదవాక్య సమన్వయమును జూపెను. ఇంతయే కాక బ్రహ్మ సూత్రముల నాల్గధ్యాయములలో పదియారు పాదము లుండును. పాదములలో నుండు

ప్రత్యధికరణార్థమును పాదాదియందొకశ్లోకము
రామపరముగ రచియించి ముందుగ సర్వాధి
కరణార్థములను పిపతిషుజనరంజకముగ సూచిం
చిరి. అట్లు ప్రతిపాదాదియం దుండు శ్లోకము
లనన్నిటి వ్రాసినచో గ్రంథవిస్తర మగు నను
భీతిచేత మచ్చున కొకశ్లోకమును మాత్రము
వ్రాసి యందలివిశేషముల జూప బూనినాడను.
ప్రథమాధ్యాయ ద్వితీయపాదాదిని,

“శ్రీరామం క్షేధ మత్తారం గుహాశాయన మస్తరం;
అస్తర్యామిణ మక్షేయం వైశ్యానర మహం భజే.”

అనగా ఈపాదమునందుండు సప్తాధికరణార్థ
మును సంగ్రహముగ శ్రీరామునియం దన్వ
యించునటులు విశేషణముల ప్రయోగించి
యట్టి రాముని నే భజించెద నని స్తుతించెను.
అది యెట్లనగ, “సిద్ధం” అనుపదముచేత “సర్వ
త్రప్రసిద్ధోపదేశాత్” అను సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి
కరణార్థమును, “అత్తారం” అనుపదముచే
“అత్తా చ రాచరగ్రహణా” త్తను అత్తాధికర
ణార్థమును, “గుహాశాయనం” అను పదముచేత
“గుహం ప్రవిష్టావాత్మానౌహి తద్దర్శనాత్”
అను గుహాధికరణార్థమును, “అంతరం” అను
పదముచే, “అస్తర ఉపపత్తే” అను అస్తరా
ధికరణార్థమును, “అస్తర్యామిణం” అనుపద
ముచే “అస్తర్యామ్యధివైవాదిషు తద్దర్శవ్య
ుపదేశాత్” అను అస్తర్యామ్యధికరణార్థమును,
“అక్షేయం” అనుపదముచే “అదృశ్యత్వాధి
గుణకో ధర్మోక్తే” అను అదృశ్యత్వాధికర
ణార్థమును, “వైశ్యానరం” అనుపదముచే
“వైశ్యానర స్సాధారణశబ్దవిశేషాత్” అను

వైశ్యానరాధికరణార్థమును నిరూపించిరి.
భాష్యవ్యాఖ్యాస్తమునగూడ నిటులనె

“అస్తర్యామి జగత్సౌఖ్యే సర్వకర్తా రఘుద్యహః;
అతోఽత్ర దోషోఽకేఙ్కర్య స్సాస్య దేవ హ్యేవేతి
[కావనాల్.”

అనియు,

“వక్ష్యే స్యత్తోక్తు పాశ్చ్య కరతలయుగళే
కాస్తుభాభాం జయంచ
సీతాం కోదండదీప్తా మధయవరయుతాం
వీక్ష్య రామాంగసంగః;
స్వస్యాశక్య స్యా దీర్ఘం హృది కృతమననా
భాష్యరత్నప్రభేయం
స్వాత్మానందైకలుభా రఘువరచరణాం
భోజయుగ్మం ప్రపన్నా.”

అని శ్రీరామచంద్రునకే కృతినమర్పణ చేసి
నారు. ఇక ధర్మాభట్టుగారు తాము రచించిన
సాహిత్యరత్నాకరగ్రంథములో, “న వయం
విద్యానాథాదివ తుక్కింభరయః.” అన్నారు.
అనగ విద్యానాథకవిగారు ప్రతాపరుద్రీయ
మను అలంకారగ్రంథమునురచించి ప్రతాపరుద్ర
మహారాజుగారికి కృతి నిచ్చుటయే కాక ప్రతి
లక్షణమునకు నుదాహరణముగ శ్రీప్రతా
పరుద్రమహారాజుగారివిషయమై శ్లోకము రచి
యించి ప్రతిశ్లోకములో నతనిని తగులవేసిరి.
ఈయన అట్లు మనుజునికి కృతి నీయక శ్రీరా
మభక్తిచే చతుర్విధనాయకులను శ్రీరామ
లక్ష్యణ భరత శత్రుఘ్నుల నుదాహరించెను.
అనగ ధీరోదాతనాయకుండు శ్రీరాముం డని
యు, ధీరోద్ధతనాయకుండు లక్ష్మణుం డనియు,
ధీరశాంతనాయకుడు భరతుం డనియు, ధీర

లలితనాయకుండు శత్రుఘ్నం డనియును వర్ణించెను. ఇంతియే గాక ధర్మాభట్టుగారు బ్రహ్మమృతవర్షిణి యని యొకవేదాంతగ్రంథమును శ్రీవ్యాసకృత బ్రహ్మసూత్రములకు గురువృత్తిరూపముగ రచించిరి. 'దీనికి గురువృత్తి' యని, 'బ్రహ్మమృతవర్షిణి' యనియును పేరులున్నవి. అందు మంగళాచరణముగ రచించిన శ్లోకము

“శ్రీరామచరణద్వయే మద్యయానందసాధనం; గ్రంథః”
 నమామి య ద్రక్షోయోగా త్పాపాణోఽపి సుఖం

అని శ్రీరామభక్తిభరితముగ నె యున్నది. అంతమునందు

“విదుషాం కంఠభూషేయం మయా వృత్తిః కృతా
 వ్యాసవాక్యణీసంపృథ్వా సీతయే కేఽస్తు సర్వదా.”

అనియు,

“య స్ఫుర్వక్రుతివద్దినద్దితతమ
 ర్మాయాత్మనిద్రాంగతః
 సుప్తోఽస్మి స్థన పట్టణే పరిమితే
 కల్పాంతతల్పాంతరే;
 య స్ఫుర్వా పరిపరిసాంగనయజ
 ప్రజ్ఞాప్రవాహస్తజ
 ప్రజ్ఞాభ్యసూఖాకృతిః కృతి మిమాం
 రామ స్ఫుగ్భూతా నః.”

అని శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువుగారికె కృతినమర్పణ జేసి కృతకృత్యుం డాయెను. మఱియు బ్రహ్మమృతవర్షిణిలో ప్రత్యభ్యాసమునకు, ప్రతిపాదమునకు, ప్రత్యధికరణమునకు సంగతి జూపించుటయు, పూర్వపక్షసిద్ధాంతములకు ఫలనిరూపణ నేయుటయు భాష్యరత్న

ప్రభావ్యాఖ్యానమును బోలి యున్నది. కొన్ని స్థలములలో నవియె పంక్తులున్నవనియు చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మమృతవర్షిణి సాక్షాత్తుగ బ్రహ్మసూత్రములకు వ్యాఖ్యానము. రత్నప్రభ శాంకరభాష్యమునకు వ్యాఖ్యానము. ఇట్టిభేదమే కాని యాశయములో కాని, రచనాశైలిలో కాని యేమి భేదము కాన్పించదు. ఇతరభాష్యవ్యాఖ్యానములలో, నితర సూత్రవ్యాఖ్యానములలో నీరీతిగ

“విషయో విశయ శ్చైవ పూర్వపక్ష స్తథోత్తరమ్;
 సంగతి శ్చేతి పంచాంగం ప్రాంచోఽధికరణం విదుః”

అని చెప్పబడిన అధికరణపంచావయవములను చూపించి వ్రాయుట లేదు. ఇట్లుండుటకు హేతువు నామభేద కాలభేదాశ్రమభేదావస్థాభేదములుండినను కర్తృభేదము లేకుండుటయే యని చెప్పి తీరవలయును. ఈరీతిగ శ్రీరామభక్త్యతిశయసామ్యమువలనను, గ్రంథ రచనాశైలీసామ్యమువలనను, పంక్త్యర్థసామ్యమువలనను, విద్యత్కథనమువలనను సాహిత్య రత్నాకర బ్రహ్మమృతవర్షిణీకర్తయగు ధర్మాభట్టుగారే తుర్యాశ్రమస్వీకారానంతరమున భాష్యరత్నప్రభాకారులని చెప్పవలసి యున్నది.

ఆధునికసంప్రదాయానుసారముగ నిట్టి మహానీయుల జీవితచరిత్ర కొంచెమైన వ్రాయవలసిన యవసరము గలిగి యున్నది కాని పూర్వకాలికులు నూత్నగ్రంథము సంధవించెనేని గ్రంథస్థవిషయముల విమర్శించువారే కాని

గ్రంథకర్తచరితాదుల విమర్శించువారు కాకుండుటచే నప్పటిగ్రంథప్రణేతలు తమచరిత్రను గ్రంథములో కాని, విడిగ స్వీయచరిత్రరూపమున గాని ప్రకటించువారు తారెరి. ఇట్టిస్థితిలో నన్నాసాశ్రమస్వీకారముం జేసినవారు పూర్వాశ్రమచరితస్మరణముకూడ జరితహేతువని యతివిధివిధాయక విశ్వేశ్వరస్మృతి ప్రభృతి ధర్మశాస్త్రగ్రంథములలో నిషేధముండుటచే సుతరాం ప్రకటించుటకు వీలులేదు. కాని ప్రకృతమహానుభావుల జీవితచరిత్ర పూర్వోత్తరాశ్రమములలో వారు వ్రాసిన గ్రంథాద్యంతములందలి శ్లోకగద్యలనుబట్టియు, బ్రతీతినిబట్టియు నాబుద్ధికి గోచరమైనంతవఱకు వ్రాయబూనినాడ. దోషజ్ఞులు మన్నింతురుగాక!

ఈ దేశమునందు సూత్రభాష్యప్రవక్తలగు విద్వాంసులు స్వాములవార్లు, ముఖ్యముగ నైజాందేశమున సుప్రసిద్ధులగునట్టియు, తర్కవేదాంతాద్యనేకశాస్త్రదక్షులగునట్టియు, అనేకపండితులకు వేదాంతశాస్త్రబోధ జేసినట్టియు, వాదకతాశక్తిలో నద్వితీయులగునట్టియు శ్రీ పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య అచ్యుతస్వాములవారును ఈభాష్యరత్నప్రభాకారులు పూర్వాశ్రమమున కృష్ణానదీతీరములో నున్న పెదపులివఱ్ఱు అనే గ్రామకాపురస్థుడగు శ్రీ వారణాశి ధర్మాభట్టుగారు సంన్యాసాశ్రమమును గ్రహించి సూత్రభాష్యముపై వ్యాఖ్యను రచించిరని నడువుచుండెడివారు. అందుకు తార్కాణముగ: నేను

కొంతకాలము పెదపులివఱ్ఱు గ్రామములో నివసించితిని. అచ్చట వారణాశివా రున్నారు. వారినడుగగ వారు చెప్పినది యేమన శ్రీధర్మాభట్టుగారు తమకు కూటస్థపురుషు డనియు, ఇట్టిగుర్తులు శాశ్వతముగ నుండుటకు సంధ్యావందనములో కొన్ని మార్పుల జేసి తమనంతరి వారి కభ్యాసము చేయించినా రనియు, తమ పితృ పితామహాదు లందరు ధర్మాభట్టుగారుమన. మూలపురుషు డని చెప్పెడివా రనియు, వారు రచించిన గ్రంథములు చాలకాలము వరకు తమగృహములలో నుండినవనియు-అవి తాళపత్రలిఖితము లగుటచే కృష్ణానది వరదల వల్ల నశించిన వనియు బహుపర్యాయములు చెప్పిరి. ఇప్పటివారు ధర్మాభట్టుగారికి తొమ్మిదవతరమువారట. వీరు తెలంగాణ్యశాఖవారు. హరితనగోత్రకులు.

ఈతెగవారిలో నెప్పుడు పెద్దవిద్యావంతులు లేకున్నను వీరితాతముత్రాతలు ప్రసిద్ధపండితులై సంన్యాసులకు పైతము భాష్యశ్రవణముం జేయించువారట. పూర్వికులలో నొకడు ప్రసిద్ధు డుండినచో నాయన మావంశస్థుడే యని చెప్పకొనుట కలదు కాన కృష్ణాతీరములోనే మఱికొన్ని గ్రామములలో తెలంగాణ్యులు వారణాశివా రుండి వారును ధర్మాభట్టుగారు మావంశస్థుడే యని చెప్పట కలదు కాని వారిది మఱియొకగోత్రము. పులివఱ్ఱులో నున్నవారిది హరితనగోత్రము. ధర్మాభట్టుగారు సాహిత్యరత్నాకరములో స్వయముగ

తమది హరితనగోత్ర మని నుడివియున్నారు. పులివట్టువారి సంధ్యావందనములో ధ్రువోప స్థానము చెప్పుట మున్నగు కొన్నిమార్పు లుండుట, విద్యత్సంతతివారగుట మున్నగు కారణ కలాపముచే పెదపులివట్టువారే ధర్మా భట్టుగారి సంతతి యని నిశ్చయింపవలసి యు న్నది. సాహిత్యరత్నాకరములో, వారణాసి నుండి వచ్చినవారగుటచే తాము వారణా సివారైరియు, తమరు పండితవంశములో బుట్టినవారనియు చెప్పుచు, ధర్మాభట్టుగారు తమ తాతగారి పాండిత్యవిశేషము నిట్లు వర్ణించిరి :

“యేన స్వైర మఘాణి పాణినిమతం
ప్రాణాది కాణాదవా
స్థంధే శ్చష్ట మశుట్టి భట్టగురువా
గుట్టికితే కుట్టిమే;
నిశ్శంకం నిరటంకి శంకరమతం
చాక్షోది నాత్యంశ్రీవా
గ్ధ్యన్యన్యమృదలా పృథిండి నిఖిలా
పాపండుమందాటవీ.”

అని యీ శ్లోకమునందు తమ తాతగారికి పద్దర్శనములందును పూర్ణపాండితి యున్న టుల వర్ణింపబడి యున్నది.

ఇంకను పిరిపినతండ్రిగారికి వేదమునం దప్రావధానముం జేయు ప్రజ్ఞ కలదని మఱి యొకశ్లోకముచే వర్ణింపబడినది. అది యెట్లన,

“పద క్రమ జటాక్షరక్రమ పదక్ర మా రోహణా
తరోహ నిమమక్ర మాక్రమ మఖానధావాగ్యవి;
పరిక్రమణచక్రవ ర్త్యభిధయా ఽప్యదిగ్రూఢయా
చచార బహుశః క్షితౌ ద్విజరభేన నారాయణః.”

అనగ, నారాయణః = నారాయణావధానులగా రు; ద్విజరభేన = బ్రహ్మరథముచేత (శ్రీ మహా విష్ణువు గరుడక్షిరథముచే దిరిగినటు లని వ్యస్తశిష్టరూపకాలంకారము); అప్యదిగ్రూఢ యా = ఎనిమిదిదిశలబ్రసిద్ధిపడినట్టి; పదక్రమ... అధ్వని = పదము, క్రమము, జట, అక్షరక్రమ ము, పదక్రమము, అరోహణావరోహము, (అనగఘనము, ఘనమాలా మున్నగునవి) విష మక్రమము, అక్రమము లోనగు నవధానమార్గమునందు; పరిక్రమణచక్రవ ర్త్యభిధయా = తిరుగుటలో చక్రవర్తి యనడిపేరుతో; క్షితౌ = భూమిపై; బహుశః = అనేకపర్యాయములు; చచార = నంచరించెను.

వేదాధ్యయననిపుణు లెనిమిదిమంది బ్రాహ్మణు లెనిమిదిప్రక్కల కూర్చుండి స్వస్తి చెప్పుచునుండ, ఒకరితో పదము, ఇంకొకరితో క్రమము, మఱియొకరితో జట, వేరొకరితో నక్షరక్రమము, ఇటులనే పదక్రమ, ఘనమాలాదుల నొకసారిగ తప్పకుండ స్వస్తి చెప్పుట మున్నగు నవధానమార్గమందు దిరి గెడివారలలో చక్రవర్తి (గొప్పవాడు) అనే పేరుతో నారాయణమూర్తి గరుడరథముతో దిరిగినటుల పుడమిపై దిరిగినా రని తాత్పర్య ము. ఈరీతిగ సాహిత్యరత్నాకరప్రథమతరంగ మందున వ్రాసికొనిరి.

మఱియు రత్నాకరములో నచ్చటచ్చట నుదాహరణముల నిచ్చుటకు “మదీయే కృష్ణా స్తవే” యని వ్రాయుటనుబట్టి ‘కృష్ణాస్తవ’మని

క తి య వారు ప్రే డింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తలనూనెలు, అత్తరులు
మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరపరిమళము గల తలనూనెలు
కుసుమాల్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-
తలనూనెలలో సాటిలేనిది, పంపన్నలు మెచ్చినది.
వెల సీసా 1 కి. రు. 1-0-0
బ్లూకోల్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్):-గులాబీపువ్వులనిజసౌరభ మిందుగలదు.
కోబాపూవుల కాసక్తి గలవారి కామోద మొనగడు.
వెల సీసా 1 కి. రు. 0-14-0
కోకోనట్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్):-టెంకాయనూనె తలనూనె పువ్వు
గింమనని ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు నిద్ర
ముచేసినచో నది ప్రశస్తమో తెలియదు. ఈ 777
నెం. రులో (రిజిస్టర్డ్) చేసిన ఈ టెంకాయనూనె
కుద్దిచేయబడి దుర్వాసనారహితముగా చేయబడి
మాతృమృగానాసంకలితముగా జేయబడినది. అం
దుచే అందరిచే మెప్పువొందినది. వెల సీసా 0-14-0
భువ్వమాలి హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-మాలి భువ్వసువాసనతో అరిమనోహరమై వృద్ధయరంజక
మై యొప్పు తలనూనె యిది.
వెల సీసా 1 కి. రు. 0-14-0
సువర్ణమాలా హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-యిది సర్వజనాదరణీయమైన కుకుమార సువాసనగల తలనూనె.
వెల సీసా 1 కి. రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తరులు

ఆల్ మధుకర్ నెం. 777:-ఈ అత్తరువందుగల సౌగంధ సువాసనచే మోహితులై అనేకమంది
యా అత్తరును తమ యధిమానసౌరభముగా భావించుచున్నారు. ఒకసారి యుపయోగించినచో సర్వదా వరించిన
టగును.
వెల ½ డ్. సీసా 1 కి 1-12-0 ½ డ్. సీసా 1 కి 1-0-0
ఓల్ కుసుమాల్ (రిజిస్టర్డ్) పరిమళములం దపూర్వచిత్రములు:-అప్పుడు కోసిన పూవులవాసన యీ అత్త
రుగందు కలనని సౌరభప్రియు లందరును అంగీకరించిరి. సారా ఆరణ్యులలో చేర్చిన యితర అత్తరులను చూచి విమ
నుచెందినవారి మనోభీష్టమునకు తగిన అత్తరు. నిది కుకుమారమైన మాతృసౌరభము వెదజల్లును.
వెల ½ డ్. సీసా రు. 2-0-0 ½ డ్. సీసా రు. 1-0-0
నెం. 777 ఓల్ బాస్మిక, ఓల్ హీనా, ఓల్ కోల్, ఓల్ లిలీబాజం, ఓల్ మన్గ్ర, ఓల్ నీకోరి,
ఓల్ బహుల్, ఓల్ కురంగి ప్రతిది వెల ½ డ్. సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ½ డ్. సీసా 1 కి రు. 1-0-0
పాకింగు పొత్తేజ ప్రశస్తిము. రెండవజాతిచిట్టు పంపినవారికి కోరిన అత్తరులలో ఒకమాదిరి సీసా రు. 4
కోరిన తలనూనెలు ఏ రెంటైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుదు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుదు. వీనికిబదులుగా వేనినైనను
అంగీకరించకుదు. ఘరానాగల బెహధముల దుకాణములన్నింటియందును దొరకును. లేదా,

కతియవారు ప్రేడింగు కంపెనీ, బాంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు :-కాదర్ సాహెబు అందు సన్స్

కామినియా నూనె

జీవకు వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది
ఎందుకు?

కామినియా నూనె

వెంట్రుకలు దిశిపోకుండా కాటంకపరచును

కామినియా నూనె

చుండను పోగొట్టును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు సంబంధించిన వ్యాధులు లన్నిటిని కురుగ్గును. ఇది
యూగా మన్న పుష్కెకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కవసరమైన వస్తువులు, మెం
దుకు కావలసిన ఆమూల్యవస్తువులు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్రియు ఆహారకరమైన మహాసనగలది.

కామినియా నూనె శిశోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి ముగుణము లందుకులనననే వేలకొలది కుటుంబము
లందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గమకనే దీనిని "శిశోజములకు ప్రాణ మని" దీని
యందు గల లాభకారియైన ముగుణములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. రి. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓ టో ది ల్ బ హార్ (రిజిస్టర్డు)

హిందూ దేశమున దంతలును యిది విరివిగా అమ్ముబడుటనుబట్టియే దీనికి
గల అసాధారణమైన శ్రేష్ఠత్వమును రుజువుచేయుచున్నది. కొన్ని బొట్లు చేరి
కుమారలపైన చల్లిన సీమపుష్పములు, మల్లెపుష్పముల వాసనవలె మనోహరమైన
దీర్ఘ మహాసనను గలిగించుచున్నది.

1 బె. బుడ్డి 1 కి రు. 2. 1 బె. రు. 1-4-0. 1 డ్రా. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అణాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అణాలు తపాలబిళ్ళలకు పంపిన కాంటి బుడ్డి పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓటోదిల్ బహార్ ముద్రపెట్టమైన ప్యాకులన్నిటియందును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ ఆండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2082. బొంబాయి నెం. 12.

మఱియొక చిన్నగ్రంథమును రచించినట్లుఁ
తోచుచున్నది. కృష్ణాక్షర మనుగ్రంథ మిప్పు
డెచ్చట కాన్పించుటలేదు. నీ పాత మైన పుస్తక
ములలో పోయియుండును. ఈనాహిస్యరత్నా
కరమునకు గోదాపరీతీర్థస్థిత కాకరపర్జిగ్రామ
వాన పండితప్రకాశునిచే 'నాకా' యని మం
చివ్యాఖ్యానము రచింపబడినది. ఆవ్యాఖ్య
ముద్రితము కాలేను. తరువాత శ్రీయుత
మల్లాది లక్ష్మణసూరిచే 'మందర' యని మఱి
యొక వ్యాఖ్యానము రచింపబడినది. దానితో
సహా మూలము చెన్నపురిలో నాంధ్రాక్షర
ముల ముద్రితమై యున్నది.

ఈకర్మాభట్టుగారి కాలము విషయమై
సరిగ నాలోచించుటకు తగిన యాధారములు
లేకుండినను ప్రతాపరుద్రమహారాజు యగు
విద్యానాథకవి నామోల్లేఖన చేయుటచే
విద్యానాథునికంటె కొంచె ముర్వాచీనుడుగనో,
లేక సమకాలికుడుగనో యుండువలె నని
చెప్పవలసి యున్నది. విద్యానాథుడు శ్రీ
ప్రతాపరుద్రమహారాజుగారి కాలపువాడని
వేరుగ చెప్ప నక్కర లేదు గద! ప్రతాప
రుద్రుం డిప్పటికి నెంతకాలము క్రిందటివా
డనునది యాంధ్ర దేశ రాజచరిత్రవల్ల
సులభముగ తెలిసికొనవచ్చును. ఇంతమాత్ర
మూహించుట కవకాశమే కాని పూర్వపు
పండితులు కాని, కవీశ్వరులు కాని తమ జీవిత
చరితమును, కాలమును స్పష్టముగా వ్రాసి
కొనుట యాచారములో లేకుండున మనకును
స్పష్టముగ తెలియదు. ఇక నాశ్రమస్వీకారా

నంతరమున రచించిన భాష్యరత్నప్రభా వ్యా
ఖ్యాపీఠికాశ్లోకములలో,

“శ్రీశ్రీ విశ్వనాథాభివందన మాచరించు
టచే కాశీలో కొంతకాలము నివసించియుండు
రని తలంపవలసి యున్నది. ఇంతియే గాక
నాల్గవశ్లోకము :

“కామాక్షీదత్తమగ్రమరసురసుర
ప్రాజ్యభోజ్యలిపూజ్య
క్రీడానాయకాభివ్యక్తముని
మార్కలద్ధాత్తబోధా;
క్రీమద్గోపాలగిర్భి ప్రకటితపరమా
వైకృతకావాస్వితాశ్చ
క్రీమద్గోవిందవాణీచరణకమలగో
నిత్యవో ౭హం శుభాశిః.”

అనగా,

“ఆయోధ్యా మధురామయా కాశీ కాంచీహృదంతికా;
పురీ ద్వారకతీచైవ సత్తై కామోక్షదాయకాః.”

అని మోక్షదాయకములని ప్రసిద్ధి కెక్కిన
పురు లేడింటిలో నొకటి యగు కాంచీనగర
మందు విలసిల్లుచుండిన శ్రీకామాక్షీ దేవిచే
నీయబడిన దేవపూజ్య మగు పాయసాన్న
భక్షణచే నతిపూజ్య లైనట్టియు, శివకేశవులు
కథేదమును ప్రకటించు నామము గల శివ
రామాశ్రయ వలన లబ్ధమగునట్టి యాత్మ
జ్ఞానము గల శ్రీగోపాలానందనరస్వతీస్వాముల
వారిచే ప్రకటింపబడిన యవైకేశ్వరముచే
నన్వయమండిన (సంతరించిన) శ్రీగోవిందానందనర
స్వతీస్వాములవారి పాదపద్మములను తుమ్మెద
వలె పొంది యానందించువాడనని తమ గురు,

పరమగురు, పరావరగురువులు గ్రంథాదియందు సంస్కరించి తమరామమును గూడ తెలియ పరచగూడదని గూఢముగ నుంచుకొనిరి. అయినను గ్రంథముద్రాపకులు—భాష్యప్రవర్తకులు అస్త్రైశ్వరమతమునందు గురుశిష్యులకు భేదము లేనందుననో, యేమో కాని గురురామముతోనే యీరామహనుభావుల వ్యవహరించుచు చుటం బట్టి శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వాముల వారని వ్రాయడమైనది. గ్రంథస్థముగనుండక పోయినను వీరికి రామభక్త్యభిశయమువల్లనో యేమో వ్యవహారములో శ్రీరామానందస్వామి యని మఱియొకనామము ప్రసిద్ధముగనున్నది.

ఈమహానీయులు పూర్వాశ్రమమున భర్తా భట్టు అనునామముతో రచించిన గ్రంథములు, ప్రసిద్ధముగ నున్నవి, ౧. సహిత్యరత్నాకరము, ౨. సరకాసురవ్యామోగము, ౩. కృష్ణాస్తవము, ౪. బ్రహ్మమృతవర్షిణి—ఈ నాలుగు కనుపించుచున్నవి. సగీతాశ్రమై యెన్ని గ్రంథములు లుండిననో తెలియదు. సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారానంతరమున రచించిన గ్రంథము శ్రీశాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యరత్నప్రభ యొకటియే. తురీయాశ్రమములో మఱియొకగ్రంథము రచించినటుల వినుట లేదు. ఈ భాష్యరత్నప్రభమీద నొకపండితవర్ణనంబు సరళమగు వ్యాఖ్యానమును రచించినటులు తెలియ నచ్చుచున్నది కాని యది యంతవరకు ముద్రితము కాలేదు. సహృదయులు దాని ముద్రించి లోకోపకారము జేసి సుకృతమును సంపాదించుకొందురు గాక.

వైది జూపబడిన హేతువులవలన శ్రీభాష్యరత్నప్రభా వ్యాఖ్యాన మాంధ్రదేశస్థిత విద్యార్థులందఱిపుంగవ విరచిత మగుట చేతనే బహుకాలముక్రిందట మనయాంధ్రలిప్యలో బ్రహ్మసూత్రభాష్యము భాష్యరత్నప్రభాసహితముగానే ముద్రితమైనది. అంతకంటె బహుప్రాచీనము లగు ననేకవ్యాఖ్యానములుండ నీవ్యాఖ్యాన మొకదానితోనే యేల ముద్రింపవలయును? ఈ వ్యాఖ్యానము సకలదేశములలో వ్యాపించినది కాబట్టి భాంబాయి మొదలగు స్థలములలో దీనితో సహా వ్యాఖ్యాత్రయ సహితముగ ముద్రింపబడినది. అందుచేత భాష్యరత్నప్రభ ఆంధ్రదేశస్థధర్మాభట్టవిద్యదూపాంతర శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వామివిరచిత మని స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు అధునాతనవిద్వాంసులు జీవికనిమిత్తము స్కూళ్లు, సంస్కృతపాఠశాలలుందు పట్టణములలో నివసించుచున్నారు. పూర్వుల కట్టిమాత్రే లేనందున తపోయోగ్యమగు మహానీతిరములందుండు పల్లెటూళ్లలో నివసించువారు కావున శ్రీధర్మాభట్టుగారు కృష్ణానదీతీరమున అత్తిప్రాచీన శివేశ్వరదేవాలయములతో విరాజిల్లు పెదపులివఱ్ఱుగో నివసించి రనుటలో సంశయింప కారణములేదు. కాబట్టి వైది జూపబడిన కారణకలాపముచే ధర్మాభట్టుగారు పెదపులివఱ్ఱుగ్రామ నివాసులయియు, వీరే శ్రీభాష్యరత్నప్రభాకారులగు శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వాములవారని యు నాకు దృఢమగు నమ్మకము కలిగి యీ వ్యాసమును వ్రాసినాడను.

అంత భావ కమూల్కారకమై రవారూ "నవల" యను సారస్వత విశేష మాంగ్ల భాషాసారస్వత రసము నెలుంగుటఁ బట్టియే యాంధ్రుల కచ్చిత దనుట నిర్వినాదాకము. నవల యను నామకరణ మాంగ్లము మండియే గ్రహింపఁబడినది. వృదుమధురమైన యా నూతనపదము లావల్యంతి యను సర్వస్వగణముఁ గావించుటచేఁ గాఁబోలు, వాంగ్ల పదమునకన్న వృదుకరముగ నున్నది. అయినను వింతయు, నూతనము నను సర్వస్వగణ మాంగ్ల పదమునం దున్నదని నుజువరాదు. రమారమి రెండువందలార్వరముల క్రిందట వాంగ్ల భాషయందు నవల లనబడు గ్రంథములు లేనే లేవు. వాదను మఁవలెనే పరభాషలకు "ఇటాలియను" "ఫ్రెంచి" భాషలనుండి యీసారస్వత విశేషమును గ్రహించి, తొలదొల్లి వింతలు, నూతనము లనుకథలను నవలలని పేర్కొనుచుండిరి. "నానె" అనుపదము ఫ్రెంచిభాషామూర్తి కము. క్రమక్రమముగా వాంగ్ల భాషయందే పాత్రోచి త్యాజి విశేషములవలన ముఖ్యముగా నియ్యది యభివృద్ధి గాంచినది.

ఆంగ్ల భాషయందు నవలారచనకు రీతియు మాత్రమే ప్రదేశమునుండి గ్రహింపఁబడినది గాని, తరువాతి ములకలెత్తించి, మొక్కలను తెంచి కాఢోప కాళలు గల మహావృక్షముగాఁ రెంచుబాగ్యంత యాంగ్ల యులయందే యుండెను. ఆంగ్లమునం దట్లు గాక, కొమ్మలు పెరిగియున్న వృక్షము నంటుగట్టుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. కడుప్రయత్నమునఁ జెంచినఁ గాని ఫలదాయకము కానేరదని మనవారెలుంగ వలెను. సమూలముగాఁ దెచ్చిన వృక్ష మగుటచే వోహదము చాలక కొమ్మ లెండినట్లు కానవచ్చినను మనవారు దెగఁ దొందరాదు.

ఏభాషయందైనను తొలర పద్ధతరచయే సారస్వతమునకు ప్రథమసోపానము. క్రమక్రమమున నదన

రచయే, నటుకర్తావ భాష ప్రాథమ గాంచిన వెనుక నాటకరచనయు సహజము. తెలుగుసారస్వతము నను పద్యగ్రంథములే తొలర మాపట్టినవి. అటుకర్తావ గ్రంథములు పాడెనూపసాగినవి. కృష్ణ దేవరాయల సరిత్ర కొంత యెఱింగించు "రాయవాచక" మనుగ్రంథ ముతనిసమకాలికులచే రచింపఁబడినదని తెలియుచున్నది. "భారత సావిత్రి" యాగ్రంథముననే శిశ్యునఁబడుటచే నావనరచన రాయవాచకమునకన్న వృద్ధివుదేయని తెలిసికొనఁదగును. పదునేడవ కేలాప్రారంభమున జైమినిభారతమును, భారతరామాయణాదిగ్రంథములను, మఱికొన్ని శ్రేతమాహాత్మ్యములును విచనమచేత్రాతఁబడి యుండుటచే వననరచన మనభాషయందు నదీనము కాదని గ్రహింపఁదగును. వననరచనానంతరము రాచిగిన నాటకరచనయు, నూతనసంపరక్రమున సంధింపిన నవలారచనయు, నొక్కసారియే యాంధ్రభాష ముగ్ధులించినవి. నాటకరచన నవలారచనకన్న నెంతో యుత్కృష్టమైనది. అయినను నవలారచనయందు నాటకరచనా సర్వగ్రంథములను విడిచివుచ్చి యుండలే సాగమును మాత్రమే కొంతవఱకు గ్రహింప తీయన్నది. కొంతభాగము పాత్ర సంభాషణమాలముగను, తక్కినభాగము గ్రంథకారుని ప్రాతిపదిలనను నిరూపింపఁబడుచున్న నవల నాటక వలన రచనావిధానుల రెండిను కల్పింపఁబడినదని చెప్పవచ్చును.

ఆంగ్ల భాషయందు మాత్రము నాటకయుగానంత రమే నవలారచన యుగ్ధులించినది. నాటకరచనానంత రమే నవలారచన మింగ్లాండున నాటఁబడుటచే నట్లయినది గాని స్వాభావికముగా వచనరచనయుగానంతరమున నవలారచన యేర్పడవలయునని తోచుచున్నది.

ఆంగ్ల మునుండియే మనము నవలారచన గ్రహించి యుండుటచేకను, ఆంగ్లమునందు నూటయేఁబది వత్సరములనుండి "నవల" మిగుల సభివృద్ధి గాంచియుండుటంబట్టియు, నాభాషయందలి నవలారచనములను బరిగణించి

మనకు తెలియకు వానిని గ్రహించియుండితో లేరిన
కొనుట మనకు కోర్కెయిది మూలకారణము. నవల లాట్ల
దేవులను ప్రతివాదేతిను చదువబడుచున్నది. ఇం
కేలము పండితేతిరులకొనని కాని, మగవారికొనక
యనికాని నిర్ణయము లేదు. స్త్రీలును, యువకులును,
ముగ్గుడులును, పాండిత్యముతో సంబంధము లేకయే
పాపక ప్రసర్న నాదులైన వానందించినట్లు, నవలలు
తీరుబడిగల. కాలములో చదివి యానందింపఁదగినది.
కావున నీ గ్రంథములు సులభముగా నర్థమనఁజేయు గ్రంథ
కర్తలు వ్రాయుట కర్తవ్యము. కావ మిగుల సులభము
గ నే యాన్నును కొందఱుయభిప్రాయము మాత్రము పుష్ట
ముగాను, సులభముగాను తెలిసికొనఁబడదు. అదియను
గననింది గ్రంథకర్తలు సులభముగా నభిప్రాయార్థము
లను రెండిని స్పష్టీకరించుచు నవలలకు వ్రాయువలెను.
లేనయెడల, వానిం పదాయకములని యనుకొన్న గ్రం
థము లాధులు నీయకుండుట సరియే కదా, కష్టము
మాడఁ గల్గించుచుండును. చదివినభాగమే మరల నవల
చదివి యర్థముచేసికొనవలసిన యావశ్యము నవలలందుమా
త్రముండరాదు. సుబోధములు కాని నవలలు నిరర్థ
కములని ప్రశ్నకొంది చెప్పి నవపరము లేదు.
సులభముగా రచియింపవలె న్నొంతమాత్రమున వ్యావ
హారిక భావయందుఁగాని, వ్యాకరణ సాధువు కాని
భావయందుఁగాని నవలలను రచియింపవలెనని నియ
మము లేనిది సులభముగాఁ తెలిసికొనవచ్చును. అయినను
సంభాషణావసరములందు పాత్రోదితమును వ్యావహారిక
భావను, సంస్కృతాంగ్లము భాషాసంప్రదానములం
బట్టి యుపయోగించుట గ్రంథకర్తల యభిప్రాయను
పారము విజున లసి యున్నది. పరిక్షణమును, వ్యాకరణ
యోక్తమును నను భావయే యాంగ్ల జామనం దివయో
గింపఁబడుటచే నెత్తనియే యాంధ్రమునఁగూడె ననుక
రింపఁ దగియున్నది. అష్టాంశము గ్రంథకర్త భాషా
నిమునులను దాఁటివయెవల వారిచే యుత్తరవాది
యనును. అయినను గ్రంథకర్త లొక్కరి న్నాతింత్రి
మును వాపమున దివిదాభిప్రది గాంఢులసిన భాష
కృతిలాబ్ధి లగును మనమున కానిదియు గొల్పులయే

నవలావక ప్రధానఫల మయినను, వపలారదనకా
యము నీనితోనై తిమ్మలమునఁ జే యుండును లేన్న
దు మఱవరాదు. నీనితోనైన గాదింపరి నవలలు పాము
ములును, ముచ్చులును నని తలంపవలెను. లోకవ్యవహార
మును నీతిని ముఁభముగా మనమున కెక్కించుటయందు
నవలలు కెంతో సామర్థ్య మున్నది. స్త్రీవిద్య ప్రబలు
చున్న యిక్కాలమున నవల లంగనామములచే క్రియ
ముగాఁ జైకోనంబడుచున్నవి. ఆహ్లాదికములకు గ్రంథము
లగుటచే వేయోపనసంఘటన, యువకులును మిగుల
నీతితో నవలలు చదువుచున్నారు. కావున గ్రంథకాల
తేష మలనాటగుటకు నవలావకమే ప్రథమసాపాన
మని తెలిసికొనవలెను. అందువలన నీ గ్రంథములందు
నీతి బోధింపఁబడని పక్షమున నవినీతియే సులభముగా
నూతనమనుష్కులకు పట్టుపడును. కొందఱు యువకులు
కాలతేపార్థ మేర్పడిన యాగ్రంథములతోడనే కాల
మంశయు వ్యర్థపుష్కముండుటవలన నాంగ్లములలో
చెప్పెదము నవలలను చదువమని యొట్టుపెట్టు
కొన్నవారున్నారు. అవినీతికరమును గ్రంథములను
వ్రాయవారు సంఘమున దురాచారమును కెంచినవార
గుటచే మిగుల గర్హ్యము.

నవలములమున నీతి కెండువిధములుగాబోధింప
నను వున్నది. యోగ్యులైనర్జునల పాత్రను జీర్ణించి
వారివారి గుణగణములను మనమున కెక్కినట్లు ప్రవర్తిం
పఁజేసినచో విరువరలననమున యోగ్యులర్జునము నాటి,
తీర్పుర్జునము లోకకీర్తన పాత్రమగుటచే నవలంబరీయ
మని లోయను. ఇది మూటిగా నీతిని బోధించుచున్నది.
రెండవవిధముకొకవిధముగా మొదటిదానికన్న సుత్రము
మయినదిని చెప్పవచ్చును. దుష్కృతిర్జునల పాత్రము
లను జీర్ణించి తీర్పుర్జునములమున కారు చెందు పలు
నిధములను కష్టనిష్ఠములను పుష్టీకరించి, యట్లు
ప్రవర్తించుటయలన నీతిగన బోధములను, పుష్టములను
చదురుల నన్నున భీతికొల్పిన ట్టానించినయెవల నవ
లను చదువునరు చెప్పిరోను వాక సావ్యర్థముననే
ప్రవర్తించును. రెండవిధములను నీతి బోధింప ననువు
గలదు. రెండవవిధి లన నీతి దృఢతరముగా మనమున

నాటునని కొండలనుబట్టి పోయెను. నవలములమున లోకానభివృద్ధినికొనుట పిన్నవారగు పదువలలకు శ్రేయోదాయకము. పాపభవములన లోకానభివృద్ధి కలిగించుకొనుట కెంతోకాలము, ప్రమాదము, నష్టము కలుగును గనుక గ్రంథములములముగా నెఱుఁగి తెలిసికొనుట మిక్కిలి లాభకారి.

రమారమి మాటయేబడినభంగముల క్రిందటనుండి యాంక్షలుభావలో నుండిలువగల నవలలు రచియింపఁ బడుచు నచ్చెను. లోకానభివృద్ధి గలస్త్రీపురుషులు పరపరుగు నుభయైతిలో నవలలు రచింపఁజొచ్చిరి. కాలక్రమమున ప్రశామోదము వెదయుటచే నేలకొలది నవలలు మానవత్రికలయందును, పుస్తకరూపమునను ప్రకటింపఁబడుచు నచ్చెను. అయినను వానియందెన్నో మేలురకము గ్రంథము లుండుకపోవుటచే కుక్కగొడుగులవలెఁ జూడమాపి యచిరకాలములోనే యవి నశించుచుండెను. మిక్కిలి యత్సాహములయిన గ్రంథములు మాత్రమే భావయందు మిగులుటచే మండినవలలు రచించిన గ్రంథకర్త లెందఱో లెక్కకులేదు. ఇట్లే మన భావయందును లెక్కకు మిక్కిలి పనికిమాలిన, నవల రూపము విసించిన గ్రంథములు వెలువడుచున్నవి గాని వీనియందు బహుస్వ్యాగ్రంథములుమాత్రమే మున్నందు నిలువగలవు నిర్భక్తములగు నవలలు పదుపురుషులన శ్రేష్ఠముకలము ఎఱ యగును గనుక బుద్ధిమంతులు మంచిగ్రంథములని పేర్కొనవలసివానిని మాత్రమే చెరువుచు లెక్కినకాలము నిరర్థకముగాఁ జననీయకుండుదుగాక!

అంగభావయందు స్వకపోలకల్పితములగు నవలలు పెక్కులు చెరువందగినవై నవి. అంటితో సంకల్పించి దీనిరక అంక్షములు ప్రభావలయందున్న యత్సాహములగు గ్రంథములను పనిపడి స్వభావలోనికి మార్చుకొని భావభివృద్ధి గావించుకొనిరి. ఇప్పుడు మనభావయందు చాలవలలు భావంతోము లున్నవి. ఇంకాంతర భావలనుండి యనువాదము గావించబడు నవల లెందుమననో మిక్కిలిగా లేవు. విరోధాఖండభావ లలో మత్సర్యముయిన నవల లెన్నో మనభావయందనువదింపఁ బడినవి యున్నవి. మిక్కిలి యాగ్రహ

లని శీర్ష్యునియొక్క ప్రేమారీ నవలలను మనవారు గుచి చూచినఁ గాని మనభావయందు నెక్కుని స్వకపోల కల్పితభావ్యయికలు పొడిమాపఁబాలవు. సంస్కృతియు నందున్న బాణకవికృతనగు "కాదంబరీ" మన్నుగ్రంథమును నవలలని చెప్పవచ్చును గాని వీనియందు భావమైదువ్యము మిక్కుట మగుటచేత, నవలకు ముఖ్యముగా మగు నుభయైతి శకుంతులవలన నవలలనఁ జెల్లువు. బహుశః కాదంబరీ ననువదించియే స్వకపోలకల్పితమగు "కళాప్రాజ్ఞోదయము"ను పింగళి మారవామాత్యుఁడు త్రిప్పిచ్చకథాకల్పవహఁ డెనుగన పద్యప్రబంధము గావించెను. ఈ గ్రంథము ముగ్ధిభములుగాఁ గనంబడుచుండుటచే శేషము నవల యనం జెల్లును. కథానమత్సర్యయందు నవలను తోలియున్నన, నర్థవాఁకిములఁబట్టి ప్రబంధరూపమునను గ్రంథములమునుబట్టియు యాత్రా నర్థవలంబట్టియు పురాణవైఖరిని కళాప్రాజ్ఞోదయ మొప్పుచున్నది. వీరేశలింగముగారి రాజశేఖరచరిత్రము వాఁటివలకు తెనుగన కథలుదత్త, నవల లనుటకుందగిన గ్రంథము లేవియు లేవు. రాజశేఖరచరిత్రము స్వతంత్ర గ్రంథమే యైనన, అంక్షమునవలల ననునదియే వ్రాయఁబడినది. ఇది సాంఘికనవల యగుటచే నాంగ్లములోనికి బరివర్తించఁబడి యాంక్షయులచే వాదించఁబడినది.

నెస్తప్రాధాన్యమునుబట్టి యాంగ్లమునందు నవల యెన్నోవిధములగ గణించఁబడుచున్నది. శేషకల్పవాకక కృత్రిమరత్నముట్లు ప్రకాశించుచున్నను విలువ కడు స్వల్పము. చారిత్రకనవలయందు ఫలపథికమున్నది గాని, రచియించువాని శక్తిసామర్థ్యములఁబట్టి ప్రకాశించును. పరిశోధకనవలలు బుద్ధివికాసముకు గావించును. ఇంత వలకు మన కీవలలది శ్రేష్ఠములే యాంధ్రభావ నలంకరించి యున్నవి. ఇందులనుమలైవని పర్వసాధారణముగా భావంతరములే ఇప్పటికి మనకున్న భావంతరములన్నియు, నొకటి రెండు తప్ప, మనదేశభావల నుండిమాత్రమే తెలిగింపఁబడినవి. శేషకల్పవాకకలనందగివని కొన్నిమాత్ర మాంగ్ల భావకుండి యనువదింపఁబడినవి. స్వకపోలకల్పితములు విప్పలవిడిగా నున్నవి

అనఁ గాని భాషాంతరములచేమాత్ర మాంధ్ర మభివృద్ధి గాంచినది చెప్పవలయు.

“విక్రమభూషణో” యను శ్లోచికవిశ్వకవి యు త్కృష్టమును నోకనవలయు చెనిఁగించుచు చారిత్రకనవలను గూర్చి సీతకయందు నేను వ్రాసినమాటల నిందు మగల సొందుపఱుచుచున్నాను. “కవిచారిత్రకజ్ఞాన ముద్భుత మని చెప్పియుంటిమి. సామాన్యగ్రంథకారులు చారిత్రక నవలను వ్రాయఁ దలంచిరి, రాజులవాడుమఱియు, అనవధరముని లేదీలతోను నింపి మామూలువర్తెలలోని జ్ఞానమును బ్రకటింతురు. ఇంతమాత్రముచేత నది చరిత్రాత్మకనవల కావేరకు. తా నేతద్వివిగూర్చి వ్రాయుచున్నాఁడో, అప్పటిప్రజలయొక్క సుఖదుఃఖములను, వారిస్థితిగతులను, న్యాయపద్ధతుఁను, అప్పటివారిజ్ఞానమును మొదలగున నెన్నోయంశములను సంపూర్ణముగా నెఱిగి వ్రాయుకదియే చరిత్రాత్మకనవలను వ్రాసినవాఁడనను. ఈసాధనములు సామాన్యచరిత్రకయందు దొరకుట దుర్లభము. ఏకాలముకూర్చి వ్రాయుచున్నాఁడో, ఆకాలమునఁ దాను జీవించిట్లు భావించి వ్రాయుటకుఁ దగినబుద్ధిబలమును, కవితాదృష్టియు చారిత్రకనవలకాదుని కుండలనిన ముఖ్యలక్షణములు. అట్టిప్రజ్ఞ “భూషణో” కవికి సమగ్రముగా కలదు. ఆంధ్రము భాషలో నెన్నోవేలనవల బన్నను, చారిత్రకనవలలత్కృష్టములు. అందునను, నిజమయిన చారిత్రకనవలలు, అనఁగా పైని తెలిసిన నుగములు గల నవలలు, మిగుల కొంచెమని వినుచున్నాము. అట్టివల లాంధ్రదేశముక, దేశవోత్రాత్మకమననది, యుద్ధించుటకుఁ దగినపరికరములు సమపాదలేదు మనచరిత్ర విక్రీడి చీకటిలో నున్న దనుటకు సందేహము లేదు. ముఖ్యుం దట్టివలలు మన కుద్బందినయెడల నెంతయు నదృష్టవంతులము.” దీనినిబట్టి చరిత్రాత్మకనవల లెట్లుండవలెనో కొంతవఱకు లేటపడఁగలదు.

శీలకల్పనాకళలకుం దద్భుతవిశేషములు మిక్కిలముగా పాడమాపును. సామాన్యముగా నద్భుతకథలనిపించుకొనునట్టివి వ్రాయు టెంతో సులభము. అమానవప్రజ్ఞ లన్నిటికి నాలోపించినయెడల కావలసినన్ని

యద్భుతములు. గోప్యముండలేకైతయో, రాక్షసుఁడో, దైతయో కథగాఁ జొనుపఁబడినయెడల, చెట్లు మనుష్యరూపము పై కొనవచ్చును, మనుష్యులు పక్షిలవలె నెగురవచ్చును, అక్షిపులు పట్టణము లగును, పట్టణములు కుట్రములో పాటుచున్న నదీప్రవాహము లగును; ఒకరితల యింకొకరి మోకాలున కతుకవచ్చును. ఇట్టి ప్రజ్ఞ చేరిలో నెన్నయెడల నెంతటి యద్భుతమైన కథనైన నడపింపవచ్చును. ఇట్లు గాక నవలలో విరూపించిన సన్నియంకాలానుగుణములై, లోకానభవమునకు విరుద్ధములు కాకుండ, కథ యద్భుతముగను, చమత్కరముగ నున్నట్లు వ్రాయుట కవియొక్క విశేషప్రజ్ఞను బరిపుచ్చును.

వరికోధకనవలలకుండు బుద్ధివికాసమున కవకాశము కలదు గాని, యిం దద్భుతములకు సమానుమ కార్యములు ప్రకటికృతము లగును. కావున సామాన్య మనుష్యప్రవర్తనము మాటుపడియుండును. ఇట్టివలల యందు సర్వసాధారణముగా నీతిబోధ కార్యమైయుండును. చదువగులకు చిక్కగాఁ దోచు సమస్యలు క్రమక్రమమున నెట్లును సమర్థింపఁబడును గావున, ముందేమి నచ్చునో యడుగుతూపాలముతోఁ గూసిన యుత్సాహము లెప్పు, కఠినసమస్యలు తా మేవో మార్గమున సమర్థిత మనుపట్టువల యొందవేరదు. అందువలన బుద్ధివికాసమునైన నంతగా నవకాశ మన్నట్లక పడదు. గ్రంథ మంతయుఁ జదివినవఱకు తొలుత దుర్బలముగాఁ గన్పట్టిన కఠినసమస్యలు కడ లెట్లు వికడి కఠింపఁబడినవో తెలిసికొని చదువరులు కొంతవఱకు లాభము నొందవచ్చును. హిందీ కన్నడ బంగాళాభాషల నుండి మన కిట్టివలలు కొన్ని లభించియున్నవి.

ఇత మనభాషయందు దిప్పటికి పాడమావని నవలావిశేషములఁగూర్చి చర్చింపవలసియున్నది. ప్రకృతి కాస్తాభివృద్ధి విశేషముగాఁ గావించిన పాశ్చాత్యదేశములందు కాస్త్రసంబంధమున నవలలు కలవు. ఇందు ప్రత్యేక కాస్త్రవిశేషములను, తత్కాల్గమున మూతనాంశములను గనుపెట్టుట మొదలుగాఁగల యంశములు ప్రధాన కథాంశములు. ఏకాస్త్రము ననుసరించి వ్రాయఁబడిన

నలు యాశాస్త్రి వాచనమున కిలినలుమను, ఇట్లే రాజ
కీర్తనాంకమును జర్పించునలలకు రాజకీయనలు యని
యేర్పఱుపబడును. శాస్త్రీయమను నలలను వ్రాయు
ట మిగుల దుష్కరము. వ్రాయువానికి శాస్త్రపాండి
త్యమునకు బోదు నలల నుల్లేపాజనకముగా వ్రాయు
పామర్థ్యము కూడ కానలీయుండును. నమలను వ్రాయు
నకుఁ దెలి సమర్థుఁడైనను గడుగులు పామాన్యముగా
వతనిగ్రంథముఁ జూచి యవిగాహన చేసికొనుపయ్యత గల
వారై యుండవలెను. అనఁగా దేశము వాగరకతః జెడి
ప్రకృతిశాస్త్రములు జనపామాన్యమునకు ములంఘిత
బోసదుమండలయును, ఇట్టివల లుద్భవించుటకు
పూర్వము, దేశమున విశ్యాభివృద్ధి విశేషముగా నుండ
వలెను.

మానవీకారమలకు వెల్పు ప్రశ్నోపపలలు
కొన్ని గలవు. ఇట్టివలలు నేలము మనోహర్గరహస్య
మలనే ప్రకటించుటచే కథామయకృత్రి మాటుపడి
యందును గావున విదువరుల కంటిగా నా ప్లానికరమై
యందునున్నను, వారలయూహాపరంపరలకు పైతికమార్గ
నేర్పఱయకు గావున లాభికారులే యవి చెప్పవచ్చును.

ఇది వ్రాయవారికిని చదువువారికిని కష్టము
కల్గించు ననుట కష్టమిదియే లేదు. వేదాంతమార్గములను
తెన్నుటయు ప్రశ్నోత్తరములను చదువడలట వేర్వేరుల
వలెను వేదాంత వలెలని వేరీదనమున్ను. ఇట్లే మత
సంబంధమును వలెలను వ్రాయుచున్ను. కీనివలన ప్రశ్నోత్త
రములు విస్తృతముగాఁ గనబడుదునే యందుకు.

తైవి తెచ్చిన యొక్కటికన్నను మిక్కిలియవ
యొగకరములు, ఉత్పన్నములు వగు నవలానిరంజ
ములు సాంఖ్యములగు స్వాభావికనవలలని యాంశ్చర్యాది
భావలయందు కేరిందియున్నవి. ఈశ్వరీవలలు
నారాయణ కడుగులభయని తోచుచుండును గాని, ఇం
పగునట్లు నిర్వర్తించుట కడుంగడు దుష్కరమని తెలి
యదగును. సమూహారమర్యాదాను సదా మామయనే
యున్నను నవలామాపమున నయ్యరి ప్రకటించుట
గులభికార్యము కాదు. ఉన్న దున్నట్లే చిరింది కళ
యం దిదిదీనిన స్వాభావికనవల యగునని తలంపరాదు.

ఉన్నదన్నట్లే వ్రాసిన మాట్లాడినట్లే వ్రాసినట్లవహించ
 మునకు కారణమునకు, మనము మాటలాడునపుడు మా
 దువెనుకలు పదిపెట్టుకొనక ప్రతివార్తయు పద్యసాహ
 రముగా తప్పుగనే పలుకుచుండుము. అవ్యయమున్నను
 లేకున్నను, నభినయప్రకటనాదులనుబట్టి యభిప్రాయ
 మును లేకపనుచుండును. అట్లే కార్యములందును బ్రు
 త్తింతుము. ఒకదానినో నొకటి సంబంధము లేని కార్య
 ముల నెన్నిటినిో చేయుచుండుము. అన్నియు నవలం
 దుపయుక్తములు కావు. స్వాభావికనవలంకు జనసా
 మాన్యమున మనము సదాచూచుచున్న మంచిచెడుగలను
 గూర్చియు, నట్టిప్రీతిపుకహనలను గూర్చియు అసం
 భేదములనుబట్టి వారు చేయుచర్యలను గూర్చియు,
 ప్రకృతిస్వభావము ననుసరించి నవలకు రచించువాఁడు
 ఇట్లవలచేయవలసి యుండును. ఇం దస్వాభావికములగు
 లేవమయములకును కావు లేదని వేరే చెప్ప నక్కఱ
 లేదు. పద్మావలగ్నియు నొకనో ప్రావుచేసి పుత్రం
 చిన మగవాఁ డొకఁడను గానరాదు. అట్లే సాంఘిక
 మంతయు మూర్తిభవించిన యాడుదియై బ్రహ్మాంశమున
 మందునకైనను గానరాదు. ఇదే విధముగ నిలువెల్లము
 ఖిలఁడైనవాఁ డుండనేరడు. కావున నవలం దిట్టివారిని
 జూనుపుట స్వభావికవిధము. ఇట్టి స్వభావికదృశ్యములయిన
 పాత్రములను నవలంతుఁ జూచి విచి యించెడివను నన
 లేనునవారు స్వాభావికమైన నవల నొక్కటియైన రచిం
 పరు. నవలకు నాయకుఁడైయుండఁదగినవాఁడు సహృద్యు
 డైచియు అసామాన్య యౌవ, గణసంపన్నుఁడనియు,
 సకలసౌభాగ్యశాలి యనియు స్థించుచుండుట కేవల
 మన్యాయము. బలసంపన్నుఁడై నాయకుఁడు జయిం
 పని యుద్ధమే లేదు. అతఁడు ప్రత్యేకము నందఱు నవలం
 జంతును. వానిభాగ్యమున కాలంకము లేన్నఁడును లేవు.
 ఇంతటిసౌభాగ్యవంతులు మన కెన్నఁడును గనఁబడకు
 న్నున, నవలయందు మాత్రము ప్రతినొంటిను గానవచ్చును
 నాయకవిధు మఱి తదుఖిలముగా నున్నది. అమెకు
 చక్కఁడనమును కొన్ని సుగుణములను దిప్పు మఱియన
 స్థలము లేవు. నాయకునియందు బద్ధానురాగ యగుటయే
 యమె కున్న పని. ఇతరమానవకార్యములయం దామె

నిజమే!

శానటోజెన్ మీ బలమును వృద్ధిచేయగలదు.

సుఖసంబంధమువలనను, వ్యాధులవలనను గలుగు బలహీనతలను తొలగించుకొనుటకు, శరీరమునకు తగిన బల మొసంగు యాహారమును తినుచుంటిమా యను విషయమును గమనించవలయును.

అందుకుగాను మీరు ప్రఖ్యాతిగాంచిన మున్న యాహారముగు శానటోజెన్ పుచ్చుకొనవలయును. శానటోజెన్ నందు బలహీనత తొలగిజేసి నూతనబలమును వృద్ధియిగలిగినచే పదార్థములు గలసియున్నవి.

శానటోజెన్ మీ నరములకు నూతన జీవము నిచ్చి, యారోగ్యమైన ఎర్రని రక్తమును కొలదివారములలో వృద్ధిచేసి, బలము గలవానినిగ జేయును. (1)

SANATOGEN

సరియైన బలమునిచ్చు యాహారము.

అన్ని మందులపావులలోను

దుకాణములందును దొరకును.

శానటోజెన్ చేతులతో అంటుబడక, జాతిమత భేదములు లేక సర్వజను లుపయోగింప తగి యున్నది.

రాజమోహన హేరాయలు

శ్రేష్ఠమయిన మహిమగల తల మాసే. మొదటకు చల్లదనమును గలి కలిగించి పెంపుకలను అభివృద్ధి చేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది.

శానటోజెన్

మందు మొదలగువాటిని కన్నులకు చలవ నోవని పెంపుకలను వృద్ధి చేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది. శ్రీలక్ష్మి లుగ జేయును.

నీసా 1 కి రు. 1-0-0 ను. 2-10-0

పాపి

పి. జి. వి. అండు కంపెనీ,

ఆయుర్వేదనమాజం,

పరిచేపి, నల్లూరుజిల్లా.

రా మా మృ త ము

ఆయుర్వేదకాస్త్రీ, అష్టావధాని,

కందుకూరి వేంకటసుబ్బారావు,

ఎం. డి. ఎ. గారి

ఈ యావధము ఇండియా యండుకలనే గాక సార్వత్రికా, స్వేచ్ఛిన్ సాటిర మెంటు, ఫెజిరే పిక్ మలయానేట్సు, ఫిజి అయిలెంట్సు, లంకా మొలల విశేషము లోలూడ ప్రఖ్యాతిఁ బొందుచున్నది. రాత్రిపూట బిక్కమాత్ర పుచ్చుకొనిన ఎంత విన్నూరమైన టుకమైనను పెంటనే సంసారసౌఖ్యము నీయగలదు. రో దినములలో మాత్ర ములోఁ గలిసిగాని, ముందువెనుకలఁగాని, నిద్రలోఁగాని, పోయెడికర్మమును వృక్షముగా నిలిపివేయుము. మధ్యఁ పుంసకులు, నరములబలము తగినవారు ఈమందునే పెక్కి పూతగా గూడ నుపయోగించిన విక్రీతి శక్తివంతులు కాగలరు. యోగ్యతాపత్రము లంతముగాఁ గలవు. మీయొత్తరములు రహస్యముగా సంఘటము. 20 మాత్రము నీసా 1-కి 2-0-0.

అమృతాశ్రమము, నం. 2, ఏలూరు, పశ్చిమ గోదావరి.

మీ జీవితపర్యంతము మీ శిరోజములను కాపాడుకొనుడు

శిరోజములు మిక్కిలి సున్నితమైనవి. వాటిని మీరు సరిగా పోషించిన అది చక్కగా పెరిగి, అందముగా నుండును. లేనిచో వాటిని అలక్ష్యముచేసినట్టి చిహ్నములు ప్రారంభమగును. మీ శిరోజములు యే విషయమునందైనను ఆశాభంగమును గలిగించిన వాటిని భయపరచునట్టి అపాయము లన్నిటినుండి రక్షింపును.

సు సా మ

ప్రాదేశమునందు శిరోజముల సభివృద్ధిపరచునది

కొన్నియేండ్లనుండి వాటిని లక్ష్యముచేసి యుండినను, లేక సరిగా వాటిని పోషించకయుండినను మీ శిరోజముల కిది తప్పక ఆశోగ్యము నొసగును. గడచిన 50 సంవత్సరములనుండి దేశమంతటను వాడుకలో నున్నది.

ప్రతివోటను అమ్మబడుచున్నది.

P. SETT & Co.,
Perfumers, Calcutta.

లీవరు వ్యాధికి ఆమోఘమైన చికిత్స

మోసపోకుడు.

వీరి ఔషధరాజము అనేకమంది ప్రజలచేతను, గొప్పగొప్ప డాక్టర్లచేతను, ఆమోదించబడి

శలకుపేలుయోగ్యతాపత్రములు పొందియున్నది. గొప్ప గొప్ప డాక్టర్లుగూడ వచలిచేసిన

లీవరు వ్యాధులను వీరు అతి జయప్రదముగా గ్యారంటీగా నివారణచేయుచున్నారు.

ఎప్పుడును యీ లీవరువ్యాధికి లగిన ఔషధము లేకపోవుటచే వీరి ఔషధమునే అనేకమంది డాక్టర్లు ప్రతి దినము పోష్టద్యారా తెచ్చించుకొనుచు, వారి వారి శోగులకు వాడి వారి సంకృత్యల దలిపియున్నారు.

మరా:—మా ఔషధమును చూచి అనేక మాదిరిఔషధములు బయలుదేరినవి, గాన మోసపోకుండగలందులకై ప్రజలను హెచ్చరించుచున్నాము.

అన్నిచోట్లను వీరి ఔషధరాజములనమ్ముటకు పలుకుబడిగల ఏజెంట్లు గావలయును. వివరములకు;

విజయనగరవాస్తవ్యులగు;

డాక్టర్ జమ్మి వెంకట రమణయ్యగారు,

లీవరు అండ్ స్టీనువ్యాధులకు ప్రత్యేకవైద్యులు.

8, సాలెపేథి, మైలాపూరు, మదరాసు.

కావ్యపాటకాదులందులేనే కవలయందు పహి
రము మనవారు విషాదాంతికవలను వ్రాత మున్నొంట
లేదు. ఈ నూతన పద్యప్రబంధమునందైన పూర్వలాభ
జీకత్వంబులను విద్యాకొని యాంధ్రవిప్రులగువులు విషా
దాంతములు నవలలను గదించి ప్రకటిత మనవలయుదు
గాక! ప్రాచ్యము గాంచిన యితరసారస్వతములందు
విషాదాంతగ్రంథము లున్నట్లు ముఖముగా భావించబడు
చున్నవి. ఈయంతముల మనవారింకను మారనపథము
ద్రోక్కవలసియున్నది.

మఖ్యముగా నవలలయందు పాటించబడిన విష
యము పాత్రోచిక్రియ, ఇయ్యది పాటకాదులయందు పెం
తయోజ్యకమా నవలలయందు సంకయోజ్యకమే, పాత్ర
గుణపోషణము గూర్చి చెప్పట నుకరమే కాని పొందు
పటుమట దుష్కరము. అంగ్లేయనవలలయందు దీనిము
చక్కగా పరిపాలింపబడుచున్నది. ఈయంత మింకను
మనవారు శ్రవించినట్లు కానినందు. నవలల వ్రాయు
వారు సాధారణముగా బాలరగులులని వీనిము నిర్వ
హింపబడుదు. చక్కని సులభతైలని మిక్కిలి మంచి
కథను బాల్యమునందే దల్లించుచు నాని, లోకావధానము
నలననే తెలిసికొనబడు మువ్వప్రకారన రహస్యములు
నయను ముదిరిన పరిణిలనునీ కాని పట్టుకొనవు. అందు
నలన బాలనిచే రచింపబడిన నవల లీవిషయమున
మిక్కిలి కుంబునదియందుననట నిస్సంశయము. నయను
నలన పరిపక్వమైన పరిణిలనుగుంధరత్వముగల పండితు
డు వ్రాసిన స్వాభావికనవలలే యుత్కృష్టములై
యందును గాని తదితరములు కానేరవు. నవలాకారు
డు స్వాభావికమును విశిష్టకించుచు వ్రాసినట్టి నవల
లెంతో మనోహరములుగా నున్నవి యాంగ్ల సారస్వ
తమునందే గ్రహింపబడియున్నది. కావున మనవారు
వీమార్గమునే త్రొక్కవలసియున్నాడు. పాత్రలకు విధిమగు
ప్రకారము గల్పించుటయందు మనవారు మిగుల జాగ
రూకతతో మెలంగులెను. సమయములనుబట్టియు, స్థితి
గతులనుబట్టియు, పాత్రల గుణవిశేషములు మార్పు
జేయుటయు గలదు. పాత్రముల నుచితరీతిని చిత్రింప
వలెనన్న, మువ్వస్వభావికమును చక్కగాఁ బరికించుట

తప్ప నుజ్జయించుమార్గము లేదు. ఒక గ్రంథమును జూచి
ఇంకొక గ్రంథమును వ్రాయుట సహజమైన పాత్రపోష
ణము కానేరదు. చారిత్రికనవలలందుఁ గాని, స్వాభా
వికనవలలందుఁ గాని నదిగా మనము చదివి చూచినదిగ
ముగనే వ్రాయ నక్కఱలేదు. జైచిరినిబట్టి మార్పులుం
డుటయే నవలకు శోభాకరము, అంగ్లేయసాగస్వతమున
ప్రఖ్యాతిగాంచిన నవల లన్నిటిలోనను స్వాభావికనా
లలే హెచ్చుగా నుండుటయల వానిగూర్చి మిక్కిలిగా
వ్రాయవలసివచ్చినది. ఇయ్యది సాధారణముగా సాంఘి
కము లగుటచేక నుపయుక్తమై సారస్వతమునఁ లేదు
గాంచియున్నది.

అంగ్ల మనందులేనే యాంధ్రమునందును తొలు
తొల్ల ప్రతిమాసమునఁ బ్రకటింపబడు ప్రతికలయందే
విరిదిగా నవల యభివృద్ధి గాంచితి. అనేక ప్రకరణ
ములగన, భాగములుగను విభజింపబడు నవల చదు
వుట కనవుగా నుండును. కొందఱు ప్రతిప్రకరణము
నకును నామనిష్ఠలేము గావించుదురు. అందులను నాప్రక
రణమునందు రాజీవు కథ నూచింపబడును. ఇట్టివా
మకరణమును, కొందఱు తమకేర్తును బ్రకటించు కల్ప
నలను జాపుటయుగఁ గలదు. కొన్ని పట్ల ప్రకరణముం
దిది కథను మూచించుచు పూర్వకవికృతగ్రంథభాగముల
నుదాహరించుటయు గలదు. ఇన్నియు నలవాళీర
మున కగత్యములని చెప్ప వలె లేదు. అగ్లాదిభావల
యందు కొన్ని నవల లతిశీర్షములుగా నున్నవి. వివేచ
మునకై చదువుకొనవలసిన యిట్టిగ్రంథము లతి నిజముగలవి
యైన, మనవారు కొనఁజాలరు. అన్నివిధములచేయు నవ
లలనుబోలిన విన్నపాత్రములు “నవలిక” లనుకేరఁబర
గుచున్నవి. ఇవి యాంగ్లభాషయందు దత్తిచమత్కారము
గన, మనోహరముగన, చక్కని భాషయందును మానవ
త్రికలయందుఁ దలచుగాఁ బ్రకటింపబడుచుండును.
ఇట్టివి మనభాషయందును కొన్ని గలవు. అయినను నవల
యందు చెన్నిరకము లున్నవో అన్నివిధములు నవలిక
లయందు దున్నట్లు గావరాదు. నవలికలను మనోహర
ముగా రచియింప నలవాటు గావించుకొని నలవారలనకు
గడంకుట మంచిది.

పద్మములతో చిన్నకథలను వ్రాయుటయు వాంఛియపద్ధతియే యని చెప్పవలసియున్నది. అయిన వాంఛియసారస్వతయన వయ్యది సరికలని చెప్పొనలకుట లేదు. పద్మకవచావిశేషమునం నొకటిగా గణించవలయున్న యీనవలక లొంగునునందు సహితము కేళియు కవిత్వమునకును సావరననకును సంబంధము గల్గించు కొక్కమునకల భావించక గనును. వీనియందున్న విశేష మీమనగా నవలయందలి సాభాగ్యమునకు నోడు వీనినందు కవిత్వపు సౌంధ్యమును గానవచ్చును. నవలయందుఁ గవిత్వవికలయందుగాని చర్చనలచి తెనుగన, స్వల్పముగన, కృపట్టునకుఁ జెప్పనట్లుగను ఉండుటయే సామానున గాని ప్రబంధములందువల విశేషముగన, విశేషాలంకారయంత్రముగను నుండరాదు. వీయంకములను నిమగ్నముగా వాఁడవ్రాయుట సాసంగ శేరకు గావున నవలయ రచించువారు తమ బుద్ధి ముహూర్తానికి మురార్థ మిదిగ ప్రకర్తించు నెను. కొంచెంకాంక్షయుగ్రాధకర్తలు పాత్రలు ధరించి ప్రస్తావించి శేషముల నతిమాత్స్యముగా వర్ణింతురు. ఇందువలన జనులకు మిక్కిలి శ్రమ కలుగుచున్నది నాతాగ్యము. ఉచితమున, మాధ్యమును నను ప్రస్తావనలంకార వ్యవహార వర్ణింపఁబడిన వ్యక్తి కన్నులకుఁ గట్టినట్లుం

డును. ఇట్టి నుంకములను హస్త నానాకాయచే యేర్పయింప నెను.

నందలకొలది రచింపఁబడుచున్న నవలయం చేరి యుక్తమై ముఖ్య తేలిసికొనఁబాలక సామాన్యపాకకులు తిట్టిబుద్ధిపరులనుండుట కల్గును. కీర్తికాలము పృథ్విపాకుండ చూచుట సంభవమనకుఁగల కాధ్యకలలో నొకటి. పాకకులు ప్రసిద్ధిపురుషులయొక్క ప్రసిద్ధిగ్రంథముల నైకొనుటవలన కొంతలభవ న్నున్నది. అందువలన ముద్రిగ్రంథములను వ్రాయు శ్రాత్తవారిపుస్తకములను విమర్శించినచేనా యని సంశయింపవచ్చును. నివృత్తపాత్రముగా ముద్రిగ్రంథము లెవరిచే రచింపఁబడినను పూరింపఁబడినవని వనకుఁ గోరినవో, పట్టిగ్రంథము లేవిగాఁ జేర్చొనవలసియుండును. ఉత్తమపద్ధత్యమాధకూడినిర్ణయములను గావించి ప్రతిమానగ్రంథమును బోధించి యేర్పయించుపని పంకినలు, కృతివిమర్శకులు ననువారియందున్నది. ఈకాగ్య నిర్ణయమునకుఁ దనవధ్యుల శేర్పశ్చి నలలే కాక తక్కిన గ్రంథము లన్నియుఁ బరిశీలించి వానికిఁ దనవసానము సంకుటవలన భావమును, భావములను, పుస్తకములరచించువారికి నెంతో మేలు గలదు ఈపద్ధతి శ్రాంతిభావయందుఁ చాలకాలముక్రిందటగలదు. సారస్వతియనకు మేలను నవీనపద్ధతి మనవా రవలంబించుదుగాక!

పేరంటము

పేరంటమును వెయ్యాయడదూరి మైత చనదగునటన్న యార్యభామినులధర్మ వాక్యము ప్రమాణముగ నెంచి వనిత గ్రీష్మ తప్తగాత్ర యయ్యును, నాహితమ్ము గోరి, పట్టుపుట్టమ్ము దాలిచి, ఫాలభాగ రచిత కుంకుమతిలక సాంద్రాదుణుచి

బసవరాజు పెంకట అప్పారావు గారు

సంజ కెంజాయతో మైత్రి సల్పుచుండ, బారులనుదీరి ముత్యాలహార మటుల వేడ్కతో చెలికత్తెలు పెంట నడువ, నడుమ వారిలో నొప్పుచు నాయకమణి యట్లు పేరంటమున కేగునప్పు డామె గాంచి నేత్రసిర్వాణము గండు వీపు!

ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి పాఠ భేదములు

వర్ణముల చిహ్నాంతరములను సూచించుచున్నది.

౨

వివక్షములూర!

బాల సరస్వతీయ చింతామణిని పర్యవేక్షించి
తామణిని గల పాఠభేదములూర! వేటాడ
యీ శ్రీంధ విమర్శించు బహుమతి.

శ్లో. "అద్యామాః పంచాశ్వస్థాః ప్రకృతేస్తు తే దివో
నాః స్యుః, వత్సరింశ్చ దివో దేవతే చానుప్రవిశంతి
శబ్దమోగవహత్." "

శ్లో. "ద్వివిధాదివ దేవోతో లోకా వక్రతమా నమస్వారా,
కగ చజయగ టడగ తగన పబయరలపహళంతు
హల్వర్ణః." (బాల సరస్వతీయ చింతామణి.)

శ్లో. "అద్యామాః పంచాశ్వస్థాః ప్రకృతేస్తు తే దివో
నాః స్యుః, సప్తత్రింశ్చ దివో దేవతే చానుప్రవిశంతి
శబ్దమోగవహత్." "

శ్లో. "ద్వివిధాదివ దేవోతో లోకా వక్రతమా నమస్వారా,
కగ చజయగ టడగ తగన పబయరలపహళంతు
హల్వర్ణః." (అప్పకవీయ చింతామణి.)

పయ పాఠ భేదములగుల ద్వవిధ పుస్తకములగును
సంస్కృతమున వర్ణము లేబడి యనియు, బ్రాకృతిమున
వర్ణములు నలువడి యనియుఁ జెప్పటలో భేదము లేదు.
ఇక నచ్చాంద్రమునకు వర్ణములు ముప్పది యాది
బాల సరస్వతీయ చింతామణి పాఠము చెప్పుచుండగా
ముప్పదియేడు వర్ణములని యప్పకవీయ చింతామణి
పాఠము వక్కాణించుచున్నది. ఇందు పాఠములలోను
నలభ్యు లకారమున కనగా వృద్ధిగను వర్ణసమామ్నాయ
మునఁ బూర్ణగన మున్నదినియు, సప్తత్రింశ్చ దివో
పాఠకర్తమున నలభ్యులేఫమునకు నైతము పూర్ణగ
నము గలదనియు, వత్సరింశ్చ దివో పాఠ పరిమన

నలభ్యు లేఫమునకుఁ బూర్ణగనము లేదనియుఁ జెచిం
తామణి శ్లోకములకు వ్యాఖ్యలు చేయఁబడి యున్నవి.

"వత్సరింశ్చ దివో దేవతే కుభవికృత" వత్సరింశ్చ
ర్ణానాం స్వరూపాః. రత్నవర్ణ గృహ్యతే ద్వవిధ ఇతి లేఫ
స్వద్వివిధ్యకర్తవేన గయలేఫస్య వర్ణమశ్యే పరిగణన
కాయాం 'సప్తత్రింశ్చ దివో దేవతే' ఇతి పుకృతపాఠో
లపి సాధుతేన. తస్య లేఫభేదత్వేన అన్యంతరత్వా దప
రిగణ నదకాయాం అయం పాఠ ఇతి వివేకః." (అహో
బలపండితీయము, ౧౩౯ పు.)

గీర్తి శేఖ లగు పరవస్తు చిన్నయ నూరి గారు
చింతామణి వివరణ మనదగు బాలవ్యాకరణమును గవించు
చుబలో నిందితి వత్సరింశ్చ దివో దేవతే యంగీక
రించి "తెలుగునకు వర్ణములు ముప్పదిగూలు" (సంజ్ఞా
ప. ౩ నూ.) అని నూత్రించిరి. ఇదియే నన్నయభట్టాధి
ప్రేతమును "యలభ్యులై లేఫములు బ్రయత్న (అప్య
లభ్య) భేదముచే ద్వవిధంబుగాన శబ్దముకావరాదులచే
నలభ్యులేఫము వర్ణాంతరముగా గ్రహించఁబడయ్యె" అని
యిట్లు త్రిలింగ లక్షణ శేషమునఁ (సంజ్ఞా, ౧ నూ.) గీర్తి
శేఖ లగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యుల వారిచే
వ్రాయఁబడినది. ఈ త్రిలింగలక్షణ శేషవాక్యమును బట్టి
యలభ్యులకారముకూడ వచ్చాంద్రవర్ణ సమామ్నాయమున
జేటుగఁ బరిగణింపఁబడలేదనియు, వచ్చాంద్రవర్ణ సమా
మ్నాయములోని శకారము వర్ణాంతరమనియు నన్నయ
భట్టు తలం దెనని విశదమగుచున్నది. ఇట్టి యభిప్రాయము
బాలవ్యాకరణములోని "వర్ణ సమామ్నాయమిందలి శకా
రము వర్ణాంతరము గాని, యలభ్యు శకారము గాదని
యొకండునది" (సంజ్ఞాప. ౧౨ నూ.) అను వాక్యము
సాధారణముగాఁ గొనియే వ్రాయఁబడినది గ్రహించ
వలెను.

పయి బాలన్యాకరణభారతీయములను సరిగ

గ్రహించుటకు బాలన్యాకరణ సుప్రార్థప్రకాశికా కర్త "...అప్పుచి త్త ప్రకమందిరి పాతాళము మెట్టె గారములచే సమంజసముగ నున్నది. అనగా బలపతియు నిది వికృతించెను. (అనగా బలపతినింకా మణిపాతమునను నపుకవిపాతము సమంజసమని చెప్పలే దని యాతఁడు వ్రాసిన, వెనుక నుదాహరించిన పంక్తుల నలనఁ బాతక మహాకేయులకు విశేషము కాకపోదు.) తిక్కిన యాచార్యుల ములభూతిని శకటరేఖలును విర్ణయములతో బృహు గాఁ బొగడించుట న్యాయము." అని యిట్లు వ్యాఖ్యించేయుట కేలయు నవినిర్భృత సమతుల్య సంది యము లేదు. మఱి యుఁ బై నుదాహరించినరీతిని విర్ణయ మాహ్మయగతి శకారము విర్ణాంతరమనియు నలఘులకార ముకాదనియు బహుత్వముం దాదేశముగా వచ్చినది మా త్రమె యలఘులకారమనియు "ఏగులు, పాగులు, త్రాగులు బహుత్వముండు రలదలకాదేశమయిన శకార ములఘువు.....ర్ణ సమాహ్మయ మందలి శకారము విర్ణాంతరముగాని, యలఘుశకారముగాని యెఱుంగు నది" (బాలన్యాకరణము, సంఖ్య. ౧౩ నూ.) అను పంక్తు లతో స్పష్టముగా బాలన్యాకరణము చెప్పుచుం డిగా నాగ్రంథములోనిదే యగు "యలలలు లఘు లఘువులు మైత్రింబారయు. శేఖరులు పారయవు." (బాలన్యా. ప్రకర్ణ. ౨౪ నూ.) అను మాత్రమునకు బాలన్యాకరణ సుప్రార్థప్రకాశికాకర్త యుదాహ రణము తిమ్మిలో "పల, శాలంబక" మున్నగు వానిలోని లకాంతులకును, "తిశితక, విభావి," మున్నగువానిలోని శకారములకును యతి ప్రాసమైతిని చాఱుట ఏక్తృ తాత్పర్యా విమర్శన కృతమె యగుటకు సంశయము లేదు గదా! పయినివయముల నొకప్పుడు మెలకొంపఁగా నాతఁ డిట్టి సత్కవివయము సంకీర్తించు లకుఁ బరులుగా స్వవచన స్థాపనపరత్వమున బాల న్యాకరణ కర్త గారికిఁ గూడఁ దనయభిప్రాయమె యనిగా విర్ణయమాహ్మయగతి శకార ములఘులకార మును సభిప్రాయమె గలదని చెప్పుచు వెనుక నుదాహ రించిన బాల న్యాకరణ వాక్యమున కీర్ణింపరిది సుప్రార్థ

మును కేయసాహసిం చెను; పర్వ సమాహ్మయగతి శకారము, విర్ణాంతరముగాని = విర్ణాంతరము గానట్టి అలఘుల కారముకాదు, ఇంక నే మన విర్ణాంతర మయినటువంటి యలఘులకారము." అను పర్వతని వ్రాసిరి. నూరిగానికే యట్టి యభిప్రాయ మున్న యెడల వెనుక నుదాహరించిన యాసందర్భములో "ఏగులు, పాగులు, త్రాగులు బహుత్వముండు రలదల కాదేశమైన శకార ములఘువు." అని శకార విశేషమున కల ఘుత్వమును విడిచి పం క్తిలో విశేషించి చెల్లియుండురా? మఱియు నట్లుగ న ఘుత్వకారమునె విర్ణయమాహ్మయములోఁ బరిగణించి యున్నయెడలఁ గుల్య వ్యాఖ్యమున నలఘు శేఖరులుగూడ విర్ణయమాహ్మయములో నేఱుగఁ బరిగణించి యుండరా? ఇంక నాసందర్భమున శకార విశేషమును విర్ణయమాహ్మ యములోఁ బరిగణించుటచేత నది యలఘు లకార మని యెవ్వరేని ద్రవించి తిత్సనానన్యాయమున నల ఘుశేఖరులుగూడ శేఖర విర్ణయమాహ్మయమునఁ కేర్ప రయిరని సుప్రార్థ ప్రకాశికా కర్తలచేత కంఠంతు రేమో యని కలఁదియే నూరిగారు లఘులఘు లకార నిరూపణ సందర్భమున వెనుక నుదాహరించినరీతిని "ర్ణ సమాహ్మయ గతి శకారము విర్ణాంతరముగాని, యలఘుశకారము గా దని యెఱుంగునది" అని యిట్లు వ్రాసినని యెవ్వరికేని తోచక మానదు గదా!

ఇక బాలన్యాకరణ ప్రాథన్యాకరణ కర్త లచ్చాంధ్రవిర్ణయమాహ్మయ గతి శకారము విర్ణాంతర మనియు, నలఘులకారము కాదనియు, బహువచనమునం దాదేశముగా వచ్చినది మాత్రమె యలఘులకారమనియు నన్నయాభిప్రాయవిర్ణయము చేయుట సరి యగునా, కాదా? యనువిషయము విమర్శింపవలసియున్నది. శకార సామాన్యమెల్ల నలఘు లకారమె యొనయెడలఁ దత్సమా నన్యాయమున నికను "నాన్యేషం వైధర్మ్యం లఘు లఘూవాం రయోస్తు నిత్యంస్యాత్" అని యిట్లు శేఖ ర్ద్వయమునకును బ్రస్పర్త వైధర్మ్యము నుద్ఘోషించుచుండు లచే నంతకన్న వెక్కువ యావత్కేత్యమున—నన్నయ భట్టారకునిచేత శకటరేఖముగూడ శకారమునలేక విర్ణాంతరముగాఁ బరిగణింపఁబడవలసి యుండునుగదా!

అట్లు పరిగణించి సమముగానినను “వట్టింకడత్ర”, “యరలవ పహళంకుపాల్వర్ణ” అను పాశములు, శకార పామాన్యము నలగువుగా నన్నయభట్టారకుడు తలంచి యుండలేదనియు నచ్చొంగ్ర శకారమును ద్వితీయముగా నెంచి యుండెననియు నూహించుటకుఁ బ్రబల నిదర్శన ములయి యున్నవి చాలనూ నీరీతిని విమర్శించియే నూరి గారహోబలపండితాదుల వ్యాఖ్యల నుల్లంఘించి నన్నయ భట్టారకాభిప్రాయమును నిర్ణయించుకొని యట్లు వ్రాసి రని తోచుచున్నది. ఈ నూరి గారిపద్ధతి యాయన వ్యాకరణమునకు నన్నయభిప్రాయము సరిపడువట్లు కర్పించఁబడినది. కాన వీరి యా యాగా పాకల్యముగ నాంధ్రశబ్దచింతామణికి సరిపడదు. అట్లు లకారమును వేరుగను, వర్ణ సమామ్నయగతి శకారమును వేరుగను నన్నయభట్టారకుడు తలచి నన్న విషయమునఁ కంతా మణి బాలవ్యాకరణములకు భేదములేదు. ఇక నూరి గారు వివరించినట్లు “ఏటలు, పాశులు, త్రాశులని బహుత్వమునందు ర ల డి ల కాదేకమైన శకార మల్లు” ననెడి విషయముమాత్రము చింతామణికి సరిపడదు. నన్నయభట్టారకుఁ డొక్కరేఖమునకు మాత్రమే ‘శోల’ అను సూత్రముచే లకారాదేశమును విధించెను గాని ల డి లకు లకారాదేశమును విధించియుండలేదు. ఇక “రలయో ర్ల డియో డ్లద్వి ల్ల శయోక్యపయోకరీ; నబయోర్న యయో ఛ్యంతే సవిసర్గావిసర్గయోః; సవిందుకావించుః స్వాః స్వాదశేదనఃల్పనమ్” (అహోబ. ౧౩౭ పుట), అను మొదలగు కారికలనుబట్టి “పాడి-పాశు....అంబలి—అంబళ్ళు.... ల డి కా నా మ భేదాభిధానాత్ రూపమేకత్” (అహో. ౪౩౭ పుట) అను రీతిని వ్రాయఁబడిన యహోబలపండితీయ గ్రంథము చొప్పున లకారాదేశమును. ల డి లకు నన్నయభట్టు తలంచి యుండెననుట యెంతమాత్రమును సరికాదు. ఇట్టి ప్రక్రియలో నభేద కల్పనా కారికలను బట్టి లకారాదేశమును విధించుటయే నన్నయ భట్టారకునకు సమ్మతమైన యెడల నట్టి కారికలలో రలలకుఁ గూడ నభేదాభిధాన ముండుటచేత నాతఁడు “శోల” అనెడి రేఖ ౫ వకు లకారము నాదేశించిన సూత్రమును బున రుక్తముగాఁ జెప్ప

యుండఁడు గదా! కాఁగా “పాశు, పాశులు, పాశ్లు, కాలు, కాలులు, కాల్లు” మన్ను గు నొట్లు నొకప్పుడు లఘు లకారముగాఁ గాని, స్థాంతరముగాఁ గాని యుండి మతోక యస్యకు శకా శోచ్చారగ మాపఁగు మాన్య నొందిన యది మాత్రమే లకారముపై నొకవట్టు కెట్లు లిపిగల యల్ప లకారమనియు నెన్నఁడును మాన్యలేక యేకరీతి శకాశోచ్చారముగో మాత్రమే యుండెడి శకారము (మాళ్) స్థాంతరమును నిర్ణయముగతి శకారమనియు నాతఁడు తలంచియుండునని గ్రహింపవలెను. శకాశోచ్చారము గల శబ్దముల కిట్టి చిహ్నముండుటచేత నాతఁ డట్లు ద్వైవిధ్యము నంగీకరించి యుండు ననెడి ప్రయోగా మంత్ర రూఢ మూల మగుచున్నది. అతినికాలమున “తాడు—త్రాడులు—త్రాడు” అను రూపముల గ్రాంథికత బద్ధ నందఁదికి యుండుటచేతను, “త్రాల్లు” అను రూప ముప్పటికింకను గ్రహ్యము కాకుండుటచేతను డికార మున కారించు లకారా దేశమును విధించి యుండలేదు. త్రాడు మన్నుగు రూపము లాతని కాలమున వాడుకలో నున్నట్లు కానన విమర్శకుల కెల్ల విదితమే గదా! పయి విషయమును నారచించిన చింతామణి వ్యాసములలో విభులముగ విమర్శించి యున్నాను. పయిపండిత్యమును బట్టి, “వట్టింకడత్ర”, “యరలవ పహళంకుపాల్వర్ణ”, “దంత్యచకౌసురురతాన చిందురుతా” అనుపాశములు పరస్పర సంబంధము గలిగి నన్నయభిప్రేతములని విశ్వ సింపఁదగియుండి ప్రామాణికము లగుచున్నవిని స్పష్ట పడుచున్నది గదా!

అప్పకవి పుస్తకము తప్పుఁ దక్కిన చింతామణి పుస్తకములందొ “వట్టింకడత్ర”, “యరలవపహళమ్” అను పాశములె యగపడు చుండుటచేతను, వప్పకవి పుస్తక పాశమును గూడ పాధువుగా నంగీకరించిన యహోబల పండితుండు ప్రతిము వట్టింక డిత్యాది పాశమునే మూలముగా గ్రహించుటచేతను వట్టింక డిత్యాది పాశమే ప్రామాణికమనట యుక్తముగా నుండును గదా! మఱియు నిర్వాణముగ నగపడుచున్న సప్తత్రింక డిత్యాది పాశము నాపేక్షించి శకారమున

దైవ బిడ్డమును గల్పించిన గాని మధువుపక్కనున్న ట్టి వట్టింకే దిత్యుని పాతము పెద్దగాను గల్పించి యుండ రనుటకు సందేహముండదు గదా! కేకార దైవవిద్య కల్పనా యాపనున వానిశ్చ్యకత యందుటచేత నీ యట్టి దైవవిద్యయును గల్పించుకొననూహ మూలభూమిని బొడ మని కాదుగానున గానియు వట్టింకే దిత్యుని పాత మునుపేక్షించి యప్పకవిగాని యంతుఁ బూర్వ లె వ్యత్రేపంగాని నిర్వాహమున నగపడెడి "సప్తత్రింక" దిత్యుని పాతమును గల్పించి యుండనిచ్చు ననుట యెంతయు సంభాష్యమై యున్నది గదా!

మఱియు కేకార దైవవిద్యయును, వట్టింకే దిత్యునిపాతముచేత నన్నయాభీప్రేతముగా మఱిండుటయే కాక యాతఁడు చింతామణిలోఁ జెప్పిన యాంధ్రోత్పత్తివారక కారికలలోని "వంత్తవజ్రగుర రౌత విందుయౌతో" అనుదానిచేత నట్టి యూహను నిర్ధారము చేయుటయు మిక్కిలియుక్తమైయున్నది. రలల లభ్యులభూవాప్యరణభేదము దంకాలమున సేప్తముగ వాచుకలో నుండుట తేసి యట్టిభేదమును తిలకిం నుత్తరించుకయులభు రలల పై నొకబాట్టుపెట్టి వానిని నలుగు రలలకు నులుకుగ నెన్నవలెనని పై కారికకర్థ మును గ్రహింపవలెను. కాఁగా నట్టిగురు రలలను లభు రలల భేదములనుగా నేకగీతి సంగీకరించి "యరల వ సహజంతు బాల్యరల" అని ప్రశ్నోక్తముగ నొక్క కేకారమును మాత్రము వర్ణసమామ్నాయమున మరల రేఖసామ్యమునకు విలక్షణముగాఁ జెల్పొనుటచేత నన్నయాభిప్రాయకుఁ డెల్లంబకారముకన్న వర్ణ సమామ్నాయగతి కేకారమును విభిన్నముగ సంగీకరించెనని నిర్ణయించుటకు సందేహముండదు గదా!

వర్ణ సమామ్నాయ గత కేకారమునకును, నలుగు లకారమునకును నుచ్చారణమునందంతిగా భేద మగపడ కున్నను వాని చరిత్రములు విభిన్నములగుటచేత వర్ణ సమామ్నాయమున కేకారము వేరుగఁ బరిగణించబడెననియు మాతారణముచేతనే యట్టిభేదము పొడింపఁబడక యలభు లకారముగూడ కేకార లీతితోనే వ్రాయఁబడువాడొక తటస్థించెననియు గ్రహింపవలసియున్నది. నూత్ను

వృద్ధిలోఁ బరికిరించునపుడు మాత్రము తే వ్యభిలయుచ్చా రణమునందు వర్ణ సమామ్నాయ గత కేకారాపేక్షచే నలభులకారముయొక్క యుచ్చారణమునం దిందుక తేలిక భాసిల్లకపోవని విమర్శకు లెన్నుదురుగాక. డైరీతిని యుచ్చారణమునూడ ల, తేళును తిలపై బొట్టుంచెడి నులునునో వ్రాయుక (అ) అను వ్రావిడిదీక ప్రసిద్ధ వర్ణాంతరముతో వ్రాయుటమాత్రమే యై యున్నది.

ఆంధ్రోత్పత్తివారక శ్లోకములు వ్రాచిన లిపి స్వరూపమును గ్రహింపజాలని లేకపోవకాదు అపేక్షించి వ్రాయుక విడిచిన మాతృకలు బాలసరస్వతికిఁ బ్రిం యటచేతగాని బాలసరస్వతియే వాని నట్లు విడుదుట చేతగాని బాలసరస్వతియే చింతామణిలో నగపడ కున్నను నప్పుకవియు చింతామణిలో నవి నిర్విముందుట చేతను, వ్రాచిన శేఖనపద్ధతి కవి సరిపడియుండుటచేఁ ద్రాచిన లిపి స్వరూపము నెఱుంగని తరువాతి వారు ప్రక్షిప్తము చేసినవల యసంభావియగుటచేతను, బాల సరస్వతివృత్తపులకం పిఁ బ్రాచీనుఁడగునాగ్యణుఁ డట్టి చింతామణిలిపి ననువదించి తనకాలమునకు సరిగా నవరించి యుండుటచేతను నవి ప్రక్షిప్తములేమోయని శంకించుట కవకాశములేదు. ఈ విషయమును వారదించిన చింతా మణి వ్యాసములలో విల్పముగాఁ జచ్చిం యున్నాను.

యలల లభ్యులభూధ్వనులకుఁ బ్రశ్నోక్తముగ వర్ణ సమామ్నాయమునఁ బరిగణనము లేనట్లే రలల లభ్యు లభూధ్వనులకును బ్రశ్నోక్తపరిగణనము లేకుండుట సంస్కృత వ్యాకరణ మర్థ సమ్మతమును యుక్తి సమామను నగుటందేనియు, నట్లు లభ్యులభు యలల భేదముఁకుఁ బ్రశ్నోక్త పరిగణనము చేయనట్లే రలల లభ్యులభూధ్వనుల కును నన్నయ భట్టారకుఁడు ప్రశ్నోక్త పరిగణనము చేయ లేనని చెప్పుటయే వ్యాఖ్య నగుటం జేసియు, రలల లభ్యులభూధ్వనులకుఁ బ్రశ్నోక్త పరిగణనమును జేయని పక్షములోనిండు "వట్టింకేవత్త", "యలలసహకేమ్" అను పాతములే నన్నయాభిప్రాయక ప్రాకములనియుఁ నద్వైతములకు "సప్తత్రింకపా", "యలయుగలయుగ ..." అను పాతములు నన్నయ ప్రాకములు కావనియు విమర్శకులకు విద్వాంసులు గ్రహించుట గాక!

గడ్డిపరకరా! నీదైన ఘనత నెల్లఁ
దెలియఁజాలనియల్పజనులు నినుఁ గని
గడ్డిపరక యని ఁ ఘువుగను గణింతు
దేవమహిమంబు లెస్సగాఁ దెలుపలేవె
స్థిరకు నుఁకృతి హెచ్చగాఁ జేయలేవె
నీదుబ్రహ్మకును నీయంత నీవు సరిగ
జరుపుకొనలేవె జగదీశుకరుణ మీఱ
తీ.తికి ఘనతరంబగు నలంకృతివి గావె
ఎందు నున్నది నీలోప మెంచి చూడ
అర్కచంద్రాదు లెవ్వనిహస్తమహిమ
సింహాశరభాదు లెవ్వనిచేతినేర్పు
సరవరేణ్యాదు లెవ్వనికరచతురత
జన్మ మెత్తిరొ, యవ్వనిశయవిశేష
మునను నీవును జన్మంబుఁ బొందినావు.

పరమపురుషునిచ్చాశక్తివలనఁ గలుగు
జీవకళమహిమంబును తెప్పటందు
తృణమ! గజము నీవొకరితిఁ వెలుపుచుండ్రు
నృప్తికర్తృసామర్థ్యంబు స్పష్టముగను
వ్యక్తపటచెడునీశక్తి యల్ప మగునె
ప్రజ తృణజలనమృద్ధి నేపట్ల నైన
వలయు నంచును గోరుటవలన నీదు
నమితమగు ప్రయోజనమెల్ల నరయవలయుఁ
బాల బాలవృద్ధులను గాపాడునట్టి
గోగణంబులు నీదైనకూర్మిఁ గాదె
ఈయఁగాఁజాలు నాపాలు వేయనేల
కనవ! తగ నీవు మొదవులగ్రాస మైన
కారణంబునఁ గాదె యఖండమగను
పాఁడి మొదవులపాదుఁగులఁ బాలు పుట్టు

గ్రతుఁబ్బితితబ్బిన్పు గడ్డి కాదె
కమ్ర మహాచాప లగునది గడ్డి కాదె
కప్ప పలుకొంపలంకన గడ్డి కాదె.

జీవజాలంబునకు నీవు చేసెడునుప
కృతుల నన్నిటి మాకు నగ్గింపఁదరమె
దయమ బ్రజుకుఁ ట్టు లాధారమాదు
కోరకుండఁగఁ బ్రత్యుఁకార మెపుడు
నీవు పెంతువు జీవాళి నెవరు మీఱ
నిన్నుఁ బెంచెడివార లీ నేల లేకు
ఎవరు పెంచుట లేకున్న నేపు మీఱ
నల్లి బిల్లిగ నల్లడ లల్లుకొనుచు
నేలఁ గలనీరు నీయంత నీవె ద్రావి
వేడినిం గలసారంబు మెనవి నీవె
ఘానమా! భాసురం బగుగ్రాస మాదు
జగదవనపావనతరగోచాతుఁ కును
తరమె నుతియింప నీదైన త్యాగమహిమ
పగుల యాచించి సాహాయ్యపరతఁ గనక
తగున్వయంకృషి చేసే తనువు నడపు
నీకువరజీవయాత్ర వర్ణింపఁగలమె
కలిపి పేసినత్రాడయి కరిని కట్టి
కలిసియుండుట మేలని తెలుపు దీవు
జీవు లిఁక నిన్నుఁ దేలికచేయుటల్ల
అల్పమైయుండు సాపకార్యంబు కాదె
ఈవె గన వృద్ధి మేటివం చెన్నబడవె
పట్టువలె నుంచుమృదువైన పెరిక లంది
పచ్చలను దాపినట్టుగా బయలులందు
దట్టముగ వ్యాప్తినిం గాంచి తళతళ మను
తుహినబిందునందోహమృ మహితమైన

ముత్తియపు బాలునుం బొంది బాలుపు మీఱఁ
గ నెడువాటికి నెంతయో కనులపండు
వొనఁగి ధర కలంకాగమై యొప్పు దీవు
నర్వనాథుండు బహిరంగసభను జేసి
రాజకార్యవిచారంబు రాణ నలుప
బయలుఁ బఱచిన రత్న కంబళము లనఁగ
నీవు వ్యాపించియున్నట్టితావు లెల్ల
నొప్పి కవిభిభాములులెల్ల రూప లాలయ
నుతులఁ గావించి దగి యుందు చతురగతులఁ
జిత్రకారుండు తలఁచుఁ బచ్చిక తనర్పు
పల్లెఁ జిత్రించి తన నేర్పు వ్యక్తఁజువఁ
గవులు చిత్రకారులు నిట్లు కాంక్షమీఱ
నిన్ను వర్ణింప నెంచుట నెన్నఁదగదె
రత్న ములఁగీతను నీకుఁ బ్రజ్ఞ కలదు
నిన్ను నాధారముగఁ గొని నీలములను
రత్న వజ్రాలు శోభింతు క్రమముగాను
ఇట్టినిచాతురిఁ బొగడి నెవరితరము
నీడుచరిత మద్భుతమును నిర్మలంబు
ముట్టఁ జాలిరె నిను వహ్నిముఖులఁ దొల్లి
హనుమ నినుఁ గదలింపఁజాలెనె యొకింత
ఇట్టినిశక్తి సామాన్య మెట్లు లోను
కాకదనుటని వెన్నంటి లోకనమితిఁ
దలుమఁగాఁజాలియుంటివి తహతహ నడి
కేశపుం డైనరామునికేలనుండి
బయలుదేరినమహిమంబువలనఁ గాదె
అనఘ ! హరికరస్వర్యనం బబ్బియుండఁ
దేలి కల్లాదవో నీవు తెలియరాదు
ఘనత నీలోన నెంతయో గాంచి గాదె
పూతనీతామహా దేవి పూర్వమందు
నిన్ను నునిచెను దనకును నీచుఁడైన
రావణునకును నడుమ స్వరక్షగాఁగ
లల్ప మేరితి నాదు నీ వరసిచూడ

జానకిరాము లీరితిగాను నిన్ను
ఘనతఁజువంగ నీకెల్లు కలుగుఁ గొఱత
పూరుహోత్తమముఖ్యులపూజ నందు
విఘ్నపతి కెంతో నీమీఁద ప్రీతి కొలుచు
నిద్ది చాలదె తెల్ప నీవెద్దతనము
మిడుత నినుఁజూచుకొని గాదె మిడిసిపడును
ఎన్నో గుణచురంగణముల నెనఁగుచున్నఁ
బేరుపెంపులు నీ కింక వెలయలేదు
నిజము తృణ మని తేలిక నన్నుఁ జేసి
పల్కుచుండరు ప్రజ మగ్ధభావణముల
ఇందు కొక్కటి హేతువం చెన్నఁదగును
నన్ను లగువారికే సదా యశము వచ్చు
ననుచు నెన్నంగఁ దరహానె యరసిచూడ
స్థిరను “పుష్టి ర్యశో లభ్యతే” యనియెడు
ప్రాజ్ఞవాక్యంబు లెఘుడైన వ్యర్థమగునె
సర్విసులభంబు గాకుండుస్థలములందుఁ
బరులయుపచారములఁ జాలఁ బడసి పడసి
పైకి నెగఁబ్రాఁగి మిన్నందుభంగిగాను
దంభవేషంబు లెన్నియో తాల్చి మిగుల
ఘనతరు లనుచుఁ బిలిపించుకొ నెడుపట్ల
సత్యమైనను గాకున్న సాగుఁ గీర్తి
సర్వదశలందు నీవు సుసాధ్య మగుచు
దోహదంబుల నేని నందుటను గనక
యెల్లయెడలను నీయంత నీవె పెరిఁగి
బాలకాళికి నైనను బట్టువడుచు
పరులు గారాబమునఁ బెంచుసరణి గనక
నేలయందునఁ బ్రాఁకుచు నిచ్చ లుంపఁ
దేలికగఁ జూడరే నిన్నుఁ దృణకణంబ !
క. దొడ్డతనం బెంతోకక
పడ్డతన నీయెడలను బహుమతి నిడుదుక
గడ్డిపరక, నూటపదా
గడ్డక కొమ్మ సునర్ణహారపువరుసల్ !

పూనానగరముదగ్గరనున్న కార్తీగుహలలోని కెల్వచిత్రము

‘ఔషు అఫ్ ఇండియా’ వారపత్రిక.

లండనునగరమున వెస్టుమిడ్లెండ్ల ఖేమ్సునదిహము సూర్యాస్తమయము

21-12-1920 నాడు పగలు ఖం. 2-20 కు తీసిన ఛాయాచిత్రము. E. N. P.

కాళిదాసుఁడు రచించిన గ్రంథముల నన్నిటిని బరిక్షించి యందలి విశేషముల నిక ముందు రాఁజొవు న్యాసములలో వ్యక్తపఱపఱయునని యూహించి వానిలో మొదటిదగు ఋతుసంహారమును గుఱించి వ్రాయఁబూనియున్నాను. ఒకరి రచించిన గ్రంథములను బరిక్షించునప్పు డాగ్రంథముల వోకవనినగా గ్రహించి విచుర్యవమునకు దొరఁగొనవలయును. విచుర్యవములను గ్రంథములలో నేదిప్రాచీనమో యేది యుక్తాచీనమో కనుగొని యాచుననే మన నుపలంబించిన యెడల యుక్తముగానందును. ఇట్టి పఠనము మన మనుసరించిన యెడల నాకవియొక్క కవిత్వోత్పమునందుఁ గాలక్రమమునఁ గలిగిన పరిణామమును, నాయన భాషాజ్ఞానమునందుఁ గాలగతిని గలిగిన వైకల్యమును, బూర్వకావ్యములలోని భావములై ట్లుత్తర కావ్యములలోఁ జెంపొందింపఁబడి నన్నెఱ్ఱఁబడినవియును జక్కఁగా గుఱఁబఱునుం క కావ్యములుండును. వేస్పియరు మొదలగు పాశ్చాత్యులవోకవుల వృత్తులను బరిక్షించునప్పు డిట్టి క్రమమునే వినిర్వహించుటచియుండెరి. ఇకఁ గాళిదాసుని విషయమున ఇట్టి క్రమమును కాటించుట కొంచెము స్వల్పమయినది. కాళిదాసుఁడేకాలమునజీవించి యుండెనో నిశ్చయించుటకు నీటులేని సత కాళిని గ్రంథముల పాఠ్యాపకర్మముల నిర్ణయించుటకు సామర్థ్యవలసి నంతలేదని వేఱుగాఁ జెప్పవచ్చుండలేదు. అయినను వినిర్వహణు కాళిదాసగ్రంథములఁ బరిక్షించి, యందలి భావము, గద్యా సంవిధానమును, బాత్రభావమును, విచుర్విచి యందేది తొలుత రచియింపఁబడినదో యేది తరువాతి వ్రాయఁబడినదో నిర్ణయించుటకుఁ బ్రయత్నించెరి. అట్టి విచుర్యవముండు ఋతుసంహారము కాళిదాసుని బాల్యావస్థలో వ్రాయఁబడిన గ్రంథముకానియైనని యూహింపఁ బడినది. కావునఁ బ్రప్రథమమున నద్దానినే పరిక్షించెను.

ఋతుసంహార మనఁగా ఋతువులహాదక యని యర్థము. ఇట్టిహాదక నుద్దేశించి వ్రాయఁబడినట్లే నభేదోపచారముచేఁ గావ్యమునకును నాశేషు పెచ్చినది. సంహారము—Grouping together (Apte); సంక్షేపము. (శబ్దకల్పద్రుమం)

ఇందు మద్యకుపులును మనోహరముగా నాఱు సర్గములలో వర్ణింపఁబడినది. వానిలో మొదటివానియందెరువదియొద్ది శ్లోకములలో గ్రీష్మకాలము వర్ణింపఁబడినది. అందు మొదటి పది లేక పందెండు శ్లోకముల యందును నీలివాణకాలమునఁ గామిజనులెట్లు జీవితమును జెల్లఁబుట్టునో, యేమీపదార్థమునువారిఁ గ్రీడినామకముగాఁ జెలుపఁబడినది. ఈగ్రీష్మకాలమునందలి యర్థములలోని దావాన్నిలున, గానవయులందలి సత్త్వములు తృప్తాకలములై జాతివైరములనుగూడ మఱచి చేదనముండు నర్థమున, సుడిఁ గలిచే భూమిపయినుండి పయికి లేచు భూగర్భములును వర్ణింపఁబడినది.

వర్షకాలమునందు వృష్టండు, అంభోసకమర్తకుం జనుండును, దిడిప్పితామూని ను, నశనశబ్దంతుండును నయి పెచ్చింట్లు రెండొ సర్గమునందు వర్ణింపఁబడినది. ఇందు మేఘునుండిలాఘితంబగు నాకాశమును, నడిదిండ్రచాపాదుల దర్శనంబును, విమాన్మకంబగులును, ప్రవృద్ధజలనేగదిరాజమానంబులగు నదులును బర్హిపంఘముల పృశ్ఠములును, స్త్రీలు ధరించు పుష్పాంకరములును, విరిహిదముల యపథ్యమును జక్కఁగా వర్ణింపఁబడినది. ఇందున్నశ్లోకము లెరువదియొనిమిది.

కాకాంశుకము, వికనపన్నునోజున క్షయము, నుష్కావళాంపనమాపుర నానిరస్యముఁ, బక్వకాలిలలితానత గాత్రయష్టియునగు శీతశ్శాలమునెడి సప్తపురూపరమ్యయి పెచ్చుమన్నదని మూడవసర్గమునందు

వర్ణింపఁబడినది. కరత్యాలపుటాకాశము, మేఘములు, తత్కాలమునందలి పుష్పములు, కాదంబుకాదనవాది పక్షిసమాకులంబులయిన నదులు, తత్కాలవాతములు, స్త్రీలయొక్క పుష్పాలంకారములు, మొదలగునవి యన్నియును జక్కఁగా నిరూపియఁబడి ధ్వజములలో నిండు నర్ణింపఁబడినవి.

సాల్వనగ్రమునందు గ్రమప్రాప్తమున హేయత ద్రుప్త పదునొమ్మిది ధ్వజములలో మనోహరముగాఁ జేర్చింపఁబడినది. వప్రవాళములు, పదుమండెను గుండు, స్త్రీలకాలమునందు భరించునందెను స్వచ్ఛహారములు, స్వగ్ధ భూమగుములగురియింపకుండుట, రాస్త్రిక భూతరతిచిహ్నము క్రమమున సంకములతోఁ గూడిన స్త్రీలు, మొదలగునవి యానగ్రమునందు వర్ణితములు.

శిరకాలమునందలి కాల్యంతుకములును, తాంబూలనిలేపనప్రజకులను గ్రహించి వాసకృతంబులఁ బ్రదేశించెను స్త్రీలు, కామిజనులు క్రియాముఖ్యము కానునది ప్రబోధకంబగు మర్యాదను బాసమునెయుట మొదలగునవి యన్నియును బగుటాటు ధ్వజములలో నై దివస్థమునరసభ్రష్ట మగునట్లు వర్ణింపఁబడినవి.

అతివస్థమునందు, పుల్లమాతొంతుక శీర్షసాయమునకును, ద్వీరేపమాలావిలసద్గుర్గుణంబునకును నగు నసంతయోద్ధ విరహిజకుల మానసములకు భేదించుటకు నగునదెంచుకాల విరునిదియొర్పిది ధ్వజములలో శ్రోత్ర పేయముగా వర్ణింపఁబడినది. వసంతకాలము నందలి ప్రకృతిరానుజీతుక మంశయు నీస్థమునందు మాస్త్రీ భరించినట్లు చిత్రింపఁబడినది.

సహృదయశృదయాహ్లాదకారి యగు నీకావ్యమును రచియించిన యాకాశు మేఘసంవేదాది కావ్యమును రచియించిన కాలిదాసుఁడు గాఁడనియు వేదోక్తాఁడనియు నాకాశిపేరుగూడఁ గాలిదాసుఁడయి యుండిన సుందరీయండవచ్చుననియును డాక్టరు నోబెలు మొదలగు విమర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. మఱి కొందఱు పండితులు, డాక్టరు కీరు, మేజ్ట్రేసలు దొరగార్లు నా కాలిదాసునిచేతనే యీ కావ్యమును రచియింపఁబడినదని

యును నాకాశి ప్రభుగ్రంథ మిదియై యుండవచ్చునని యును మాహింనుచున్నారు. ఈ రెండు పక్షములవారి కిది ఋసుసంహారమునానది భావ, కైలి మొదలగునవియే ముఖ్యాధారములుగాని బహిర్గతములను నువాచరణము లేనియును వెళ్ళుచున్నట్లులేదు. ఇక నీ రెండు పక్షములవారి వాదములకు వచనదించి యూపయిని గ్రంథ కర్తృత్వము నిర్ణయించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాను.

ఋసుసంహారకావ్యమును గాలిదాసుఁడు రచియింపలేదని చెప్పవారి వాదము:

౧. నేపాళదేశము నుండి చీనాదేశమువఱకు దీసి కొనిపోఁబడిన యొకానొక వ్రాతపుస్తకమునందు, భువారసంభవము, మేఘసందేశము, రఘువింశతియను మూడు కావ్యములయొక్క మొదటి ధ్వజములకు మాత్రము వ్రాసి నునది “క్రయకావ్యం, బిక్షత్రయకావ్యమ్” అని కష్టముతో ననిశ్చితముగా గుర్తింపఁబడిన వాక్యముగూడ వ్రాసియున్నాడు. పయి వ్రాతప్రతియొక్క కాలము (క్రీ. శ.) 1200 సం. అని డాక్టరు నోబెలుగారభిప్రాయ పడుచున్నారు గాని మఱి కొందఱ తాత్పర్యప్రాసము నామోదించలేదు. మొత్తము మీఁద వ్రాత్రాత్ర ప్రతి పరమూఁడవికతాబ్ధమునకుఁ జేరినదేమో యని బలమైన సంగత్యము కలుగుచున్నది కావున నా కాలమునఁ గాలిదాసుని ఋసుసంహారముగూడ నుండిన యొడల నందు దాని నువాహించి యుండవలయును. కావున నా కాలమునందు ఋసుసంహారము గ్రంథరూపముగాఁ గాలిదాసకృతిమున చేరితో న్యుహారించఁబడుచుండనట్లుఁ గొంచుటకు బలముగ నవికాశము లభియించుచున్నది.

౨. మల్లి నాథుఁడు మాఘకృతముగు శిశుపాలనధ మనంబడెను నువాకావ్యములోని ౧౩ వ పద్యమందలి యిగువనినాల్గు ధ్వజములలోనున్న “అవినియసంధ్రయ వికాసిధక్షిణి”యను సమాసము విధమున వివరించుటలో “వికాసిధక్షిణి”యను దానిలోనున్న వికాసికబ్ధమునకు పుంసద్భావము “స్త్రీయాః పుంసద్భావీత పుంస్కాద మాన్ సమావాధికరణే స్త్రీయామపూరణీ త్రియాదిషు” అను సూత్రములోని స్త్రీయాదిగణకరణగుభక్తిశబ్దము పర.

మందునునప్పుడు రానుగదాయనిపూర్వముచేసికొని దానిని బ్రత్యఖ్యానము చేయునప్పుడు, రఘువంశము లోని ౧౨ వ సర్గముందలి ౧౩ వ శ్లోకములో నున్న దృఢభక్తిః అనురూపమును సాధించునప్పుడును, మేఘ సంహేతమునందు ౧ వ సర్గము ౩౬ వ శ్లోకములో నున్న 'దృఢభక్తిః క్రియనురూపమునిష్పత్తి విచరించునప్పుడును నీవిషయము మాత్రేక జక్ష్మాగౌ జన్మింపఁబడినదనియును దాని నభిప్రాయముతో నీ క్రింది విధమునఁ జెప్ప యున్నాఁడు:—

“ఆచేతస్య మస్మాభిః కాళిదాస క్రియసంకీర్తనాం 'దృఢభక్తిరితి శ్మయ' ఇత్యాది ఘ వివేచితమ్”

ఇంతియగాక రఘువంశవ్యాఖ్యానమునందు,

“మల్లి వాళకది స్సోమం మందాత్యైవశృంగయా, వ్యావర్త్య కాళిదాసీయం కావ్యశ్రయ మవాకులమ్.”

అని వ్రాయఁబడిన శ్లోకము నందునుఁ గాళిదాసశ్రయమను పదము నుపయోగించియున్నాఁడు గావునన, నాతఁడు మూడుకావ్యములకే (కాళిదాసునివి) వ్యాఖ్యానమును వ్రాసియున్నాఁడు గావునను నాతని కాలమున వదు వాల్లన కేతాబ్దమున ఋతుసంహారము కాళిదాసుని గ్రంథముగాఁ బ్రచారములో నున్నట్లు లేదు. ఇక్కడి 'కాళిదాసశ్రయమ్' అను శబ్దమునకు 'లోకశ్రయమ్', 'వేదశ్రయమ్' అను వానివలెనే మూడు మాత్రమే యని యర్థముఁ జెప్పవలయునని దాక్షగు నోచెలుగాను నిర చించియున్నారు.

౩. ఋతుసంహారము రసవంశములయి ప్రాథమ లక కాళిదాసుని యితర కావ్యములతో సరిపోల్చఁబడినది కాదుగావునన, నందలి కవిత్వపద్ధతులకును దక్కిన కాళి దాస కావ్యములలోని కవిత్వపుఁ బద్ధతులకును బాలభేద ముగలదుగావునను నది యాచన చేరచియింపఁబడినది కాఁ జాలదనియు మఱిగొందఁ జూపించుచున్నాఁడు.

౪. ఈ గ్రంథమునం దొక్కశ్మయం లిరిగి తిరిగి యుపయోగింపఁబడుమఁ దక్కిరైయొక్క శబ్దచారిద్ర్య మును మూచించుచున్నది గావున నియ్యది కాళిదాస కృతముగాదని చెప్పవలసని కొందఱునుచున్నాఁడు.

౫. కావ్యముకు కోభాకరములప నలంకారము లను గాళిదాసుడు మేఘసంహేతాది కావ్యములలో ననేకములుగా నుపయోగించుటచేతను, దద్విధతి ఋతు సంహారమునకు దూరముగఁబడెను నీకావ్యము కాళిదాసు నిది కాఁజాలదని యింకొందఁ జూపించుచున్నాఁడు.

౬. మేఘసంహేతాదికావ్యములఁ బట్టి చూడఁగాఁ గాళిదాసునకు నర్థాంతరవాదము నుపయోగించుట మిక్కిలి ప్రతిపాతునని తెలియవచ్చు చుండఁగా నట్టి యభిప్రాయము నును నీకావ్యమునందుఁ గన్పడుట లేదు గావునను నియ్యది కాళిదాసుని కావ్యముగాదనుట యుక్త ముగానున్నట్లు తోచుచున్నది.

౭. లక్షణ గ్రంథములలోఁ గాళిదాసుని మూడు గ్రంథములనుండియే శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి గాని ఋతు సంహారమునండి యొక్క శ్లోకమయిన నుదాహ రింపఁ బడెనుండుట గూడఁ బయి యభిప్రాయమునే స్పష్ట పఱచు చున్నది.

౮. కాళిదాసుని గ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసినవారిలో నెల్లఁ బ్రాచీనుఁడున, బడియన కేతాబ్ద ములో నుండిన ట్లూహింపఁ బడినవాఁడును ననుల్లభ దేవుఁడును మూడు కావ్యములకే వ్యాఖ్యానములు వ్రాసి యున్నాఁడుగాని యీ కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానమును వ్రాయుటగాని దానిని దన వ్యాఖ్యానములో నుదాహ రించుటగాని, యొనరించి యొందలేదు గావునఁ బయి యభిప్రాయము నేరి తన నచ్చును.

౯. ఇంక నుభాషితమును గ్రంథములనుండి వేక రించి పుస్తకములుగాఁ గూర్చియున్న వారుగూడఁ గాళిదాసుని ఋతు సంహారమునుండి శ్లోకములను గ్రహి యించినట్లు లేదు. పల్లభదేవుఁడు మార్చిన 'నుభాషి తావళి' యను పద్యదాళియందుమాత్రము, ౧౬౭౪, ౧౬౭౮ పంక్తులు గల పద్యములుగా ఋతుసంహారము నందలి యాచన సర్గములోని ౧౬, ౧౭ పంక్తులుగల శ్లోకములను నసంతర్హ వర్ణనమును వీక్షి క క్రింద నుదాహ రించి యున్నాఁడు. ఈపల్లభదేవుఁడును గాళిదాస గ్రంథ వ్యాఖ్యాతయను వెల్లభదేవుఁడును జేయఁజేయ మను

భృగునిను, నాను ౧౫-౧, శతేబ్బమునందును, ౧౦-౧ శతేబ్బమునందును విడిచింది యున్న ట్టూహింపవలసివి యును 'వీటరు పవ' గారు వ్రాయుచున్నారు.

౧౦. ఈ కావ్యమునందు హృదయంగమములైన ప్రకృతి చిత్తములను పరియును, నిట్టి చిత్తమును గాలి దామోడే చేసియున్న ట్టూహింపవలసి పరియును నభి ప్రాయపదు సంకినుల వాక్యమును బ్రత్యక్షానము చేయువపుడు హృదయ తోటెగాదిట్లు చెప్పుచున్నాడు:

"The greater half of that Kavya is stuffed with erotic verses of the cheapest type. And on the other hand any one who knows Kalidasa's genuine works will concede that there are really fine pictures of landscape not in the Ritusamhara but rather in the Meghasandesa in the verses in which the poet describes the way the cloud is to travel, or in the first sarga of Kumarasambhava, the greater part of which is devoted to the description of the Himalaya Mountains."

పయిని తెలుపఁబడిన యుక్తులెంత మట్టుకు సత్యములో మన మిప్పుడు పరిక్షించి చెంపన వాదము వారు తెలుపు యు ట్టలకు వివరింపవలసి యున్నది.

౧. మొదటియుక్తియందుఁ జెప్పఁబడిన చిహ్నేశ మనకుఁ గొనిపోఁబడిన వ్రాతప్రతియందలి వాక్యమును బట్టి మన మేమియును నిర్ణయించుటకు నీలులేదు. ఆపంక్తి మొక్క యర్థమును పరిగా నిర్ణయింప నవకాశము లేదు. ఆకాలమునందున్న కాలిదాస కావ్యములన్నీటిని గూడ నుదాహరింపవలయు నను నిశ్చయము పుస్తకమును వ్రాసిన పానిజండెనో లేదో నిర్ణయించుటకు మన కే యవకాశములేదు. ఒకప్పుడా పుస్తకమును వ్రాసిన యాతనికిఁ గా లి దా సు ని గ్రంథములన్నీటి నుదాహరింపవలయునను మాహ యుండి యుండినను నాతఁడు దిరిగిన హిందూదేశభాగములో నీటుండునందొక కావ్యమునకుఁ బ్రచార ముండి యుండక పోవుటచే నాతఁడు దాని నుదాహరించుట మానియింప

నచ్చును. కాబట్టి యొక్క వ్రాతప్రతియందు ఋతుసంహారమును తెలుపకపోయింపనివ్రాతయందఁ గాలిదాస కృతమును ఋతుసంహారమును గ్రంథ మాకాలమునందుండి యుండిలేదనుట కేమియు నవకాశములేదు.

౨. శ్రయశేబ్బమునకుఁ గాలిదాస కావ్యములు మూడే గాని యర్థముఁ జెప్పుట వల్లి వాగుని యభిప్రాయ మునుగూడఁ బరిక్షింపవచ్చు నాశీదను. 'లోకములో' అం శేబ్బమునందు మూడులోకములు చెప్పఁబడియుండుటచే వివిధలోకములు లేవిగాని, వేదశ్రయమిది చెప్పఁబడుటచే నితరవేదములు లేవిగాని యూహించుట కేలమయుక్తికము. 'బ్రాహ్మణ శ్రయస్' అని చెప్పిన యెడల లోకములో ముగ్గురు బ్రాహ్మణులే యున్నారని యూహించుట యెంతయుక్తమో పయివాదమును సంతయుక్తమనియే తెలుపవచ్చును. శ్రయస్ అను పదము వాడుటచేతనే యితరకావ్యముననుండిన ట్టూహింపదగు ననియును ప్రతిపక్షులు తెలుపుచున్నారు. ఇది యటుండఁగాఁ గాలిదాసుఁడు వ్రాసెనని యెల్లరును నొప్పుకొనిన యితరములగురూపకములుగూడనుండఁ గామల్లి వాగుఁడు మూడేయని యెంచి శ్రయశేబ్బమును వాడెనుట బాగులేదు. ఒకప్పుడు మిగిలినగ్రంథములు రూపకములనుటచే నుపేక్షింపఁ బడినవని సమాధానము చెప్ప వచ్చినను బయిగ్రంథములయందు నియతముగా నుద్ధరించు ధర్మములకు కాలిదాస కర్తృత్వమును, కావ్యత్వమును దృశ్యక్రేష్ట కావ్యసామాన్యము గావున నాసమాధాన మయుక్తికమనియే తెలుచున్నది. అయిన యెడల మల్లి వాగుఁడుపయోగించిన శ్రయశేబ్బములనలన దాను వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన మూడు కావ్యములు మాత్రమనిగాని, లేక లోకములోఁ బ్రసిద్ధములుగా సంస్కృతభాషాభ్యాస కులచేఁ బరిపంఁబడుచున్న మూడు కావ్యములనిగాని, యాతఁడుద్దేశించినట్లు నిర్ణయింపవచ్చునుగాని వేరుగాదు.

రఘుసంక వ్యాఖ్యానమునందలి శ్లోకములోనున్న 'మందాత్యానుజిఘృక్షయో' యనునది భాషాభ్యాసము చేయువారి నుద్దేశించి చెప్పఁబడినకేమియనియే తోఁచుచున్నది. ఇంతియగాక "భారతీ కాళిదాసస్య కువ్యాఖ్యానిషమూర్ధితా, ఏషా సంజీవినీ

టికా తాను క్రొత్తనయ్యవ్వతి." అను శ్లోకమును మీఁగ నుదాహరింపఁబడిన శ్లోకములతోఁ గలిపి చదిరి చుట్టి వాఙ్మయ కువ్యాఖ్యా విషయార్థమున కాళిదాస భారతికే వ్యాఖ్య వ్రాసి పునర్జీవియు గలుగునట్లు చేసెను గాని యట్లుగాని కాళిదాస వ్యాఖ్యలు లన్నిటికిని వ్యాఖ్యా నములు వ్రాయఁబడుఁ బూర్వమున లేనివియును గొందఁ జూపించుచున్నాఁడు కాఁబట్టి మిగిలిన వాఙ్మయ వ్యాఖ్యా నము వ్రాయఁలేదు గావున నిత్యుద్ధి యాతని కాలమున నుండిలేవను యుక్తి వైదానిచేసిన పరాస్థముచున్నది. అకాలమునందుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కి బాలకలచేతఁ బఠింపఁ బడుచుఁ గాళిదాస త్రయమును పేర వ్యాపారంపఁబడు చున్న కావ్యములకు నూత్రిత వ్యాఖ్యానముచేసి యప్పు టిక ప్రసిద్ధి నును బురుగుపంపారమును విశిష్టతని చెప్పుటయే యుక్తమన వచ్చును.

ఋతుసంహారము కష్టమయిన కావ్యము గాద నియు, నందుఁ నవ పాండిత్యమును బ్రకటించుటకు చుట్టి వాఙ్మయ కవితాకాము లభింపదు గావున దాని వాతఁడు విశేషియుఁడనెఱుఁగవలయును జెప్ప దాక్షరు కీర్తనగారి యూహ సహజముగాఁ గనుపట్టుట లేదు. వ్యాఖ్యా నములు వ్రాయఁట పాతకానుగ్రహారమునియు, స్వపాండిత్యప్రకర్షకాఁకుఁ గాదనియు చుట్టి వాఙ్మయ యవ తారికా శ్లోకములచే నిర్భయింపవలయును.

"ఇహాన్యాయముభేదైవ సర్వం వ్యాఖ్యానలే మయా, నా మూలం లిఖ్యతే కిందిన్నానపేక్షిత మన్యతే" యని చెప్పుటయు దానిని సాగించు కొనుట యుఁ దు పాండిత్యమును జూపించుటయే ముఖ్యోద్దేశ ముగాఁ గల వ్యాఖ్యానకః బోధగద.

3. ఋతుసంహారమునందలి కవిత్యముకలను గాళిదాసుని యితరకావ్యముల కవిత్యమునకును భేద మున్నదని చెప్పుటచే నాతని కర్తృత్వము నిశ్చిందము కాఁజాలదు. ఈతఁడు కవిత్యములకును భేదమున్నను నాభేదము సంపూర్ణ నైలక్ష్యమును భిన్న కర్తృత్వమును నిరూపించుటకుఁ దగినంతటిది గాదని తరీక్ష చేసినయెడల నిశ్చయము కాఁగఁదు. ఇంతియగాక ప్రపంచమునందన్ని

చేతములలోను నన్ని భావలయమును గూడ లభియింపు నేకకవి కర్తృత్వ గ్రంథములకు బరీక్షించునెడల నిట్టి భేదము కన్పించు ననుట నిర్వివాదము. మేష్పియరు పిన్నయనులలో వ్రాసిన నాటకములకును ప్రాశ్నిక దాల్చిన తరువాత వ్రాసిన నాటకములకును విభిన్నతఁడు భేదము లేదనిగాని, యెన్నంత మాత్రమున నవి యేక కవి కృతములు గానిగాని యేవియగుననుచు చెప్పుటకు పాపాపింపఁగలఁడు?

ఈ యభిప్రాయమునే దాక్షరు కీర్తనగారి కింది వాక్యములలో వెలిపుచ్చుచున్నాఁడు:

" - That great many poets have shown marked changes of power and form in the course of their careers and that the gulf between their early and their late, their best and their worst work, is often infinitely greater than that between the Ritusamhara and the other three Kavyas ascribed to Kalidasa. The differences between Meghaduta and Ritusamhara are legitimately interesting as traces of poetic development, but they have no value as evidence for difference of authorship".

కాళిదాసుని కవితాకర్తృత్వముసంహారము వ్రాయునప్పుడు బాల్యానంతలో నున్నదనియు వంతకంత కవి ప్రాధమ్యైకనియును ముక్కుందు నిర్ణయింపఁ బడును.

4. ఈ గ్రంథమునం దొకొక్క కష్టము తిరిగి తిరిగి యుపయోగింపఁబడుచున్నది గావున నిది కాళిదాసునిది గాదను యుక్తియును పరిలేదు. ఉపయోగించిన కష్ట మునే తిరిగి కొన్ని స్థలములయందు రచనస్ఫురణమునకో ప్రసాదగుణమునకో కవి యుపయోగింపవలసియేయుండు నని సర్వకవిసామాన్యముగాఁ జెప్పక తప్పదు. ఇది యిట్లుండఁ గాళిదాసునకుఁ బయిపద్యములో నుపయోగించిన పదమునే తరువాతి పద్యమునందును నుపయోగించుట యభ్యాసమేయో యను ధంకతయు మేఘ సంహార మునందున్న శ్లోకములను బరీక్షించినఁ దప్పక కలుగుచు న్నది. మేఘసంహారము:—(శ్లోకసంఖ్య: వారిల్ల వారిప్రతి)

సర్గము	శ్లోకము	పదము
1	౪౩	దృష్టిపాతమ్
"	౪౪	దృష్టి రాలంపృతే మే
"	౪౩	ఉత్పక్వామి
"	౪౫	పశ్యంతీ నామ్
"	౩౬	ప్రసక్తవిముఖా
"	౩౭	ప్రసక్తవస్తై
"	౩౬	సహస్య
"	౪౪	మూతే
"	౩౬	గాఢోపగూఢమ్
"	౪౦	గాఢకర్తేన
"	౪౪	గాఢోమ్మఖి
"	౪౦	ప్రతకు తనువా
"	౪౩	ప్రతకుభు
"	౩౦	విరవాడివసే
"	౩౩	ప్రభువిరహే
"	౪౦	ఉత్క్రింకముత్క్రింకితేన
"	౪౨	ఉత్క్రింతావిరచితపదమ్.

ఈపయి నువాహరింపఁబడిన వానినిబట్టి యొకసారి యుపయోగింపఁబడిన పదము నింకొకసారివాడుట కాలిదాసుని కభిరుచియనియును నదియు నా సందర్భముల యందుఁ బునరుక్తముగాక రసపోషకముగనే యున్నదనియును జేయుచున్నదిగాదా!

ఉపయోగించిన పదమును, జెప్పిన భావమును దీక్షి ఋతుసంహారములో నెక్కడెక్కడనుపయోగింపఁబడినదయ్యు, ముందు వివరించఁ బడును. ఇట్టి వాని లోఁ గొన్ని జెప్పక వాడి తీరమిసిన వనియును, గొన్ని యాలిని కట్టు వాడుట యభిరుచిని గఱిగించునది గావున వచ్చిన వనియును, మఱికొన్ని ఋతుసంహారము వ్రాయునప్పు డాదిని కవిక బాల్యదశలో నుండుటచే నెచ్చి నది యనియును నూహింప నగును.

౫. తక్కిన కావ్యములవలెఁ గాలిదాసుఁ డిందలంకారములను విశేషముగా వాడియుండ లేదనుట గూడ బలమయిన యుక్తిగాదు. అను ప్రాసము, యుగము,

అను శబ్దాలంకారములు తక్కిన గ్రంథములలో నున్నట్లే ఋతుసంహారమునందును గాలిదాసునిచే వాడఁబడి యున్నది. మేఘమూతమునందు నీపకాలంకారము వాడఁబడినట్లే లేదు. అఋతులంకారము రఘువంశ, కుమారసంభవములయందును ఋతుసంహారమునందును గూడ ననేక స్థలములయందు వాడఁబడినది. ఇట్టి వాడుకనుబట్టి మేఘసందేశ కర్తృత్వమును కంకింప నీలనువా? అలంకారముల నుపయోగించుటలో భేదమున్న దనివంతమాత్రమున గ్రంథ కర్తృత్వమును వేటొకరి కారోపించుట సరికాదు.

౬. కాలిదాసునకు సర్ధాంత రన్యాసాలంకార ముపయోగించుట ప్రతివాదుకమనియే చెప్పవలెనుగాని యాప్రతి తొలియధ్యాయం దక యంతంతకుఁ తెలిసికొన్ని కొన్ని కావ్యములయందు విశేషముగాఁ గనుపడుచున్నచేనా యనియు మన మాహించుట కవకాశము కన్పించు చున్నది.

అర్ధాంతరన్యాసాలంకారము నుపయోగించుటను నుచింది కీమగారిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:

"The arthantharanyasa is a figure admirably adapted for the latter poem (Meghadutam) with its constant contrast between the lot of the Yaksha and his former happiness, and the misery of the Yaksha and the happy state of the cloud while it is far less appropriate in the Ritusamhara which lacks any such motive nor is there any ground for holding that if genuine the two Kavyas must be closely connected in time".

అర్ధాంతరన్యాసము నుపయోగించుట కవకాశములు మేఘసందేశమునం దెక్కువ యనియును, ఋతుసంహారము నందితగా లేవనియును జెప్ప పయి యూహ సరిగా నున్నట్లు తోచును. మేఘసందేశమునందు సర్దింపఁబడినట్టి విరహము వంటిదే ఋతుసంహారమునందును వర్ణింపఁబడినది. చూడుడు. ౧ వ సర్గము, శ్లో. ౧౦; ౨ వ సర్గము, శ్లో. ౧౨, ౧౩, ౨౩; ౩ వ సర్గము, శ్లో. ౯, ౧౫. ఋతువర్ణనము చేయుటలో శివరూప వర్ణన

దలి యాజున పర్వములోని ౪౩, ౪౪ శ్లోకములలో మాఘమాసే నర్థాంతరన్యాస ముపయోగింపఁ బడినది: “నమమాతా మహతాః కృతవారణాః;” “పరిభ్రాంతాభిః” “హిమదుస్సహా”. ఇతియతాక జలక్రిదా పర్వమునందు, (శీతుగారు పైనిఁ జెప్పినట్టిది కాని స్థలమునందు) మాఘ కార్యములో నెరిమినిన పర్వమునందు, ౭, ౧౦, ౧౨, ౧౪, ౨౦, ౨౨, ౨౩, ౪౫, ౫౪, ౫౫, ౫౭, ౫౮, ౬౧, ౬౨, సంఖ్యలుగల శ్లోకములలోను నీయర్థాంతరన్యాసాలంకారము వాడఁబడి యున్నది. ఇతియతాక శిశుపాల విధమునందే ౯వ పర్వమునందలి ప్రదోష పర్వములో ౫, ౬, ౧౩, ౧౬, ౨౩, ౨౪, ౩౩, ౪౩, ౫౭, ౬౮ సంఖ్యలుగల శ్లోకములలోను నర్థాంతరన్యాస ముపయోగింపఁబడినది. కావున నర్థాంతరన్యాస ముపయోగించుటకు మేఘసంహతిమునందలి కథయే గావలయుననునియము లేదనియు, పయ్యది కవియొక్క ప్రతిభాదీకముల తోడను, నిష్కతోడను గూడినదిగాని యన్యము గాదనియుఁ దేలుచున్నది. ఈ యభిప్రాయమును బలపఱచుటకుఁ గావలసి నన్నియుదాహరణములు కిరాతార్జునీయము రఘువంశము కుమారసంభవము మొదలగు కావ్యములలోఁ గలవు.

౭. లక్షణ గ్రంథములలో మదాహరింపఁ బడిన శ్లోకములయందు ఋతుసంహార శ్లోకములు లేకు నట్లు, ఋతుసంహారము విశేషము ప్రఖ్యాతముగు గ్రంథముగాక పోవుటచేత నయి యుండవచ్చును. ఇంతకును నల్లభద్రునిచే నుభాషితానియందుఁ గాలిదాస కృతములని ఋతు సంహారము నందున్న శ్లోకములు రెండుదాహరింపఁబడుటనలన నాగ్రంథము నల్లభద్రుని కాలమునాటికిఁ గాలిదాస కృతమును వాచుక ప్రబలుటగా నుండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు.

౮. పల్లభదేవుడు ఋతు సంహారమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయలేదు గావున పయ్యది యాతనికాలమందుఁ గాలిదాసునిగ్రంథముగాఁ జెలియఁబడి యుండలేదనుటయు మల్లివాధ వ్యాఖ్యానవిషయకముగు యొక్కింటిదేగావున దాని! సమాధానము నేల చెప్ప నక్కఱలేదు.

౯. పదవయ్య క్రియందు చెప్పఁబడినది కేవలమభిరుచివయి నాధారపడియుండుటచేతను నశ్చిది సహృదయైక నేద్యమేయగుటచేతను నద్దానిని సహృదయ హృదయ నిర్ణయమునకే విడిచిపెట్టెదను. నేను మాత్రము ఋతు సంహారము నందలి ప్రకృతివర్ణనము కాలిదాసునిచే వ్రాయఁబడిన దానివలెనే మనోహరముగా నున్నదను నభిప్రాయమును గలిసియున్నాను.

ఋతుసంహారము. కాలిదాసకృతమగువారిలో ముఖ్యులగు చాక్యరు శీతు మొదలగువారు తమవాదమును స్థాపించుకొనుట కింకొక యొక్తిని జెప్పుచున్నారు. మూలపాత్ర సంవత్సరము ౫౨౯ కి సమము ౪౭౩-౪ A.D. సంవత్సరమునందు పర్వభట్టిమను నాతనిచే వ్రాయఁబడి నుండవలయు (Mandasor) దగ్గఱనున్న సూర్యదేవాలయమునందు స్థాపింపఁబడిన పద్మాశ్మకమరు శిలాశాసనము లోని కొన్ని శ్లోకములు ఋతుసంహార శ్లోకములలోఁ గొన్నిటివలెఁబోలియున్నవి. కావున నీగ్రంథమాశాసనమునకు ముందు వ్రాయఁబడినదియను గాలిదాసునిచేతనే రచియింపఁబడియుండవచ్చుననియు వారూహించుచున్నారు. ఈశాసనమునందు ౨౪ శ్లోకములున్నవి. ఇందుఁ గిమారగు ప్రతి ప్రకృతియొక్క ప్రకృప్తియు వారిని సామంతులను దశేపురవాధులను నగు విశ్వేశ్వర్య బుధుశర్మల పాగడ్డియు, దేవాలయమును బ్రాసాదాల పరివేస్తుకట్టించినవిషయమున, నాసంవత్సరమును, నప్పటికికాలపు వర్ణనమును, దరువాత వాగునవిడిపోఁగా దిరిగివాగుచేయఁబడిన దినములును నప్పటి ఋతువర్ణనమును గన్పట్టుచున్నవి. శాసనములు వ్రాయుకపు లాకాలమునఁ గావ్యములయందలి శైలి ననుకరించుచుండిరనియును నట్టి యనుకరణము నీశాసనమునందు మనము చూడవచ్చుననియును విమర్శకు లాహించుచున్నారు.

శాసనమునందలి ౩౧ వ శ్లోకము:
రామాసవాధరవిశేష దశభాస్కరాంకు వహ్ని ప్రతాపసుభగే, జలదీపమిహి; సంధ్రాంకు పార్వ్యకలచందన తాళవృంత హాహాభాగధ (గ) రహితే హిమదగ్ధ పశ్యే.

33 వ శ్లోకము:

స్మరణశక్తిగలవాడ కల భాగవా నిపులకాంతికి నోరు, ప్రజనున ఘనానిగన నిర్మల్యత తుహిన హిమపాతే.

34 వ శ్లోకమువందలి కుడిభాగము:

... ఋతౌ వేద్యభవస్యనే.

ఈపయి కందును ఋతుసంహారమువందలి యయిదవ పర్వములోని తొమ్మిదవ శ్లోకమును (శ్లో. పయోధర్మః కుంకుమరాగశంఖైః.....) పోలియున్నది చెప్పఁబడినది.

ఈపయి శ్లోకములలో సాదృశ్యమున్నదా లేదా యనునిషయమును పర్యాయములగు పాతకులేనిర్ణయింతురు గాక. సాదృశ్యమున్నదని యొప్పుకొనిన తరువాతను గొన్ని ప్రశ్నలు బతులుదేగియున్నవి. ఈ సాదృశ్య మాశ్రయముబట్టి పర్యర్థిటి ఋతుసంహారమును జూచియే వ్రాసినని నిదాంతముచేయవలవా? మఱి యేగ్రంథము నంగను నిట్టిపర్వములేదా? ఇట్టి యితర గ్రంథములను జూచి పర్యర్థిటి యనుకరించెనని యేల చెప్పరాదు? ఇతరకవ్యముకరణముగా పయికావనమువందలెగా? ఈ ప్రశ్నలకు పరాధానమేమనఁగా: పర్యర్థిటి రహస్యపము వంతుఁ గాళిదాసుని కావ్యముల నన్నిటిని ననుకరించెనని యాయాగ్రంథములనుండి శ్లోకముల నెత్తి మాపనిచ్చును. ఇట్లుపర్యర్థిటి కాళిదాసుని రచనాపద్ధతిని, పరిప్రాయములను విపులముగా ననుకరించెనని పండితులయభిప్రాయము గావున, ఋతుసంహారమును పోలిపరచన లింగఁ గన్పట్టుచుండుటచే నీయనుకరణము గూడఁ గాళిదాసుగ్రంథముల నుండియే యనునని యూహించుట కెక్కువ అవకాశము గలుగుచున్నది. ఈ కావనమువందలి తక్కిన యనుకరణములు కఘ్నింకాడికావ్యముల పద్యములలో వ్రాయఁబడును.

ఋతుసంహారమునంగు పర్యవారణమును ఋతురాజమును నగు పసంతర్ముఖతో వర్ణనవారంభించఁబడక గ్రీష్మర్ముఖతో వారంభింపఁబడినది. ఇట్టి యసందర్భపు మార్పును గాళిదాసుఁడు చేసియుండఁడని మరిగొంద

జూహించుచున్నాడు. కాని కాళిదాసుఁడు పంచాంగము నందు వ్రామునట్టి పసంతర్ముఖతో వారంభించి వ్రాసెదనని కేవలముచేసి యుండలేదు. కావున నిది కోమముని యు నిట్టిరచన కాళిదాసునిచేఁ జేయఁబడి యుండనియు నూహించుట కవకాశము కనుపట్టును. సర్వజనప్రబలయా నందకరముగు పసంతర్ముఖను పర్జింపుచుఁ గావ్యమునంగ మొనరించిన యెడల యుక్తమని యూహించి కాళిదాసుఁడు గ్రీష్మముతో వారంభించి పసంతర్ముఖతో ముగించెనని వాకుఁ దోచుచున్నది. గ్రీష్మకాలమునందలి యుష్ణముచే నెండిపోయిన వృక్షములును, దహించుచున్న మృగసంతతులును, వారంభమునందు పర్జింపఁబడి తుది వాహ్నివకరముగు మాచిచిగురు, కోయిల మొదలగునవి పర్జింపఁబడుటచే మొదలుఁ గొంచెము భయజనకములగు విషయములను జదివి తుది వానంద వనకములగు విషయములను జదువుంపవలనఁ బాతకునకు పోక విధముగు తుష్టియు వానందమును గలుగుట కవకాశముగలదు. ఈ పయి యభిప్రాయముతోడనే కాళిదాసుఁ డిట్లు వ్రాసియుండఁ జెచ్చును.

ఋతుసంహార కర్తృత్వమును గుఱించి యంతకు ముందరకములగు యుక్తులను వినిపించితిమి. ఇన్ని యుక్తులను బ్రతియుక్తుతోఁగూడియున్న వేగాని నిర్వాధకముయింది గావు. ఇక నాయభిప్రాయ మేమనఁగాఁ గాళిదాసుఁడే ఋతుసంహార కర్తయయి యుండునని యను వాగ్రంథ మాత్రని కాల్యకలలోనే వ్రానఁబడి యుండఁ జచ్చుననియును జెప్పుచున్నాను. ఈ కంఠికిని వాకుఁదోచిన యుక్తులను గ్రంథిచ్చుచున్నాను. సాధారణముగా నొకకవి తొలుత వ్రాసినగ్రంథముల యందలి యభిప్రాయములను కైలియును దరువాతి వారిఁడు రచించిన కావ్యములయందుఁ గన్పట్టుచునే యుండును. మొదటి కావ్యములయందలి కల్పనల తరువాతి గ్రంథములలో పన్నె పెట్టుబడి చిత్రింపఁబడు చుండును. ఇట్టిది తెలుగు కవులకు లిక్కిన, రామరాజ భూషణుఁడు మొదలగు వారి కావ్యములయందును, నాంగ్లకవులగు మేక్స్వియరు, బైరను మొదలగువారి

గ్రంథములందును గన్పించుచున్నది. కాంచిత్రీ ఋతు సంహారము వందలి వర్ణనములు భావములు మొదలగు వవి రఘువంశాది కావ్యములయందు చెంతవట్టును గన్పించుచున్నవో మనము పరిశీలించి నిర్ణయించిన దిరుదలఁ బయి గ్రంథము లాదిరాసకృతి మునువా కాదా యను ప్రశ్న మునకు సమాధాన మొసంగుటలో నెంతయు సుపయోగ కారియగుచున్నది. ఋతుసంహారమును దక్షిణ కాళిరాస కృతికావ్యముఃవోఁగలిసి పరిశీలనగా వాకుఁ గన్పట్టిన సాదృశ్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

ఋతుసంహారము వందలి ప్రథమ పర్వములోని మొదటి శ్లోకము:

“ ప్రచిందనూర్యః స్పృహణీయచంద్రమాః
సదావగా వాత్మచువాశిసంభయః,
దివాంతరమ్యా లభ్యుపకాంతమనృధో
నిదాఘకాలోఽయ ముపాకశః పితౄః.”

అభిజ్ఞాన రామంతులమువందలి ప్రథమాంకములోని ఋతువర్ణనపు శ్లోకము నీది లఁపించు చున్నది.

శ్లో. నభగపలివానగావః పాటలసంస్కరుర
భివవాతాః, ప్రచ్ఛాయగులభినిద్రా దివసాః పరిజా
మరమణీయాః.

౧. ఋతు సం. i. 2. క్వచిద్విచిత్రం జలయంత్ర మందిరమ్.

మే. పూ. 84. సురయువతియో యంత్రధారా గృహశ్యమ్.

ఇందు దేవాలయం మేఘమును యంత్రధారా గృహముగా నొనరించి నేరింతురని చెప్పుటకెది, అంది టియందును జలయంత్ర ప్రతిరర్థనము సమానము.

౨. ఋ. i. 9. వశేషువాశ్యమనిరామయోషితామ్.

ఋ. i. 8. సువాసింసహర్మ్యశిలం మనోపాగమ్.

మే. ఉ. 5. యస్యాం యయో నితిగాణి యా శ్యేత్స హర్మ్యస్థాని.

నీతిహర్మ్యస్థానము లెందు సమానము.

3. ఋ. i. 8. ర్వియా మభోచ్ఛ్వాఃవికంపితం హధుః. కామిజనులు ప్రియలతోఁ గలిసి మధువును నేరింపరనియును, నయ్యది స్త్రీలు సాంహర్మ్యమును నుత్సాహమును గలుగఁజేయుననియును గాలిదాసుఁ డానేకస్థలములకుండు వర్ణించి యున్నాఁడు, అనెకాశ పయిన స్థలములయందు వర్షింపి యందును నీవాధువును దత్పవమును సరసముగా వర్ణించుచుమనో యుండును.

మే. ఉ. 5. ఆనీపంకే మధు రతిఫలమ్.

కు. i. 18. అవాసవాఖ్యం కరణం మదస్య.

మే. ఉ. మధునయాయో ద్విధ్రమాదేశోఽయమ్.

మే. పూ. 83. హిత్యా హలామధికుతరసాం రేవతీలోచనాంకామ్.

రఘు. ix. 7. వ ద కేశచరితాభగణా మధుః.

ఋ. iv. 11. పుష్పసవామోది సుగంధి వక్త్రమ్.

ఋ. v. 10. ముద్ధినిక్వాస వికంపితోత్పలం,
మనోహరం కామరతి ప్రహోధామ్; నిశాను స్పృహః
సహ కామిభిః స్త్రీయః, పిబన్తి మద్యం ముదనీయ ముత్త మమ్.

ఋ. v. 5. కుభాసవామోదిర వక్త్రపంకజాః.

కు. iii. 88. పుష్పసవాఘూర్జిత శ్రేణికోభి ర్వియా మఖమ్.

కు. iv. 12. వయవావ్యమజాని ఘూర్జయన్ వనవాని స్థలమున్ వశేషశీ, అనతి వ్యయి వారుణీసుహ ప్రమదానా మధువా విదంబవా.

ఋ. iv. 10. శ్రేణేషు లోలో మదిరాలశేషు.

ర. ఋ. i. 4. శిరోరుహైః స్నానకమయవాసిత్తైః.

ఋ. v. 12. అనురుగుభిరూవామోదికం కేశపాళమ్.

మే. పూ. 86. బాలోద్గిష్ట కపదిరవపుః కేశ సుస్కాగధూమైః.

శి. పూ. 87. తోయక్రీడానితయంతిస్సా విచిత్రకృత్సామ్.

స్త్రీ. కేశపాళములను, శిశు సుగంధమును స్త్రీం ముటలందుఁ గాలిదాసునకు సాధారణముగాఁ గ్రీరి.

ఋ. ఋ. i. 11. భిన్నాంజన పర్వభం పథః.

ఋ. ii. 2. క్వచిత్ప్రభిన్నాంజనరాశిసన్నికైః.

మే. పూ. 63. ఉత్పక్వామి త్వయి తటగతే

స్నిగ్ధాంజనాభే.

ఋ iii 5. భిన్నాంజనప్రదయకాస్త్రవభో మనోజన్మ.

భిన్నాంజనవర్జోపమావము తుంగము.

౬. స్త్రీల జన్మములయిన విక్షణములకు గ్రూ విలాసములను వర్ణించుటయందుఁ గలిదామఁడు సమ స్థాను. ఇట్టి గ్రూవిశేషములు స్త్రీలసాంజన్యమును హెచ్చించునని యాతని యభిప్రాయముగాఁ దోచుచున్నది.

మే. పూ. 25. సగ్రూభంగం ముఖమివ పయో శత్రవశ్యావృత్తార్థ్య.

ఋ. i. 12. సవిభక్తైః సక్కిశితహృదీతైః.

ఋ. iii. 17. గ్రూవిభవశ్యావృత్తవిరాః.

ఋ. iv. 11. గ్రూతేపజిహ్వరిత విక్షణాని.

మే. పూ. 16. గ్రూవికారాసభిక్షైః శ్రీరిష్టిశైః జనపదవిధూలోన్వైః.

మే. పూ. 50. పరివిత్తగ్రూలతా విభవశ్యావృత్తార్థ్య...
.....విశేషరవిధూనేత్ర కామూహలానామ్.

మే. ఉ. 12. సగ్రూభంగప్రకీర్తనయన్తైః కామి లత్యైః వ్యమోహనైః.

మధుసూదనుడే నయినవిధ్రుమసాధికముగుననుచుఁ దెలుపు వర్ణవిమలను ముంగిల నొన్నిటి మదాహరించి యున్నాడు.

౭. విదగజములకును మేఘములకును గల సాదృశ్యమును గవి రిరిరిరిరిగి వర్ణించుటయందు శ్రీతిగలవాఁడగుఁ గన్పించుచున్నాఁడు.

ఋ. ii. 15. వనద్విపానాం వనవారివస్వనైః, మదాన్వితానాం భవితాం మహాన్మహాః; కవాల దళా విమలో త్వలప్రభాః, సస్మింగయోన్తై ర్మృద వారి భిక్యతాః.

ఋ. ii. 1. అంధోధరమ త్రవంజరః.

మే. పూ. 2. సప్రశీదాపరొత్తగజైః కేతజీయైః.

మే. పూ. 18. ఇందు కరభన్మగములకు మేఘము నందు గజభ్రాంతి కల్పింపఁబడినది. (సింహభ్రాంతియని తొందఱు).

మే. ఉ. 10. గత్యావద్యః కలభతమతాం. ఇందు ను మేఘమునకును గజమునకును గల సాదృశ్యము వివక్షింపఁబడినది.

మే. పూ. 35. త్వమివ కరిణో వృష్టిమంతః ప్రభేదాత్.

ఈక్రింద మేఘవాదమునకును మద్దల పునునకును గల సాదృశ్యము వర్ణింపఁబడినది.

ఋ. ii. 1. అశనిశబ్దమర్థం.

మే. పూ. 60. విద్రావిదస్తే మురజివనశేత్.

మే. పూ. 38. మర్వకా సంధ్యావలిపటపాతాం జూలిసః క్లామసీయా, మానంద్రాణాం ఫల ముకలం లస్యసీ గజితానామ్.

మే. ఉ. 1. సంగీతాయ ప్రహరమురజాః ప్లిగ్గ గంధీరఘోషమ్.

ఋ ii. 4. మాహాకాక్వాశనిశబ్దమర్థం.

౮. స్త్రీల యలంకారములను వర్ణించుట యందును గాలిదామఁడు తన కాన్యములయందు దొక్క విధమును భావించునే తిరిగి తిరిగి చెప్పుచు నున్నట్లు క్రింది యుదాహరణములవలనఁ దెలియనగును.

ఋ. i. 5. నిశాంతలాక్షర సరాగరఃకన్తైః.

మే. ఉ. 12. లాక్షరాగం చరణములవ్యాపయోగ్యమ్.

గు. i. 38. విశేషణాద్రాగ వివోద్ధరంతా.

౯. స్త్రీల నడకలను వర్ణించునపుడును నొక్కమార్గమునే కవి యనేకపద్ధతులయందు నవహరియన్నాడు.

ఋ. i 5. విశంతినీనాం చరన్తైః శృణూపురైః పదే పదే హంసరుతామకారిభిః.

కు. i. సా రాజహంసైరివ సన్నతాంగీ గజేషు
తీలాంబిక విక్రపేషు, త్యగీయత ప్రత్యుపకాశ లాభై
రాజిక్కుభి ర్నూపురకంజితాని.

ఋ. iv. 8. మాతృతై ర్న సపదుతం భజన్తి.

ఋ. iii. 25. కామంస హంసవిదనం మణిమాపు
రేషు.

౧౧. స్త్రీలు ధరించు హారములను, దానవలనఁగలను
భోధకు నర్జించుటయందుఁ గాలిదానునకుఁ గ్రీతి మెందు.

ఋ. i. 6. తుమారగోరాద్వికవోక శేఖరాః.

మే. తు. 11. ముక్తాపాలైః స్తవ పరిసరభిన్న
నూత్నైశ్చ హతైః.

ఋ. i. 6. పయోధరా క్షేందవవంకజర్పితాః.

కు. v. 8. విమన్య సా హార మహార్యనిశ్చయా
విలోలయస్త్రిప్రవిలు ప్రచందనమ్.

ఋ. i. 8. పహారయస్త్రిస్తవ మండలాగ్నయైః.

౧౧. వర్ష కాలమునందలి చాతకపక్షులను వర్ణించుట.

ఋ. ii. 8. తృమకులై శ్చాతక పక్షీతాం కులైః.

మే. పూ. 22. అంభోవిందుగ్రహణచతురాం
శ్చాతకాన్ దీప్త్యమాణాః.

మే. తు. 54. విశ్వజ్ఞోఽపి ప్రదిశితి జలం యాది
త శ్చాతకేభ్యః.

౧౨. వర్ష కాలమునందలి మేఘగంధీరస్వవమును వర్ష
పాతమును వర్ణించుట.

ఋ. ii. 8. శ్రోత్ర మనోహర స్వవాః.

మే. పూ. 12. తిచ్ఛ్చిత్యా తే క్రమానభగం
గర్జితమ్.

ఋ. ii. 8. తోయధరా వలంబినః.

కా. v. భవంతి వహ్రాస్తరవః ఫలాగమైర్నవాం
బుభిర్నూకివిలంబినో ఘవాః.

ఋ. ii. 8. ప్రయాన్తి మందం బహుధారన్విశో
వలానాశాః.

మే. పూ. 52. ధారాపాలై స్త్యమివి కమలా
న్యభ్యో వర్ష మృఖాని.

మే. పూ. 57. అర్హ స్త్యేకం కమయతు వలం
వానిధారాఽపాలైః.

౧౩. మయూఖకాలముతోఁ గూడిన వైహగ్యములను,
గడ్డి చిగుళ్ళును గల పాద్యకృమము దెలుపుట.

ఋ. ii. 8. ప్రభిన్న వైహగ్యవిధై స్త్యతాంకురైః.

మే. పూ. 88. ఘాతక్యామాకా మరకతపణి నున్న
యూఖ ప్రజోహకాః.

౧౪. వర్ష కాలమునందలి కందములను వర్ణించుట.

ఋ. ii. 5. సమాచితా ప్రాధికకందభేదతైః.

మే. పూ. 81. కందభి శ్చానుకచ్ఛమ్.

౧౫. మయూరాశ్చుక్యమును వర్ణించుట.

ఋ. ii. 6. ప్రాశ్చత్త్యేక్యం కుల మద్యబద్ధి తావోః.

మే. పూ. 28. తుక్లాపాంస్తైః పబలవయ్యతైః
స్వాగతీశ్చక్య కేకాః.

మే. పూ. 86. బంధుశ్రీత్యా భవశిథిభి ర్దత్త
స్మత్కృపహరః.

విక్ర. v. శుర్యచ్ఛేదా తృటుతిరిగిరః.....

౧౬. శేక్లను వానియొక్క సహజ భీతియును, వాని
చందల శేక్రములను నది సగము కొలుకఁగా మిగిలిన
దర్శాంకురములును గాలిదానునకు పాధారణముగా వర్ణ
నయ విషయములు.

ఋ. ii. 8. ఉద్గత కోమలాంకురై ర్విచిత్ర సీలై
ర్న రిణీమఖకుతైః.

కా. i. 1. దత్తై ర్భరథావలీ డైః క్రమ విస్మర
ముఖభంజిభిః.

ఋ. ii. 9. విలోలశీత్రోత్పలకోభితానై
ర్మృగై స్సమంతా దుపహతసాధ్యైః.

కా. i. విశ్వాసోపగమా దభిన్నగతయః శబ్దం
సహంశే మృగాః.

కు. i. 46. ప్రవార సీలోత్పల నిర్విశేష మధీర
విశ్రేషీత మాయతాత్మ్యైః, తయా గృహీతం మృగాంగ
వాభ్యో స్తతో గృహీతం మృగాంగవాభిః.

౧౭. అభిసారికలను, వారి గమనమును వర్ణించుట.

ము. ii. 10. అభిష్ట ముచ్చెర్లుతా పయోమ
చా, సువాంధకార్యోక తస్యకీప్యతి; తస్మిన్ భా ద్యు
మాగ్ధియానుప్రమా ప్రే రాగా దధిపాదికా స్త్రి యః.

మే. పూ. 41. గచ్ఛంతీనాం రమణవంశిం
యోషితాం తిక్త వక్త్రం, గచ్ఛంతీనే నరపతిపతే నూచి
భేద్విప్రమాణీ; సాదామిన్యా కనకనికవస్త్రిగ్ధయా
హ్య యోగ్యం, తోయో శ్చిర్ల సులలిమభో మాస్మధూ
రజ్జయిన్యా.

మే. ఉ. 12. నై శోమాగ్నః సవిరుదయే నూన్య
తే కామినీవామ్

మ. iv. 11. రజనీతిమిరావగుంతే పురమాగ్నే
ఘోశబ్ధ విక్రవాః, నసశిం ప్రియ కామినాంప్రియాన్య
ద్యుతే ప్రాపయతుం క తక్యోః.

౧౨. పాంశుస్త్రియైక్కయవధను శర్ణింతుబలౌ ఋతు
సంహారయనందు సాధారణ ధర్మములుగాఁ జెప్పఁబడిన
వానినే పేక్షంపంచేమనందు యక్షకాంతను సంబంధిం
చినవానిఁగాఁగది చెప్పియున్నాఁడు.

ము. ii. 12 విలోచనేందీవరవారిచిందుభిః.

మే. ఉ. 28. నూనం తస్యాః ప్రబలరుచిోహ్య
నశేత్రంప్రియాయాః.

మే. ఉ. 28. తా మేవోష్ఠై ర్విహమహతీనుబ్రుభి
ర్యావహంక్షిమ్.

ము. ii. 12. నిరస్తకూల్యా భవదామరేపనాః.

మే. ఉ. 80 కుదన్నానా శ్చిరుక ముకంనూన
మాగంధలంబయే.

ము. ii. 12. స్థితనిరాకాః ప్రయదాః ప్రవాసినాం.

మే. పూ. 8. ప్రేక్షీవ్యంతే పథికవితాః ప్రత్యి
యా దాశ్వసత్కాః.

౧౩. ము. ii. 16- శ్లోకమునందలి పర్యత వర్ణనము
ఋతుర సంధియనందలి హిమాలయ శ్చివమను చలించు
యన్నది.

ము. ii. 16. సితోత్పలాభాంబున చందితో
పలాః, సమాదితాః ప్రప్రవతైః సమంతరః.

మ. i. 5. ఆ మేఖలం సంచరతాం ఘనానాం,
సామా మగ్ధస్వాగతాం సిన్ధ్యోః; ఉ ద్వ్యేతా పృష్టిభి
రాశ్రీకుంటే, శృంగాణి యహ్యోపవని సిద్ధాః.

౨౦. కుకుము నాసవంతోఁ గూడియుండి జలపించువులను
విహించు వాయువులను, రతిప్రబోధకములను ప్రభాత
వాయువులను శర్ణింతుబలుండఁ గారితానునకుఁ బ్రితి.

ము ii. 17. కదంబ సద్దాద్దనశోకిననం,
వికంప యం ప్రక్కుగుమాధికాసితః;
సశీరాంధోధరపంగళితల,
సమరణః కింసకశోతి సోక్కుకమ్.

మ. i. 15. భాగిరథీర్హ రశీరాతాం వోధా
యవలః కంపితదేవదారుః, యద్వాయుః.

మే. పూ. 46. త్వన్నివ్యంవోద్భవసీతనకుభా
గంధసంపర్కరహ్యః, శివోనాతః పరిణమయితా కాన
నోదుంబరాచామ్.

మే. ఉ. 6. మందాశిన్యాః సలిలికిక్తైః వేష్య
మానా మద్భుదిః.

మే. పూ. 32. యశ్రస్త్రీణాం హరతి మరతగ్లాని
మంగానుమలః, శిశ్రావాతః క్రియతమ ఇవ ప్రార్థనా
చాటుకాదః.

ము. iii. 15. ఉత్కంఠయత్యతికరాం పవనః
ప్రభాతే, పత్రాంతలగ్నమహి నాంబు విధూయమానః

౨౧. స్త్రీలు సాధారణముగాఁ బుష్పములను ధరించు
యందుగనియును నాపుష్పములు తత్తిగ్గునువున కనుగుణ
ముగా నుండునవియును, శరీరమునకు నలంకారములకంటె
పుష్పములవలననే యధికమును శోభ కలుగునవియును
గారితానుని యభిప్రాయముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

ము. ii. 18. కృతావరంఘైః కుకుమైః కుగంధిభిః.

ము. ii. 20 మాటః కదంబవనశోధరశేతీభి
ర యోజితా శ్చిరసి విక్రతి యోషితోఽద్యః,
కర్ణాంతరేషు కపర్ధద్రుమమంజరీ భి
రిచ్ఛాకమాలరచితా నవతంపకాంశ్చ.

ము. ii. 21. పుష్పావరంప మరభిక్యతశేపాకాః.

మే. ఉ. 11. గర్భ్యర్థసాదలక పరితే గర్భ్య
మందారపుష్పైః, పత్రిశ్చైః కనక కమలైః కర్ణవిభ్రం
శిఖ్యైః.

మే. ఉ. 18. పుష్పార్జ్యం సమాశిషయై రూప్య
కళావాం వికల్పాః.

మే. ఉ. 2. వాస్తవీ లీలాకమలకళే చాలకం
దామ విధం, నీలా లోక్తప్రసవకజసా పాండుతమా
నశే శ్రీః; మాదా పాశే నాకురవికం చాదు కర్ణే శిరీషం,
నీయంతే చ త్వగుపగమజం యత్ర నీలం వధూనామ్.

ము. ii. 24. శిరసి చక్రకమాలాం మాలతీధిష్ఠ
మేతాం, వికసిత పవపుష్పై ర్యూభికామబ్జైః; విక
చవవకదంతైః కర్ణపూరితం వధూవాం, రచయతి జల
దోషుః కాంతం తాగ్మల వీషాః.

ము. iii. 19. కేశాన్నితాంశ భవనీల విభవంబి
తాగ్రా; వాత్సరయన్తి వనితా నవమాలతీభిః; కర్ణభువ
ప్రవర కాంచన కుబ్జలేషు, నీలోత్పలాని వివిధాని నివే
శయన్తి.

ము. vi. 5. కర్ణభు యోగ్యం నవకర్ణికారం,
చలేషు నీలే వ్యులకే వ్యవోకమ్;
పుష్పంచ పుల్లం నవమాలికాయాః,
ప్రయాంతి కాంతిం ప్రమదాజనానామ్.

మ. iii. 58. అలోక నిర్భర్ణిసత పద్మరాగమా
శృప్తపేమద్యుతి కన్ధికారమ్, ముక్తాకలానీకృతేందు
వారం వసన్తే పుష్పాభరణం వహన్తీ.

మ. 4. 18. రచితం రతి పండిత త్వయా స్వయ
మంగేషు మమేద మాత్రవమ్, ద్రియతే కనుమ ప్రసాద
నమ్.

౨౨. కేశికే పుష్పముల యొక్క వర్ణనమును గవి పయ
ముగా ననేక స్థలములయందుఁ జేసియున్నాఁడు.

ము. ii. 28. వాసితమిల విధతే నూనిధిః కేశికే
వామ్.

ము. ii. 17. కదంబ సర్పార్థునకేశికేనవమ్.

మే. పూ. 24. పాంచుచ్ఛాయోపవేశ్యయః
కేశికైః హస్తవిభిష్టైః.

౨౩. మోక్షమోసము, బ్యాధిమోసము గలగు పంబం
ధమును వర్ణించుటలోఁ గవి సద్విశేషములయిన భావములను
వెలిపుచ్చుచున్నాఁడు.

ము. ii. 27. కలధగ వికతావా మాశ్రయోస్మా
కమప్తైః, రయ మితి జలనేతైః స్తోమదా స్తోమనస్రాః;
అతికేతు పగమభిక్రీష్ణునమ్నైః శిఖాభిః, పమపనిత
తాపం చోవయన్తీవ వింధ్యమ్.

మే. పూ. 12. కాలే కాలే భవతి భవతోయస్య
సంయోగమేత్యై, స్నేహవ్యక్తిర్భరిరసాజం ముందతో
తామ్న మున్లమ్.

మే. పూ. 17. త్వ మాసారప్రకమితవనోపప్లవం
సాధు మార్ధ్వా, వత్స త్యవ్యక్రమ పరిగతం సానుమా
తామ్రమటాః.

మే. పూ. 58. కాధేతో లోలాక్షునిత చమరీవాల
భాతో దవాన్నిః, ఆర్త స్నేహం శమయితు మలం వారి
ధారాపహస్తైః.

౨౪. స్త్రీలయొక్క ప్రత్యంగ సౌందర్యమును వర్ణించి
దానికిఁ జమత్కారముగాఁ బ్రకృతిసామ్యమున, బ్రకృ
తిః స్త్రీకిరీర సాదృశ్యమును నిరూపించుట యందుఁ గవి
శమర్పించును.

ము. 3. 17. హంసైర్జితా మలీతా గతి రంక
నానా, మంభోరుపై ర్వికసితై ర్ముఖచంద్రకాంతిః;
నీలోత్పలైర్మదకలానిలోఁ తాని, ధూవిభ్రమాశ్చ రుచిరా
ప్రసభిప్రసంగైః.

ము. 3. 24. అనితవశువలక్ష్మీం లక్ష్మయోవ్యోత్ప
లేషు, క్వణితకవకకాంచీం మత్తహంస స్వశేషు; అధర
రుచిరశోభాం బంధుకీచే ప్రియాణాం, పశికజవ ఇదా
నీంకోదిభ్రాన్త చిత్తైః.

మే. ఉ. 43. క్యామా స్వంగం వికరపారిణీప్రేమ
నే దృప్తిపాతం, వక్త్రస్థాయాం శశిని శిఖనాం బర్హ
భారేషు కేశాః; ఉర్విశ్యామి ప్రతినమో వదీవీచిషు
ద్రూవిలాసాః, పాం త్రైః స్మిక్ క్వదివిపి వ తే సుంధీ
సాదృశ్య మున్తి.

గళు. ౪. ౬౪. కలనున్యధృతాను భాషితంకలహం
సీమగళం మదాలపన, వారిణీపు విలాసమీక్షితం పవ
వాధూతలతాను విధ్రుం.

విక్రమోన్మీయము నాల్గు యంకములందుఁ
బుహారవముడు తపఃప్రియురారి నుజించి విలపించును.
దఃఖ్యామృతము ప్రతిఙ్గనవాన్యకముగల పయ్యెముల
నుద్దేశించి పలుకువచ్చును బయిదానులువచ్చునట్లే
ఁలికెను.

విక్ర. iv. ౬౦. హంసప్రయత్నమే కాంతాంగతి
రస్యాప్యమాన్యాతా, విభావితైకదేవేన దేయం యవిధి
యుజ్యతే.

౨౫. ననులకు స్త్రీరూపముగా వర్ణింపటయం దీకవిః
బాలసీతి. మేఘులందేమునందలి, వేత్రవతి, నిర్వింధ్య
యి. ననులనున్నటిని వావిధముననే వర్ణించెను.

ము. iii. ౪. చందన్మనోజ్వరశరశనాకలాపాః
పర్యస్తపంథిత నితాండజపం కైహారా,
వద్యోవికాలపులి నా ప్రవితంబలింకాః.
నుండం ప్రయాంతిప్రయదాః ప్రయదా ఇవాద్య.

విక్ర. iv. 28. తరంగద్రూఢంగాః కుభికివిసాగ
శ్రోణిరశనా, వికర్తంతీ సేమం వపనవివ సంరంధిశ్శిలమ్;
యథావిధం యాతి స్థతిః ముఖిసంధాను బహుకా, వదిభా
వే నేయం ద్రువ మపరానా సా పరిగతా.

౨౬. ము. iii. 22. విగతకలంకమగుంధఃక్యావపంకా
భరితీ.

గళు. iv. 24. సరికః కుర్వతీ గాధాః పథక్పా
క్యావకర్షమాకా.

౨౭. నిర్దయమగురతమును, బరివ్యంగమును గవి వర్ణిం
చుచు నిర్దయమున పదము నపయోగించుచుండును.

ము. iv. 12. నిర్దయ మంగనానాం రతోప
భోగోనవియోగనానాం.

ము. v. 7. ప్రకామకామై ర్యువధి స్స నిర్దయం,
నికాను దీర్ఘ స్వధి గామితా ప్తిరమ్.

మే. ఉ. 45. మా మాకాశప్రణిహితభజం నిర్ద
యా శ్లేషమేతో.

౨౮. నిఃక్వావవారములకు వర్ణించుట కారితానునకు
నొకయభ్యాసమువలె గన్పట్టుచున్నది.

ము. iv. 11. కిక్వావవారై మురభీకృతాంకః.

కు. iii. ౬6. ముగధిక్వావపవివృద్ధత్వమ్.

విక్ర. iv. ౫౦. మురభీమవాప్యః క్వాభో
చ్ఛాన్విసింధం.

గళు. v. సారభ్యమిభ్యురిం లే ముఖమాకుతశ్య.

౨౯. స్త్రీల యాయంతులకు వర్ణించువచ్చును కాలి
దానుడు నాధారముగాఁ దీన స్తవములకు వికారజనున
ములకు వర్ణించుచుండును.

ము. iv. 15. వీనోన్మిత ప్రవర్ధవావతగానయవ్యుతి.

ము. v. 14. పృథుజనునభరారాః కించిదానమ్ర
మధ్యాః, ప్రవర్ధపరిభేదా న్యుదమందం నైజన్యః

ము. vi. 10. మధ్యేమవిమ్నా జ్ఞునేమపినా.

మే. ఉ. 21. శ్రోణిభారా దుపగమవా స్తాకన
క్రూ ప్రవాభ్యామ్.

3౦. వసంతర్తువును వర్ణించునప్పు విశేష ఫలములలో
విషయములు సమానముగాఁ గనుపట్టుచున్నవి.

ము. vi. 1. ప్రఫుల్లయా తాంతుక తీర్థసాయ
కో ద్విరేఫమాలవిలపదమర్కణః.

కు. iii. 27. పద్మప్రవాళోద్గమచారపదే
నీతే సమాప్తం వనమాతరాదే, విదేశయామాస మధు

ద్విరేఫాకా నామాత్మరాణీం మనోధవశ్య.

కు. iv. 14. పారితానుగచారబంధః కలపుం
స్కాంతిలక్ష్మకూచితః.

3౧. ప్రత్యేఖములతో గూడిన ముఖములపయఁ బుట్టు
స్వేన లిందువులను గవి వర్ణించుచుండుట అంద భిలాష
గలవాఁడు.

ము. vi. 7. సుప్రతేభేభు విహాసీనాం
నిశ్చేష మే మాంబురుహోపమేభు,
రత్నా ప్రతే మాక్రేకసంగరమ్యః
స్వేదాగమో రప్రకతా ముపైతి.

మే. ఉ. 11. గన్యకల్పంబు దిలకవరితై రిల్లె
మందారపువ్వుఁ, పరిశ్చయైఁ కవిక కమలైఁ కల్లదిల్లె
భిక్కు.

మే. ఉ. 13. పున్నశ్శేషం సహకరియై యౌ
వదానాం వికల్పాః.

మే. ఉ. 2. వాస్తవీలకమలమలకే చాలకుం
దామ విధం, నీతా లోద్రప్రసవజనా పాండులమా
నకే శ్రీః; చూదా పాశే నవకువలం చారు కల్లే శరీమం,
నీమంలే న క్విదుపగమజం యత్ర నీపం ఐధూనామ్.

ము. ii. 24. శరణి వజ్రకూటం మాలతీధిస్స
మేతాం, వికసిత నవపుష్ప యౌగికామట్టులెప్పు; విక
చనవకదండైః కల్లలూరం ఐధూనాం, రచయతి జల
దౌఘః కాంథా త్కాల నిమః.

ము. iii. 19. కేవా మ్నితాంత ఘననీల విభుంధి
తాగ్రా, నాభారయన్తి వినితా నవమాలతీః; కల్లేఘన
ప్రవిర కాంచన కుట్టులేఘ, నీలొత్పలాని వివిధాని నివే
శయన్తి.

ము. vi. 5. కల్లేఘ యోగ్యం నవకర్ణికారం,
చిత్రమనీలే వ్యలకే వ్యోకమ్;
పుష్పంచ పుల్లం నవమాలికాయా,
ప్రయాంతి కాంతిం ప్రమదాజనానామ్.

కు. iii. 58. అలౌక విరహస్థినిత పద్మరాగమా
కృష్ట హేమద్యుతి కస్థికారమ్, ముక్తాకలానీకృతేందు
వారం నసస్త పుష్పధరణం నపాస్తీ.

కు. 4. 18. రచితం రతి పండిత క్వియా స్వయ
మంగళం మమేద మా ర్తవమ్, ధ్రియలే కుసుమ ప్రసాధ
నమ్.

౨౨. కేతకీ పుష్పముల యొక్క వెగ్గనమును గవి సమ
ముగా ననేక స్థలములయందుఁ జేరియన్నాడు.

ము. ii. 28. వానితమియ విధత్రే నూదిభిః కేతకీ
నామ్.

ము. ii. 17. కదంబ స్థూర్ణవశేతకీవనమ్.

మే. పూ. 24. పాంశుచ్ఛాయోపవనస్ఫోయః
కేతకై న్నానిభిష్టైః.

౨3. మేఘమువలెను, బాష్పమువలెను గలుగు సంబం
ధమును వర్ణించుటలోఁ గవి సమ్యక్ములయిన భావములను
వెలిపుచ్చుచున్నాఁడు.

ము. ii. 27. జలధర వితతావా మాత్రయోస్మా
కముచ్చై, రయ మితి జునీతై స్తోమదా స్తోమనస్రాః;
అతిశయ పరమభిక్తిమ్మహమ్మేః శిఖాభిః, సముపానిత
తాపం హృదయన్తీవ వింధ్యమ్.

మే. పూ. 12. కాలే కాలే భవతి భవతోయస్య
సంయోగమేత్యై, స్నేహస్యక్తిశ్చిరవిరహజం ముంధితో
రాప్స ముష్ణమ్.

మే. పూ. 17. త్వ మాసారప్రకమితవనోపప్లవం
సాధు మార్ధ్వా, వత్స త్యస్వశ్రమ పరి గతం సానుమా
వాక్రమటాః.

మే. పూ. 58. బాధే తోలగ్రమపిత చమరీవాల
భాతో దవాగ్నిః, అర్హ స్వేనం కరుయితు మలం వారి
ధారామూర్త్యై.

౨౪. స్త్రీలయొక్క ప్రత్యంగ పాండర్యమును వర్ణించి
దానికే జమతాగ్రముగాఁ బ్రకృతిసామ్యమున, బ్రకృ
తి స్త్రీశరీర సాదృశ్యమును నిరూపించుట యందుఁ గవి
సమర్థుఁడు.

ము. 8. 17. పాంపైర్జితా మలరీతా గతి రంగ
నానా, మంభోరుహై ర్వికసితై ర్ముఖవల్లకాంతిః;
నీలొత్పలైర్మదకలానిలలోతాని, ఘావిధ్రమాశ్చ రుచిరా
స్తనుభిస్తరంతైః.

ము. 8. 24. అనితవయవలక్ష్మీం లక్ష్మయతోవత్స
లేఘ, క్వణితకనకాంచీం ముర్రహంస స్వనేఘ; అగర
రుచిరకోభాం బంధుకీచే ప్రియాణాం, పథికజవ ఇదా
నీంబోదితి బ్రాస్త చిత్తైః.

మే. ఉ. 48. క్యామా స్వంగం చకిరహరిణీశ్రేత
తే దృష్టిపాతం, వక్త్రోచ్ఛాయాం కశిని శిఖివాం బర్హ
భారేఘ కేకాకా; ఉత్పక్వామి ప్రతినుమో నదీపిదిమ
ద్రూవిలాసాకా, పాం లైకస్మిన్ క్వవిదిపి న లే యంతి
సాదృశ్య మస్తీ.

గళు. ౮. ౮౮. కలహస్యభృతాను భాషితంకలహం
సీమగతం మదాలపనా, వాచిజీను విలోలమీక్షితం పవ
వాధూలతాను విధ్రువః.

విక్రమార్కాయము నాల్గవ యంకమునందుఁ
బురూరనామకు తామ్రీయరాతి గులించి నిలసించుచుఁ
దాభావ్యముగా ప్రతిష్ఠంగనాదృశ్యముగల పక్ష్యదుల
నుద్దేశించి పలుకుచున్నప్పుడు బయిరాజులనున్నట్లే
లేరితెను.

విక్ర. iv. ౮౦. హంసప్రయన్యమే కాంతాంకతి
రస్యాప్యకూన్యాతా, విభావితైకదేశేవ జేమం యదిభి
యుజ్యతే.

౨౫. వసులను స్త్రీరూపముగా వర్ణించుటయం దీకవిఁ
జాలఁగితి. మేఘులందేకమునందలి, వేత్రవరి, నిర్వింద్య
ము. వదులనన్నిటిని వానిధముననే వర్ణించెను.

ము. iii. ౮. చందన్మనోజ్ఞరకభారికనాకలాపాః
పర్యస్తసంస్థిత సితాంధజవంక్తిహారాః,
వద్యోవికాలపురి నాస్తసితంబచింహా,
మందం ప్రయాంతిప్రమదాః ప్రమదా ఇవాద్య.

విక్ర. iv. ౩౮. తరంగక్షూభంగాః క్షుభితవిహగ
శ్రేణీరకనా, వికర్షంతీ శేనం వపనమివ సందంభిశ్శిలమ్
యథావిధం యాతి స్థలితః కుభిసంధాను బహుశః, నదీభా
వే నేయం ద్రువ మనసావా సా పరిగతా.

౨౬. ము. iii. ౨౨. వికరకలుచునుంధఃక్యావపంగా
ధరిత్రీ.

రళు. iv. ౨౪. సరికః కుర్వతీ గాధాః పథశ్చ
క్యావకర్దమాః.

౨౭. నిర్దయమగురతమాను, బరివ్యంగమును గవి వర్ణిం
చుచు నిర్దయమును పదము నపయోగించుచుండును.

ము. iv. 12. నిర్దయ మంగనానాం రతోప
భోగోపయోననానాం.

ము. v. 7. ప్రకామకామై ర్యువభిస్స నిర్దయం,
వికామ దీర్ఘ స్వభిరామితా శ్చిరమ్.

మే. ఉ. 45. మా మాకాశప్రణిహితభుజం నిర్ద
యా శ్చేషచేతోః.

౨౮. నిఃక్యావపాతములను వర్ణించుట కాళిదాసునకు
చోకాభావ్యమవలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

ము. iv. 11. నిఃక్యావపాతైః స్ఫురభీకృతాంకః.

కు. iii. ౮6. కుగనినిక్యావపదిష్పద్ధశృష్టం.

విక్ర. iv. యది కురభిమనాప్యగః స్వాభో
చ్ఛాస్యసింధం.

రళు. v. పారభ్యమిభ్యురిం తే ముఖమాదురస్య.

౨౯. స్త్రీల యనయలములకు వర్ణించునప్పుడు కాళి
దాసుఁడు నాధారణముగాఁ దీన సుమలను వికాళభువ
మలను వర్ణించుచుండును.

ము. iv. 15. పినోన్నత ప్రవళరావతగాత్రయద్వయః.

ము. v. 14. పృథుజుసధరారాః కిందిదాప్రమ
కుధ్యా, ప్రవధిరపరిభేదా నృండమందం ప్రజస్త్యః

ము. vi. 10. మధ్యేషునిమ్నా జుగదేషుసీనః.

మే. ఉ. ౨1. శ్రోణీభారా దుపగమనా స్తోకన
క్రూ ప్రనాభ్యామ్.

౩౦. వసంతరత్నము వర్ణించునప్పు డిశేక సుమలలో
విమలములు సమానముగాఁ గనుపట్టుచున్నవి.

ము. vi. 1. ప్రఫల్లమా తాంతుక తీక్షణాయ
లో ద్వితేషమాలావిలసద్దనగ్రహః.

కు. iii. ౩7. పర్యప్రసాశోద్ధమచారుపత్రే)
సితే సమాప్తిం వేదమాతలగానే, నివేశయామాస మధు
ద్విరేఖాత్ నామాత్మరాణీం మనోధివస్య.

కు. iv. 14. హరితాయాచారబంధః కలత్రం
స్కాశీలకృమాచితః.

౩౧. ప్రతలేఖములతో గూడిన ముఖములపయఁ బుట్టు
స్వేద బిందువులను గవి వర్ణించుచుండుటయంద భిలాష
గలవాఁడు.

ము. vi. 7. సుత్రరేఖేషు విలాసినీనాం
వక్త్రేషు శా మాంబురుహోపమేషు,
రత్నైస్తతే మాక్రికవింగరహ్యః
స్వేదాగమో విస్తరతా ముపైతి.

కు. iii. 33. స్వేదోద్గమః కింపురుషంగవానాం
చక్రేపదం పత్రవిశేషకేఘ.

కు. iii. 34. గీతాంతరేషుక్రమచారిశ్చైః
కించిత్సముచ్చాస్యసితపత్రకేఘమ్

35. వసంతోర్గవసుందరి యీ గ్రీడి క్లోకములకు
పుష్పమును సాదృశ్యము గనుపించుచున్నది.

ము. vi. 14. పుంస్కృతిల కృపారసానవేన
మత్రిః ప్రియాం చుంబతి రాగన్యాప్తి.
మాజద్వికేసోఽప్యయ మఃఖుజః
ప్రియం ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటు.

కు. iii. 82. చూతాంకురాస్వాదకషాయకంఠః
పుంస్కృతిలో యన్మేనురం చుహజ.

కు. iii. 86. మధు ద్వికేఘః మనుమైకపాత్రే
పహి ప్రియాం ప్యా మను వర్తమానః.

ము. vi. 21. పుంస్కృతిః కలవనోధియపాత్ర
పాత్రః.

ఇట్టిసాదృశ్యము లసంతములుగా నున్నట్లు నిరూపింపవచ్చును గాని స్థలము చాలమితేసి యింతటితో విరమించుచున్నాను. ఈపయినీ చుంబన కల్పనాసాదృశ్యములను భావాసాదృశ్యములను బరిక్షించిన తరువాత ఋతుసంహారము కాలిదాసకృతియుగాని చెప్పుట క్వంతును సాహసింపఁ బోయెనని నానుభిప్రాయము. ఈ పయి సాదృశ్యములు మఱికొన్ని గ్రంథములయందు లేలుకవులేదే వ్రాసుటచేసిన వానియందుఁ గనుపట్టినప్పుడు గాని యయ్యది యిట్లేంతయధి నుగానందవు. వివాదంపై మై ప్రకృతివయమును నిర్ణయించుటకు గ్రంథస్థుడు సాక్ష్యమింతకంటె నెక్కుడేమి కావలయు.

ఇక ఋతుసంహారమునందుఁ గాలిదాసుని కవిత్వము బాల్యవిశోమమునని నేనామోదించిన యశ్వప్రామువకుఁ దగిన యాత్మ నియంబసియున్నది. సుప్రసిద్ధులగు ఎన్ని కేతముల కవులే యుంబడిన బాల్యావస్థయందలి కవిత్వముఁ గూడ ప్రామాణ్యముందలి కవిత్వమునకును బాలభేద మున్నదిని యింతకుముందే తెలిపియుంటిని

గదా. ఇప్పుడు ఋతుసంహారపుఁ గవిత్వమునకును దక్కిన కాలిదాసకృతియుల కవిత్వమునకును గల భేదమును బరికించుచున్నాను.

I. ఋతుసంహారమునందుఁ బునరుత్పల విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. శబ్దభావరుక్తమును వర్ణ సానరుక్తమును వర్ణనవిషయములయందలి సానరుక్తమును గుఱిగచి దాక్షుడు వోలెలు గారు తయారుచేసిన పట్టికను గ్రించ నిచ్చుచున్నాను.

65-భావపు యొక్క రూపములు:-(గోమసంకెలు పద్గములు. ఇంగ్లీషుసంకెలు పద్యములు).

I 1, 10, 11, 18, 15, 17, 18, 20, 22

ఉత్పాదక-I, 6; II 9; 17. VI 15, 17.

ఉత్పాదక-II 5, 11, 14, 15.

భూ. II. 8; III 7, 11, 18, 20, 21, IV, 4, 8, 9, V, 8, 9, 15, VI, 25.

ప్రకరోతి VI, 14; 15; మాంసం, VI. 18.

కుర్వంతి VI, 17, 24; యంతి I, 2, యంతి I, 9.

యంతి II, 7, 10; ప్రయంతి III, 8; IV, 4. ప్రయంతి III, 7, II. 18; III 25. యంతి IV, 10; ప్రయంతి IV. 14 ప్రయంతి. V. 2 కుచా I, 2, 3, ర్మకం I, 9, 11, 18, 17; II, 11; V. 9.

కామిని I, 8, కామినీ I, 4, కుప్త I, 8 ప్రస్తుతాని I, 9, ప్రచండ I, 10, గర్భ నిఖి I, 15, 16 భోగిని I, 16, విశాలజిహ్వా I, 14, 20 ర్మిహకుం I, 21, స్పృహకులైః II, 8 సమాచితం II, 2, 5, 9, చితం II, 15 సమాచితం II, 16 తిత్ II, 10, 11, అనంతం II 18, 19 అనంతం II, 20, 21 నవజలకం II, 25, 26, ప్రవయ III, 5, 6 స్వప్నశితి III, 14, 16. కాంతి III, 17, 18 న్యాయ III, 21, 22 నిలాసినీనాం IV, 2, 3, గాత్రయన్తనాం IV, 15, 17 కుమర V, 3, 4, ప్రమదాజన VI 3, 5, 9, 11.

ఇతరములయినవానియందుఁ గన్పట్టు పునరుత్పలుః

ఇట్టిపునరుత్పలు కొన్ని సామ్యశ్రేయములను గుఱించి యాయఁబడిన యుదాహరణములలో నున్నవి. అయినను వట్టివానిని నే నేర్పి కొందఱియొక్కడకు నిచ్చెనను.

సువాసికం పార్శ్వతల. I, 2. సిలేమ్యసాకృత్యం. I, 9.

నితంబులిఁజైః సుదుకులమేఖలైః. I, 4.

నితంబుదేశాశ్చ పహేమమేఖలాః. I, 6.

సుతంత్రికం మదనస్య దీపనమ్. I, 8.

సల్లకీకాకలిగీతవిష్యవైః. I, 8.

ప్రచందమాఝాతపతాపితా మహీ. I, 10.

ప్రచందాతపతాపితా. I, 11.

ఉత్పత్తి థేక స్త్రుప్తితస్య భోగినః ఫదాతపత్రస్య తలే నిషీది. I, 18.

విమగ్ని సూర్యాతపతాపితః ఫణీ న హ. తి మందూ కః లం తృపాకులమ్. I, 20.

అశవి శబ్ద మర్థః. II, 1.

అశవి శబ్ద మర్థః. II, 4.

ప్రభున్నై దూర్జనితై స్తృడాంకురైః. II, 5

తృణోత్కై రుద్గతకోమలాంకురైః. II, 8.

శ్రగ్ధమర్థసూచితాః. II, 19.

సేంద్రదాపైః. II, 22.

ఆపక్యాకాలిలీతానకగాత్రయస్త్వి. III, 1.

ఫలభరావరకాలికాలాకా. III, 10.

కుసుమభరణతానాలాసకఃపాదపానామ్. II, 28.

ఆనర్తయం స్త్రువరామ్మ. కుమావనప్రాకా. III, 10

సప్తస్థైః కుసుమభారనలైః. III, 2.

సప్తస్థానాపకతాకుసుమోద్గమక్రైః. III, 13.

ఇట్టిపునరుత్పలునేకములున్నవి వాని గ్రంథవి ప్రర ఫీతిచే వా వావారింపమానుకొంటిని. ఇన్ని పునరుత్పలు న్నను గాఢమును ఇరువురు రసాస్వాదనచేయు పుయ

మునందుఁ బునరుత్పలుగా మదికే వోచుటయే లేదు. అయినను గూడ నిన్ని పునరుత్పలుండట యీ కవిత్వము యొక్క బాల్యావస్థకు చూపించును.

II. అర్థాంతరవ్యాపములను సాధారణముగా నుపయోగించుట కాలిదాసుని ప్రాథకావ్యములయందుఁ గను పట్టుచున్నది. అట్టి దిందుఁగానరాదు గావున నియ్యది కాలిదాసుని తొలివియమున వ్రాయఁబడిన దవచ్చును.

III. కవియొక్క సామర్థ్యము లేన కావ్యమునకుఁ దగువస్తువు నెంచుకొనుటలోఁ జక్కఁగా నుపయోగింపఁ బడుచున్నది. కథ రసవింతముగా నుండు నెడల నల్పుఁ డగు కవి వ్రాసినను నది చదువుట కింపుగా నుండును. రసవిహీనమగు కథకు గ్రహించి మహాకవి వ్రాయఁబూని నను బాతకుల నంతగా మెప్పింపఁజాలఁడు. ఋకుసంహారమునందలి విషయము కేమిబద్ధనప్రధాన మయినది. ఇట్టి విషయమును గ్రహించి వ్రాయునప్పుడు, కథను గ్రహించి వ్రాయునప్పుడినరే గవి రసమునుబుట్టింపఁజాలఁడు. రఘునింకాది కావ్యముల విస్తువునకును నీకావ్యము నందలి వస్తువునకును గూడ నిట్టిభేదమే యున్నది. కావ్య మునకుఁబడిన విషయము నెంచుకొనిఁ దగిన సామర్థ్యము కాలిదాసునకు లేనికాలమున నియ్యది వ్రాయఁబడియుండును.

IV. కాలిదాసుని ప్రాథగ్రంథములయందలి రస గూర్తి యీకావ్యమునందుఁ గలుగువానికంటెఁ జాల వేగముగాఁ గలుగుచున్నది. ఇంతియగాక యీకావ్య ములయందు విప్రలంభశృంగారము, కరుణ మొదలగునవి చాల పుష్పిని జేసియున్నవి. మేఘులందేశమునందలి రతి విలాపమునకును, కుసుమశ్రమునందలి యజవిలాపమునకును, విక్రమార్కశ్రీమునందలి పుమారనముని విప్రలంభమునకును, కాశీంశలమునందలి గుప్త్యంశునియొక్క స్త్రీము మొదలగు వానిని నెఱయనినన్ని విషయము లిందు లేవు. ఇట్టి రసముల బుట్టింపు శక్తి యున్నవనిగానుండుఁగాఁ గవిత్వము పూర్వమున జే మునుండఁగాఁగలుగ నుండును. షేక్స్పియరు వా- కములందును నిట్టివి లేవు కవింపును న్నదరి బొడిసెగాదు చెప్పచున్నార.

"—he dared to confront the most awful problems of life and could at will either stoically detain his mind from the contemplation of the unknown, or could brood upon it with long and wistful intensity; and at the same time his feelings increasing in order and swiftness grew in massiveness and complexity".

ఇంతియగాక కావ్యమనందలి పాత్రలును, వర్ణన విషయములును స్వల్పగణములు (concrete) లేక విశేషములుగా నున్నయెడల నవి రసాలంబనములగుట కవకాళి మెక్కువయినది. అవి జాతిగతములు (abstract) లేక సామాన్యములుగా నుండి నవ్వు వెంట వెక్కుకగా రసాలంబనములు గావాలపు ఒకజాతిగాఁ బ్రతికరియెట్లయెక్క. వికాసములను గావ్యమునందు నిర్మించునప్పటికిం పై వాచనవిధిలనే నీతారాములు లేక యక్షమయము నను స్వభువమింప నిర్మించినయెడల రసమన్నుత్తి కక్కుకాఁ గలుగఁ గలదు. ఋతుసంహారమునందలి విధ్వంసము, కథలేదు గనక, కేవలము జాతివిషయముగానే యున్నది గాని స్వల్పగణములు కావు. మేల్పెనుమయొక్క ప్రాధిక నిర్వయమునందుఁ గూడ నట్టివాల్సే గలిగియున్న వాడైన గా నభిప్రాయపడుచున్నాడు: "If his ideas tend to become abstract and notional he plunges them into concrete matter in order that they may enrich and vitalise themselves".

V. ఋతుసంహారములో నున్న కర్ణనములకు, భావములును దక్కిన కావ్యములలోఁ దెంపించినవలె నున్న పెట్టుబడినయట్లు ముందిచ్చిన యదాపారణములఁ బట్టి తెలియకతప్పదు. ఋతుసంహారమునందలి పత్తిగనియెట్ల చెయ్యలే విస్తృతిని బొంది నే ఋతుసంహారములోని యక్షనిఁ జేసినవి. ఋతుసంహారమునందలి ప్రాసలభాగములే యలకానట్టణమునందలి యక్షుల జీవనముల నిర్మించునట్టి విస్తృతిగాంచివె. ఈ కావ్యమునందలి విసంతద్దు విధ్వంసమే కుమారసంభవమునందలి వసంత విధ్వంసమునకు మూలమయినది. రఘువంశమునందలి ఋతువిధ్వంసములకుఁ

గూడ మూలము లింకు లేకపోలేదు. పయినాని కన్నీటి కిని న దారములు పయి నిచ్చిన పట్టికలో నున్నవి.

మొదటమీఁద ఋతుసంహారము కాళిదాస విగదిని నియు, నవ్వుది బాల్కనీకర్ణమున దే వ్రాయఁబడి నెనియుఁ జెప్పవారిలో నే నేభించుచున్నాను.

ఈమఱ నొసఁగఁబడిన స్తోత్ర సామ్యశ్యముల నన్నిటినిఁ బరీక్షించియు, నితరులెవరైనఁ గాళిదాసుని గ్రంథములఁ గాంచి యందలి కల్పనల ననుసరించుచు ఋతుసంహారమును రచియించి కాళిదాసుని పేరిఁ చెట్టియుండ నెచ్చివని వాదించుచున్నాడు. కాని ఋతుసంహారమునందలి కల్పనలు, భావములుగా నెనుకటి కావ్యములయందు నెన్న పెట్టుబడి నని నేను చూపించిన యదాపారణములం బట్టి లేలయన్నది గదా! పయికవి తక్కిన కాళిదాస కావ్యములను జూచి వ్రాసినయెడల నిట్టి క్రూరపరిణామం దుట కవకాళియు లేకగదా! ఇట్టి కవిలెఁపరిణామమును గాంచియుఁ గూడఁ బయిఁగి వాదించుచు నేరిధము నైన నది నొప్పించుట సాధ్యము గాదు గావున నా విషయమునందీ విరమించెదను

ఇతమీఁద నీకావ్యమునందలి రసమును నిర్ణయించులయును. ఈఋతుసంహారము నున్నది మును ద్విగమము రచియించుటకుఁ గవియొక్కొక్కని భిత్తిక నుగర్పించియున్నాఁడు. ప్రయుఁడు తన ప్రయురాలికిఁ జెప్పినట్లు గ్రంథమును ప్రారంభించుచున్నాఁడు.

నిదాఘకాలోఽయ ముపాగతిః ప్రియే. I. 1.

ఘనాగమః కామిజనప్రియః ప్రియే. II. 1.

మూఁడు వాలుగు సర్గములయం దీ సుబోధనము లేకయే కవి విధ్వంసమునకుఁ దోరఁకొనినాఁడు విధ్వంసము కర్ణమునం దీప్రియానుబోధనమును పుటచెనో లేక ప్రార్థన సర్గమునందలి సుబోధనమే యవసరమై యున్నది గదా పునరుక్తి యెంగులకని మానిజేసినో తెలియదు. రెండవ పద్ధతి వొప్పుకొని నెడల వైకవ సర్గమునందలి 'వరోధ కాలం కిరార్యాయం బ్రేమః' V. 1. అను పునస్సంబోధనమునకు ఫలము లేక పోవలసివచ్చును. అలా

సర్వమంగు 'సంకల్పయోధా' సమసాక్షి 'ప్రేక్ష' (VI. 1.) య' 103 ప్రబోధము చేయబడినది. దీనినిబట్టి మాడగాఁ బరిష్కర్తయు మొదటనుగూడ నీ సందోధానుఁ జేయుటఁ గది విషయము లేనట్లు తోచుచున్నది. ఈ సంబోధన ములచే గది యీ గ్రంథముఁ కృంగారసప్రభావమును దానినిగాఁ జేయుట కుద్దేశించెననుట తెల్లముగానున్నది. గ్రంథమునందలి 'పద్యమును బోధించిననుగూడ నీయభిప్రాయమే స్థిరపడుచున్నది. ఆయా ఋతువులయందలి ప్రకృతి యంతయును స్త్రీపురుషుల కృంగా పర్యవసాయిగానే వర్ణింపఁబడినట్లు పాఠకులకు విశేషముగదా! అంగములుగా వైషమ్య దర్శన రసముల కంతగా నిందు ప్రవేశమున్నట్లు లేదు.

ఈ ఋతుసంహారము ఖండకావ్య మనఁబడెడు తెగకుఁ జేరుచున్నది. సాహిత్యదర్శనమునందు ఖండ

కావ్యలక్షణమిట్లు చెప్పఁబడినది: "ఖండకావ్యం భవేత్కావ్యైర్వైర్వ్యక్తకానుసారిక—యాథామేఘమాతాదిః". కావ్యమునందలి యేకదేశము ఋతుసర్వసముగదా. అట్టి యేకదేశమును గుఱించి వ్రాయఁబడినది గావున నియ్యది ఖండకావ్యమనఁబడఁ దగి యున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు సమమయిన కావ్య మాంగ్ల లాఙ్క యంగును గలను. అది 'Seasons' (ఋతువులు) అను పేర 18 వ శతాబ్దమున థోంప్సన్ (Thompson) అను వాడునచే వ్రాయఁబడినది. ఈ కంటిటికిని గల సావ్య వైషమ్యములను గాలిదానుని కళాప్రతిభలను గుఱించి వ్రాయువ్యాసములలోఁ జూచుకును.

చిన్నవయసులో నిట్టి సంతతును కావ్యమును రచించి వన్నె గాంచిన కాలిదానుఁ డెంతయుఁ బ్రశంసార్హుఁడు.

పూరుషుండు

బ్రదుమ గలుగంగ ధైర్యంబు విడనివాఁడు
కడఁగుపని ముగింపం బట్టు గలుగువాఁడు
దైన్య మెప్పుడు నొందక తనరువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.
న్యాయ మెప్పుడును విడువక నడుచువాఁడు
చెప్పుభంగిఁ గార్యంబులఁ జేయువాఁడు
పిఱికితనమును మదినుండి వెలుగువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు

ధూపము గాలుచు న్ననుజ
తుష్టి లొగం దగఁ జేయుచుండఁగా
దీపము గాలుచుం దనదు
దీప్తిని లోకుల కిచ్చు చుండఁగా
శ్రీపతిభక్తుఁడై జనుల
సేమము సేయఁ గడంగు పూరుషుం
దాద కింక మిత్తికి ర
వంతులు జంతు నే? పూనిక మాను నే?

ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము

(చతురతిసంవిక రిరువాంబు)

జి. కే. కళావ్రహ్మ, మహాపాథ్యాయ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు

కథాసంగ్రహము: వీరిక

(౧) "చాణక్యుడును నొక బ్రాహ్మణుడును తన పాదముల క్రుచ్చుకొన్నదను కోపముచే నొకగడ్డిపరికను ముక్కుముక్కులుగాఁ ద్రుంపుమందుటనుకాచి యాతఁ డరికొపస్వభావుఁడనియు." కోపమే కావలసినదా? కాళిము నుదా? (౨) "నందగృహమునకుఁ బోయి యొక యున్నతాసనముపైఁ గూడఁచుండ." అగ్రభోజన వీరముననని కథగాని ఉన్నతాసన మని గాదు (౩) "నందు లుని బలవంతముగ జాట్టుపట్టి క్రిందఁ బడెలాగిరి." వారి యజ్ఞ వీ భటులు లాగిరిగాని వారే లాగలేదు. (౪) "సభావిధ్యమున." సభగాదు, భోజనకాల. (౫) "చంద్ర గుప్తనకు రాజ్యమిచ్చి కాని జాట్టు మడిచెచ్చిగాన నని ప్రతిజ్ఞపట్టి." ఇది తిప్ప. ఆసమయములో నందరాజుల నందఱిని నాశముచేసెనని యీతఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెనే గాని చంద్రగుప్తునికి రాజ్యమిచ్చెదనని గాదు. భోజన కాలమండి యన్నదు క్తకిరిని ప్రతిజ్ఞచేసి చాణక్యఁడు చంద్రగుప్తగృహమునకుఁ బోయి అచట (౬) చంద్రగుప్తుని "నీకు నందరాజ్యమిచ్చెద"నని వాగ్దానము చేసెను. అంతియగాని యీ వాగ్దానము అనువాదము గ్రాసినట్లు నందగృతావమానమునకు పూర్వముగాదు. (౭) "నందుల నందఱుఁ జంపెను." ఈ బ్రాహ్మణుఁడు వారిసందఱు నెట్లు చంపఁగలిగెను? అభిచారికములనుల నని వక్త వ్యాసవనము పోవము. (౮) "నందుల కా ప్రబంధు వగు పర్వతేశ్వరునిఁ జంపించె." పర్వతేశ్వరుఁడు మేచ్చురాజా; నందులు క్షత్రియులు. వీరికతిఁ దా ప్ర బంధువెట్లు? (౯) "ఃషకవ్య నొకతెను కీరఁదీసిగాని యొండ." విషకవ్యను అభిచారముచే నుండెనునంటి పుట్టించివారు. దానితో నంగముంచినవాడు చచ్చి అది

మాయకును. దానిని స్ఫులింపినవాడు చాణక్యమి త్రుఁడు రాక్షసుని యొద్ద కుపకతేమమునకున్న ఇందు క్షయము బ్రాహ్మణుఁడు. ఆకవ్యను పర్వతేశ్వర చంద్రగుప్త రాక్షస చాణక్యములు సభిచేసియొం డఁగా రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తున కర్పించెను. చాణక్యఁడు కంకించి పర్వతేశ్వరుని! దానిని రాక్షసుని చేతనే యిప్పించెను. అంతియగాని, (౧౦) చాణక్యఁడు చారులనుల నెఱుంగలేదు. (౧౧) "తన గూఢచారుల నులఁ దఱిసికొని." చాణక్యఁడు రాక్షసప్రయత్నము లను ఆయాసందగ్ధములలో తన ప్రతిభావిశేషముచే నెఱింగినే కాని గూఢచారులనుల నెఱుంగలేదు. అవిషయము సమగ్రముగా క్షిప్రముంకమున విడిచి కృత్రిమయి యున్నది. వీరు కథ తెలియకయే ఈ గ్రంథమును రచించివారు. రచించియు కథం గద లేకున్నారు. (౧౨) "నందుల నందఱుం జంపెను. తరువాత నందుల కా ప్రసదిచ్చెడరు.....పర్వతేశ్వరుని జంపించె. అంత రాక్షసుఁడు.....సర్వా ర్థసిద్ధిని నుఱించి ప్రయత్నమునీసి." నందుల నందఱుం ధిధి జంపిన వెనుక సర్వార్థసిద్ధి యొక్కడ? 'అందఱుం' జంపి యనఁగా సర్వార్థసిద్ధిని గూడఁ జంపెననియే గదా యర్థము. అంత రాక్షసుఁడు.....ప్రయత్నమునీసి' యనుట యసంగతి. కథలో రాక్షసుఁడు ప్రయత్నము చేసిన వీములునే చాణక్యని యుక్తినిలన సర్వసిద్ధి మడిచెనని యున్నది. (౧౩) "చంపదాసుఁడు చంపఁ బడెనున్నాఁడనివిని.....పాలిభివుత్ర జనకు వచ్చెను." ఇది సరిగాదు, పాలిభివుత్రమానకు వచ్చి విసెను.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు

(౧) "మఱియొక బ్రహ్మవిశేషమునఁ గొండలు రాజా లను భటులును వర్తరు." "మఱియొక" బ్రహ్మవిశేషముచే

ఈ కొందఱు రాజులును నాటకపాత్రములే యని తోచుచున్నది. నాటకపాత్రోదాహరణలుగానింజపాత్రములేవగుట ఈ నాటకములో లేదు. కొందఱు ప్రస్తావించబడియున్నారు. వారు పాత్రములు గారు. ఆయన వసుంధర పాత్రకర్తయగు నెఱుంగక యాగతిం బొందఁబాలు చేసిరి కావలయును.

ప్రస్తావన.

పు. ౧. (౧) "విశాఖదత్తునిచే నభివంతుగారచియుంబడి... నువర్ణ ఆనందరావునిచేఁ దెనిగింపఁబడిన 'మందారాని'ను నాటకమును." అనువాదములే విశాఖదత్తుని యా మందారాని ననుమతము ౧౧౧౦ సంవత్సరముల క్రిందను చేసివాఁడని తేలింపగారి నుత్తము ను నడింపియున్నారు. కావున "అభివంతుగా" అను పదమును తొలుతను "విశాఖ దత్తు" చేరఁ యివఁబడి... .. నువర్ణ ఆనందరావుచే అభివంతుగా..." అని వాక్యమును దిద్దికొనిన తెలిసిగనుండును. (౨) "సభికులు." "సభి"కావ్యావకారకాః, "సభాసన స్సభాస్తా" రా స్సభాస్సామాజికాస్తే" అను నమరవాక్యముల నున సభకు లనఁగా జూడగాఁడనియు, సభ్యులనఁగా సభాసను"నియు విశేష ముచున్నది. సభ్యాభ్యును సభికి శబ్దమును బ్రయోగించుకొనుట అసమంజసము. (౩) "సంతోష వాయుకి మీ" ఇదియొక నిత్యుని పదముగా అనువాదుల కిచ్చుచున్నది. "విశాఖదత్తు మేను ముతో నుండుటయే సంతోషవాయుకిను." "విశుల సంతోషవాయుకిముగా మన్నుది"

పు. ౨. (౧) "సంగీత మారంభించెదను." మూలమున "స్వగీతీనాపూయ... సంగీత మనుత్తిహమి" అని యున్నది. సంగీతము స్త్రీలపాట. సంగీత మనఁగా సాహస్యసయినపాట. అనువాదకు లీ విశేష మెఱుంగక కారము నెత్తికేళినికలి తోయచున్నది. (౨) "పాన ములుగాఁ జేయుటకై యొందయి నదిగంట వెచ్చిరా?" మూలమున "అభిసత వా భవత మతిథయ స్సంప్రాప్తాః" — "క్రియయిన యతిథు లొకయిన నింటకి వెచ్చిరా" అని యున్నదిగాని పానములను జేయుటకై యని

లేదు. అభిసతకేంద్రమును అనువాదకులు పాపవార్ధముగా ప్రయివిరి కాఁజేసె!

ప్రథమాంకము

పు. ౩. (౧) "వాణ-వత్స, ఆసనము తీసికొనిరా! శిష్యు-స్వామి! అచటకుఁ బోయి కూర్చుండుడు."... ఆసనము తెచ్చుచి వాణవత్స దాహపింపఁగా ఆసనము నేక ఆసన ములు నున్నది. అచ్చటికిఁబోయి కూర్చుండుడు." అనుట పొగురుతోఁకుతన మునీంతుకొనుట. అనువాదకుల మూలార్థము సరిగా నెఱుంగలేదు. మూలములో "వాణ-వత్స, సోగ్ధుండుఁగోరెద" అని యున్నది. ఆసనము తెచ్చుచుండు. (౨) "అసగో, అన్యాయములు" — మూలములో "ఇంగో" అని యున్నది. (౩) "అన్యాయములును". ఇతఁడు ద్వారక ప్రకృష్టకాగా" అని నూలము. ఇది ద్వారము దెంగటి చావచి" అని యర్థము. "న్యాయములు వార్ధముగాను. (౩) "ఎల్లప్పుడును ఆసనముంబడియే యుండును." ఎల్లప్పుడును ఆసనముంబడియే యుండునని సార్వకాలికతను చాఁచుకొని శిష్యుఁడు చెప్పుట పొగురే. మూలము: "ఇయం సన్నిహిత వేత్తాసత్తా" అని యొకపాతము. "సవాసన్నిహిత"యను జబ్బు" రముచే అనువాదకులు గ్రహించినారు. (౪) "నీదుక్కులి కాదునుమి!" దీనికి మూలము: "తపాధ్యానుసాధుః శిష్యజనే దుక్కులిత" (తపానాశ గారి పాతము). దీనికి భండారాజవ్యాఖ్య— "శిష్యజనే విషయే, దుక్కులిత ఉపాలంభన శిలత", అర్చ్యకప రాధే శిష్యజనం ప్రస్తుతాలంభన మపాధ్యానుసాం సహితో దోష ఇత్యర్థం." అని. ఇందులన దుక్కులిత ఉపాధ్యాయులదిగానే యూహ్యము గాని శిష్యులదిగాఁ గాదు. అనువాదకు లీ వ్యాఖ్యం గనక "శిష్యజనుక్కులిత" యను పాతమును గ్రహించినారు. అది సరి యయిన పాతముగాను, "తపాధ్యాను సాధు" అను విశేషమును న్యసించినారు. (౫) "జనకవధామర్తి కుండయిన" మలయకేణపుజకుం దెఁదో! మూలమున "పగవత్క మ్రేత్రే"గా మలయ కేమనా" అనియున్నది పేరు "పవిత్రక మ్రేత్రే" అను విశేషమును నడచినారు. (౬) "నంద

రాజ్యమును పంచియిచ్చెననని ప్రాత్యాహ పటది". పంతులుకు చెందినపాలివాఁ డెఁడు? నందకులము నఁచెను గదా! మఱి నందరాజ్య మెల్ల ను సహకారముయిన యా మలము కేతువున కి యాయరాదా? మూలము: "పక్షల నద్దిరాజ్యపరిపరవప్రాత్యాహి తేన" - నందరాజ్య మెల్ల నీకు ఈసాహాయ్యమునకు వలగా ఇచ్చెనననిప్రాత్యాహ పటది" అని యర్థము. మూలార్థమును అనువాదము లెఱుంగరయిరి.

పు. ౫. (౧) "వదంతి". "కేమ నందకులము" మొదలుకొని "కొన్నాడు" అనువలమును తులనంతి. ఈవాక్య ప్రకాశికయెల్ల విదంతిశబ్దము చేరిని పదువలకు ఎట్లు జ్ఞాపకమందును? అదినుండి నిరాకాంక్షయైనందున వరాకుపడి నెదిరితిశబ్దముచే మరల స్మరణశక్తము నొసంగి స్మరణకు ప్రాయశ్చముగా రక ప్రవాక్యార్థ బోధకుం గూడ ప్రతిబంధకముగా నగపడును.

పు. ౬. (౧) "ఈవిషయమున నింక చేతుప్రయత్నము లేనియఁ జేయవలయులేదు." ఈయర్థముగల పాతములేదు. (౨) "వాఁడు మలముకేతువును...వచ్చులోపలనే. ...సర్వార్థసిద్ధిని పొందినవాఁడను." సర్వాసిద్ధిని పొందియినప్పటికి రాక్షసుఁడు మలముకేతువుతో తేరలేదు. వానింకూడి చంద్రగుప్తుని మీఁదికి వచ్చునను మాని నయే లేదు. సర్వార్థసిద్ధి నిచ్చినవెనుక రాక్షసుఁడు నందుఁ జేయుఁడు ఎవ్వఁడను లేనందున మలముకేతువుం గలనె కథ యిట్లుండఁగా అనువాదకులు "యావత్ అను పదమున కర్థము తెలియక యీ యపభ్రష్ట మొనరింది నాడు. మూలార్థము: "ఈయాలోచనచేసి పాపము! రిపావనగతునయినను నందివంతుని సర్వార్థసిద్ధిని పొందితిని. అట్లునును (నందింకము నిర్భూమయినను) రాక్షసుఁడు మలముకేతువునజేరి 'యావత్' చేసెను పత్తిపి కన్దావ్యయే సమూల మున్నూరితేఽపీతిర్థః" అని ధుంధి రాజవ్యాఖ్య. ఈ తెలుఁగు వల న ముందు. రాక్షసుఁడు మలముకేతువుం గూడినట్లును, పిమ్మట చాణక్యఁడు సర్వార్థసిద్ధిని పొందినట్లును కథ వైచరిత్యము నొందుచున్నది. ఈరీతిగా మూలద్రోహిగా నున్నది. (2)

"నా కర్తవ్యంబ్రవీణుమిత్రుండగు భాగురాయణునిచేత" ఇందు 'నా కర్తవ్యంబ్రవీణుమిత్రుండగుట తప్ప; అయూల కము. చాణక్యని? భాగురాయణప్రభృతులు భృత్యులు గాని మిత్రులుగాదు.

పు. ౭. (౧) "కొన్ని దినములలో వానిని స్వాధీన పఱుచుకొంగలను." మూలము: 'ప్రజ్ఞయా నిగ్రహీతుమ్'. ప్రజ్ఞ చేత పట్టి దండింపఁగలను అని యర్థము. నిగ్రహ శబ్దార్థము తెలియక పడిన పాటిది. (2) "అనురాగమును, అహంకారమును గల వారల నెఱుంగుటకై." మూలము: 'అను రక్తాపర క్రజన జిజ్ఞాసయా' అని. అపర క్తులనఁగా అనువాదకులు అహంకారము గలవారని వ్రాసినారు. అదితప్పు. "అపర క్ర-Discontented, dissatisfied, disaffected-వస్త్ర)గుప్తా దపరక్తః. Mu. 1." Apte. (3) "చంద్రగుప్తునియందు భక్తివిశ్వాసములు గలవారై." ఇది పరమావ్యాయముగా నున్నది. "వస్త్ర)గుప్తపహ్లాథాయినః" అనిమూలము. "ఉత్థాయిత-Rising (fig. also). వస్త్ర)గుప్తపహ్లాథాయినః. Mu 3." Apte. చంద్రగుప్తునితోఁగూడి వృద్ధిపొందువా రని తాత్పర్యము. (4) "తమకేర్పఱిచిన పనులకు చక్కఁగ నెఱవేర్చునున్నారు." పాడు తర్జిమా. మూలము: "తత్రత్కీరణ ముత్పాద్య కృతకృతౌ మాపాదితౌ." 'అయాకారణము కల్పించి ధన్యులుగాఁ జేయఁబడిరి.' అనఁగా వారికి నానా నిమిత్తములు, బహుమానములు, ఉత్తమపదములు నొసంగి శుష్టలంజేసి యున్నాడనిని చాణక్యహృదయము. (౫) "అతివాగ్ధూమతైః చ యాత్రుః." ఇదల 'పరిశీత భక్తయః' అను విశేషమును అనువాదకులు వదలినారు. (6) "కుముది పురమునకుఁ జని.....మైత్రిని సంపాదించుకొని యుండుమని పంపినాఁడను." మూలవిరుద్ధము. 'ఉపనీయ' అనఁగా 'తెచ్చి'; 'చని' గాదు. 'పిశ్యం గ్రాహితః' (అతనికి నందముఁగొలకును) 'పిశ్యము చేసిరి'నని యర్థముగాని 'పిశ్యము చేసికొమ్మని పంపితి'ని గాదు. (7) "నమ్మకముంచి యున్నాడని తెలిపినది." అని. తెలిపినదనుట సాంకేతికపదము; మూలమున లేదు. నమ్మకముంచియుండుట చాణక్యఁడు ప్రత్యక్షముగానే

ఎత్తెగిరినాడు. ఆకళి పడినది తెలియును. (౨) "అప్పుడెల్లయు మా దేవత దులైత్తి గూడరొనుదురు." తెలియజేయుట. 'మాముని ప్రసన్నుడౌప మీమి యులేను.' అని మూలార్థము.

పు. ౨. (౧) "ఇతర దేవతలను గొప్పవారి ప్రాణములను హరించువాడు... నాపదరానియ్యడు." ఇందు వాలుపంక్తిని మూలమున చెందు ఆర్యావృత్తములు. వానిని అనువాదకులు గడ్డికరించినారు. మూలముతో సర్వసంబంధముకూడ మిగుల తగ్గించినారు. (౨) "ఎట్టి గుర్రాక్షుడయినను యుధత్తుడెన్నఁడును వివాళిమొందడు. కావుననే సర్వలోకమున హరించువాడు నాశేమియు నాపదరానియ్యడు." ఇది ద్వితీయార్థకుఁ డెఱుఁగు. మూలార్థము: "విషయమును భక్తిపూర్వకముగాఁ గొనఁబడెనేనిపురుషునికి శివనమును. (ఇందులకు దృష్టాంతము) "సర్వలోకమును సంప్రవాడయిన యునుచే హిము శీలించుచున్నాము." దీనిని ఎట్లు పాడుచేసినారో చూచుకొనుడు! (౩) "అప్పుడు- ఛీ! మూర్ఖ! సకలధర్మవేదియైన మాయపాధ్యాయునకు నీశేమి యుపదేశించెదవురా!" మూలార్థము: "ఓ, మూర్ఖుడా, మాయపాధ్యాయులకన్న నీవు ధర్మవేత్తవటరా!" (౪) "అట్లే నాకుఁ దెలియని యంశములు... తెలిసియుండవచ్చును." ఈ భాగము నిర్మూలము; వికారభివాదసరణిం బరిణతము. (౫) "సర్వజ్ఞుడగు మాయపాధ్యాయుని నవమానించుచున్నావా?" 'మాయపాధ్యాయుని సర్వజ్ఞులను దొంగిలింపఁగోరుచున్నావు.' అని మూలార్థము. (౬) "తెలిసిన నీశేమి; తెలియకున్న నీశేమి!" ఉభయత్ర 'నీకు' పదమును తీసివేయవలయును. ఈసంగతులు నిష్ప్రయోజనములని విక్రమోదయము.

పు. ౨. (౧) "తెలిసికొనుము." 'జానాసి-ఎఱుంగుదువు' అని మూలము. (౨) "వారివారికిఁ గల కష్టముల నిన్నిటిని" - 'లేవు లేవు విరాగకారణేషు' - 'ఆయా విరాగకారణములను.' The various causes of disaffection అని మూలార్థము. దాని నిట్లు చెక్కిరించి వారు.

పు. ౧౦. (౧) "ఏమి! కుపలాకుడు నాశక్రమృతండు పక్షపాతియును వహించినాఁ డనిపించుకొనువాడా!" ఈ భాషితుడు మూలమున 'సమర్థ మాత్మగతమ్' అని సంకేతియున్నది. దానిని తొలగించి ఈ భాషితుడు చాఁచుడు వివాదము చేయుట తిప్ప. (౨) "అనిపించుకొనువాడా!" అను భాగము నిర్మూలము. అసంకేతిమును గ్రహించి యానిర్మూలము నెత్తివేసిన ఈవాక్యమున కర్థము మాఱును. చూచుకొనుడు. (౩) "చాగ: (తనలో) ఆశో నేఁబంపిన శివసిద్ధియ!" తర్జిమాయిచ్చట అసంబద్ధప్రపత్తియగా నున్నది. మూలార్థము: "శివసిద్ధి మానేయువాడుగదా!" దీని యాతెనుఁగన ఈవాక్యమునకు చాగమ్యునికి కుపలాకుడెఱుఁగె 'తెలియనట్లు, ఈవాక్యమునఁ దెలిసినట్లును అగపడుచున్నది. మఱి యిట్లుచే తెలిసినందులకు అనుగుణముగా 'అతఁడు నాకార్యమును పూర్ణముగా వెలకేర్చును.' ఇట్టి యారీతి నేమియు స్వగతవాక్యములేదు. (౪) "ఒక కాయస్థాని వాడుకూడ మనకు విరోధుఁడయినాడా!" అనువాదకులు 'మాకు' అనుటకు 'మనకు' అని ప్రయోగించినారు. (౫) విరోధశబ్దార్థమును అనువాదకులు రాఁజేయలేదు. విరోధుడని యొక మహదర్థకపదము కల్పించి ద్వేషియను నర్థమునఁ బ్రయోగించినారు 'విరోధు' '1. Opposition, 6. enmity, hostility.' Apte. 'విరోధు'డను పదము తిప్ప. 'విరోధము' అనవలయును. (౬) ముసళ్ల పండుకు ముందున్నది. 'కాయస్థానివాడుగూడ విరోధుడైనాడా' అనుటచే అనువాదకులు చాగమ్యునికి ద్వేషము ఇంతకుముందు తెలియనట్లగుపఱిచినారు. ఈ భాషితుడుననే శృతీయపంక్తియందు 'కావుననే వాని నణచి వేయుటకై సిద్ధార్థకుని నియోగించినాడను' అనుటచే అనువాదకులే చాగమ్యుని కిషయము చక్కఁగా తెలిసియేయన్నట్లును, అందులకతఁడు ప్రతినిధానము చేసియే యున్నట్లును తెలిసినాడు. ఇనీ! ఏమి ఈర్షిమా సాహసము. "కాయస్థ.... వాడా!" అను వాక్యమునకు మూలము. "కాయస్థ ఇతి లక్ష్మీ మాత్రా." 'కాయస్థుడను నది చిన్నమాత్రా అని యర్థము. కుఁములో దానిని మ్రొగి చేయఁగలను. అని భావము. (౭) "వాని నణచివేయుట

మ. iii. 33. నేవోర్గముః శింపురుమంగనావాం
వక్రేపదం పత్రవిశేషకేషు.

మ. iii. 34. గీతాంతరేషు శ్రమవారిశేషైః

శిందిత్యముచ్చాసికపత్రైశ్చిన్.

35. సంకర్షణముందలి యీ శ్రింది శ్లోకములకు
సప్తమకు సాదృశ్యము గనుపించుచున్నది.

ఋ. vi. 14. పుంస్కృతిల కృపితరసానవేన

మత్రిః ప్రియాం మంబతి కాగపృష్టః.

సూత్రద్విరేసోఽప్యయ ముబుజస్థః

ప్రియం ప్రియాయాః ప్రకశోఽచాటు.

మ. iii. 32. మాతాంకురాస్యాదకమాయకంః

పుంస్కృతిలో యీ న్యగురం చుహజ.

మ. iii. 33. మధు ద్విరేఫః కుసుమైకపాత్రే

పసా ప్రియాం స్వా మను వర్తమానః.

ఋ. vi. 21. పుంస్కృతిలైః కలవచోభిరపాత్ర

సాతైః.

ఇట్టిసాదృశ్యము లసంతయులుగా నున్నట్లు నిరూపించుచున్న గాని స్థలము చాలమిఁదేసి యింతటితో విరమించుచున్నాను. ఈపయినియంబడిన కృపాసాదృశ్యములను భావాసాదృశ్యములను బరిక్షించిన తరువాత ఋగుసంహారము కాళిదాసకృతియుగాని చెప్పుట కర్వించును సాహసించఁ జాలఁదని వాయభిప్రాయము. ఈ పయి సాదృశ్యములు మఱిన్ని గ్రంథములయందు వేలు కవులే వ్రాసుఁబడిన వానియందుఁ గనుపట్టుచున్న గాని యెయ్యది యిట్టింతకుధికముగానండవు. వివాదమైన ప్రకృతివిషయమునఁ గర్వించుటకు గ్రంథస్థులకు సాక్ష్యమింతకంటె నెక్కుడేమి కావలయు.

ఇక ఋగుసంహారమునందుఁ గాళిదాసుని కవిత్వము బాల్కితిలోనున్నదని జేనామానించిన యభిప్రాయమునకుఁ దగిన యుక్తుల గీయులనిమున్నది. కుప్రసిద్ధులకు నన్నిచేతముల యుక్తులై యుంబడిన బాల్కితియందలి కవిత్వమునకును ప్రాధాన్యముందలి కవిత్వమునకును చాలభేద మున్నదని యింతకుముందే తెలిపియుంటిని

గదా. ఇప్పుడు ఋగుసంహారపుఁ కవిత్వమునకును దక్కిన కాళిదాసకృతియుల కవిత్వమునకును గల భేదమును బరిక్షించుచున్నాను.

I. ఋగుసంహారమునందుఁ బునరుక్తులు విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. శబ్దపాఠ్య క్త్యమును నర్థ పాఠ్య క్త్యమును నర్థనవిషయములయందలి పాఠ్య క్త్యమును గుఱించి డాక్టరు నోరెలుగారు తయారుచేసిన పట్టికను గ్రంద నిచ్చుచున్నాను.

లక్-ధాతువు యొక్క రూపములు:—(శ్రీమదంశులు పద్యములు. ఇంగ్లీషుంకలు పద్యములు).

I 1, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 22

ఉత్సుక—I, 6; II 9; 17. VI 15, 17.

ఉత్కంఠ—III 5, 11, 14, 15.

ధూ. II. 8; III 7, 11, 18, 20, 21, IV, 4, 8, 9. V, 8, 9, 15, VI, 25.

ప్రకశో VI, 14; 15; క్వంతి, VI. 16.

కుర్వంతి VI, 17, 24; యంతి I, 2, యంతి I, 9.

యంతి II, 7, 10; ప్రయంతి III, 3, IV, 4. ప్రయంతి III, 7, II. 18; III 25. యంతి IV, 10; ప్రయంతి IV. 14 ప్రయంతి. V. 2 కుచా I, 2, 3, శృకం I, 9, 11, 12, 17; II, 11; V. 9.

కామిః I, 8, కామివాం I, 4, కుప్త I, 8 ప్రమృపాని I, 9, ప్రచండ I, 10, కథ సిఫః I, 15, 16 భోగిః I, 16, విలోలజిహ్వా I, 14, 20 స్పృహ కులం I, 21, స్పృహకులైః II, 3 పమాదితం II, 2, 5, 9, చితః II, 15 పమాచితా II, 16 తిత్ II, 10, 11, అపాంతి II 18, 19 అవతంప II, 20, 21 నవజలకం II, 25, 26, ప్రచయ III, 5, 6 స్వస్థితి III, 14, 15. కాంతిః III, 17, 18 త్యోగం III, 21, 22 విలాపినీవాం IV, 2, 3, గాత్రయన్త్రజః IV, 15, 17 కుమార V, 3, 4, ప్రమదాన VI 3, 5, 9, 11.

ఇతరములయినవానియందుఁ గన్పట్టు పువకుక్తులు:

ఇట్టిపువకుక్తులు కొన్ని సాధ్యకృతులను గుఱించి యాయఁబడిన యువాచారములలో నున్నవి. అయినను నట్టివానిని నే నేర్పి కొంచెముగఁడను విచ్చెనను.

గువాసికం పాశ్చర్యతల. I, 3. సిలేషుపాశ్చర్యము.

I, 9.

నికంబులిపైః శుదుకులమేఖలైః. I, 4.

నికంబదేశాశ్చ సహేమమేఖలాః. I, 6.

శుతంధ్రగీతం శుదనశ్చ దీపనమ్. I, 8.

సవల్లీకాకలిశివస్వయైః. I, 8.

ప్రచందమాత్యుతిపతాపితా మహీ. I, 10.

ప్రచందాతపతాపితా. I, II.

ఉక్లుప్త్య భేద స్పృహితస్య భోగినః ఫణాతపత్రస్య తత నివీరితి. I, 18.

విషాన్ని సూర్యాతపతాపితః ఫణీ న హ-తి మందూ కలం తృషాకులమ్. I, 20.

అశని క్షు మర్దకః. II, 1.

అశని క్షు మర్దకః. II, 4.

ప్రశ్నవై మూర్ఖనిశ్చై స్పృతాంకురైః. II, 5.

తృణోత్కైరై దుద్గతకోమలాంకురైః. II, 8.

శ్రేకధమర్విభూషితాః. II, 19.

వేంద్రచంద్రాః. II, 22.

అపకవ్యకాలిలితవతగాత్రయస్త్రిః. III, 1.

ఫలభరానకకాలికాలాః. III, 10.

కుసుమభిరఃతావాంలాసకఃపాదపానామ్. II, 25.

అనర్తయం ప్రవవరామ్భుశుభానవహ్రాః. III, 10.

సప్తశ్చంద్రైః కుసుమభారనలైః. III, 2.

సప్తశ్చరావపకతాకుశుమోద్గమత్రైః. III, 12.

ఇట్టిపువకుక్తులనేకములున్నవి గాని గ్రంథవిస్తర భీతిచే నావాహరింపమానుకొంటిని. ఇన్ని పువకుక్తులున్నను గాఢ్యమును ఇదపుదు రసాస్వాదవచేయు పయము

మునందుఁ బునరుక్తులుగా మదికిఁ దోచుటయే లేదు. అయినను గూడ నెన్ని పువకుక్తులుండుట యీ కవిత్వము యొక్క- బాల్యావస్థను సూచించును.

II. అర్థాంతరన్యాయములను సాధారణముగా శుభ యోగించుట కాళిదాసుని ప్రాథకావ్యములయందుఁ గను పట్టుచున్నది. అట్టి దిందుఁగానరాదు గావున నిత్యుది కాళిదాసుని లోలివియ్యనున వ్రాయఁబడిన దనవచ్చును.

III. కవియొక్క సామర్థ్యము తన కావ్యమునకుఁ దగులెస్తువు నెంచుకొనుటలోఁ జక్కఁగా నుపయోగింపఁ బడుచున్నది. కథ రసవంతముగా నుండు నెడల నల్పుఁడగు కవి వ్రాసినను నది చదువుట కింపుగా నుండును. రసవిహీనమును కథకు గ్రహించి మహాకవి వ్రాయఁబూని నను చాత్రుల నంతగా మెప్పింపఁజాలఁడు. ఋతుసంహారమునందలి విషయము శేషివర్ణనప్రధాన మయినది. ఇట్టి విషయమును గ్రహించి వ్రాయునపుడు, కథను గ్రహించి వ్రాయునపుటివలె గవి రసమునుబుట్టింపఁజాలఁడు. రఘువింశాది కావ్యముల వస్తువునకును నీకావ్యము నందలి వస్తువునకును గూడ నిట్టి భేదమే యున్నది. కావ్యమునకుఁబడిన విషయము నెంచుకొనిఁ దగిన సామర్థ్యము కాళిదాసునకు లేనికాలమున నిత్యుది వ్రాయఁబడియుండును.

IV. కాళిదాసుని ప్రాథగ్రంథములయందలి రస స్ఫూర్తి యీకావ్యమునందుఁ గలుగువానికంటెఁ బాల వేగముగాఁ గలుగుచున్నది. ఇంతియగాక యీకావ్యములయందు విప్రలంభశృంగారము, కరుణ మొదలగునవి చాల పుష్పిని కెంచియున్నవి. మేఘసందేశమునందలి రతి విలాపమునకును, కళింగశత్రువనందలి యజనిలాపమునకును, విక్రమోర్వశీయమునందలి పురూరవగుని విప్రలంభమునకును, కాటంకిలయనందలి దుశ్యంతునియొక్క స్వేద్యము మొదలగు వానిని నెనునెనిమ్ము విషయము లిందు లేవు. ఇట్టి రసముల బుట్టించు శక్తి యెక్కువగుచుండునగాఁ గవిత్వము పుష్కలమునై దునుండఁగాఁగలుగుచుండును. మేష్టి గాని నా కమలాదును నిట్టిసార్వ కన్యింయును న్నదని దోషియగుట చెప్పుచున్నాఁడు.

"—he dared to confront the most awful problems of life and could at will either stoically detain his mind from the contemplation of the unknown, or could brood upon it with long and wistful intensity; and at the same time his feelings increasing in order and swiftness grew in massiveness and complexity".

ఇంతకుగాక కావ్యమనఃకలితాశ్రితుడు, వర్ణన కేవలములును వ్యక్తిగతములు (concrete) లేక విశేషములుగా నున్నయెడల విని రసాలంబనములకలు కనకాళిదాసుడును, అవి జాతిగతములు (abstract) లేక సామాన్యములుగా నుండి వర్ణించి చక్కగా రసాలంబనములు గాజాలవు. ఒకజాతిగాఁ బ్రకటింపితిలయొక్క విరహోపసలను గావ్యమునందు వర్ణించునప్పటికంటె వాచానాథులనే నీతరాములు లేక యక్షితులను నను వ్యక్తులయెడల వర్ణించినయెడల రసస్ఫూర్తి కల్గుఁగాఁ గలదు. ఋతుసంహారమునందలి వర్ణనము, కథలేదు గనుక, కేవలము జాతిస్వభావముగానే యున్నవి గాని వ్యక్తిగతములు కావు. పేర్చుకొనుకొని ప్రాథమికవ్యక్తిగతమునందుఁ గూడ నిట్టివాఁడై గలిగియున్న వానిని గా రభీప్రాయపడుచున్నాడు: "If his ideas tend to become abstract and notional he plunges them into concrete matter in order that they may enrich and vitalise themselves".

V. ఋతుసంహారములో నున్న వర్ణనములను, భావములను దక్షిణకావ్యములలోఁ దెంపించింపఁబడినట్లు పెట్టుబడినయట్లు ముందిచ్చిన యదాపారణములఁ బట్టి తెలియకతప్పదు. ఋతుసంహారమునందలి పథికవినితల చెయ్యలే విస్తృతిని బొంది పీఠుసంజేతములోని యక్షినిఁ జేసినవి. ఋతుసంహారమునందలి శోకులశోగములే యలకావట్టణమునందలి యక్షుల జీవనముల వర్ణించు పట్ల విస్తృతిఁ గాంచినవి. ఈ కావ్యమునందలి వసంతర్తునగ నమే కుమారసంభవమునందలి వసంత వర్ణనమునకు మూలమయినది. రఘువంశమునందలి ఋతువర్ణనములకుఁ

గూడ మూలము లిందు లేకపోలేదు. పయినాని కన్నిటి కీని నదాన ముల పయి నిచ్చిన పట్టికలో నున్నవి.

మొత్తమువీఁడ ఋతుసంహారము కాళిదాస వికవించినయొ, నయ్యది బాహ్యవృత్తు మంతే వ్రాసుఁబడి నదినియుఁ జెప్పవారిలో నే నేర్పరించుచున్నాను.

ఈపాఠ సోపానమున వర్ణన సాధ్యకృతముల నన్నిటినిఁ బరీక్షించియు, నితరు లెవ్వఁడ కాళిదాసుని గ్రంథములఁ గాంచి యందలి కల్పనల ననుసరించుచు ఋతుసంహారమును రచించి కాళిదాసుని పేరిఁ జెట్టియుండ వచ్చునని నాదిఁపఁచును. కాని ఋతుసంహారమునందలి కల్పనలు, భావములును నెనుకటి కావ్యములయందు వచ్చు పెట్టుబడికి విని నేను చూపించిన యదాపారణములం బట్టి నేలుచున్నది గదా! పయికవి తక్కిన కాళిదాసకావ్యములను జూచి వ్రాసినయెడల నిట్టి క్రమపరిణామ ముండుట కనకాళిము లేకగదా! ఇట్టి కవిత్వపరిణామమును గాంచియుఁ గూడఁ బయితిని నాదిఁపవారి నేర్పరు పన్నెవని నోప్పించుట సాధ్యము నాదు గావున నా విషయమునందలి వినిమించెనను

ఇతరవీఁడ నీకావ్యమునందలి రసమును నిర్ణయింప నలయును. ఈఋతుసంహారమును చిత్రమును రచించుటకుఁ గవియొక్కచక్కని భృత్తిక నాగర్భించియున్నాఁడు. ప్రియుఁడు లేన ప్రియురారికిఁ జెప్పికట్లు గ్రంథమును ప్రారంభించియున్నాఁడు.

నిదాఘకాలోఽయ ముపాకథః (పీఠే. I. 1.
ఘనాగమః కామిజనప్రియః (పీఠే. II. 1.

మాఁడు నాలుగు సర్గములయం దీ సంబోధనము లేకయే కవి వర్ణనమునకుఁ వారఁగొనినాఁడు. వర్ణనకావ్య కర్తమునం దీప్రియాసంబోధనమును పాటచెనో లేక ప్రాచ్య సర్గమునందలి సంబోధనమే యవసరమైయు చున్నది గదా పునరుక్తి యెఱుఁగుటని మానివేసెనో తెలియదు. అంతవఱకు వర్ణన సోప్తకొను నెడల వ్రాసిన సర్గమునందలి "వర్ణన కాలం కలిరావ్యయం శ్రుణుః" V. 1. అను పునస్సంబోధనమునకు స్థలము లేక పోవలసివచ్చును. అంత

వర్ణమందు 'వపంతియోధా' సముపాగతః ప్రియో' (VI. 1.) యః ॥ ౧౦ ॥ ప్రబోధము చేయఁబడినది. దీనినిబట్టిమాడఁగాఁ బరివర్ణము మొదలునుగూడ నీ పరివోధముఁ జేయుటఁ గలి వివక్షింపఁజేయు తోచుచున్నది. ఈ సందర్భములలో గవి యాగ్రంథమున కృంగారగనప్రధానమును దానినిగాఁ జేయుట కుద్దేశించెననుట తెల్లముగానున్నది. గ్రంథమువందలి కవయమును బోక్షించిననుగూడ నీయభిప్రాయమే స్థిరపడుచున్నది. అయ్య బురుగులుండందలి ప్రకృతి యంతయును స్త్రీపురుషుల కృంగారపర్యవసాయిగానే విద్వంసఁబడినట్లు పాతకులకు విశదముగదా! అంగములుగా నైనను దక్షిణ రథముల కంకిగా నిందు ప్రవేశమున్నట్లు లేదు.

ఈ బురుగు పోరము ఖండకావ్య మనఁబడెను తెగకుఁ జేరుచున్నది. సాహిత్యవర్ణనామానందు ఖండ

కావ్యలక్షణ మిట్లు చెప్పుబడినది: "ఖండకావ్యం భవత్కావ్యైశ్చైత్యక కేకాసుపారిచ—యథాపేఘమాతాది". కావ్యమునందలి యేకదేశము బురుగునముగదా. అట్టి యేకదేశమును గుఱించి వ్రాయఁబడినది గావున నియ్యది ఖండకావ్య మనఁబడఁ దగి యున్నది.

ఈగ్రంథమునకు సమయమున కావ్యమాంగ భావ యంగును గలను. అది 'Seasons' (ఋతువులు) అను పేర 18 వ కేతాబ్దమున థోంప్సన్ (Thompson) అను నాయనచే వ్రాయఁబడినది. ఈకంఠిటికిని గల సావ్యవైషమ్యములను గాఢిదామని కళాప్రతిభలను గుఱించి వ్రాయవ్యాసములలోఁ జప్పించును.

చిన్న పయనులో నిట్టి సవంతమును కావ్యమును రచియించి ఎన్నఁ గాంచిన కాలిదాసుఁ డెంతయుఁ బ్రశంసార్హుఁడు.

పూరుషుండు

ఇడుమ గలుగంగ ధైర్యంబు విడనివాఁడు
కడఁగుపని ముగింపం బట్టు గలుగువాఁడు
దైవ్య మెప్పుడు నొందక లేనరువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.
న్యాయ మెపుడును విడువక నడుచువాఁడు
చెప్పభంగిఁ గార్యంబులఁ జేయువాఁడు
పిఱికితనమును మదినుండి వెలుగువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

శ్రీ విక్రమచేనవర్చ గారు

ధూపము గాలుచు న్మనుజు
తుష్టిఁ లొగం దగఁ జేయుచుండఁగా
దీపము గాలుచుం దనదు
దీప్తిని లోకుల కిచ్చు చుండఁగా
శ్రీపతిభక్తుఁడై జనుల
సేవము సేయఁ గడంగు పూరుషుం
డాపద కింక మిత్తికి ర
వంతయు జంతునె? పూన్ని మాను నే?

ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము

(చతురత్వింశతిక తరువాయి)

కీ. శే. కళానాథాచార్య, మహాపాధ్యాయ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు

కథాసంగ్రహము: వీరిక

(౧) "చాణక్యుడను నొక బ్రాహ్మణుడు తన పాదమున గ్రుచ్చుకొన్నదను కోపముచే నొకగిడ్డిపంకమ ముక్కముక్కలుగాఁ గ్రుంచుచుండుటనుజూచి యాతఁ డతికోపవ్యభాషించెను." కోపమే కావలసినదా? కోపము వలదా? (౨) "నందగృహమునకుఁ బోయి యొక యున్నతాపనమపైఁ గూడచుండ." అగ్రభోజన పీఠమునని భగవాని ఉన్నతాపన మని గాదు (౩) "ఎందు లని బలవంతులకుఁ జాట్టుపట్టి క్రిందఁ బడెలారి." వారి యాజ్ఞచే భటులు లాగిరిగాని వారే లాగలేదు. (౪) "సఖావిధ్యమున." సభగాదు, భోజనశాల. (౫) "చంద్ర గుప్తునకు రాజ్యమిచ్చి కాని జాట్టు మాడిచైదిగొన నని ప్రతిజ్ఞనట్టి." ఇది తిప్ప. ఆపనుయములో నందరాజుల నందఱిని నాశముచేసెనని యీతఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెనే గాని చంద్రగుప్తునికి రాజ్యమిచ్చెదనని గాదు. భోజన శాలనుండి యున్నదు కరీరిని ప్రతిజ్ఞచేసి చాణక్యుడు చంద్రగుప్తునకుఁ గృపామునకుఁ బోయి అనట (౬) చంద్రగుప్తుని "నీకు నందరాజ్యమిచ్చెద"నని వాదనము చేసెను. అంతయుగాని యీ వాదనము అనువాదికులు గ్రాసినట్లు నందకృతాపనమునకు పూర్వముగాదు. (౭) "నందుల నందఱు జంపెను." ఈ బ్రాహ్మణుడు వారిందఱు నెట్లు చంపఁగలిగెను? ఆభిచారికములవలన నని వక్ర వ్యాసచనము దోషము. (౮) "నందుల కాప్రబంధు నకు పర్యతేష్వరుని జంపించె." పర్యతేష్వరుఁడు మేఘరాజు; నందులు తుత్త్రియులు. వీరికతి కాప్ర బంధునెట్లు? (౯) "మకస్య నొకతెను కీరఁదీసిగొని యుండ." విషకస్యను అభిచారముచే కుండమునుండి పుట్టించివారు. దానితో నంగమించినవాడు చచ్చి అది

మాటుకును. దానిని సృజించినవాడు చాణక్యుని గ్రుండు రాక్షసుని యొద్ద తుపాక వేషముననున్న ఇందు క్షేత్రము బ్రాహ్మణుడు. ఆకస్యను పర్యతేష్వర నంద్రుడై రాక్షస చాణక్యులు సభచేసియుండగా రాక్షసుడు చంద్రగుప్తుని కర్పించెను. చాణక్యుడు కంఠింపి పర్యతేష్వరుని దానిని రాక్షసుని చేతనే యిచ్చించెను. అంతయుగాని, (౧౦) చాణక్యుడు చారులవలన నెఱుంగలేదు. (౧౧) "తన గూఢచారుల వలనఁ దెలిసిగొని." చాణక్యుడు రాక్షసప్రయత్నములను ఆయానందగృహములలో తన ప్రతిభావిశేషముచే నెఱింగినే కాని గూఢచారులవలన నెఱుంగలేదు. అదివయము సమగ్రముగా దృఢీకృతమున విడిచి కృతియు యున్నది. వీరు కథ తెలియకయే ఈ గ్రంథమును రచించివారు. రచించియు కథం గన లేకున్నారు. (౧౨) "నందుల నందఱు జంపెను, తరువాత నందుల కాప్రపదిపుడిను.....పర్యతేష్వరుని జంపించె. అంత రాక్షసుడు.....సర్వార్థసిద్ధిని గుఱించి ప్రయత్నమునేసి." నందుల నందఱు జంపిన వెనుక సర్వార్థసిద్ధి యొక్కడ? 'అందఱు' జంపి యనఁగా సర్వార్థసిద్ధిని గూడఁ జంపెనయే గదా యర్థము. 'అంత రాక్షసుడు.....ప్రయత్నమునేసి' యనుట యసంగతి. కథలో రాక్షసుడు ప్రయత్నము చేసిన పిమ్మటనే చాణక్యుని ముక్తిలన సర్వార్థసిద్ధి మడిచెనని యున్నది. (౧౩) "చంపదానుఁడు చంపఁ బడ నున్నాఁడనివిని.....పాలరీపుత్రుఁడనకు వచ్చెను." ఇది సరిగాదు, పాలరీపుత్రుఁడనకు వచ్చి విన్నను.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు

(౧) "బలీయుఁ బ్రసంగిశమునఁ గొందఱు రాజులు అను భటులును వత్తురు." మఱియు 'శిష్టవ్యాస'ముచే

ఈ కొండలు రాజులను నాటకపాత్రములే యని తోచుచున్నది. నాటకపాత్రోదాహృతులుగాని రాజపాత్రములేవరకు ఈ నాటకములో లేరు. కొండలు ప్రస్తావించబడియున్నాడు వాత పాత్రములు గారు. అనువాదకులు పాత్రలేర్పాదము నెఱుంగక యాగతిం చారఁబాటు చేసిరి కావలయును.

ప్రస్తావన.

పు. ౧. (౧) “విశాదదర్శనచే నభినవముగారవి యింపఁబడి... మువర్గ అవంతిరాయనిచే దెనిగింపఁబడిన ‘ముద్రారాక్షస’మను నాటకమును.” అనువాదకులే విశాదదర్శనచే యీ ముద్రారాక్షసమును ౧౮౪౦ సంవత్సరముల క్రిందట చేసినారని టీలాంకుగారి మఠము మా నిందించుచున్నారు. కావున “అభినవముగా” అను పదమును చూచుచున్న ‘విశాద దర్శన’ యింపఁబడి... .. మువర్గ అవంతిరాయచే అభినవముగా...” అని నాక్కమాట దిద్దిగొనిన తెలిసికావలయును. (౨) “సభికులు.” ‘సభికాద్యుత్తరకాఁ’, ‘సభాపద స్పృహస్తా’ రా స్పృహస్పృహలీకాస్తే’ అను నమర నాక్యముల వలన సభికు లనగా జూదగాండ్రునియు, సభ్యులనగా సభాసదునియు విశేష మగుచున్నది. సభ్యులకు నవభిక్తబ్రతులు బ్రయోగించుకొనుట అసమంజసము. (౩) “సంతోష నాయక మే” ఇందుకు గియ్యని పదముగా అనువాదకుల కిష్టమయ్యుచున్నది. “వీరందలు తేను మతో నుడుదు. యే సంతోష నాయకము.” “మిగుల సంతోష నాయకముగా మున్నది”

పు. ౨. (౧) “సంగీత మారంభించెదను.” మూలము “స్వగీతీమాపూయ... సంగీత మనుతిహమి” అని యున్నది. సంగీతము స్త్రీలపాట. సంగీత మనగా పాపాఘ్నమయినపాట. అనువాదకు లీ విశేష మెఱుంగక కితారము నెత్తికేసికొనిన తోచుచున్నది. (౨) “పావ నులకుగాఁ జేయుటకై యొకరియొక నరిధులు దిద్దిరా?” మూలము “అభిలత వాళివను మతిధయ స్సంప్రాప్తాః” — “క్రియఁయిన యతిధు లేరయిన నింటికే దిద్దిరా” అని యున్నదిగాని పావనులను జేయుటకై యని

లేదు. అభిమతేర్పాదమును అనువాదకులు పాపపాదముగా ప్రయించిరి కాఁజూచు!

ప్రథమాంకము

పు. ౪. (౧) “చాణ-నర్స, ఆపనము తీసికొనిరా! శిష్యు-ప్యామి! అనుకుఁ బోయి కూర్చుందును.”... ఆపనము తెచ్చుచి చాణక్య డాక్టరువఁగా ఆపనము నేక ‘ఆపన మును మున్నది. అచ్చటికిఁజోయి కూర్చుందుడు.’ అనుట పొగురుబోగులన మిసింపుకొనును. అనువాదకులు మూలార్థము సరిగా నెఱుంగలేదు. మూలములో “చాణక్య, సూక్ష్మంషఁగోరెన” అని యున్నది. ఆపనము తెచ్చుచిను. (౨) “అనగో, అన్యాయములు ముని—మూలములో ‘ఇనగో’ అని యున్నది. (౩) “అన్యాయములును.” ‘ఇయం ద్యాగ్ర ప్రకోపకాణా’ అని మూలము. ‘ఇది ద్యాగము చెంగటి చాచి’ అని యర్థము. ద్యాగము మర్థముగాను. (౩౪) “ఎల్లప్పుడును ఆపన ముంఁబడియే యుండును.” ఎల్లప్పుడును ఆపనముండఁ బడియే యుండునని సార్వకాలికతను చాణక్యునికి శిష్యుఁడు చెప్పట పొగరే. మూలము: ‘ఇయం సన్నిహితే వేదాసక్తైః’ అని యొకపాదము. ‘సదాసన్నిహితే’యను జమ్బులమునే అనువాదకులు గ్రహించినారు. (౪) “‘నీమిట్టిలత కాదుకదా!’” దీనికి మూలము: ‘ఉపాధ్యామసహధూః శిష్యజనీ దుగ్ధీలతా’ (తారానాథ గారి పాఠము). దీనికి ధుండింజన్యాట్య—“శిష్యజనే విషయే, దుగ్ధీలతా ఉపాలంభన కీలతా, అశ్చేష్యుర రాధే శిష్యజనం ప్రమ్యుపాలంభన ముపాధ్యామనాం సహజో దోష ఇత్యర్థః.” అని. ఇందువలన దుగ్ధీలత ఉపాధ్యా యలదిగానే మూలార్థము గాని శిష్యులదిగాఁ గాదు. అనువాదకు లీశక్యం గనక ‘శిష్యజఃదుగ్ధీలతా’ యను పాదమును గ్రహించినారు. అది సరి యయిన పాదముగాను. ‘ఉపాధ్యామ సహధూః’ అను విశేషమును ద్యుఁగించినారు. (౫) “జనకవధాబ్ది గుండయిన” ములయకేసువుజఃకుఁ డెఁదో! మూలము ‘పగత్యక పుత్రేణ’ ములయకేసునా’ అనియున్నది వీరు ‘పగత్యక పుత్రేణ’ అను విశేషమును నడచినారు. (౬) “సంద

రాజ్యమును పంచియిచ్చెదనని ప్రోత్సహ పజిది". పంచుటకు చెందినపాలివాఁ డెఁడఁగి నందకులము నశించెను గదా! మఱి నందరాజ్యమెల్లను సహకారియయిన యీ మలయకేతువునకే యియరాదా? మూలము: "నకల నందరాజ్యపరిపూర్ణప్రోత్సహి నేన" - "నందరాజ్య మెల్ల నీకు ఈపాపాఘ్నియనకు వెలగా ఇచ్చెదననిప్రోత్సహింపజిది" అని యర్థము. మూలార్థమును అనువాదకు లెఱుంగరయిరి.

పు. ౫. (౧) "నదంతి". "నీను నందకులము! మొదలుకొని 'కొన్నాడు' అనునాటము ఈనదంతి. ఈవాక్య ప్రసంగికముల్ల నదంతిశబ్దము చెదిన పడువజుకు ఎట్లు జ్ఞాపకమందును? అదిమండి నిరాకాంక్షయైనందున పరావృత్తి నదంతిశబ్దశ్రవణముచే మరల స్మరణకేళము నొసంగి స్మరణకు ప్రాయశ్చముగా రాక వైవాక్యార్థ బోధకుం గూడ ప్రతిబంధకముగా నగపడును.

పు. ౬. (౧) "ఈవిషయమున నింక లేకుండు ప్రయత్నియ లేవియుఁ జేయనక్కఱలేను." ఈయర్థముగల పాఠములేను. (౨) "నాఁడు మలయకేతువును...నచ్చులోపలనే. ...సర్వార్థసిద్ధి చంపించినాఁడను." సర్వార్థసిద్ధి చంపించునప్పటికి రాక్షసుడు మలయకేతువుతోఁ జేరలేడు. వానింకూటి నంద్రులై మిఁదికి నచ్చునను మాచనయే లేదు. సర్వార్థసిద్ధి చెచ్చినయెనుక రాక్షసుడు నంద్రునియును స్వామియై లేనందున మలయకేతువుం గలనె కథ యిట్లుండఁగా అనువాదకులు 'యానో' అను పరిమనః కర్తవ్యము తెలియక యీ యపభ్రష్ట మొనరించి నాఁక. మూలార్థము: "ఈయాలోచనచేరినే పాపము! తపోవనాశ్రమయినను నందనంశుని సర్వార్థసిద్ధి చంపించితిని. అట్లుయనను (చందింశము నిర్మామయినను) రాక్షసుడు మలయకేతువునకేరి 'యావ దేక్షం పర్యపి చ్ఛావ్యయే సమూల మన్మూలితేఽపర్యర్థం' అని భంగి రాజన్యాన్ని. ఈ తెలుఁగు వలన ముందు, రాక్షసుడు మలయకేతువుం గూడినట్లును, పిమ్మట చాణక్యఁడు సర్వార్థసిద్ధి చంపించినట్లును కథ వైచరిత్యము నొందుచున్నది. ఈకర్తవ్య మూలప్రోహిగా నున్నది. (౩)

"నా కర్తవ్యంశ్రవణమిశ్రుండను భాగురాయణునిచేరి" ఇందు "నా కర్తవ్యంశ్రవణమిశ్రుండను" తప్ప; అమూలకము. చాణక్యః భాగురాయణప్రభృతులు భృశ్యులుగాని మిత్రులుగాదు.

పు. ౭. (౧) "కొన్నిదివసులగా వానిని స్వాధీన పఱుమక" గలను." మూలము: "ప్రజ్ఞయా నిగ్రహీమహే". ప్రజ్ఞచేత పట్టి దండింపఁగలను అని యర్థము. నిగ్రహ కర్తవ్యము తెలియక పసిన పాటిది. (౨) "అనురాగమును, అహంకారమును గల వారల నెఱుంగుటకై." మూలము: "అను రక్తాపరక్తజన జిజ్ఞాసయా" అని, అపరక్తజనంగా అనువాదకులు అహంకారము గలవారని వ్రాసినారు. అదితప్పు. "అపరక్త-Discontented, dissatisfied, disaffected-చంద్రగుప్తా దిపరక్తాః. Mu. 1." Apte. (౩) "చంద్రగుప్తునియందు భక్తివిశ్వాసములు గలవారై." ఇది పరమాపహ్నియగు నున్నది. "చంద్రగుప్తసహోధాయినః" అనిమూలము. "ఉత్థాయిత-Rising (fig. also), చంద్రగుప్తసహోధాయినః. Mu 3." Apte. చంద్రగుప్తునితోఁగూడ వృద్ధిపొందువా రని తాత్పర్యము. (౪) "అమకేర్పతీదన పనులను చక్కఁగ గెఱవేర్చుచున్నారు." పాదు కర్తవ్యము. మూలము: "తత్రతక్రూరణ మత్యాద్య కృతకృత్యై మాపాదితాః." అహంకారము కల్పించి భస్మయలుఁ జేయఁబడిరి. అనఁగా వారికి నానానిమిత్తములు, బహుమానములు, ఉత్తమపదములు నొసంగి కుష్టులంజేసి యున్నాఁడని చాణక్యప్రాయము. (౫) "అతితాగరూపులైన యాత్మను." ఇచ్చట 'పరిక్షిత భక్తయః' అను విశేషమును అనువాదకులు నడదినారు. (౬) "కుసుమపురమునకుఁ జని.....మైత్రిని సంపాదించుకొని యుండుమని పరిపిపాడెను." మూలవిరుద్ధము. 'ఉపనీయ' అనఁగా 'తెచ్చి'; 'చని' గాదు. 'సఖ్యం గ్రాహిత' (అతనికి నందమిత్రులకును) 'సఖ్యము చేసితి'నని యర్థముగాని 'సఖ్యము చేసికొమ్మని పంపితి'నని గాదు. (౭) "నమ్మకముంచి యున్నాఁడని తెలిసినది." అని తెలిసిపదముల సాంకేతికవనము; మూలమున లేదు. నమ్మకముంచియుండుట చాణక్యఁడు ప్రత్యక్షముగానే

ఎట్టివికారము. ఆకలి నడిచిన దెలియును. (౨) “అప్పుడెల్లరును మాదనఁ దలఁచెత్తి హుదావోచుదురు.” తెలివి క్షయములు. క్షయమును ప్రతిష్ఠించు మేము ముఠా. అని మూలార్థము.

పు. ౨. (౧) “ఇది దేవతలను గొల్చువారి ప్రాణములను హరించువాడు... వాపదరాశీయను.” ఇందు వాల్మీకిపంక్తి మూలమున చెందు ఆర్యాశ్రుతములు. వానిని అనువాదకులు గర్భిరించినారు. మూలముతో నర్థసంబంధముకూడ మిగుల కష్టించినారు. (౨) “ఎట్టి గుర్మాగుండయినను యమభక్తుడెన్నఁడును వివాళిమొందఁడు. కావుననే సర్వలోకమున హరించువాడు నాశీమియు వాపదరాశీయను.” ఇది ద్వితీయార్థకుఁడెనుట. మూలార్థము: “విమళయినను భక్తిపూర్వకముగాఁ గొనఁబడెనేనిపురుషునికి శివమగును. (ఇందులకు దృష్టాంతము) “సర్వలోకమున చంద్రవాడయిన యమనిచే మేము శివించుచున్నాము.” దీనిని ఎట్లు పాడుచేసినారో మారుకొనుఁడు! (౩) “శిష్యుడు- ఛీ! మూర్ఖ! సకలదర్శనవిద్యుత మాయపాధ్యాయునికు నీశేష యపదేశించెదవురా?” మూలార్థము: “ఛీ, మూర్ఖుడా, మాయపాధ్యాయులకన్న నీవు ధర్మజ్ఞుడేకైనాటరా!” (౪) “అట్లే నాకుఁ దెలియని యంశములు... తెలిసియుండవచ్చును.” ఈ భాగము నిర్మాత; వికారిభివాదసరణిం బరిణతము. (౫) “సర్వజ్ఞుడగు మాయపాధ్యాయు నవమానించుచున్నావా?” ‘మాయపాధ్యాయుని సర్వజ్ఞతను దొంగిలింపఁగోరుచున్నావు.’ అని మూలార్థము. (౬) “తెలిసిన నీశేష; తెలియకున్న నీశేష?” ఉదయత్ర ‘నీకు’ పదమును తీసివేయవలయును. ఈసంగతులు నిష్ప్రయోజనములని చక్కఁపఱయము.

పు. ౩. (౧) “తెలిసికొనుము.” ‘వానాశీ-ఎఱుంగుదువు’ అని మూలము. (౨) “వారివారిఁ గల కష్టముల నన్నిటిని” — ‘తేవు లేవు విరాగకారణేషు’ — ‘అయా విరాగకారణములను.’ The various causes of disaffection అని మూలార్థము. దాని నిట్లు వెక్కిరించి వారు.

పు. ౧౦. (౧) “ఏమి! కుపగతు వాక్త్రువు నందు పక్షపాతిమును విహించి వాఁ డనిపించుకొనుచున్నాఁడా!” ఈ భాషితిముందు మూలమున ‘సవర్ణ మాత్మగ్రహ’ అని సంకేతిమున్నది నానిని తొలగించి ఈ భాషితిమును చాఁడు వికల్పము చేయుట తిప్ప. (౨) “అనిపించుకొనుచున్నాఁడా!” అను భాగము నిర్మాతము. ఆసంకేతిమును గ్రహించి యానిర్మూలము నెత్తివేసిన ఈవాక్యమున కర్థము మాటును. మారుకొనుఁడు. (౩) “వాణ: (తనలో) ఆలోచించిన శివస్థితిమా!” కర్ణిమా యిటు అసంబద్ధప్రలపితిముగా నున్నది. మూలార్థము: “శివస్థితి మానేగువాఁడుగదా!” వీరి యాత్రమున ఈవాక్యమువలకు చాగవ్యునికి కుపగతుఁడెందో తెలియనట్లు, ఈవాక్యమున దెలిసెట్లును అగపతుచున్నది. మఱి యిచ్చదే తెలిసినందులకు అనుగుణముగా ‘అతిఁడు నాకార్యమును పూర్ణముగా వెలఁజుచు.’ ఇట్టి యారీతి నేమియు స్వగతివాక్యములేదు. (౪) “ఒక కాయస్థాతి వాఁడుకూడ మనకు విరోధుఁడయినాఁడా!” అనువాదకులు ‘మాకు’ అనుటకు ‘మనకు’ అని ప్రయోగించినారు. (౫) విరోధకర్తృత్వమును అనువాదకులు రాఁజేయలేదు. విరోధుఁడని యొక మహదర్థకపదము కల్పించి ద్వేషియను నర్థమునఁ బ్రయోగించినారు ‘విరోధః’ 1. Opposition, 6. enmity, hostility.’ Apte. ‘విరోధుఁడను పదము తిప్ప. ‘విరోధము’ అనవలయును. (౬) మనస్క పండురు ముందున్నది. ‘కాయస్థాతివాఁడుగూడ విరోధుడైనాఁడా’ అనుటచే అనువాదకులు చాగవ్యుని కీర్త్యమును ఇంతకుముందు తెలియనట్లగపఱచినారు. ఈ భాషితిమననే తృప్తియపఱియించు ‘కావుననే వాని నగఁది చేయుటకై సిద్ధాధకుని వియోగించినాడను’ అనుటచే అనువాదకులే చాగవ్యుని కీర్త్యమును చక్కఁగా తెలిసియేయున్నట్లును, అందులకతఁడు శ్రతివిధానము చేసియే యున్నట్లును తెలిసినాఁడు. ఇహ! ఏమి ఈర్షిమా సాహసము. “కాయస్థ.... వాఁడా!” అను వాక్యమునకు మూలము. “కాయస్థ ఇతి లక్ష్మీమాత్రా.” ‘కాయస్థుఁడను నది చిన్నమాత్ర’ అని యర్థము. తుఁములో దానిని మ్రొంగి చేయఁగలను. అని భావము. (౭) “వాని నగఁదిచేయుట

కయి" మూలపదమునకు సంబంధములేని తెనుగు తర్జిమా ముక్కయిది. దీనిమూలము: "సుహృచ్చన్దనా". "మిత్ర వ్యాజయన" అని యర్థము. "కాయకునికి మిత్రుండుగా నభివ్రంతునందు వానియొద్ద చాణక్యప్రణీధి సిద్ధార్థకుఁ డున్నాఁడు" అని భావము. ౮. "చాణక్యనకు చెందన హృదయము". చాణక్యన కనుట తప్పు. రాక్షసునకు అని మూలము.

పు. ౧౧. (౧) "ఇప్పుడు నాచేతిలో రాక్షసుని యుంగరము కాదు. రాక్షసుడే చిక్కునడియున్నాఁడు." ఇంతిల్లు మూలమున "రాక్షసుడే నాచేతికి మిత్ర మయ్యెను" గదా "చెప్పవలయును." (౨) "అర్థ్యంతర గృహముకుంకి." మూలము: "ఎక్కానో అవతర కాదో" "ఒకగదినుండి" అని అర్థము. (౩) "వాఁడువెల్లి నాఁడు, నాఁడు వెల్లి నాఁడు." మూలములో "వాఁడు వాఁడు" అను పదములు లేవు. (౪) "స్త్రీ కలకలము." దీనికి మూలము: "తక్కా-పరిగ్రహనివేదయ్యుండు" "ధను పడుటను తెలుపునట్టి" అని యర్థము. అనువాదకులు దీనిని త్యజించినారు. కారణమరయుఁడు. (౫) "నాయె దుట ద్వారము నొద్దరిలునఁబడియుండ". ఇది మూలమున లేదు. (౬) "ద్వారమున కానిల నొకస్త్రీ". మూలమున 'ద్వారముండు' అనియే యున్నది; 'అనిల' అని లేదు. (౭) "భాహులలిచాచి". మూలమున భుజమునవ నముగాని, చాచుటగాని లేదు. 'కోమలమయిన భాహు లతికో' అని మూలము. (౮) "లాగినది" "నిర్భర్తనియ్యి" 'తెగిరించి' అని మూలమున క్రియావిశేషమున్నది. దానిని అనువాదకులు వదిలినారు. అర్థము తెలిసియుం డదు (౯) "నడచి కడవమీద". ఇది తప్పు. 'గడచడప మీద' అని యుండవలెను. అమెగదినుండి వెలువడి లేదు. బాటిన యుంగరము ఆమెయొన్న గదిగడపమీదఁ బడెక దూరమునకుండు నడవగడపమీద నట్లు పడును? చేయి విసిరిగాఁ బడెనా? ఆత్మకారము మూలమున లేదు. 'దేహాభిబంధమ్మి-గడపమీద' అని మూలము. కథ తెలియుకయే తర్జిమా! (౧౦) "ఒక కుశంతువలె". మూలమున 'ఒక' లేదు. 'ప్రణామనిర్భరేప' అని కుల కాంతికు విశేషణ మున్నది. దానిని అనువాదకులు వదిలి

నాడు. 'నమస్కారనిశ్చలవలె' అని తడర్థము. (౧౧) "నాపాదములపై వారివది" మూలము: "యమవర గపార్వ్యం సమాగత్య నిశ్చిల సన్న్యతై". "నాపాదముల చెంతకు వచ్చి కదలకయుండెను" అని యర్థము. 'సం వృత్తా' కల్పము ఉపమాన విశేషణంబును కఠినమయ్యెగా వలయు.

పు. ౧౨. (౧) "చాణ:—...కోణోత్తరా! ఏమి విశేషములు! ఏమిపనిగలిగి వచ్చితివి?" మూలమున 'ఏమి విశేషములు' అను మాటలేదు. చాణక్యునిచే నిట్లు ప్రల్ల దములు పలికించుట యుచితముగాదు. (౨) "నమస్కార పూర్వకముగా". ఎవరుచేసిన నమస్కార మిది! కోణో త్తరా! చంద్రునపు నిదా? మూలమున 'కిర్తకములము కుళాకార ముంజలిం నివేళ్య'—'శిరమున తొవర మొగ్గ యాపున మోహ్యుఁగఁజంతుకొని' అని చంద్రునపుండు చాణక్యునికి (కోణోత్తరకుఁ గాదు) చేయు నమస్కార మునకు విశేషణ మున్నది. దీనిని అనువాదకులు త్యజించుటకును, నమస్కారమును కోణోత్తరదిగా వ్రాయుట కును కారణము పీఠికలో వారు వాక్రుచ్చినట్లు మూఁడు ప్రతులలో బాగున్నదాని గ్రహించుటయే గాఁబోలును!

పు. ౧౩. (౧) "గుణవంతులకు బ్రాహ్మణులకే". మూలమున 'గుణవంతులకే' అని యున్నది. బ్రాహ్మణకల్పము లేదు. (౨) "విద్యావంతులకు". మూలమున 'గుణవంతులను' అని యున్నది. ఉద్దేశ్యవిధేయతాపాపముగయి 'గుణవంతుల' వనియే యుండివలయును. విద్యయే ప్రధానముగాదు గావునను, గుణము ప్రధానము గావునను (నాంతరీ కుక వ్యాకుముచే విద్యయు గుణమునం జేసఁగాక). మూల కారులు విద్యను జెప్పక గుణమును జెప్పినారు. ఆ తెలియని తర్జిమా కర్తలు గ్రహింపక చెడిదినారు. (౩) "ఈసం కతులను ఉత్తరమున వ్రాయవలసివే." మూలము: ఉత్తరోఒకంలేభార్గవ! అను: 'ఉచితముగా ము బాబులోఁ బిచ్చుకి బొగముగా నుండనోభను.' అను వాదకులు ఉత్తరకల్పమునకు రాజమహేంద్రవర్మయొ పరీకార్థమును గ్రహించినారు. అదేకిమున ఉత్తరమున 'నాటు' అనుటకు వ్యంగచోరము. అతర్థము గ్రాంథికము గాదని అనువాదకు తెలుగెరు. 'లేభార్గవ! అనఁగా

తర్జిమాకర్తలు ప్రాంతీయము అనగా ప్రాంతీయమే నది అని యర్థము గావించికొనిన ట్లగపడుచున్నది. లేఖార్థము లేఖయనగా బాబు, అర్థము విషయము. దీని పయముక్తిగమాలమున (౪) 'పూర్వకథము' పూర్వకథమేని గాదనరు—అని యర్థము. దానిని అనువాదకులు 'కాని కొన్ని సంగతులు వ్రాసినతరువాత వీరిసంగతులు వ్రాయవలయును గనుక మొట్టమొదట 'వీరి వ్రాయుట' అనిగల్గును లాగినట్లు ఒకటియు నరసంకితగా లాగినారు. ఇందుల కారణము ఉత్తరకర్తార్థము గోచరింపమియే. (౫) "(అని దేనినో వ్రాసి)"—ఈపంక్తివాక్యము టీలాంగు గారి ముద్రామున నున్నది మఱిగొన్నిట లేదు. లేమియే శ్రేయము. ఎట్లనగా 'అథవా న లిఖామి' అని పూర్వవర్తనవాక్యము దీనికి విరుద్ధము. దీని పూర్వవాక్యము ఇతరప్రతులయందు 'పర్వమనభివ్యక్తమీ వాస్తావో—'అంతయు నప్రప్తముగానే యుండునాక!" పర్వమనటకు టీలాంగుగారు పూర్వమనటాకమును గ్రహించినారు. అనువాదకులు దేనింగ్రహించిలో తెలియదు. 'వీరికేళ్లు' అని తెనిగించిరి. అది యీ రెండుపాఠములకు సంబంధపడదు. మూడవపాఠము లేదు. కొన్ని ప్రతులయందు 'నీ వీయు త్తరము సిద్ధార్థకునిచేరితిచ్చి' అను నీపద్యములవిపరీతవాక్యము ననంతరము 'కష్టకథయిత్వా'—'చెరిలో చెప్పి' అని సంకేత మున్నది. అసంకేతము 'ఏమోవ్రాసి' యను సంకేతమునకు విరుద్ధమగును గావున టీలాంగుగారు దానిని దృఢించినారు. ఇందుల న టీలాంగుగారు చాణక్యుడు ఏమో వ్రాసియుద్ధివట్లే అభిప్రాయపడిన ట్లగపడుచున్నది. అవిషయమునే అనువాదకులు నిర్భయముగా నొక్కి వెక్కిరిపినారు. అందుల మూలాగ్రీమగములు మూడు చేసివారు. 1. 'నీ వీయు త్తరమును సిద్ధార్థకునిచేరితిచ్చి' 2. 'మరల' 3. 'నీనంపిన యుత్తరమని'. చాణక్యుడు బాబువ్రాసి యీలేదు; చెవిని చెప్పిసంపి వాడు. ఒకటి: పదిపందెండు వత్సరములనుండి ప్రసిద్ధుడయిన ప్రతిమంత్రి చాణక్యుడు తన యెదిలిమంత్రి కాయమునిచేరిలో తనవ్రాతను, తనకు పర్వకార్యకాధికమైన యీవ్రాతను—రాక్షసునిచేత బడినయెడల తనకు పర్వ

కార్యభంజకమగుదానిని—పడవిన్పుననినమ్మకముగాదు. రెండు:—తమకుతమన కనమాలమనియించి టీలాంగు గారు గ్రహించిన 'పూర్వమే' అవసానము సరిగాను. పూర్వమనభివ్యక్తమేని ఉత్తరము మాత్ర మభివ్యక్తముగా నున్నచో వాచెల్ల అనభివ్యక్తముగానే యున్నది. కావున 'పర్వమే' అవసానమే సరి. మూడు:—అప్రకారము చాణక్యుడు బాబే యిచ్చినయెడల 'ఏభి రక్షతై' అను పదములకు పూర్వము 'లిఖితమును చేతనిచ్చి' అని సంకేత ముండవలయును. అది లేదు. వాలుగు:—సిద్ధార్థకుడు తలదాసుని, వాతను చెప్పియిచ్చెనేకాని దాని యలలు—చాణక్యలిఖితమును తెచ్చియాయలేదు. దాని గది యేమయెనో చాణక్యుడును అడుగలేదు. ఈపాట వులచేత వ్రాయుకయే చెప్పిసంపి నమయితమే యను నుతముగా నున్నది.

ప్ర. ౧౪. (౧) 'ఎరికి కెరేవయనుయి వ్రాసిగో' దానిని నేను తనతో స్వయముగా తెప్పనని—మాలము: 'కే కాపికస్యోరీ స్వయం వాన్యమితి.' అర్థము: 'ఎవో, ఎవరితో స్వయముగా గడుపుకొనఁదగినది.' ఇది సిద్ధార్థకుడు తలదాసునికి చెప్పవలసిన సమాధానవాక్యము. దీనిని అనువాదకులు సిద్ధార్థకునికి చాణక్యుడు చెప్ప సమాధానవాక్యముగా భావించి చేసినారు. సిద్ధార్థకుడు భృశ్యమాన్త్రుడు; వానికి చాణక్య టీరహస్యమును తెలిపెదనని సమాధానమున మంపుట కేల మనుచితము. ఇందులకనుగుణముగా వాడు తలదాసునిభిరిలేఖయుం గొనివచ్చి యిచ్చినప్పుడు వాడడుగనులేదు; చాణక్యుడు చెప్పనులేదు. (౨) 'తీసికొనిగమ్మని చెప్పుము' 'కూడదు సుమీ' అను పిమ్మట 'అరి చెప్పుము' అని యున్న మూలానుగుణముగా నుండును. (౩) "వాణ—(తీసికొని గదిని)"—ఇచ్చట 'తీసికొని' అను మాటచెంబడి 'అహో దర్శనీయతాఽక్షరాణామ్'—'అహో! అక్షరము లెంత యందముగా నున్నవి' అను వాక్యమును అనువాదకులు తొలగించినారు. (౪) "ఇంక 'నీమిచ్చేయవలయును?" దీనికి పూర్వము 'అర్థ, ఇదిగోలేఖ, ముద్రచేసిరిని' అని మూల మున్నది. దానిని అనువాదకు లేరిలో విడిచినారు. (౫) "మిక్కిలి యాప్తుడయినవానిని నియోగింపవలసిన

యొకవిషయమనదు". ఏక్కిలికట్టము సాంకేతిత్వము; అమూలకము. ఆ ప్రపంచమువానిని-ఇంగ్లీషు మూలమున 'అత్మవాల్-కే' అని పిలువవచ్చును. 'శివ' పృథ్వీయగా చేయవలసిన అని యర్థము. అది అనువాదములు గ్రహించినదానికన్న ముందిరాము. (౬) "సిద్ధా-ఆర్యా, అజ్ఞాపితము". ఇంగ్లీషు అర్థము: కు ముందు "పవార్త" అని సంకేతము. దానిని అనువాదములు తొలగించినారు. (౭) "అజ్ఞాపితము; ఇట్టి విషయము నందు నియోగించుట నన్ను గృహస్థులకియగుటయే గదా!" మూలము: 'అర్థ, అగృహస్థానో-గృహస్థ, అజ్ఞాపిత త్వార్థ: కి మన దానజనే నార్య స్వామిసామ్యం'. అర్థము: 'అర్థ, మహాప్రవాదము, ఈవాదజనుచేత అర్థ సికావలసిన కార్య మేమో అజ్ఞాపితము. దీనిని యాపు మానివారు. (౮) "కనునన్ను చేసి". మూలమున 'ఏరోష దక్షిణాక్షిసంకోచపంజా' అని. దానియర్థము: 'కోప ముతో కుడికంటిని సంకోచించుటయును పంజాను' సంజ్ఞాప్యరూపమును అనువా: కులు మానివారు. (౯) "వారిని దిట్టుము."-ఇది యమూలకము. (౧౦) "పంజర్లను విడదీసి."-ఇది యమూలకము. (౧౧) "అరినియెద్దనే యుంకి". 'రాక్షసవీర కృష్ణత్కాలం నేవితన్యం'-అని మూలము. 'రాక్షసునే కొంచెము కాలము నేదించవలసి నది.' కొంచెము కాలమునుటను అనువాదకులు మాని వారు. (౧౨) "అతడు తన సేనలుగొని వనపట్టానమీ పయనం వచ్చినపుడు". ఇది యమూలకము.

పు. ౧౫. (౧) "జీవీడికి సంకిర్ణ తగిలించి" సంకిర్ణ ప్రశంస అమూలకము. (౨) "ముండవాడికియలు జరిగించి"-పనికొంప అనిమూలము. 'ముండవాడికి యలు' అమూలకము (౩) "మహాప్రసాదము"-అను గృహీతుడు చెప్పవలసిన మాట యిది. (౪) "చాగ-వర్మ! ఇంకొకటి తిరువార కాంధకారివాడయిన కిలదానుడు రాక్షసునిచే ప్రేరేపించబడి నన్ను జంపు. కుం బ్రతుక్కిము చేయుచున్నాడు; కనుక వానిని కూలములచే బోడిది చంపి వాని కుంటుబమును గారాగృహమునఁ బడఁద్రోయ నలయుననియు వారి లోకే చెప్పుము."-ఈవాక్యముకన్న పనికిమాలిన తర్జిమా

యందుగా? 'తరువాత'-దేని? తరువాత? 'నన్ను' జంపుటకు-చాగవర్మని; జంపుటకు అని అనువాదముని వన వార్తము. చంద్రగుప్తుని జంపుట కని వికాఖన గ్రహని వాకార్థము. తిరిప్పు చాగవర్మని పూర్వభాషితమందే ఆంధ్రమైనది. (౫) "చంద్రగుప్తువుచోరాజుగారి యజ్ఞయైనదని" - అనువాదకులకు మూలమున ముక్కులవ్యయింపలేదు. ఇందు చంద్రగుప్తువాక్యము లేనేలేదు. అంతయు చాగవర్మవాక్యముగానే యున్నది. ఇది తప్పు. మూలమున 'కాలపాకీందపాకీందలలో' చెప్పినప్పుడు అనునదితప్పు కడెమచాగవర్మభాషిత మెల్ల చంద్రగుప్తు వనమము. చాగవర్మగారు ఈయజ్ఞలను చంద్రగుప్తువామమునఁ బంపుచున్నాడు గాని తన కేరలఁ బంపలేదు. అట్లే చంద్రగుప్తువనమమున పయచాగవర్మభాషిత మను చాగవర్మవనమముగానే రచించినారు. పూర్వవాక్యములో "చంద్రగుప్తువుచోరాజుగారి యజ్ఞయైనదని" అనుమాట 'చంద్రగుప్తుడని' అనుమాటకు తరువాత సుండవలెను. అట్లే యాద్వితీయభాషితము 'వత్స... బహద్రోయకలయు ననియు చంద్రగుప్తువుచోరాజుగారి యజ్ఞయైనదని వారితో' చెప్పుము.' అని యుండవలయును. మూలమున ప్రశ్నభాషితమందే. 'పువల ప్స మజ్ఞాపయితి' - 'పువలుడు' అజ్ఞాపించుచున్నాడు' అని యుపక్రమము అగుటచేత రెండు భాషితములకును అది యవ్యయించినది. అనువాదకులకు తెలిసినదిగాదు. (౬) "కూలముచే బోడిచింకి." అనువాదకులు కూల శబ్దార్థము నెఱుంగరయిరి. కూలమునఁగా కొట్టు. అది భూమిలోఁ బారయిండును. ఇది కొఱుకనేయులు చెప్పఁ బడినది. మూలము: 'కూలమారోప్యతామ్' అని. 'కూల మెక్కింపవలసివది' అని దాని అర్థము. (౭) "ఏమి! రాక్షసుని?" మూలము "హస్త, గృహీతో-రాక్షసా". అర్థము: ఆహా! రాక్షసుడు పట్టుకొనినాడు. చాగవర్మగారు పిదపరక వనమము కుభోపక్రమిగాఁగా ఆ కుభికివనముచే రాక్షసుడు పట్టుకొనునని యూహించి సంకసముచే తనలో తా నెట్లు పలికొన్నాడు. ప్రశ్నచేయలేదు. అనువాదకులు దానిని ప్రశ్న చేసినారు.

ప్ర. ౧౬. (౧) “ప్రభువువారికుజ్జ” — తా
 జ్యోత్సవంద్రు ప్రభావితమలచాచ్యభావితములుగా
 మార్చిన తప్పును ఈభావితములపైన ఎఱుంగ
 రయిరి; దిద్దికొనరయిరి. ఈవాక్యమునకు మూలమును
 జక్కగ ననువదించలేదు. నివృత్తియోజనముగా అను
 వాదకులేలలో మాత్రము చేయుట! మూలాగము: “శిష్యుడు-
 ఉపాధ్యాయుడా, కాలపాశించును, దండపాశికు-
 డును ఉపాధ్యాయునికే విన్నవించుచున్నాడు: ‘ఇది
 నేనుజేయుచున్నాము చంద్రుడునుచోరాజుగారి యా-
 జ్ఞము’ అని.” (౨) “ఇందుకేదా నేను పర్యవేక్షము
 చేసికొనివచ్చినాడను.” ఇది అమూల్యము. (౩) “నా
 కిచ్చిలఁ జారాశ్మహవాదముగాని, పురణముగాని కట్టసిం-
 చునని వచ్చుకొని” — ఇదియు అనువాదకుని సాంత్విక
 వము. (౪) “రాక్షసునికుటుంబము న వ మా నిం చు”
 ఇదియు అనువాదకుని కల్పనయే. (౫) “అతిబాగ్రత-
 తోఁ గాపాడెలయును” — మూలాగము: “అతికిఁ గొని
 పొందు” అని. (౬) “రాక్షసునికుటుంబము తేచుచుతో-
 నుండునేని... సరే!” ఇదియు అమూల్యము. (౭) “సుప్రా-
 ద్విపస్త్రులను కమ్ములారఁ జూచుచుండుటనలన దుఃఖ-
 సాగరములో మునిగియున్న నేనిట్టిచుర్యాగనందుట
 కనన్తఁడను.” మూలము: “కిన్నచావార్యార్థగః, యథా,
 అత్యధిర ఉపచారః పృథగ్విద్య పరిధివాచసి దుఃఖ-
 ముత్పాదయతి”. అర్థము: “అత్యధికి తేలియదా యేమి?
 అనుచిరుయిన పత్కారము పృథయమనకు తిరస్కార
 ముపకన్న కెక్కిన దుఃఖము గల్గించును. దీనికెట్లు
 పాడుచేసినాలో చూచుకొనుడు.

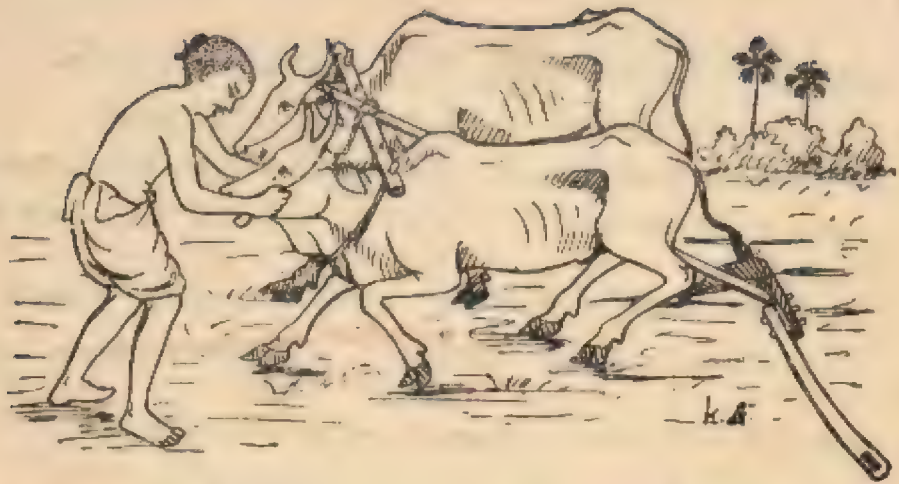
ప్ర. ౧౭. (౧). “నునవిరువురమును ఏకావస్థ
 యుండి యున్న వారము.” — పాడు తర్జిమా. మూలము:
 “సంఖ్యావితమే నేననుష్ఠియిస్తే వర్తమాన” అర్థము: ‘ఇది
 మాబోట్లకో నీకు ఉచితము.’ (౨) “ఇప్పుడీ
 దుష్టుడేమి యుద్దేశించికొని యున్నాడో” — మూలాను
 వాదములకు సంబంధములేదు. మూలము: ‘ఉపక్షిప్తమ
 నేన కితచేసితిమి.’ అర్థము: ‘ఈపూర్వుడేమో ఉద్దా-
 టన చేయుచున్నాడను? ‘మాబోటివారితో’ అనుటలేక
 రాక్షసమైత్రిని, చాణక్యుఁ డెఱిగి, యుద్ధాటన చేయు-
 చున్నాడని విచారదాసుఁడు తలచెను. ఈవాక్యము
 ప్రశ్నగాను. అనువాదకులు ప్రశ్నగాఁ గొనుటయేగాక
 పర్యధా వాకముచేసినారు. (౩) “దేవిర యనుగ్రహము
 పూర్ణముగాఁ గలిగియుండుటచే జలబంధితీ వర్తమాను
 జక్కగ జరుగుచున్నప్పుడు నావర్తకము మాత్రమేల.
 జరుగకుండున?” మూలము: “అర్థస్య ప్రసాదేన
 అభజితమే వాణిజ్యో” అర్థము: ‘దేవు. ఆయ్యని ప్రసా-
 దముచే నావ్యాపార మభివృద్ధియుగా నున్నది.’

ప్ర. ౧౮. (౧) “అట్టివాని నొక్కని నైనఁ దను
 తెలుంగుదురా?” — అమూల్యము; ఇట్టి చితమునుగాదు.
 (౨) “నీవుసంపాదించినది అట్టి విశోధము.” మూ-
 లము: ‘అయూహిద్యతోఁ రోధా.’ ‘అది యిట్టిఁ రోధ-
 ము’. ‘రక్షుమి’ — ‘రాక్షసగృహజనమును నీయింటఁ
 గాపాడుచున్నావు’ అను పర్థముగల యీ ‘రక్షుమి’
 పదమును అనువాదకులు వదలినారు.

మా వ్యాస కర్తవ్యము

వ్యాసములు చిన్నపైజా కాగిరములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములతో బంతులు
 దూరదూరముగా, చిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పలు లేకుండ
 చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే
 కాళ్ళ తప్పలుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

నంపాదకుడు, భారతి

వృషభవిజ్ఞప్తి

కవితావిలోద, డాక్టరు నిడమర్తి ఈశ్వరప్ప గారు,

B.A., M. O. B., F. M. H. C.

వెట్టివదానితోడఁ దనివిం గని కర్షక, దొక్క మాడిన
 పుట్టినపట్టు నూని బహువత్సరముల్ గృహి నల్ని నిన్ను నె
 ప్పట్టిన నెట్టిలోపమునఁ బాల్పడనీయక నేవఁ జేసి యి
 ప్పట్టిన వార్ధకమ్మునను వ్రాలితిఁ దూలితి నెట్లు ప్రాతువో !

ఎముకలే కాని రక్తమాంసములు లేవు - బడుగ నైతిని శక్తియు నుడిగ నేఁడు
 మేతయైన మేయఁగలేను; జేతు నెట్లు - నేన లికమిఁదఁ గావుమా నేద్యకాఁడ !

మునుపటి నాయొనర్చిన యమూల్య మమేయమునైన నేవ నీ
 మనమున నెంచుమయ్య, యభిమానము నాపయి నుంచుమయ్య, న
 న్నెనరునఁ బ్రోవుమయ్య, ఇంక నీదయ యంటిఁగదయ్య, నీట కి
 మునిచెదో, పాల ముంచెదవో ? పున్నెము నీయది, నాది భాగ్యముగా.

అమిత నేవల నంది మ మృన్ముచుంట - యేఱు దాటి తెచ్చఁ దగులనేసినట్లు
 వార్ధకంబున మ మ్మొడఁబాయకుంట - నమ్ము మిహపరిమ్ములసాధనమ్ము సుమ్ము !

తనకుమాలినధర్మ మనక నీ కిచ్చితి నాతల్లి పాలు చిన్నతనమందు

అనుపమానమ్ముగాఁ జను వీడినంత భూర్వహుడనై యుంటి జవ్వనమునందు

భుజబలంబునఁ బీకభూము లేన్దుర్ని చేర్చితి నెంతోధనము నీచేతయందు
చచ్చిచగ్గమునుఁ బైజారుగా నర్పించి నీపాదముఁ పీడనోఁ ముందు
మరుత నేను నీ పనెడి భేదమును మాని - యొకలు దాచక నీసేన లొనరిచి తుది
ముదిమి నవకల నుపకారభక్తిఁ గోరు - నన్ను విడనాడ నీ కేటి నాయమయ్య!

అడుగిడంజాల మునికోలఁ బొడువనేల? - నేలఁ గూలిన న న్నైత్తఁజాల పీపు
తోక నులిపియు, విడిచియుఁ బీకె దకట! - నిప్పుయోజనమేసుమ్ము నీమకత్తి.

మూఁపునఁ గాయ గాయఁ బలుమోటగుబండ్లను లాగిలాగి నా
సాపుటరంధ్రముల్ నురుపు సాంద్రతఁ గ్రమ్మిన నూపిరాడ కా
యూఁపునఁ బర్వతెత్తి బహుయోజనము ల్నినుఁ గొంచుఁబోయి నీ
ప్రాపునె నమ్ము నన్నుఁ బెడఁబాయఁగ నీ కెటు బుద్ధి వుట్టునో!

నకలముఁ దానె నీ కగుచు సౌఖ్యముఁ గూర్చెడి నీయనుంగువు
త్రికుండు త్వక్రియకర్మవశతః రసభంగముగాఁగ నెన్నఁజో
నెకలియొ, కుంటివాఁజో, యవివేకియొ, గ్రుడ్డియొ యాచు నిప్పుయో
జకుఁ డగునేని వానిని బజారునఁ బెట్టెదె విక్రయింపఁగా?

ముకుంద్రాదులంబోసి ముక్కుంబులంగొట్టి చుట్టుచుట్టున మేనిచుట్టుఁ గాల్చి
కోర్కూల నెడలించి కొలబత్తెముల మేపి పనులందు రాది అంపానఁబెట్టి
మారాముఁ జేసిన మఱిపదుగురు నెక్కి బండి నిసుకనేలఁ బర్వఁజేసి
కొరదాల బాఁదియుఁ గోలలం బొడిచియు బామికలు నడలంగఁ గుములఁగొట్టి
దొంతిరూకల మమ్ముఁ గొన్నంత నెంత - స్వామ్య గున్నను మమ్మిట్టిపాట్లఁ బెట్టఁ
దగదు, నీకు ముమ్మాటికిం దగదు, తగదు-నరుడ, మాసాలి యమునికింకరుడ నీవ!

పనిఁ జలుపలేని పనరము ల్భారమైన - నేల విడువపు పశుశరణాలయమున?
కటికవాని బిచ్చంపురూకలకు మమ్ముఁ - జంప నమ్మిన నీ కట్టిచావె వచ్చు.

ఎండయనక వాననక నీనండనుండి - ధనపతిగ నిన్నుఁ జేయ నిర్ణయత నన్ను
“ఘాన” యొనరించి నీచపుంగూడుఁ గుడువ-వెలిలిఁబడెదవే గిజగొట్టు పిసినిగొట్ట!

జలతారుకందువా ల్లలపాగమెజయుహువలును నెక్కిన వన్నెలవజెట్టె
బలువురు గురుగూడి పాయక తోడరా కాజాబజంతిలు బలిసి కొలువ
సూత్రధారుడు దారి సూరింప నీ వేగఁ గాళ్ల నందియులు ఘల్లల్లురనఁగఁ
బురజను ల్నినుఁ గాంచి పారిపారి దృఢభక్తిఁ జడయక నీకాళ్లు గడిగియొత్త
రాచతీవి నీ పూరేగ రథ్యలందు - మెచ్చి సింహాద్రియపున్న వచ్చెనంచు
సతముఁ బూజింతు రాలవంశమున కీ వ-నంగ నాణిముద్దెమ్మవే గంగిరెద్ద !

ననుఁ గాంచి నాపాట్ల కనుకంపఁజెదక యేలకయ్యానికిఁ గాలుద్రవ్య?
దిక్కులు మార్చోయి గ్రుక్కవీడక పెల్లు పలుమాటు లేల అంకెల నిడంగ?
దిబ్బలం గొమ్ములం ద్రొచ్చి వప్రక్రీడ నేలమంటిని మింటి కెగురఁ జిమ్మ
కండ కావరమునం గన్నఁగానక క్రొవ్వి యేల “బస్తీమేనవాలు” నేయ?
నీకు సరియైనచో నన్ను దీకొనంగ-నగు. “యథేచ్ఛంవిహర” యంచు నచ్చు విడువ
సంచరింతువు. నీపూర్వ జని నదెట్టి-పున్నెములఁ తేసినావో యాఁబోత నీవు.

విభుల నేవించి యుపకార వేతనమున-నొక్కదమ్మిడి తగ్గిన హక్కుకొలఁదిఁ
దీకులాడెడు నరులార! నాకుమాత్ర-మకట పట్టెడు గడ్డికే వ్హక్కు లేదె?

“ఎద్దుమొద్దు స్వరూప” ము చేల మమ్ము-నెత్తిపాడుచుచు మీవారు హేళనమ్ముఁ
తేతురో? మీరు లెస్స యోడించికొనుఁడు-మొద్దో, మొటవో లేకున్న మీ
[ముద్ద మెటులా?

ఇవ్వడివ్వడు గాదె మీ యింతులు భువి-మిమ్మునుం గౌరవమ్మున మించువారు
భువిని దివి ననాదిగను మాబోటులన్నఁ-బూజ్యతకుఁ బవిత్రతకును మొదటివారు.

మాయాఁడువారల మలమూత్రములనెకా -మీదేహగేహము లేలుఁ గనుట
జనన మొందిన దాది చనునంతకును మీకుఁ-దత్తయోధార లాధారమగును
యజనమ్ములందు నిత్యాగ్ని హోమములందు హవ్యకవ్యపద లరయ వారె
పూతలై పితృదివమ్ములవారె భుక్తకేవలములారగింపం బ్రశస్తతమలు
దండిగా వార లిచ్చు దుగ్ధముల నెల్లఁ-దీల్చి విప్పలఁజేసి వే విడుట కాక
కటకటా! కసాయికి వారిఁ గట్టిపెట్టు-మిమ్ముఁబోలు కృతఘ్నుల నిమ్మహిఁ గన.

మౌనమున నున్నాను గురించిన బట్టిగా వారి నీతి నున్నాను అనినది ?
 పాపమున నున్నాను అనినది ?

నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను, పుష్పమును నున్నాను అనినది ?
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?

నీవు పాపములను నీవు బ్రహ్మచర్యమున పాపములను - నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?

నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?

నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?

నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?
 నిన్ను బ్రహ్మచర్యమున పాపములను పుష్పమును అనినది ?

ప్రహేలాత పుటలు గలవి, ధమ్మ పదము (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ కేశవ రంగారావులుగారు, యం. ఏ., యల్. ౪౩.

ఈ పుస్తకం బ్రాహ్మణగ్రంథమాలలో ఏడవది. బౌద్ధధర్మముల సారమును ధమ్మపదం అనే
 పుస్తకమున అనువాదం ఇది. 'అహింస' ముఖ్యధర్మం అన్న విషయం ఈ పుస్తకంలో చక్క
 గా వివరించబడింది. మఱియు కొన్ని గొప్పధర్మాలు విశ్వకర్మమున కున్నవి అనినది. ఇందు
 ప్రతిపాదించబడినవి. ధర్మధర్మాలు అనినది. చతుర్థం ఇది. ప్రముఖ గొప్పధర్మం అనినది.

వివాదము—ఆంధ్రగ్రంథమాల, 7, తంబురెట్టిపేట మద్రాసు.

శ్రీ మొక్కిపాటి సుబ్బరాయడు

జ్ఞాతమున వెలనాటివైదికుడు; విద్యద్వంశ్యుడు. వర్ణమాలతరగతి మొదలు పట్టపరీక్షవఱకుఁ దదేకవీక్షగా వ్యాసంగము సాగించినాడు. అభ్యయనమున విసివియెఱుఁ గఁడు; విరామము గోరఁడు. పాత్యముల నుపేక్షించి యెఱుఁగఁడు; పరీక్ష తప్పట యెఱుఁగఁడు. కాగుణితము మొదలు కాన్వోకేసనునకు వెడలునంతవఱకు రామభాణమువలె

శ్రీ మొక్కిపాటి సుబ్బరాయడు

బఱచినాడు. పాండిత్యవిదాహముతోఁ జదివినాడు గాని పరీక్షల వాలాయము దీర్చుకొనుటకుఁ గాదు.....చదివి మఱవలేదు; మఱచి చదువలేదు. నిరంతర విద్యాబుభుక్షువు;— అగ్ని దేవునకువంటి జీర్ణశక్తి

అంగమున నారితేజితి నని సంస్కృతాంధ్రముల నిరాదరింపఁడు. కవితారవలుబ్ధుఁడయ్య గ్రంథములు రచించి గంధర్వకోలాహలము చేయఁడు. విమర్శకత్వమున “విశ్వగుణాదర్శము”ను మిగిలిన జాణయయ్య రాద్ధాంత సిద్ధాంతములకు దొరఁకొనఁడు. న్యదేశభక్తి పరతంత్రత క్రియయందుఁ బ్రయోగించినాడు గాని సభాముఖములనుండి శంఖ మొత్తలేదు. పరిధవము చూపలేదు; ప్రకటనము నభిలషింపలేదు; స్తుతి మురియఁడు; నిందకు వెఱవఁడు.

* * *

అధ్యాపకత్వము కే వరించినాడు. చెన్నపురి న్యాయ్యుగ్ధా కళాశాలలోఁ బ్రవేశించినాడు. విద్యార్థిగ నున్న శ్రీ శ్రీ వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యరాయ రాజకుమారునకు దేశికుఁడైనాడు తదుపరి ప్రభుఁడు పీఠికా పురి సంస్థానమునకు పట్టాభిషిక్తుఁడగుటతో సుబ్బరాయఁడు అంతరంగ కార్యద్రవ్య యైనాడు; అనంతరము దివాన్ పదవి నలంకరించినాడు; సంస్థానపాలనమున కుపక్రమించినాడు. ప్రభునకు సహృదయుఁడై మెలఁగినాడు. ప్రభుత్వమునకుఁ బురోహితుఁడై సాచి వ్యము నెఱపినాడు. నీతిని రక్షించి నిజధర్మమును నిర్వర్తించినాడు. సుద్ధికన్న బుద్ధి తీవ్ర

మైనది. స్థూలమునకన్న సూక్ష్మమును గని పట్టగల చుట్టుకైన చూపు. పదినిమిషము లలోఁ బరేంగిశముగ్రహించి నిదానము చెప్పగల మనీషావంతుడు. భౌతికజీవనమున పంచ తంత్రము పాఠము పెప్పగల ప్రవీణుడు. ఉదారతతో గభీరతగల హృదయము. పారమార్థిక చింతతో ప్రాపంచికనటన సాగించిన నటరాజు. కంటి బెదిరుతో కమాయిష్ చెలాయించినాడు గాని గడబిడలతోఁ గాలక్షేపము చేయలేదు. శక్తికి మిగిలిన ఉపకారములను జేసినాడు గాని చెల్లియుఁ జెడుగు దలంపడు. అధికారిత్వమున దయాధర్మములు పఱపినాడు. కృత్రిమబ్రహ్మణ్యము దొఱగినాడు. చిత్తసంస్కార మందినాడు. ఆంధ్రప్రముఖులలో గణ్యుఁ డనిపించుకొన్నాడు. సూర్యరాయప్రభునివదాన్యతకు దోహద మొనర్చి

నాడు. గడించి గంటుగట్టినది ధర్మము గాని ధనము గాదు.

* * *

అతనిచూపునగల తీక్షణ ప్రజ్ఞ గాని దర్పము గాదు. ఆమాటయందఁగలమితి సత్త్వము గాని స్వాతిశయము గాదు. ఆముఖమునఁ గల గాంభీర్యము శాంతత గాని అహంత గాదు. ఆవాదమునగల చాతుర్యము సరళతగాని సర్వజ్ఞత గాదు. ఆంధ్రదేవీ లాలాటికలోని మణివలెఁ బ్రకాశింపవలసినవాడు! ఆంధ్రలోకమునకు అష్టమశని ప్రారంభమైనది! మధ్యందిన మార్తాండుడువలె వెలుగుచు నస్తంగతుఁడైనాడు! పిన్నవయసుననే పెద్దకీర్తి వడసినాడు! అతనిచరిత్ర కేపించినది; ఆంధ్రసంతతికిఁ జరస్మరణీయ మైనది!—అనుసరణీయమైనది!!

“సుకృతీ గతాయుః”!!!

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ ‘చందాదారు’ సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తిపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, ‘భారతి.’

ప్రతిభాపాఠశాల

చిత్రకారుడు: శ్రీ రవీంద్రరావు కర్తవీరావ.

— 'ప్రతిభా' ౧౯౩౦ జూలై నెంబరు.

జులైపాఠశాల ఉత్సవము

శ్రీమతి రాజీకవి నాగు రమణారావు చిత్రము.
— 'ప్రతిభా' ౧౯౩౦ జూలై నెంబరు.

శ్రీయుత బుల్ బుల్, శ్రీమతి సన్నాకస్యగారులు
 'బండ్రిపాటు దొంగ' అను పేరు ప్రదర్శనములోని ఒక రంగము.

గు జై స్తు గూ డు

వాళ్ళ నాన్నగారు కచేరీసావిట్లో కూచుని ఏమో రాసుకుంటున్నారు వాళ్ళమ్మ పెరట్లో నూతిదగ్గర బట్టలు ఉడుకుతోంది.

సూరి ఇంట్లో చెంబులన్నీ ముందర జడను కొని చింకెండు గుజ్జకలిపి వాటికి పట్టింది తోముతోంది.

నీతి వెంకీ అప్పుడే చట్టివట్టా తిని తూర్పు వేపువసారాలోకి వచ్చాడు.

“వెంకీ నీ జడవిప్పేసి మట్టి వేసిపెట్టినా?” అంది నీతి తీరకూచుని “అమ్మకొత్తంది” అంది వెంకీ. “కొట్టానులే, ఇలాంటి నీకు ఏచక్క-బాగా జడసిపెడతాను, ఏ” అని వెంకీని చెయ్యిపట్టుకొని దగ్గరిసాలాక్కుంది.

“నాకు జడయ్యేద్దు” అని వెంకీమూతిముడిచి ఏడవతోంది.

“ఇంకట్లోకే ఏడవాలిటే అమ్మా. మాట్లాడతే నెత్తిమీదకొస్తుంది నీళ్లకుండు” అంది నీతి.

వెంకీ మాట్లాడకుండా ఇంట్లోకివెళ్లి వాళ్ల నాన్న ఇరువురిందదాచుకున్న లక్కపిడతలు రెండూ, విరిగిపోయిన దొండకాయ ఒకటి, చింతగింజలూ, కుండుపెంకులు రెండూ తెచ్చి వసాగాలో ఒకమూల కూర్చుని అవన్నీ ఒక దానిమీద ఒకటిపెట్టి ఆడుకొంటోంది.

“నన్ను కూడా ఆడుకోనియ్యవులే వెంకీ” అంది నీతి.

“ఊహు” అంది వెంకీ.

“నాలక్కపిడతలుకూడా నేనుతేనా” అందినీతి.

“ఊ” అంది వెంకి.

నీతికూడా ఇంట్లోకి వెళ్లి సూట్లో దాచుకొన్న నాలుగు లక్కపిడతలూ, ఒక గాజబామ్మూ, ఒక వేడబామ్మూ, రెండు చిన్న నాగవిల్లి కుండపిడతలూ, ఒకరంగు గుడ్డనీలి కా తెచ్చింది. “వెంకి, ఇవన్నీ పెట్టి మనిద్దరం ఆడుకుందావే” అంది నీతి.

“ఆడుకుందావే” అంది వెంకి.

నీతి ఆ లక్కపిడతలూ అన్నీ ఒకమూలకు చేర్చి రంగుగుడ్డ అడ్డంగా కట్టింది. వెంకి రంగు గుడ్డలోంచి తొంగి చూస్తోంది.

నీతి ఆ లక్కపిడతలన్నీ ఒకదానిమీద ఒకటి పేర్చి గోడదగ్గరే పెట్టింది. కుండపిడత మీద ఒక దొండకాయపెట్టి పెంకు మూత పెట్టింది. “నీకు అన్నం వండిపెట్టనా” అంది నీతి.

“అన్న వేడే” అంది వెంకి.

నాలుగు చింతగింజలు కుండపిడతలో నేసి “ఇదిగో అన్నం. వెంకి, పొయ్యూ దమ్మా” అంది నీతి.

వెంకి బుగ్గలు బూరటించి పొయ్యూడు తోంది.

“కుతకుత గుడ్డెన్నా

కుతకుత గుడ్డెన్నా”

అని నీతి పాడడం మొదలెట్టింది. కొంతసేపు పాటయి తరువాత నీతి వెంకిని దగ్గరికి పిలిచి “వెంకి, వెంకి, నువ్వేం, అమ్మదగ్గరికెళ్లి కంది పప్పు అడుగు. గుడ్డెన్నా గూడ్ల వండుకుందాం” అని అంది.

వెంకి గబగబ ముగిస్తూ కెల్లెంది వాళ్లమ్మ దగ్గరికి. వెళ్లి “అమ్మా, ఊ ఊ” అంటూ కూచుంది.

వాళ్లమ్మ ఉరికినబట్టలు పిమస్తూ, “ఏందుకే వెంకి, అలా మూలుగుతావు” అంది.

“నా క్కూదిపప్పెత్తనా” అని వెంకి మరీ మూలిగింది.

“ఇప్పుడే కాదులే అన్నాలు తిన్నారు. అప్పుడే కందిపప్పు” అంది వాళ్లమ్మ.

“ఊ, ఊ, నా క్కూదిపప్పెత్తవులే అమ్మా” అని వెంకి మూలుగుతూనే ఉంది.

“కడుపునొప్పి వస్తోంది. మధ్యాన్నం పిడతలే అమ్మా” అంది వాళ్లమ్మ.

“నా కిప్పు డెత్తివూ నా కిప్పు డెత్తివూ” అని వెంకి మారాం పెట్టింది.

“ఇప్పుడు మడి కందిపప్పు ఎలాగ ముట్టుకుంటానే” అంది వాళ్లమ్మ.

“ఊ ఊ. కంది పప్పెత్తివ్” అని వెంకి మూలుగుతూనే ఉంది. సూరిచెంబులు తోమి తొలుస్తూ “అమ్మా అగూట్లో బుట్ట లో ఉంది కాదులే కందిపప్పు. అది మడిదికాదు” అంది.

“అయితే. చెయ్యి కడుక్కొని వెళ్లి దానికి రెండు బద్దలు పెట్టు” అంది వాళ్లమ్మ.

గబగబా చేతులు కడుక్కొని సూరి లేచింది. “పరికినే ఎలా తడిసి పోయిందో చూ చొసే. చెంబులు తోమేటప్పుడు పరికినే వెనక్కి కట్టు కోమని చెప్పలేదా” అంది వాళ్లమ్మ.

సూరి ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. సూరి పనికికేవలముకొని వెంకికూడా ఇంట్లోకి వెళ్ళింది.

గుప్పెడు కందిపప్పు తాను తీసికొని, వెంకికి చేతినిండా కందిపప్పు పోసింది.

వెంకి కందిపప్పుపట్టుకొని వసారాలోకి నీతిదగ్గిరికి వచ్చింది.

వెంకిచేతిలో కందిపప్పు నీతిపుచ్చుకొని కుండ విడతలోపోసి “ఇక్కడ చూస్తూఉండు వెంకి” అని చెప్పి వాళ్ళమ్మదగ్గిరికి నీతి పరుగెత్తుకు వెళ్ళింది.

“అమ్మా, అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ?” అంది నీతి.

“చెయ్యారుకోలేదమ్మా అయినా ఇప్పుడు బెల్లమ్ముక్కెమిటి” అంది వాళ్ళమ్మ.

“వెంకికి సూరికి కందిపప్పులేవు కాదూ ఇప్పుడు” అంది నీతి.

“నీకూ కందిపప్పుడుతుందిలే సూరి. వెళ్ళి దాన్నడుగు” అంది వాళ్ళమ్మ.

“ఊ, నాక్కందిపప్పుక్కలేదు. అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ?” అంది నీతి.

“చెయ్యారుకోలేదంటే కాదూ” అంది వాళ్ళమ్మ.

“ఊ, ఊ, అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ” అని నీతి మూతిముడిచింది.

“నీ పెట్టలేనమ్మా ఇప్పుడు” అంది వాళ్ళమ్మ. నీతి వాళ్ళనాన్నదగ్గిరికి పడుస్తూవెళ్ళి “నాన్నా నాన్నా అమ్మో, నాకు బెల్లమ్ముక్క పెట్టనం

టోంది. వెంకికి కందిపప్పులేవని కాని” అని చెప్పింది.

“ఎందుకే అమ్మా ఇప్పుడు బెల్లంమ్ముక్కా” అన్నాడు వాళ్ళనాన్న.

“నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టమనవు నాన్నా, నే నాడుకుంటాను” అంది నీతి.

“ఏమే, ఒకేవే, దీనికి కొంచెం బెల్లమ్ముక్కెట్టా” అని వాళ్ళనాన్న కేకేశాడు.

నీతి లోపలికి పరుగెత్తి వెళ్ళిందివాళ్ళ అమ్మదగ్గిరికి.

“ఇందమ్మా, బెల్లమ్ముక్కా. అలోజకాలోజ అల్లరెక్కువోంది” అంది వాళ్ళమ్మ.

బెల్లంమ్ముక్కతీసుకొని నీతి వసారాలోకి వచ్చింది.

వెంకి కందిపప్పు ఒక్కొక్కబద్దే తింటూ కూచుంది.

“కందిపప్పుంతా తినేస్తున్నావా వెంకి” అంది నీతి.

వెంకి మాట్లాడలేదు.

ఇంకెట్లోకే సూరికూడా వచ్చింది అక్కడికి.

“నీతి, ఒకేవే నేనుకూడా ఆహ్వానితే” అంది సూరి.

“నీకు కందిపప్పుదీ” అంది నీతి.

“ఇదుగో” అంది సూరి.

కందిపప్పుంతా కలబోసుకొని ఒకకుండవిడతలో పోశారు; చిల్లివెంకు మూతెట్టారు.

మూడు చింతగింజలు పొయ్యిలాచేసి దాని మీద కుండవిడత పెట్టారు. వెంకి పొయ్యిమీద తోంది. బెల్లంమ్ముక్క ఒక లక్కపిడతలో వేసి

దాన్ని ఇంకో పాయింట్ మీద పెట్టారు. సూరి ఆ పాయింట్ ఊదుతోంది. మిగిలిన లక్కపిద తలూ, దొండకాయలూ, చింతగింజలూ బామ్మా గోదపంచనే పెట్టారు.

“నీతీ, నువ్వెళ్లి దొడ్లో బాదంలకులు తెచ్చే” అంది సూరి.

“వంటయిందా” అంది నీతి.

“అయిందే చప్పన రావే” అంది సూరి.

నీతి గడగడమగుట్టకు వెళ్లి బాదంలకులు తెచ్చింది.

“ఇది అన్నయ్యకీ, ఇది వెంకీకీ, ఇది నీతీకీ, ఇది సూరికీ, ఇది బామ్మకీ” అని అన్ని ఆకులూ వేశారు.

“ఇంకా అన్నం ఉడకలేదే” అంది సూరి ఒక కందిబద్దపట్టిచూచి.

సూరి నీతి వెంకీ దప్పట్లకొడుతూ కొంపోనేపు పాడారు.

“కుంకులగుజ్జెన్నా
కుంకులగుజ్జెన్నా
వండి కందిబద్ద
తిడి బెల్లం”

అని చాలానేపు పాడారు.

తరవాత అన్ని కుంకులనూ సూరి వడ్డించింది కొంపెంకొంది. పూ ఒకపిసరు బెల్లమున్నా. సూరిని సరిగ్గిరి సూరిబూర్పుంది, నీతి విస్తరి దగ్గిరినీతి, వెంకీ విస్తరిదగ్గిరి వెంకీ కూర్చున్నారు! బామ్మ విస్తరిదగ్గిరి బామ్మను నిలబెట్టేరు.

అన్నయ్య విస్తరికాళీగా ఉంచారు. కూర్చో బోయేటప్పుడు అందరూ ఒకరి కొరకు.

“అక్కలిక్కరా మొక్కలిపీటా
కూచోకూచో వదినా వదినా
అక్కలిక్కరా మొక్కలిపీటా
కూచోకూచో వదినా వదినా”

అని అనుకొన్నారు.

తరవాత ఎవరికందిబద్ద వారూ ఎవరిబెల్లం వారూ తినేశారు. అన్నయ్య విస్తరిలోడి, బామ్మ విస్తరిలోడి అలా ఉండిపోయింది. అన్నయ్య విస్తరిలోడి అన్నయ్యకు వెళతా మన్నారు. బామ్మ విస్తరిలోడి నీతి తీసుకుంటూ నని తగువుపెట్టింది.

“బామ్మ నాది దా ఏమిటమ్మా” అంది నీతి.

“బామ్మనీదై తెమ్మాలం” అంది సూరి.

“కందిబప్పునాదే” అంది నీతి.

“అవునువాం. కందిబప్పునీదే?” అంది సూరి.

ఇంతట్లోకే వాళ్లన్నయ్య ఇంట్లోంచి వెళ్ళాడు.

“చూశావురా, అన్నయ్య, ఈ కందిబద్ద పీందిల” అంది సూరి.

“ఈ బామ్మ నాది కాదురా అన్నయ్య, అంచేత కందిబప్పు నాదే” అంది నీతి.

“మరి నాకేదీ కందిబద్ద” అన్నాడు వాళ్లన్నయ్య.

“ఇదిగోనురా నీవిస్తరి. ఈ బామ్మకుందరి కంది బద్ద అందరిమూ పంచుకొందాము” అంది సూరి.

మానుమానము]

నీ ఋణం బెట్టు దీర్చుకో నేర్పు జెలియ

నీతి పనికిరాదు.

వాళ్లన్నయ్య పెరు నారాయణ.

అప్పుడు వాళ్లన్నయ్య తనవిస్త్రతోకందిపప్పు,
బొమ్మవిస్త్రతోకందిపప్పు ఒక్కమాటతీసు
కొని నోట్లోపాశేసుకొని పారిపోయాడు నవ్వు
తూను.

వెంకికూడా వాళ్లతోటి కలిసి

“నారాయం నారాయం

నక్కతోకా

కూతునిలేత్తే

కుక్కతోకా”

నీతికీ ఉడుకుబోలినంపచ్చింది. సూరిక్కుడా
కోపంపచ్చింది. ఇద్దరూకలిసి వాళ్లన్నయ్యని

అని పాడింది.

“నారాయణ నారాయణ

నక్కతోక

కూర్పునిలేత్తే

కుక్కతోక”

“ఏమిటరా ఆ అల్లరి” అని వాళ్లనాన్నగారు
పావిల్లోంచి కేకవేశాడు.

అని అంటూ నవ్వుతూ పాడారు.

అందరూ నాలిక కరుచుకొని ఉలిక్కుండా పల
క్కుండా ఊరుకొన్నారు.

“నీ ఋణం బెట్టు దీర్చుకో నేర్పు జెలియ?”

అదేత పురాణం మూర్ఖనారాయణ తీర్థలుగారు

గంగాజలాభిషేకంబు గావించంగఁ గచభరంబున నీరు గారుచుండ

తపీష్టకలోన దాఁగుచుమూత లాడుచుకొ నెబ్బరంబుగ గుబ్బ లుబ్బుచుండ

మేఘంబువైనఁ గ్రొమ్మెఱుపట్లు మేలిపైఁ బీతకొశేయంబు వెలుగుచుండ

పవడమ్ముపై వెన్నెలవిధాన ముద్దుఁగమోవిపైఁ జిలునవ్వు మురియుచుండ

నాడుతోడిమీఁదఁ గూర్చుండ నీదుమేను, నాకు దయసేయు మన నీయలేక లేక

తుదకు దయచేసి నన్ను సంతృప్తుఁ జేయు, నీ ఋణం బెట్టు దీర్చుకో నేర్పు జెలియ!

ధుమాలమ్మ ఓఘాయిత్యం

నాలుగు వేటా వోట్లో వెళ్లాలంటే చిరికి రెండు ముక్కల నోట్లో తగ్గిపోతే చిక్కిగదా అనే నమ్మకంతో (ఆ నమ్మకం ఇప్పుడు కొంత మరమ్మతు చెయించారీ!) వెనక, నేను నగరంలో యాభాతక్తి చెడుపు చెప్పకంటూ ఉండేవాణ్ణి. పరాయి గ్రామం అడంచేత, అక్కడ ఒకరి మేడకొట్టు మాట్లాడుకుని, నేను ఒక్కణ్ణి అందులో మరొకగా ఉండేవాణ్ణి. పెండ్లిపెత్తనం నాకు అమ్మాయి అయినా పెండ్లిగా ఉండడం ఇష్టం నోప్పున మామాయికి ఆఫ్టర్లో ఎదో “వ్యవహారపు సని” ఉండి ఆఫ్టరులో అక్కడికి ఓసారి వచ్చాను. ఎప్పు, సరే, నాకొట్టోనే బడచేశాడు. పూటకొట్టయిందోనే నేం మూసాడును అనే వార్తం. రోజంతా అతను వ్యవహారం చూసుకుని నిశ్చయించిరవారి ఇల్లు వెళ్తుకుంటూ వచ్చేవాడు. అందుచేత నేం కనీసీరా కబుర్లు చెప్పు గోదానికేనా వీలులేకపోయింది. ఒకనాడు పొద్దున్నా నాదికం అయింతరవారి ఆతను “మరి పనిపూర్తి అయింది, ఇదెలా వ్రాసా,” అన్నాడు. “సరేలే, మరికి పోలేడు, ఉండవోయ్!” అన్నాను. అతను “అలా కాదురా!” అన్నాడు. “అదీలే, మంచిమాట చేసు నుని, పదిగంటల రైల్వో కొట్టేదు గానీ” అని ఆతన్ని ఆపుచేశాను. నేను నా చిన్నకుర్చీమీద కూచున్నాను. అతను పెట్టి సర్దడం చూసేసి పడక బుగ్గిలో వెన్న వాల్చాడు. “ఎల్ల ఎన్నాళ్లకో కలుసుకోడం, ఏమన్నా మాట్లాడుకో వెచ్చని ఆగమన్నాను, మామా!” అన్నాను. అని కొంతసేపు మా సంపాదపు గోడలు సృరించు గున్నాం. “ఏముటో, ఇల్లానే ఉంటుంటుందిరా! ఏం జరగవలసి ఉందో! కానీ!” దగ్గరికి వచ్చాం.

ఆతను—సరేగాని, అన్నట్టు వ్యాపకం వచ్చింది, ఈ యింటాదిడ కేరమిటి?

నేను—ధుమాలమ్మగారు.

ఆ—నేను ఇందాకా నూరి దగ్గరికి వెళ్లినప్పుడు, ధుమాలమ్మని చెయ్యిపట్టుకుని నూరికి ఎడంగా లాక్కెడు తున్నాడు, ఆవిడ మునుదా? అంటే అయిఉంటుంది.

నే—మరే మామా, మామారే. ఆయన పేరు సోపు. ఆవిడ నూరులో పడతానని చెబిస్తూన్నప్పు డెల్లా ఆయన అల్లా బలిమాలకని ఆవిడ వేక్కి లాక్కెడుతూంటాడట.

ఆ—కారణం?

నే—బ్రహ్మ! తెలియాలి. వాళ్లకి పడదుట. అనుదినం వచ్చేవ్వకం పోరు!

ఆ—ఆమాత్రం పడకపోడం, పోనూ, ఎక్కడ పడితే అక్కడే ఉంటాయి. ఇంట్లో పిల్ల ఒక రున్నట్టుంది, ఆ పిల్లెంకు! కూతురా?

నే—ఆవిడ నేను మనెమ్మ. ఆవిడ ధుమాలమ్మగారి చెల్లెలి కూతుడట. పేరు దగ్గిరే తీసుకుని వెళ్లి కేరంటం జరిపారు.

ఆ—అది సరస్వతి అట్టే ఇష్టం లేకేమో!

నే—లేదనే విన్నాను, నేను. తన తమ్ముడు కొడుకుని తమరు వెంచుకుని ఉండ వలసిందని ఆయన చూపాట.

ఆ—ఇంకేం? ఆమాట ధుమాలమ్మకి కిట్టదన్న మాట!

నే—ఎల్లా కిట్టుకున్నా, అదీ ఆవిడ కేరనే ఉన్నప్పుడూ!

ఆ—సరస్వతి కేరం ధవ్వా అన్నమాట?

నే—నఖిళు పర్యంతం! అంచేత, తింకాలా తొకట్లూ చూసుకోదాని కయిలేం, పాలాలూ దిక్కుల్ల అయివేడలూ అంబారాలూ నొల్లుకొని ఇంట్లో నేనుగో

దాని కయిలే, మంచి కయిలే, చెడ్డకయిలే
వీధులో పని ఇంక పని అన్నీ అవి అహంసమునో
వలెంటే గాని, అయిన పూడిక పుట్టిన సాయితో మాత్రా
లేదు. అందుకే, అయిన—కాస్త్రం చెప్పిన తర
వాయిగా—ధుమాలయ్య పెంపిటి అంటే తప్ప వ్యసా
వరారు. అతనికి సామం పిల్లలంకా ఉండే రకాలు
మాత్రం కుట్లంగా వచ్చుట. ఆరకాలన్నీ అని మొహం
మీద చూపెచ్చు.

అ—పాసం! అయ్యవడు! రోజూ అవిట్టి
బరిమాల్లాడే! రోజూ పదితాపనేది ఎన్నటికీ పడని
ఎరగడు.

కే—దేనూ అదే చూస్తున్నాను, మామా. నాకు
ఇక్కణ్ణింది ఎక్కడోడికి చెప్పాయి చెయ్యాలని ఉంది.
అవిడ నూతులో పడాయి అయినో ఇయినో అని అర్థం
నింది పట్టుట. వెనక పిల్లలంకనుయ్యి, పదిదానికి ఎంత
మాత్రం పిల్లెంది కాక పోవట్టి, అది పూసిపించేసి, అవి
ఇప్పుడున్న మయ్యి దింపించిందని పుకారు. నయ్యి
ఇంక పోయి మనిషి సూతాలు మయ్యి దాగ్లోనే పోతే,
జలవిరణలయ్యం ప్రాప్తింపదని అవిడ మతం.

అ—వెనకటికి ఓ పూర్వమువానిని తన ఆడ
పడుచు మిన పట్టుగా లేకుంట్టి, తమిదొడ్లో ఉన్న
వర నూతిలో నూకతోయి పైనే చిక్కడి ఉరుకుం
దిట్ట—పిట్టి సామం విరదాలాగ. అప్పుడు, ఎందు
కొప్పురికాయ పెంకుబద్దల కొట్టిపట్టు ఆ పైరంన్నీ
బద్దలు కొట్టి అవిట్టి విడిపించారట.

కే—వెనక, ఈవిడ, చలి అని కొన్నాళ్ళూ,
చెట్టు బంపెలని కొన్నాళ్ళూ, కాలు చెణికిందని కొంత
కాలం, మునుకు చిట్లో లేవరి కొన్ని రోజులూ బాధ్యం
చేసిండుట గాని, ఈయ్య చాలామంది పరివయలలో
రూఢిగా పదితాపని చెబుతోంటు. పైగా, ఎక్కడా
చెప్పదని ప్రతివార్లచేతా తేటాయిపుగా చేసులో
చెయ్యి చెయించును, శరంధరితోనూ తనే చెప్పిండు.

అ—అంతమంది పెద్దల దగ్గర తనే చేసిన కపథం
తను నిలబెట్టుకో లేకపోతే, మట్టి పెట్టి వార్ల మొహం

ఎల్లా చూడడం అని అవిడ భీతం అయి ఉంటుంది
అదీ + క, వార్లంతా తనని ఎంతమాత్రం స్త్రీత్వంగాని,
మామనిషాయితీగాని చేసి వ్యక్తి కిండుట్టి శేరిక
చేస్తారని అవిడ పంకలం బహుళా.

కే—ఎహా! అవిడ ఎప్పుడో ఓహూయ్యం
చేస్తుం దవకుంటాను, మామా.

అ—నే అల్లా అనుకోక. అయిన అల్లా వెనక్కి
లాగుతున్న కొద్దీ అవిడ అల్లా మూడు! సాగు తూం
టుంది. లాగుతు లేని సాగుతు ఉండక, తెగసాగుతు
అంతకన్నా ఉండదు. కొందరు కొందరు దెబ్బలాటల్లో,
మధ్యపెత్తలు అపు చేస్తూన్న కొద్దీ, ఎదరహాన్ దివిడ
ఎనుకుతుంటారు—అవార్నింది తగిలే దెబ్బలు ఎల్లామా
ఉండునని వార్ల! తెలుగును గనక. అయ్యి, తీర్చిన
కొద్దీ అయిలు ఎక్కువ!

కే—నిజమేన్నీ. కొందరు రోజులు ఇంట్లో
సాగుకోమనేవాళ్లు ఉంటూన్న కొద్దీ మామలు అధికం
చేస్తూంటారు.

అ—అంతేక, అవిట్టి ఎవరవా నూతులో! గం
టారిగాని, అవిడ ఉరకడు, నాదీ పూచీ!

కే—(గడియారంకేసి చూసి) అబ్బో! తొమ్మి
దింతాపు! నవ్వు మరి ఆనన్నాపు! చూబరికి పోయి
లంఖణం చెడగొడవం వదు. పట్టుకంన కట్టుకో! నేను
కిందికల్ల కాళ్లు కడుక్కొస్తాను.

అని, లేచి, నేను అద్దం ఎడట మూచని కొంచెం
ఏదో అభినయించి, పైమీద రుమాలు వేసుకుని, మీద
పెట్టు ఓటి దిగి, రెండోదానిమీద పాదం పెట్టే సరికి,
దశేలుమని దోరంత కట్టం అయింది. నాగండ్ల నుకేలు
మంది. పడ్డది నేనా, మీదా అనిపించింది. చిక్కకుణం
నేను నిశ్చేష్టయై పోయి (అప్పుడప్పుడే నెప్పుడున్న సం
గతులు స్మరణకి రావడం వల్ల!), నిదానించి, వెనక్కి
లిగి చూశాను. మామామ, “అవిడే గావును, మన సం
భావన విట్లేదు కదా!” అన్నాడు. నేను గబగబా కిం
దికి దిగి దొడ్లోకి పరిశెట్టాను. “మా అమ్మ నూతులో

పద్మవందనో, వల్లభోయినందో! అని రప్పఁజేసినా మఱియుగారు ఎంతో ఇదిగా వాపోవడం, ఇటు అటు కంగారుగా వడవడం మొదలెట్టింది. నేనూ మూల దగ్గరికి వెళ్ళేసరికి, అంతర్జ్వాలా లెలుతుండో, ఇంకేస్తే కాల కుండా వాడులేని జం పోగయారు. అంతాకుడా మూల గోడమీదవారి మానులోకి తోంగి చూస్తున్నారు. ఎక్కడా శబ్దం అప్పుచూటలేదు. మానులో పడ్డ కురూలమ్మగారు ఎల్లా కనిపిస్తుండో చూడాలని నాకూ అని పించి, నేనుకుడా ఓ కుర్రాణ్ణి పిచాయించి కాస్త పండు చేసుకుని, తలమాత్రం నూతిలోకి దూర్చి చూశాను. అవిడ చూసి పోయింది, అక్కడక్కడ బుడగలు విడువ్చాయి. నేను నాతల బయటికి పడబాక్కుని మామాను ఇంకా దిగలేదేమో అని చూస్తున్నాను. పక్కని మఱియొక పరప్పనూ బిచ్చి బిక్కు నుక్కే అంటే నుక్కే అని చాలాదీనిగా అవకుంబున్నారు. అపరంగా జనం అంతా ఏక కంఠంతో "అలా అవ్వారు. అదేములో అని నేను మళ్ళీ లోపలికి తలపెడితినగా, అవిడ తేలింది. వెచ్చిన వాళ్ళల్లా ఎవళ్లా ఏమీ వెంట లేకుండా కురూగా చక్కా వచ్చారు—'సిరికిం చెప్పడు' లాగ. ఒకాయన పక్కనున్న పొట్టపొడుగుసం లెల్లిన దొక్కవారతాడు చూడటాని అనిది! అందించ బోయాడు. అవిడ అంతలొన పట్టుకోవాలని యత్నించింది గాన, తాడు పట్టుమీద లేకుండా కుక్కలోకలా అల్లాడంల అనిదికి అది పట్టుకొరక్క అవిడ మళ్ళీ మురిగిపోయింది. ఈలోపుగా ఆయన తాడుపైకి తోడు కుని దాని చివర ఓ ఇటికిబంత కట్టి "ఈమాటు తేస్తే అనిదికి తాడుపట్టుకుతుంది" అంటూ మళ్ళీ వేశాడు. నేయన అన్నట్టుగానే అవిడ మళ్ళీ తేలింది, జనం అంతా "అటుగో అని ఒక్క కేకేకారు అనిదికి తాడు దొరికింది. "అమ్మ అయ్య" అనుకున్నారు అందరూన. కాస్తా నేం, అవిడ కేలం తను నీళ్ళలోనే ఉండి ఆతాడు తల మాత్రంగా పట్టుకుంటే తీరిపోనా, దానికి వల్లడం మొదలెట్టిందిగావును, గట్టులం లాగ, అన్నెవతాడు టుక్కుమని తగనూనూ, అవిడ మళ్ళీ యధాప్రకారం చాలోవారని గంగాప్రదేశం అవనూనూ! ఇంతలో

మామాను పట్టుబట్టి పింతెట్టి కట్టుకుని, నేను బట్టారేకు నునే జనప వారతాడు చూడదీని శక్తో ప్రయ్యకుని వచ్చాడు.

నేను—ఇంతసేపా యె, ఎంతేస్తున్నావ్, మామా!

ఆతను—ఇంతసేపాయె, మీరు ఎంతేనానో అల్లాంటికి!

అనట్టుగా ఇంబాకటి తాడేసివాయన, తినే శ్రమపడతూన్నట్టు నెలగునూ అనుకోవాలని, మామాను చేతులోంచి ఆ జనపవారి తాడు కొరక ప్రయ్యకుని, ఓకొప పట్టుకుని, ఆతాడుమట్టు మట్టుపరంగా చూసులో వేశాడు. పగ్గా ఆనమగూనకి అవిడపైకి నేల పేకాక, తాడుమట్టుపల్లి అవిడక. కానీకి పడింది. ఆప్పుడు ఆతాడు పట్టుకుని, అవిడ, "అమ్మమ్మ" అంది. మానుగోంచి అమ్మమ్మగోనా, అది పోయి ఎల్లాఉందీ, గ్రామస్థాన లో "వావావా" అనే కచ్చుళ్ళేటులా ఉందంటే నమ్మండి, అంతే చాంతోడి, అవిడ గ్రామస్థానికి దికార్లు ఇవ్వకుండానే, ఇవ్వకూడంల ఉండే "పక్షిరి అనిదికి తోలిపోయింది. "నేళ్లు కట్టాదులున్నాయండోయ్, ఇ నేను ఆగలేను, ఈ నేనివతాడేగా గట్టితేలా కాస్తంత!" అని అవిడ అందింది. ఏమిటి అంటే ఏమిటి కని అన్నాడు కొందరు. ఇంతలో ఒకమాక్కూర్చి మానులో ఒక పక్కని వైసింది కిందికి కొంతకొంత ఎడంగా మెట్టుంపడం కనిపెట్టి, అల్లాంటి మెట్టునుగోటి నీటిమట్టానికి కిందకూడా ఉండితీరుతుందని ఊహించి, తాడేసి వాయన చేతులోంచి కొన పొవివుచ్చుకుని, మెల్లిగా నేను అమెట్టున్న పక్కకి బరిగి అంట్టి అక్కడికి వేర్చాడు. అప్పుడానిదికి అమెట్టు, నాదానికి గోవరించి, అవిడ దానిమీద చాలాబిగువు అనేటట్టు ఓపాడం మీద నుంచుని, కూలిపోకుండా మాత్రం తాడుపట్టుకుంది జవానికి మనము కొంతకొంత కుదలపడింది. ఇలా నావిడ మెల్లగలి పైకి రావడం చూట!

ఒకడు—ఇప్పుడు లోపలికి ఓకర్చి పంపిస్తే!

ఇంకోడు—ఏడిసిపెట్టి ఉంది, అవిడ అందులో కూర్చోనెం ఎల్లా!

మరోడు—ఓ మేనాలంటిది దింటే!

నేను—మీ పుణ్యమయిరి, నిమ్మకాయ మాట్టా
దింటి.

తాడేని నాయుని—అది పుణ్యశ్రీ గవక నాట్టుకి
గాలంజేస్తే! మూలం దిక్కటప్పడు కాస్త గీసకుమో
డం తెల్లపడం ఏమిటన్నావ!

మెట్టుచూపినాయన—నిచ్చెన దింపాలండీ! తెలి
యడండా చెబుతారే!

భరప్ప—(మనుడా నూకులోకెట్టి) నీకు పిచ్చి
కోపంగాని, నేనుమాత్రం ఏమన్నావే! నిచ్చిస్తేస్తాను
ఎక్కు చక్కగా.

ధు—మల్లీ నానెత్తిమిడి! నిచ్చెనో పెండుక
య్యో! నిచ్చెనా నీయెదునాను! నేను భస్తానంటే చాచి
నిమ్మగిరి? బాబూ మీరంతా కల్లివారి. నేను ఉత్తా
బలంతంచేసుకుని ప్రాణం వోల్తాసు. మల్లీ ములుగు
తాను. నాలుగునక్కలు తానెన్నో భస్తాను. తీరిపో
తుంది.

ధ—(ఎవరినో నులో పొడంచేసుకుంటూ) నిచ్చెన
నెయ్యిదీ! మూలకాగా నున్నది పెల్లిమనుర్రాగా!

ధు—ఓరి వీరపెల్లి మేలాలవేగా! వీరి మేలాల
యెట్టా! కాంటా కిచ్చివచ్చిందీ చూస్తాను, ఏక
కోటి అపరాధ! పుస్త మజ్జేనపపిందీ చూస్తాను,
ఏకటిల్లు వీరిటిల్లు కలబా! కేపి చురు నిశ్చిన్నాడు
మరిను! ఎన్నాకోని ఎన్నాళ్ళని! ఒకలోకా కొండులో
కలబానా! ముగుడేలే మాత్రం, చెప్పవలెను! ఇంత
అవ్యాధుమా! హవ్య! ఒళ్లు ముడుకొస్తుంది!

ధ—చేసుకో పొడం యాత్మా కుడి గంధం
వ్యారానే పిచ్చి నువ్వు నీళ్లలోంచి జ్యోతివే! కాని,
ముగిస్తే తిరుకున్నావ, అనుభవిస్తావే!

ధు—అయ్యో, వింటున్నారా! ముగుడయేది,
వారయేది, వీరయేది, వాది ఇంకోరిచేత మాటపడే
పుటంకావ! మరే! చెప్పిస్తా! మావంకం అంతా మన
అభిమానం గలవంకం, అందులో నాకు మహారోషం.

మంచి మంచిదాన్నే కాని, అట్టలా అధికారాలూ నా
దగ్గర పోవవ!

ధ—(సరించి, చప్పరించి) నీరోషం ఉక్కు
రోషం! నాకు మల్లీ ప్రపంచం అంతావచ్చి నీకు కైవా
రం చేస్తారనుకున్నావే!

ధు—నాకు మాట్టాకితే నేను మల్లీ పడతా
నరా! ఇంకా నాజన్మండుకరా!

మనెన్ను—అమ్మాయ్!

ధు—ఓయ్! ఏం తల్లీ!

మ—మరేం,

ధు—ఓయ్!

మ—నువ్వ చచ్చిపోవద్దేవ! పోతే నాకు భయ
మేవ! (అని ఏడుస్తూది.)

ధు—భయమా అమ్మా! మామ్మే! (అని ఏడు
స్తుంది.)

మ—నువ్వపోతే నేనూ పోతాను!

ధు—అమ్మా, అమ్మా! నేన దుకు బిచ్చతానా?
అందులో బిచ్చ ఉత్తగానా? నేను కొండు పోపాలు
కుడా ఎక్కడ చిట్టానో మెడకే! అందుకొకటివా
వస్తానే అమ్మా! చచ్చిపోనే ఏమవు.

(అని తనలో) ఎవో ఇంతకప్పుకంగా అయిన
కాడి కట్టానన్నా! బేసాచ్చింకదా ఈమి మాలం
గానూ! నే నేకవారే ఈవట్టి రాగిద్ది వొత్తిగా నేక
రత్తివోతుందిగా అర్థం!

ఈసరి! తానూ నిచ్చెనా తెచ్చి, నిచ్చెన పెట్టుకీ
తాను మడే, మారిమింకే ఓ మాలం తెచ్చివేసి, దాని
మీం ఇటో ఇద్దగా అటో ఇద్దగా పరాధ్యానం చేసు
దా ఓకం చేపింతువారే, దానిమించి నిచ్చెన దింపారు.
అప్పుడు మామాను మెట్లు మాపిన ఆయనలో "అయ్యో,
తిమరే ఆ గిట్టి బరికిందారు గవక, పూర్తిగా ఉద్ధరిస్తే
తానుంటుంది" అన్నాడు. ఆయనా దగ్గరాకి వొక్క
గట్టాకేసి, బట్ట దింపించిట్టుకున్నాడు. అప్పుడు సరప్ప,
తన పొడుంకాయకున్న దిరదా తిట్టాడు.—

"ఇట్లు కంఠం ఉండాలి. ఎదురుకుంటా కొండంత మునుకు, చుట్టూ బోలెడు జనం, పగలు, పరాయి స్త్రీ మీద చెయ్యి చెయ్యడానికి తయారవినా! అనుమానం, మాకులో ఇతరుగా ఉండకూడదు, జనం మీది కోరు తిగటం మాను! అనే చాలని తెలిం చేవాళ్లు కొందరూ! ఛీ!" అన్నాడు.

అందరికీ పోదామా అనిపించింది.

కానీ, మామూలు నాకేసి కన్నుగరిపి సరపుగారి లెక్కపట్టునని, నాతో ప్రత్యేక అన్నాడు. నామా నున్నదింది. మేం ఇద్దరం ఆయన్ని గంటికాదీసి, ఎక తేసి, మామూలు వేర్లాడుతూన్న నిచ్చెనమీద వారిం పించి, నాదొడిలేకం. మానాడ, "నువ్వేవల్లి తీసుకు రావయ్యా అవ్విదీ!" అన్నాడు. నిచ్చెన బుబరా కిం దికి వెళ్లింది. అవిడ మళ్లీ వెలరేంది. "పయ్యనిక్క వా, జన్మాంతరంలోనూ, వీడిట్రా నామా! ఓ మూల కప్పలకి నాటికి పోలి చివ్వాంబే, ఈభూవాన్ని పోద లడం ఎందుకరా నామిదీ! వేళ్లు కొంగర్లుపోయాయి, పాదపట్టు గోరేను. మెట్టు మీదెట్టిన పాదం కొయ్య బారింది, నుంకోరేను. నాప్రాణాలు పోతున్నాయ్!" అంటూ కేక చేసింది. ఆయన సరే, సరప్ప, ఆహులు వినిపించుకోక, అవిడ భారీపాదం పట్టునని, అవిడ కిచ్చెనకుండా మరుకోడం కుభ్రమాదకం ఆయనని, ఆపాదం తీసివెల్లి వెమ్మడిగా నిచ్చెనమెట్టు మీద పెట్టింది, అక్కడికి తనకి విజయం సిద్ధించిందనుకుని, తనో పెద్ద కృంగార నాయనదైవాయనట్టు భ్రమించి, విరునవ్వనవ్వ, "ఒసేవీ, జలగ్రీడ విషయం పోల్చాలన్నా, పాదగ్రహణం నురించి పోల్చాలన్నా, నాకు ఒక్కటే ఉపమానం న్నూకొస్తోంది" అన్నాడు. మామూలు "అమ్మా, అసాన్యదే ఈయనా!" అన్నాడు. ఈవ్యాధిలో అవిడ "వనీ, టూ, త్రీ" అని పిలిచేసు నని, ఆయనవాళ్ళం పూర్తిచేసిన కాన్సేపటికి, కంఠ చెనుగుడిలో మడమతాళు తిన్నినట్టు, ఆయన మూతి మీద ఒక్కటిచ్చునంది. పాపం సరప్ప చెబుతోటి ఉండమట్టునుపోయి మూటల్లా నీళ్లలో పడ్డాడు. కొన్ని పళ్లు తిరుడంచేత కాబోలు నీళ్లు అక్కడక్కడ ఎరు

పెక్కాయి. 'హరి' అన్నాడు నేను. మామూలు "జల గ్రీడ రక్షకల్లో" దన్నాడు. ఇంతలో సరప్ప తెన్నెన నేనీ, ప్రవాళ్ళకి దన్నాపెట్టి, నిచ్చెన పట్టుకున్నాడు. ఇవో బ్రహ్మహత్యకుడా మనకునుకని నిచ్చెనపైకి తోడెయ్యున్నాడు. సరప్పగారు అక్షిపూ గట్టిన పడ్డాడు. మేం ఆయనతో మరి మాట్లాడలేదు. మెట్టు చూసి నాకున్న మనింరి, కాదేసినాయన తనే దిగాలను కున్నాడు. కానీ, మామూలు కుడా ఆయన స్వభావం కొంచెం తెలిసిపెట్టుంది, మెట్టు చూసి నాకున్నే దిగవని మళ్లీ ప్రార్థించాడు. ఆయన తిరుపట్టునున్న నాకుకొన మామూలు చేదికిచ్చి, తను నిచ్చెన ఎక్కికిందికి వెల్లి "ఘోరంబుగారూ! మీకు దణ్ణం, మీసాటి ఏలూకలూనూ లేదు, నీ బాపూ ఎరుకురును. దయచేసి నిచ్చెన ఎక్కిండి" అన్నాడు "మారంకా పట్టుపకేలే నేను ఏ-తెప్పమా! అల్లాశ! కానీ, నిచ్చెనమెట్టు ఘోర వనా? నన్ను నిచ్చెన్నీకూడా ఈవనారేమా, నాకు కాస్త జమిలిగా ఉండేసి కేకపోయానూ!" అని అవిడ. ఆయన, "ఫర్వాలేదు ఎక్కడికి!" అని, అవిడ ఎక్కిసిం తిరవారే దోకొక. "ఇంత తాప త్రణుంగల ఘటానిది ఎందుకు పదాలమ్మా అనరా!" అని కాస్త పుల్ల విరుత్రగా అన్నాడు. అక్కడితోటి, అవిడికి మళ్లీ పూని, ఉక్కుగోడం బరిసి, "నాకు వెలుకొస్తోం దంబోయ్! నేను ఆగ తిలంబోయ్! ఈనిచ్చెనకి వెట్టు ఏదేంబోయ్! అవి ఏదేంబో నాకు అనుభం అంబోయ్! నన్ను బరికుంకగానే నావిబున్నార్చంబోయ్!" అని గోల ప్రారంభించి మామూలు ఆయన "నువ్వేకాదు, అంతా అంతే. నోగుమానుగోవమ్మా!" అన్నాడు. అని అవిడ పొదిలిపెట్టిన పాదపట్టునని అవిడ ఇదియకు నం మన్నచోట తను మాయన్నాడు. అవిడ గోవ లెక్క చెయ్యక నలుగురైదుగురం కలిసి అమాంతంగా నిచ్చెన పైకి లాగబోయారు. అవిడ కోరం మరి తచ్చిపొయింది గవును, నిచ్చెన పొదిలిపెట్టి, నాటిపంతు పడ్డట్టు మళ్లీ పడింది నీళ్లలో. గానుకూన్న బావు అభావుగా తగ్గించేత, లానేనాళ్లం మేం అంతా ఓడిమీద ఓడుపడ్డాం అంగలు మట్టునని. "ఒనీ, అదేమిటా" అని మామూలు

మాశీనూనీ బాళిపడుతూ ధాతుకొని వొదిలేయ్యకం చేత, మామూలు పెట్టుమీద నుంచున్నాయన కుడా నీళ్లలో పడ్డాడు. అప్పుడు మేలేదీ, దుబుళునునీ, నిచ్చెన ముట్లనునీ, కంకువాట్ల ముట్ల వేసి, ఓకాపట్టుకుని ఆయన్ని నిలబడెనునీ, చెండ్లోపాడుతో అరిచి నిచ్చెనకి అంటగట్టెనునీ శేకేశాం. — పం ఆయన అట్లానే చేశాడు. నిచ్చెన ఎట్లానైతేం, నైకి ఈడిచారు కట్టునిప్పి అట్టి విడిపించారు. తర్వాత అవిడ సగప్పు దగ్గరికి "నీకుకట్ట నిచ్చెనా, నువ్వే తెప్పి చాచి, నీతాడుతేగా!" అని ఓకా ముచ్చుకుని అది తెగట్టు కొట్టింది. సగప్పు కొంచెం పాడుంచేసులో విడుపుకుని, "అబ్బ! ఏమిదీ, శిశువేమ!" అని కాస్తకనురుగు, పళ్లబాధచేత నోయి మూసుకున్నాను.

అంతా చక్కాచాయారు. అక్కడికి పదకొండు గంటలయింది. మేం హాటలికివల్లి ప్రాశం చేశాం. ఆ పాడుత్రం మానాడు వాళ్ల తారువల్లిచాయాడు కొంత కాలానికి, సుమాంయ్య మామూలు పడడానికి కారణం

తెలిసిందా అని వాకు అతను ఉత్తరం రాశాడు. నేను దానీదాన్ని కనుక్కుంటే చెప్పింది. అవిడ మామూలు తోపాటో ఉన్నప్పుడు ఆయన ఒక్కడే బరిమాలుకుంటాడట. విశేషకోపంలూ పడ్డప్పుడు, కూతురుకుడా ఓ చెయ్యిపట్టుకంటుందిట. అకోశం అవిడ మాలిగోడ మీంది నూతులో! వాలిశిండాగా, కూతురు ఎడం చెయ్యా, భర్త కుడిచెయ్యా పట్టుకుని బరిమాలువ్వార్చ. అవిడ, ఇద్దరు పట్టుకున్నప్పుడు చెయ్యిలిసిన వారామీ ఎంకూకో అంతా చేస్తోందిట. ఆయన వినినైతే "పాన్లేకీ, ఇంతకంటే నన్ను చాచున్నావా యేమిటి?" అని అభాతుగా కుడిచెయ్యి వొదిలేశాట్ట. అవిడ, అవా గ్రత్తుట్ట ముతులోకి పిల్లి ముక్రితచేసిందిట. అందుకని, అవిడ పదారిని పడకపోయినా, పదారిని పడేవాళ్ల యశస్సు సుబాయాసంగా సంపాదించడమేకాక, పరిచయంవల్ల అన్నమాట! క్రియకపరిచి, అమ్మగౌరవం నింపెట్టుకంటుంది. ఈసంగతి నేను మానాచి! తెలియ పరిచాను.

శకుంతలా సమాశ్వాసరాగమాలిక

విషభాషణ, విషరాజు, శ్రీరాజా వల్లనాయ నేలకటనిలాద్రి రాజుగారు

శ్రీమతి, కాంతారి సీమనేల, వసింపు, మతిహిరణ్మయకుట్టిమాంగణము
 ననుభవించుము, చతురభివర్యంత సామ్రాజ్యవైభవము శ్యామాలలామ
 నవమోహనాంగి, మానసములోపల నాటివిరిధవక్లేశంబు మరచిపోము
 కట్టుదు యువరాజుపట్టమీ బాలసింహేంద్రమర్దనుని సింహేంద్రమధ్య
 పరవశంకరాధరణంబు ప్రాప్తమయిన - నాటనండియు సంస్కరణంబు వొడమి
 వేగుచుండఁగ, నీతోడి యోగమిపుడు గలిగె, కల్పాగమిద్భాగ్యములు ఫలించె.

“తెన్నిను ద్వంద్వం”

కవికొండల వేంకటరావుగారు, బి. ఎ. వి. యల్.

పరిశీలించి పాఠకుల కేటాయింపు, ప్రతిభా
 తోని దృక్పథముకు ధృవీకృతము చేసి యా
 తాళ్ల నేరైనా వ్రాయడ మంటూ వస్తే, ఇప్పటివరకు
 వరుసగా పూర్వకాలపు చదువరిల్లా గూఢమంటారని
 వాడుకోవడం, పూర్వం ఏమైనా రావడం, భార
 తం, భాగవతం ఇత్యాది గ్రంథాలుంటే, రావడానుంచి
 లంకా అంటే, అది చూచి ఎద్దాము, -దో విజయవ
 లంక అనే యాహి యుద్ధం కా దిరిగిన్న తద్వారే
 ముగియే మన్నా, వ్యూహ అన్నా, వైగా -పుటి
 వర్ణనలు కూడా అలాగే, అవవాలు పట్టడానికీ వీలు
 లేకుండా, వాయువీలకు గురించి వ్రాయడ మంటూ
 వచ్చినా, “కీల మేఘాన్నా మంజోలు దేవాయనా” చివ్వి,
 లేక పట్నాలకు గురించి అయినా, “హా! నమ్మరా,
 నీవి కొలగిదుఘాతాదులతో ముగ్ధులలో యిప్పు
 దుక” అని ప్రాసేవారు.

ఈనాళ్ల వల్లగా మఱి? ఏదైనా రచిస్తే వీధి
 వీధి మలుపులూ చూపిస్తారు, వీధిల్లా లేదో నుమ్మ
 తండ్రిబంటిల్లా లేదోకో, నూనియంత్రంల లేచి. దో
 తెలివోనేలంటే విభూతిగా వర్ణిస్తారు ప్రేరేపకములు
 నిలుపు కొలికి అక్కడే చెప్పతారు. ఎవరు? గ్రంథ
 కారులు. ఇక ఎదురులేనా తిరు మన్న అపరంధవరి
 కోధం చాగుగ్గలు వల్ల మాయంపడెదలెదమని వరయ
 తవాహపడినాకూ, కవిబద్ధిస్తువు వల్లా గుర్తించ
 జోతారు.

అంతేక అటుంటి ప్రమాదం కాని, అటుంటి
 ప్రయాణ గాని ఎక్కరికీ ఏకాగ్రమనూ కలుగకుండా
 పుడే పద్ధతి “కెసి” అని వామనాచే పెట్టుకుని యా
 కథ వాస్తున్నాను. “వాల్లెలు” అని వస్తే “నేను”
 అనేవానియై భాగ్య అని అనుకొంటే. “వాల్లెలు”
 అని వస్తే “నేను” అనేవానియై భావింపబడెదమని

కొంటే. ఎన్నేమాట. రాకపోకలే తెలుసే లేదు. “నేను”
 “వా” అని కాక, “నీవు,” “వాగు,” “అది” వాన్నగు
 స్వభావములు ఎన్నేకో అని అనుకుంటామే. తత్త
 త్వందర్పాదులారంగా “నీవు,” “వాగు,” “అది” అని
 అనుకొంటే.

ఇతర చిప్పబాబ్బో కదాటి మని వేయ
 టంటే, యింతయివ్వడాం ఇచ్చే ది రుద్రులూ అంటే,
 రాకథ చూపుకుంటే, “వ్యవలకు ముగ్ధులలో ప్రద
 ర్శించుకోకండి” అన్న గంభీర వాగ్ బోధండాని;
 అంతకంటే ముత్యం లేదు.

నే నోనాడు “రైలు” ప్రయాణం చేస్తూ మధ్య
 ఒక “స్టేషన్”లో దిగాను. రాత్రి కదిలుంటు రైంది.
 వాటింటికి నేనై దిగివస్తును వా కలుగవచ్చి వచ్చు
 తీగిగాని వర్ణి ఆదరించే దుంటారని ఎవరూ అనుకొనే
 వాల్లెలు వామనాచార్యులు

కాని పిలవకుండా కోరకుండా ఒక బండివాడు
 వచ్చి “అయ్యా! బండక్కండి” అన్నాడు. “వాడుగ
 ఎం” తిన్నా “వాడు తోచిందే యిప్పు?” అన్నాడు.
 “ఎక్కడికి తీసికొని వస్తావు?” అని అడిగాను. “తను
 యిప్పు” అన్నాడు. “అయితే తిన్నగా యిప్పుంటా
 ఉన్న ఉన్నదివాణ్ణి ప్రభావోపద్రావము నారాయం
 టికి తోలు” అన్నాను. అంటే “రామరాజా రావుగారి
 యింటికా అంటి?” అన్నాడు. “అం! వారే!” అని
 నాతోడు కారితండి యూజ్వి బండిలో వాపడిన
 పెట్టి, నేను కోవలకు పుగలుగుని గొడుగు చేతి నిడు
 కొని కూర్చున్నాను బండి గలగూ వచ్చున్నా ది.

వాల్లెలు పురపాలాదీపవర్తనలు చాటింది
 బండి. అక్కడో ఎంతో ఒక ప్రోత్సాహముంటే ఎదురై
 లంకను గంట కొట్టింది: లేకవానే అది వస్తుంది అని

మాకు తెలియకే పాను. దానికేమీ చూచినాను. కాని మొదట మెచ్చి నానవాలుపట్టి అనాంతుం గా నాబంటిలో నుంచి నేను దిగి,—అత్తొక్కొడుబంటి వేసింది (‘వైలు వేవన్’ కేసి వాతూండి,—కొంతమారం వెంటింది, “అపకోయి! కేకేస్తాంటే అదే తొక్కొడుపావంది! అత్త! పాపరాత్త! అపకోయి!” అన్నాను. ఆయా సంకల్పాన్ని అందివంత గొంతు కెల్లి యెఱచాను. వెంటనే పాపరాత్త త్రొక్కొడుబంటి దిగి వెక్కిరిచూచి, “నీవా? ఏవో అనుకున్నాను. నేను జబుగుగా, ‘మెయిల్లో’ ఉత్తరం వేయ్యడానికి వెళుతున్నా. నీవు ‘మెయిల్’ దిగి వస్తున్నావు లాగుంది. మాయింకే వెళ్లు. మత్తొక్కొడవా బట్టేవు గనుక. మాదిరిగా రింజుద్దేయన్నా. నీవెంకాతే నేనూ వస్తున్నాను. అదో! ముదిటింటే అప్పుడే కొట్టినాను జరుగుతున్నా!” అంటూ ‘వేవన్’ దెసమి రాలి త్రొక్కి త్రొక్కొడుబంటి దొక్కో తోచున్నాను. ఏమిటా అత్తగం? “కనక-?” “కాద్-?” అని పరీక్షిస్తూ మనుకున్నాను కాని తిరిగి అతడు వచ్చినప్పుడు అదిగే తొట్టు కబ్బెము చెబుతాడా ఏమిటి మహాస్వామ్యము అని నాలో తే ననుకొని, అత్తొక్కొడుబంటి కో న్నోప్పి అదినిని పాకంటే నాబంటిలోనం చూచాను. ఏమి? బాపి లేదు. బంటిలోపాటు నా గొడుగు, తోమా మాడా పోయినాయి. “సరే! ఇన్నాళ్లకు బంటి ముందొక్కొడుకు కొక్కిలో పడ్డాను. ఎప్పుడూ ఎందూ నా గొడుగు తోమా ఎత్తుకుపోతేను,” అని అత్తొచ్చి నిమిషం కొద్దిగా మోచింది, ఆమోజవతోనే మిటి యొక్కొచ్చి దాని అంతగవంగా రామమంజరాపురానికి యెట్టికే వచ్చు.

ఎప్పుడొకప్పుడు రామచంద్రరావుగారి యింటికి నీ
 స్నేహితులూ ఎచ్చరించా అంటే నాకాలోచించు చప్పు
 దంటే నీటి వాటియింటికి నీటి ఆవివాదం, ఇంకా
 అంతకు పైకి రక్తమన్నా ననగానే పిట్టా పిట్టా అయ్యె
 న్నీ, "ఏమో! జచ్చారా మాంబా!" అంటూ వారి
 కిట్టింది అహోనింది, కాళ్ళు కదుళ్ళో దానికి నీళ్లు
 మున్నునున తుంది, శుభహారానికి కీలే శుభహారం పెట్టి,

భాదవాంశైశ్చ న భాదానికీ యమ్యుని, ఎంతో మర్యాద
చేసేవారు.

నాడు తిలుచి తీయలేదు. రలుపు తీసుకపోవ
డానికి నానీ నాకాకితోడు లేనికారణమునున్నా,
రానుచంద్రరావుగారు అని జిలిదినా పలుకలే, ఎచూ
రాలే. తిలుపునందంబు చూచా—సింహద్వానపు తిలు
పేగా చూచినా ఫరవా లేదని—చూచాకీ కాని
సింహద్వానపు తిలుపునకు కన్నాలూ నందులూ వుంటా
యా? గట్టిగా పించి నాపేటి వుంది. “రానుచంద్రా వు
గాయా! రానుచంద్రరావుగాయా!” అని రెండుమాడ్లు
చేకనా. రెండోకే తోగ్గయి యస్పట్టయింది.

ఇంతలో నుండి యొక వచ్చి తలుపుతీసి నంటనే మల్లికార్జున "నీధిగదిలో కూర్చుండి బలి నీ నాకు అప్పడాల్సి వుంది ఇంకాకానీ? లేండి! మనోబలం కోండి!" అని పోతినోనో అన్నట్లు ముంది. ఆమాటకు నీధిగదిలో నుండి "నిందింబున్నావు? అప్పుడాలు మెత్త పడినానున్నాయి అనా? వచ్చింది. నున్నా" అన్నట్లు ముంది. నీమా గొంతు అటువట్టి ఆరిండుగొంతుకా, మొదటిది రామచంద్రావునారి భార్యది రెండవది రామచంద్రావునారిది అని గ్రహించి గబగబున తో యదంబునన్న తలుపు మెల్లిగాతొనీ చల్లగా నడిచి అనగుటెట్టి, ఏమా అటువట్లు "రామచంద్రావు నారింట్లో ఉన్నారా?" అన్నాడు.

రామచంద్రాపుగాడు ఈవలకు వచ్చినాడు.
 చోక్కా లేదు. పంచెకట్టు నుంచాడు కట్టు. ఎలా వున్న
 దనినీ అలా బచ్చివట్టు నోచింది. కళ్లనుండే కళ్లతోడు
 చేసి కళ్ల క్రేలాకిస్తూ పట్టుకుని యుండడాన్ని పట్టి
 ఎదో మెదడుపని చూచో వ్రాసో అక్కడే అయి
 యావలకు వస్తూవున్నట్లు బట్టింది. కాని పూర్వోక్త
 సంభాషణాన్ని వ్రాస్తుకు చూస్తే అప్పుడా చొచ్చి
 కూడా యీ అంకు రావడానికీ అనికొనివున్నట్లు నా
 ఆలోచన వాయింది. ఎన్ని, ఎన్ని, ఆలోచింలైనా
 తయన్ని చూచి నేను చేయగలుగునున్నాను గాని ఆయ
 నకు నన్ను నుటించి యొక్క ఆలోచనా తటివలగ

పడలేదు నన్ను హత్యచేసలేదు. ఎప్పుడు వెచ్చార నలేదు. దాచాం కావాలా అని అడుగలేదు. భోజనం చేసివారా అని ప్రశ్నించలేదు. — సేవమాత్రం “కోటు” బొత్తాలు విప్పి కోటుతీసి గోడమేకుక్కు తగిలిస్తూ, గొంతు సవరించ కుంటూలోపలి చొక్కా బొత్తాలుతీసి తేలు రుమాలో మేడా, నోసలూ, తుడుచుకుంటూ “పిల్లలూ అంత కులాసాగానున్నారా?” అన్నాడు. రామచంద్రరావుగారు నామాట వినినందుకో కండానే కనక్కి పడవంటింటి వైపునకు మొగంత్రిప్పి “అమ్మో!” భార్యకు అమ్మో అని పిలవడం ఆమెనకు ముద్దు— “అమ్మో! అమ్మాయి పెళ్లాడా రైలుస్టేషనుకు? మెయిలందు కుండంటావా? లేదా? మెయిలులో పుత్తరం పడివుంటుందంటావా? లేదా?” అని లోపలకు లోపలకు పెళ్లి కాళ్లకడుక్కుని మడిగట్టుకునే ముందు భార్యతో నాలుగుదాచాలుకొట్టి భార్యమళ్ళీనీ ఏరెండు మెతులలో నోట్లో పడేసుకుని యీవలపడే రకంగా అడిగినారు. ఇట్లాలు “మెయిల్లో పడక యీ పుత్తరం యీ వల పడుతుందా? మడిగట్టుకోండి! లేండి!” అని లోపలకు రమ్మన్నట్టు గాజులాడించి, “ఎవరో ఎద్దినట్టు వ్నారు, నడవలో ఉన్నారు. కనుక్కున్నారా వారి?” అంది.

సేవప్పటికి నడవలో నిలబడక విధిగుమ్మంలోనికి వెళ్లి రస్తామీద చీకట్లో నించున్నాను— “మెయిలు దగ్గరకు వెళ్లిన పాపారావు తిరిగి వస్తావుంటాడు. అతని వ్యారాగాని ఆ నాదాత్రిక్త మాయంట మనకు జలుగ నేరదు. ఎందుచేతనో భార్యభర్త రిద్దరూ ఏకతీయేయ వ్నారు” అని అనుకుంటూ—

ఆ నా పరీక్షకుండు, రామచంద్రరావుగారు నడవలోనికివెళ్లి “ఎవరూ లేరిక్కడ? ఈడవలో కోటు తగిలించేసి విధితలుపు తీసేసిపోయినా ఉన్నాయి” అని నలుక్కన విధితలుపు గడచేసి— నేను ఉండండి, ఉండండి, అని అవదానిక్కుడా నిగ్గుపడి పోయేటంత గుభావన తలుపు గడచేసి వెళ్లిపోయినారు. బహుశా నడవలోని నాకోటు ఆయాతీసి తనకుమారుని పడకగది లో తగిలించి వుంటారని నాయనా— ఊహించి

ముందుకత కొంచెం వెనక్కి వెట్టినూస్తే అంతపనే జరిగింది సంతోషంతో— తగిలించి తన్నుగా పెట్టిలో నూలి దగ్గలకు వెళ్లి స్నానం ప్రారంభించియుంటారని నాయభిప్రాయం. ఏమా అంటే చేదమీదచేద చేదమీదచేద చేదమూ చేదచేదమూ “అమ్మో! ఎడ్డిండు రాత్రి పడకొండయినట్టుంది. ఎప్పుడూ ఇంతసేపు పనిదగ్గలకు హత్య చేదు. బాబ్బ మండిపాతూంది. చూడు నిమ్మకాయనె విపారాలో పెట్టు. మరీలా రానువా నిద్రపోయేం? ఏమిటి?” అని ఎవరో ఒకటి అడుగుతూ వున్నట్టు వివబడ్డాది విధిలోకంటే యింటి కప్పుపై నున్న అంతిరాభాషి.

నాకేం చేయడానికి తోచలేదు. “పరాయివాడు బంకివాడు గాదుగూ బోమా అపహరిస్తామనే గురు దేశ్కొ కొద్దీ బండి తోలుకుపోతే పూరుకున్నానా లేదా? ఆలాంటప్పుడు రాన్నేహిగుడు నాకోటు బాగ్గపెట్టే పదుదేశ్కొతో తలుపుచేసికొన్నాడు తనపు పెట్టుకమేలా? ఏమీ బాగుండదు. “తలుపు తీయండి. లోపల నా కోటుంది” అని తిరిగి తలుపు తెట్టడం గడు మనవము కాదు. ఈసంగతి పాపారావు పచ్చిపత్తివారి చెప్పడంమాడా అంత బాగుకుకాదు” అని అనుకొని ఇక చేసే నేమిటి అనే నిరాకొద్దీ, ఆలాలోపల చొక్కాయి బొత్తాలు తీసిన బొత్తాలు తీసినట్లుంచి, తుడుచుకునే జేయరుమూలు వ్రేళ్లనే మెలేకుకుంటూ వుండిపోయినాను. ఉండి ఉండి దోటకుండలేక “అలస్యమైతే మెత్తపడ్డ అప్పడా లింకా మెత్తపడి పోరావేమో పోనీ కేకేస్తేం ఎని ఒక నిశ్చయానికీవచ్చి తలుపుదగ్గలకు వెళ్లి అమాటు పాపారావును పిలిచినట్టు పిలుద్దాం అని యూహించి “పాపారావు! పాపారావు!” అని కేకేకాను. “పాపారావు ఇంట్లో లేడు. మెయిలు దగ్గలకు వెళ్లి వాడు. ఇంకా రాలేదు.” అని లోపలనుంచే చాజరు జరాలుగా వారింట్లో ఎప్పుడూ పొడికట్టున మార్పుండే ముసలమ్మ మాకేసింది. “బలే పరాధేవం ఈరాత్రి— వీనికంతమా కారణం నామామూలు జోడు లేకపోవడమే యని చింతించి; ఆ బండివాడెవడో “పోలిసు స్టేషన్”లో సీర్యాదుచేస్తే తెలుస్తుంది, మళ్ళీన్నీ యీ అధరాత్రి ఈపట్నం లో ఎక్కడకు వెళ్లి నా అపాయమే, పురాలకనంపు

నీమలుకుడా అతిపాతాయి, “హీనమైవన్”లో ఏ “గంధ”లో ఎదో ఎప్పుడూ వెలుగుతూ వుంటుంది, చెంబురిధూళి కలిపాస్తోంది” అని మతోక్ మార్గంగా “హీనమైవన్”కు చెల్లినాను. స్నేహితునింట అతిథ్యానికి నీర్లు వదులుకున్నాను.

నేను హీనమైవన్ కు చెల్లేసరికి అక్కడ ఒక అతిథి “నీవన్”లో ప్రేమలూ వెలుగుతూంది. అవెలుగుమందు విలయాకారంగా గోడ కనుర్చబడ్డ, ప్రతిరోజూ తోమతూ ఒక నాడూ పేల్చిని పెడపెద్ద తుపాకులు తుపాకుల యొక్క సూరుకు పూసలు పొడుపుతు బాతులు, ధగధగ మెలిపి పోతున్నాయి. అధగ ధగద్యుతి తప్ప వేరే అక్కడు ‘వై’వ్యం మతోక్ అతి నాకగించలేదు. రక్షక భటులందా తిల్లకపాయి యున్నా గళకుంటాడు. లేదు. ఒకరిద్దలు గోడకు తేల్లబడి నిద్రపొతున్నారు. ‘పరిశీలనాధికారి’ ప్రచ్ఛన్నంగా ఒక లాల్పీతో మేకాబల్ల ముందుకూర్చుని కలం చేత పుచ్చుకుని దివర్య పుస్తకంలోని పుటలు పూర్తి చేసి కొంటూన్నాడు. నేను ఆయన్ని దూరంకుంచి వరకాయించి మాస్తూ ఈస్తూ దగ్గరకు వెళ్లి “ఎవంనీ? ఇక్కడ అతిథి యెవరు? ఉన్నారా?” అన్నాను. అనే సరికి తలెత్తిచూచేరాయన. ఆయన తలెత్తి చూచే సరికి ఆయన నన్ను నేను ఆయన్ని ఆననాలు పట్టుని “ఒహో! ప్రసాదరావు! ఇలా చూపేవిటి? ఈయూరు నీకుబదిలీ అయిందాయేమి!” అని అతను నన్ను, “నీవేనా యేమి యిక్కడ పరిశీలనాధికారివి—రమణపుంతులూ!—బహుగుడిం నేడు. ఎన్నార్లయి చూచేసోయి! నిన్ను—” అని నేను అగడ్తి, కుకల ప్రశ్నలు చేశాని, కుకలోపరి, అతిథు నాకై ఒక కుర్చీ బరబరా కొనిన నప్పుడు తిప్ప మతోక్ వచ్చుకు తెలియనేర నంత నిక్క బ్దంలో ఇద్దరూ మున్ను మునిగిపోయి క్రమక్రమం గ పిచ్చాపాటిలోకి దిగిపోయేం.

నేనూ అతడూ ప్రవేశపరిశోధకరి కలకు సహాధ్యాయులము. ఇద్దరం ఒక్కసారే కృతార్థమైనాం. నేనింకా పట్టపరీక్షకు వదిలి అతరువాత “కర్తగ్రహ” కథలో తొల్లగుండానే నెలకు ముప్పైరూపాయల

భామవృందవి ఏలాగో సంపాదించుకుని క్రమక్రమంగా నాలుకాలో ప్రప్రథమరుసుస్తాగిలోకి వచ్చి అప్పటి ఇక్కడో ఉన్నాను. అతిగాడు, ఏమన్నా తిన్నగా ‘రాయచెల్లూరు’ మార్గంపట్టి, అక్కడ యిచ్చిన తిక్యొక్క. థక్కా మొక్కిలకు అని మన్యంలో నవుకరి నంతు కానిచ్చుకొని మైదానమీద పాతుకునిపోయి, రక్షకాధికారంలో నాడక్కడ వున్నాడు—అ నా దిద్ద అం ఆలా కలకలకొచ్చెను నేని నిజంగావితే. అప్పటి కప్పుడే మేమిద్దరం ఒకరివొకళ్లం చూచుకొని 1925 వ సం॥ 1980 వ సం॥ 5 సంవత్సరాలు పైరి, 1980 జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి మాదా కడవిపోలే అయిదు సంవత్సరాల మూడుమాసాలెం దన్నుట.

“నాకు బదిలీలేదు గదిలీలేదు ఊత సేపచ్చా” నన్నాను. “ఊత! నన్ను చూడారే! ఏని నీపెట్టి, వేదా, కొంటూ జోడూ?” అని అత్రుతిగా అడిగినాడు. “ఉండు. చెబుతా. కథంతా చెబుతా. ఉండు. నీ వ్రాసి కొండమైదా?” అన్నాను. “అయింది. పెద్దవ్రాత కొండా ఉండేదే. రక్షకకాళి అంటే ఇదే మచ్చు. ఇప్పటి కొండా తిండిలేదు. తిప్పలులేవు. కుపంచాయితీ యొకటి చేయించి వచ్చేను. పెద్ద నీకథ” అన్నాడు. అంటే కళ్లల్లో ఆకపోసికొని జలేసిందంతా పూసరచ్చి నట్లు చెప్పి, “మం దాజోడూ గొడుగు సంగతి కనుక్కోవాలియి.” అన్నాను.

“మందాజోడు అనుజోడైతే మూడు పావులా లుండేని, నీమజోడైతే మూడురూపాయలుండేని, గొడుగో రూపాయన్నర చేసేని” అని అంటూ అతిథు లేని జోతుంటే, నేనూలేచి, “జో దాకుజోడేగాని దాని కొంపెం! ట్టుండి ఆక్కిలునుబట్టి అంతా నన్ను నవలలు పట్టడానికి వీలు: అది లేకవానిడంచేత నేనా మలే రాయమంద్రావుగారింటికి నేను వెళ్లినా వెళ్లనట్లే అయింది?” అన్నాను. “వెళ్లనట్లుగాదు, వెడలకొట్టినట్లు యింది, నీగోలు పొరింది వెడలకొట్టి నట్లయింది. రా భోంచేసుకొని మనమిద్దరం ఒక లాశ్చరీలుట్టి తీశాని సోదాకువెళ్లి నట్లుగా వారింటికి వెళ్లి అడేబావు బడేబావు

చేదామ. అదివూలో మిగిలి గొలు శిక్షణకు రాకు
 పంపరావే. మనమంతా కలిసి కటి రాగోచేక
 నాటకం చేదామ. రా! రా!" అని అక్కడే బాల్మీక
 నీళ్లుంటే ముఖం తొప్పుకుంటూ అవీళ్లు కార్ల బాడపాసి
 కొని, "రా! రా! ఈబాల్మీక నీరుపెట్టి కాళ్లు
 చేతుల్లో కడుక్కోని, లే! భోజనానికి ముందులే!"
 అన్నాడు. అంటే నేను కొంచెం గొంతి "పైడికు నల్లం
 పండి పెట్టించి ఉంచినట్లు ఈయార రక. గణాభాధికారు
 లకు కూడా "పైడిక" లో నేనా ఏమిటి భోజన చేర్చా
 బుటో అన్నాడు. రమ్యమంతులు చిగు వ్రువ్రువ్రు
 "కావోయి! "భాయి." మానాడు పుట్టింటికి పుట్టి
 వల్లి నారు ఇంట్లో ఎవరూ వెనక పరార్లేదు మఱి, అం
 దుచే ఎంబ్రాటింటింటికి రోజూ రెండుపూటలా పను
 త్తం నిన్నులగొంతిలో పట్టించుకొని యిక్కడకు రెప్పిం
 చుకొని యిక్కడే భోంచేస్తూ వుంటాను భోంచేసి
 యిలాగో అడుగునోగ్గాన బయట తీవ్రతూ వుంటాను"
 అన్నాడు. "యితే నీకు నాకు కూడా పరిపాతుం
 దాయి! నీవొక్కనీ! రెప్పించుకొన్నది?" అన్నాడు.
 "నీకు నాకునా? మఱియెవ్వరికా? రెప్పించుకొనేది
 "పారిసు" వాణిడున్నావా ఎవరెవరున్నావు?—
 చాడు శేరులిమ్మపన్నం కట్టి పంతుడుది పూటహల్ల
 పెద్దమ్మ. నేను రివ్వెలి రివ్వపన్నం తినేసి—ఈవేళ
 నీవు నచ్చేవు కాబట్టి ఉంచెమకో, మిల్లమకో,—దానీ
 చిన్నమ్మకి రోజూ పూటపూట చెక్కపూటగా తగ్గిన
 రివ్వెలి రివ్వపన్నం పాతేస్తూంటాను. అలా పాతే
 న్నాంటే మఱి కింన్నాస్తే కిక్కులుమనకుండా నిన్నుల
 దొరితి అంతా తెల్లగా తోపిసేసి ఎంబ్రాటింటికి
 అప్పజూతుంటుంది." అన్నాడు అకోద్ధిగ. "అం
 లేనా? పక్కనీ కక్కాతకు అంకిస్తుందా? నీగ్గు చు
 దా, పంతులూ! నీగం పోనట్టుకున్నావు కాదు.
 దానీదాని! మిగిల్చే రివ్వెలి రివ్వపన్నం నాకు పెడు
 కున్నా నంటావు! అంట్లు తోంపినులెక్కదా?" అని
 మాటకు మాటా భర్తీచేసి, "రా! రా!" అని నేనే ఆట
 లు చేసేసి ఆటనూ చేసూ కూర్చుని అక్కడే అగిన్నల
 గొంతెర గలగల మనేటట్లు యింట్లోకొక్కటే పెడు

తూ—ఏమంటాయి నిన్నులలో?— అప్పదాంటాయా?
 మిగిలినాను, పక్కనాకాయమా, మిగిల్చేవు పచ్చికి,
 అవియినీ వెనుక తివలసింది ముందు ముందుతివలసింది
 వెనుక తింటూ అరగంటలూ భోజనం ముగించేకాం.—
 ఈబాల్మీక రా "పంపరావు కరింట జటిసిం
 దేమింటే—నీవు భోంచేస్తూ చూచేనా ఆటంతా అని
 చదువులుకొంటారేమో?—అప్పుడు తెలియకపోయి
 నా యీ విరిమిలావంతా అవగాహనగానాకు లేకుంటే
 వ్రాయవేమో! కథ ముగించడమో!"
 పాపారావు "పైడిక పైడిక"కు కల్లే రిగి మెయిలు
 అప్పుడే వెలిపాయి. బుగ్గోగడీలో పక్షికు దలచు
 కన్న దేమో పక్షికు పక్షిపాయి, యొనిమిదం నాకక్క
 అమకొని తన రిండు క్రాంతి క్రొక్క, గుబండి పడిరిం
 కుంటూ ఎరితోనో స్నేహితునితో కలరు చెన్నకుం
 టూ ఆ స్నేహితునింటికినీ మర్రి ఆవార్గాన్నే వ్రాసా
 దాట్లు. ఆ వ్రాసావడంలోనే నక్కొచ్చిన బండినాడు
 బండి ఆవార్గానికి పట్టించి తోలున్నాట్లు. అనానాపట్టి
 పాపారావు "ఒకపు! బండిలా తీసుకోచ్చే కేంవిరా! మా
 యిటిదారి ముదిపొయామా? ఏమి?" అని గగిన్నాట్లు.
 ఈలో మనిషి ఈలో యిట్టిలో పాపారావుప పరకా
 యింకేగా మఱి. బండినాడాలాటే రేలు నండ్లం
 పొడిచినట్టుయిపాయి, "లేవండి, లేవండి, నాకు గొడు
 గూ కోడూ బండిలో వెళిచిపోయేరండి" అంటూ
 అది పాపారావుపి అందిచ్చి బండి తోంకువాయి
 నాట్లు.—పాపారావు పాపారావు పాపారావు తన క్రొ
 క్కుడుబండి కక్కుటుకుని స్నేహితునితో "నామె
 నిజాయితీవాడంటావా? దొంగ అంటావా?" అంటే
 స్నేహితుడు "నిజాయితీ దొంగ అనుకుంటా" నంటూ
 నిరొచ్చే కక్కులేకట్టుగాంటూ "పక్షిదే నీం నాడుకూ
 కోడూ నీకిచ్చివేసినాడుకదా" అని పాపారావుకుండి
 పిడ్డొక్కతీసికొని వెల్లిపాయిన్నాట్లు. పాపారావు నాగొ
 డుకూ కోడూ తీసికొని తినియింటికివచ్చి, నానాడే
 కక్కడా అకపడమ నింట్లో అడిగినాట్లు. "ప్రసారావు
 మాండ్లాలేదా! యిక్కడకు?" అని—అనిగోనీ
 రామనందరావుగారు "ప్రసాదానికిమచ్చే? ఉత్తి

రంటపాబడిలో వడ్డీనివాచా? లేదా? అని అడిగినా రట, “లేదు. చాటిపోయింది” అని ముఖం వేలాడేను కుని పాపారావు అనేసరికి రామచంద్రరావుగారు గుర్రుడై కుర్రుడై పరభద్రుడై “ఏం చెప్పినాయి దేవరస అన్నీ చాటపెట్టేవు.” అంటూ, “కేవలనా ముఠిపోక తపోలా మూర్తం చాటపెట్టకపడేయ్యి. జరుగుదు. ఎందుకు పంపానమకున్నావు అంత నిలుచున్న పాటుగా? ఎందు కీ కేక తిండితిప్పయిమాని అలా మెదడుగుంజా కరిగిపోయేటట్టు పనిచేసే నమకున్నావు?” అని లగ్నావృత్తాలు చదివి వాట్ట, అప్పుటిల్లాలు లోపలనుంచినప్పి “నెళ్ల వెలిసింది ఉత్తరంగాని మనిషికాడుగదా. అయ్యో! అక్కడ కనిపెట్టుకుంటారు. వండిమూలెట్టియుంచులేరు మిగిలి పోతుంది.” అని అనుకోదానికి. అమాత్రానికి వాణ్ణి అలా అనాలా! అవకల వాళ్లు కాదనక వొడిస్తేకేవు ఉత్తరాల జవానుకేసి ఒకరి త్రమాపాకటి వదిలేరు. ఎల్లంపి మి యుత్తరమంచుకునేరు.” అని భర్తను మందలించి మంద లించవట్టు మందలించిందట: తల్లి వనకేనుకుని రావడంవల్ల పాపారావుదీవ. మారిపోయియున్నాగాని కొంచెం దైర్యంగా తనగదిలోనికివెళ్లి ఎవో కాగితాలు ఉత్త రాలు తన సొంతానివి తన తండ్రిగారివి—తన అప్పటి చొక్కా తేబులో నున్నవన్నీ—అచొక్కా లాల్చి అనడం చేతతనీ కొలుతేబులో పెట్టుకలంపుతో— బంగమట్టి వైకితనీ అపారంగా నాకోటు—తనగదిలో తనతండ్రిగారు తెలియక తగిలించిన, నాకోటు తేబులో కుక్కేసి తనమంచంమీద కేయనించి దుక్కుటి తన్ని పెట్టి గుర్రుపట్టి నిద్రపోయినట్ట.

మేం భోంబేసిన అరగంట సావకాలంలో ఎంత పని జరిగిందో చూచినారా? కాలానికి సోమరితన మన్నమాట లేదు. లేదు. లేదు.

నేనూ రమణప్పంతులూ భోజనం అయినాక “కుహనాసోదాకు” బయట బేసినాం. కూడా ఒక రక్షక భటుణ్ణి తీసికొని రామచంద్రరావుగారి యింటికి వెళ్లి నామ. రమణప్పంతులు తనజవానుచేత “రామచంద్రరా వుగారూ!” అని కేకేయించినాడు. రాత్రి ఒంటికుంట అయింది. ఇంట్లో అంతా పడుకున్నారు. తిరిగి కేకేసి

తలుపుట్టినాడు రక్షకభటుడు. రామచంద్రరావుగారు లేచి కళ్లుకలపుకుంటూవచ్చి తలుపుగడతనీ “ఎవరు?” అన్నాడు. రక్షకభటుడన్నాడు “తమకోసంగా మావరి ఫలవాధికారిగారు వచ్చే” రన్నాడు. అంటే “రమణప్పం తులా?” అని “రావోయి పంతులూ! మీకంతా రాత్రి తిరుగుతువని మాకంతా పగలు వలుగుడు పని” అని “ఎవరు? నీవెవకాల వారెవరు? ఏమిటి “నిరీరాత్రి” వచ్చే”వన్నాడు. రమణప్పంతులు “వారెవరై తేంగాని మియింటికి నేనిప్పుడు వచ్చింది నేనే హితుడు రమణప్పం తులలాగు రాలేదు. పరిశలవాధికారిగా వచ్చినాను. మి యిల్లు సోదాచెయ్యాల” అన్నాడు. అనేసరికి రామ చంద్రరావుగారు “ఇదేం నీకు జొరైతిందా? పిచ్చిపట్టిం దా? నేనేం దొంగనమకున్నావా? రాజద్రోహి నమకు న్నావా? రాజకీయసాక్షకాలలో ప్రధానోపాధ్యాయుణ్ణి. నాయిల్లు సోదాచేయిందోయి? చూడుకో! నీకు దొరి కేవల్లా ఎక్కడ వెలికినా కుట్టాళ్లు పరిక్షులకు వ్రాసిన ప్ర త్యుత్తరపుస్తకాలంటాయి. వన్నీ సంవత్సరం పదార్థవిజ్ఞాన పరీక్షాప్రక్రమ ప్రవేశపరీక్షకీయ నియమించి, ముఖ్యపరి షాధికారిగాఁ జేసినారు. కుట్టవాళ్లు కునచ్చిన రాజధాని మొత్తంమీదిసగటున తైల్లుండికి పంపవలసినదని వ్రేసుండి తాళీరు. దిక్కుమాలిన పాహాయ్యపరీక్షాధికారులు అవ సానకాలపు నిమిషానికిగాని తాముదిద్దిన పుస్తకాల పంపకు. వచ్చేదా? ఈకోజల్లారాత్రి పదకొండుగంట ల్లాకాపునఁ దిద్దిదిద్ది అల్లకాటిగుర్తులేర్చి యిప్పుడిప్పు డాలా పెద్దబ్బాయిని మెయిల్లో ఉత్తరంపడేసి రమ్మని నేనిలా స్నానంచేసి భోజనంచేసి మంచంమీదొరగేను. నీవు సోదాచేస్తే దొడకేవి అప్పుట్టవాళ్లు వ్రాసిన ప్రస్తు త్తరపుస్తకాలు వేలకువేలు చూచుకో—”అని రెండు కుప్పీలు నడవలోకిచ్చి “కూర్చొండి నీవూవారూ” అని వాచైపు చేయివినరి, రామచంద్రరావుగారు “అయ్యో! దీపంతే!” అని కేకేసినారు. రక్షకభటుడు వీధిలోకి పోయి అగ్గివుల్ల వెలిగించుకుంటూ అది వెలక్కపోతే నిలవలోఉన్న మల్లోకవుల్ల గీపికుంటూవున్నాడు.

రమణప్పంతులకు ఏలాగు సోదా ప్రారంభం చేసి తోచడంలేదు. “అయితే ఈ ప్రసాదరావుగారి

కోటు తమరు దొంగిలించి తమయింట్లో దాచుకున్నా రట. మీరు నాసాహాయ్యంగోరినారు. అందుచేతనూ, దొంగతనం అస్తిపట్టుకొనుట నానేవానిధికూడా అందం చేతనూ మీయింటి కిప్పుడు వచ్చియున్నాను. ఏంచెబు తావు? దాని జవాబు?" అని అడిగినాడు. అప్పటి కప్పుడే రామచంద్రరావుగారి భార్య లాంతరు దీపికాని వచ్చి గడపయినవల తెట్టి తాను గడపవల నిండుని యుంది. రామచంద్రరావుగారు ఆ లాంతరులోని దీపం కాంతిపెచ్చించి నా ముఖమీద కంటాచెట్టి "ఏమిటి ప్రసాదంభావా! ఎప్పుడువచ్చేవు? నీ కోటు పోవడ మేమిటి, మాయింట్లో ఉండడమేమిటి? అంతామాయగా ఉందే?" అన్నారు. అనేసరికి ఆయనభార్య లోపల నుంచి "అన్నయ్యగారా? ఆయనే కామోసండ్లీ రాత్రి అబ్బాయి మెయిలుదగ్గఱకువెళ్లి వచ్చేంతలో మనింటికి వచ్చివెళ్లివది" అంది. నేనప్పుడంతలా ఊరుకోవలె "అవునమ్మా! వికలాక్షమ్మ! నేనే. భావగారి యేమట పాటు జలాగుంది. ఏంభావా! అప్పడాలొత్తడం అయిందా యిప్పటికైనా?" అని అడిగాను. రామ చంద్రరావుగారు వచ్చుతూ "అమ్మా! నేనప్పుడా లొత్తివట్టు యామీ అన్నగారితో ఎప్పుడు చెప్పావే?" అని సాగదీసి అడిగినారు. ఆయన, రమణప్పంతులు న్నాడనో ఏమో సిగ్గుపడింది. రమణప్పంతులు "వాగు పెలవు నుటి. ప్రసాదరావుగారూ! తెల్లాటి కనిపిస్తారా?" అని అడిగాడు— "ఇక తెల్లాటి కనబడ మేమిటి; ఇప్పుడు తెల్లవాఱగట్ల వాలుగ్గంటలుండి వెర్రి పోతున్నా; పెలవు." అని రమణప్పంతుల్ని జవాబు సహ సాగనంపి, "వికలాక్షమ్మ! వాకోటు ఇలా తెచ్చిపెట్టు" అన్నాను.

అవిడ "ఏంచేసినారండీకోటు?" అని భర్తనుఅడిగి వాచెవునకు అంది "అప్పుడే వెల్లారీ? అంది తెల్లాటి ఆరుగంటలకు—నేకమాటింది. అయినా ఒకపూట ఉండ కుండానే వెళ్లడం?" అంది. రామచంద్రరావుగారు "ఏమిటి? ప్రసాదం! నిజంగా నీకోటు మాయింట్లో వుందా? ఏమిటి? నా కేం జ్ఞాపకం లే—మెదనుపని నులభ-మనుకుంటూ గాని అదే మనిషిని కడుకు

తిప్పివట్టు దిప్పేసి కాస్తంత ఇతిరం జ్ఞాపకం వున్నాను. ఈ రమణ ప్పంతుల్ని ఎక్కడ పట్టుకున్నావు? ఏమి" అన్నారు. అంటే చ్విత చర్యగాగా అదిచటకు రమణప్పంతులుకు చెప్పించంతా రామచంద్రరావు గారితో చెప్పిన. చెప్పినరికి తెల్లబోచ్చింది.

"అయితే కోటు మావాడి గదిలో తగిలించాను లాగుంది వడనలోదీసి, వాడిదనుకొని, నన్ను క్షమించాలి నుమా! ఈపూట కాగి జటిగించాన్నంతా మాకోత్త అప్పడాలు కఱకట లాడించడంలో ముడిపావారి. మీచెల్లెలు కత్తి పెండలం అప్పడాలని ఆనని యివని సోదాగీదావేసి మహానత్తింది" అన్నారు. "నేనా మీరా నత్తింది?" అంది వికలాక్షమ్మ. "ఏమేవ! నిజంగా అప్పడా లొత్తననే చెబుతున్నావు లోకమండటి తోటి?" అని ఆమెనుండి వాపెడకు దిగి "కట్టనార్ల పరీక్షపత్రాలు దిద్దడం అనేది అడవాళ్లు అప్పడా లొత్త డం లాంటి పత్తివ నన్నానోయి ఒకనాడు. అక్కా ణ్ణుంచి పరీక్ష పత్రాలు నేను దిద్దేటప్పుడల్లా అప్పడా లొత్తివ మింకా కాలేదా" అని అడుగుతూ వుంటుంది —అది. ఎఱుగుదువుగా దాన్ని, నాతో ఆడే దాని వోలాకోవు మాటల్ని?" అన్నారు రామచంద్రరావు గారు. నేనడిగను "అయితే వికలాక్షమ్మ! రాత్రి భావగారు భోజనం చేసేసరికి నీవు కార్చిన అప్పడాలు మెత్తబడి పోయినాయా కఱకటలాదాయా? ఎక్కడా వివరించలే వచ్చుదు?" అని—రామ చంద్రరావుగారి కంటే నాకు వికలాక్షమ్మ వద్దచను వెక్కువ.

వికలాక్షమ్మ అంది "ఆయనకు మెత్తబడ్డా వో కంటే కఱకటలాడుతూన్నా వోకంటే: పట్టుడిపోయి వాయి. చప్పుడుకానివ్వరు" అంది.

"పరీక్షపత్రాలు దిద్దడంలో ముఖ్యపరీక్షాధికారి గా అయినారు భావగారు. పట్టుడిపోతేం పట్లంటేం. అవి దిద్దడంలో అప్పడాలు మెత్తనా కఱకటాకూడా తెలుస్తుంది?" అన్నాను నేను.

"మీకోంట్లే తెలియదండేదు. అప్పడాలు మాటా యిక?" అని కుమారుని గదినుండి వాకోటు తెచ్చివా

కిచ్చి "ఏది నీచెట్టులు జోడేది? ఏది నీగొడుగు?" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు.

అమాటకు నిద్రనుండి మేలుకుంటూ పాపారావు ఈవలకు వచ్చి "ఇదిగో! ఇక్కడున్నాయి మామ జోడూ మామగొడుగూ" అని చూపించినాడు.

అదంతా యిదివఱకే జోడూ గొడుగూ అక్కడ కలావచ్చినాయో ఎందుకైతే నా మంచినది చదువరుల కింత వరుసుందే తెలియజేసియున్నాను.

నే నాపాకంగా నాగొడుగు పుచ్చుకుని నాజోడు తోడుకున్నది, "సుఖి! రావువా! ఏరి?" (వారిరువురు వారియెడలెల్ల యెడలెల్లకంటే రెండేడ్లు పెద్దమగ పిల్లవాడు). "లేవలే పాపారావు! చూడు." అని నాలుగోళ్ళు జోడుకింగుతుంటూ నాసొమ్మునుంచిపైకి దీసి యందులోనుంచి యొక పావులాపించి, కొంచి, మించిన మక్కువను "చూడు పాపారావు ఈపావులా" అని ఇచ్చి "పావులాకు వాలుగో అయికో బగ్గెయికాయ లాస్తాయి వాళ్ళ కొన్నియియి దుకాణాలు తియ్యగానే" అని రామచంద్రరావుగారితో "అరుగుంటల బండికి వర్షాని జరుగుదు నెలపుభావగాయా!" అని మరెవరికీనీ చూడకుండానే "వచ్చిస్తా! వికాలక్షమ్య!" అన్నాడు.

ఆ అనేడందడిలో నాసొమ్మునుంచి పైకిదీసి తిరిగి లోపల చాచుకునే గందరగోళంలో నాజోటుజేబులో నుండి కొత్తకాగితాలు కొత్తయుత్తరాలు కిందబడ్డాయి, పెద్దనుంపుగా—

ఆగుంపులోనుండి ఒక కవరు రామచంద్రరావు గారు పైకిదీసి "నయమే! ఇది నీతోపట్టుకుని పోయేవు కావు, నాపని అయ్యింది. ఇదే విద్యాకాళాధ్యక్షులకు లేపటి కందలపిన కాగితం." అని నేలవంకనుండి కొడుకు దిక్కు మొగంపై "ఏమిరా! ఇంత అజాగ్రత్త!" అన్నాడు. "లేదు, రాత్రి చీకట్లో ఆ నవాలు తెలియక తన జోటులో పెట్టుకొనవోయి అన్నగారి జోటులో పెట్టి వుంటాడు" అంది వికాలక్షమ్య. నేనన్నూ "చూడు! చూడు! పాపారావు! ఇంకా ఏమైనా నా

కాగితాలు మికాగితాలు కలిసిపోయినాయో ఏమో" అని ఆకాగితం మీద కలాంది పాపారావు దూరా న్నుంచి వేటి పాటి చూస్తూంటే మతోకవరు పైకి లేసాను. దానిక్కుడా "అలప్యపు రుసుము" అంటించి యుంది. దానిక్కుడా టపాగాడీ గత రాత్రిదాటి పోయినట్లే కనపడింది. పైవిలాపము. "కవ్యకామణి తీర్చి" అని ఇంకా ఊరుచేరు అదీ ఉంది.

అదియంది నేను "ఇదిమాడా తమ యుత్తరం లాగేవుంది. ఏరి కవ్యకో కమాణిస్త్రీగారికి విలాసం వ్రాసి వారు" అని రామచంద్రరావుగారికి అందిచ్చాను. ఆయుత్తరం పైచేరులోపం వికాలక్షమ్య చేరజేసి తన కన్నులు రెండూ దోరవెట్టుకు చూస్తూంది.

పాపారావు తాండ్ర పాపయ్య కేవలంపావులకు ముందు తన పృథ్వీదయరంగం మీదికి మిత్రధానుణ్ణి గంటుతూ వున్నాడు.

రామచంద్రరావుగారా యుత్తరం మీది చిరునామా దన్నూచీమాచి పాపారావుపెద్దకువెల్లి ఆతని ముఖం మీది కంటా ఆకవరు పై వ్రాతపైపుచెట్టి "ఈదస్తూరి ఎవరిదిరా! అబ్బీ!" అన్నారు. పాపారావు అది మొండిగా! "నాదే" నన్నాడు. "నిన్నా పిల్ల కెప్పుడూ ఉత్తరం వ్రాయవద్దని యిదివఱలో మంద లింపలేదు నేనూ!" అన్నారు తండ్రిగారు. "మఱిం దుకూ వ్రాయలేదు "పెన్నిను" ద్వంద్వం ఈసాయం కాలము పోటాపోటీగా మాయూర గరిజీపముద్దలంబున నాడుకుందాము, తప్పక పరిగా నాలుగంటలకు రావ లసిన దారు గంటల కాపైపోతుంది" అని వ్రాసినాను అన్నాడు మురుడు.

రామ:— "మనం మఱి వెళ్లడం నేడు. మూడు ఘంటల బండికిగా?"

పాపా:— "ఎక్కడికి?"

"ఓరి ఎంతమైముఠపురా! పరిక్షపత్రాలు చచ్చే టట్టు దిద్దినవాణ్ణి నాకైతే నా లేదురా అంత మైముఠపురా! వారమ్మాయిల చూచినదాము నీవు నేనూ అమ్మయి

సాయంకాలము మూడుగంటలబండికి వెళ్లారువల్ల అని నే తెప్పలేదు నీకు? చెప్పలేమా! బట్టలూ అతి చాకట్లందింటి వద్దనుంచి వెళ్ళేటట్టు మానుకోమనలే?" అన్నార రామ చంద్రరావుగారు. "ఓరీ! నవల! రెక్కలు ముక్కలయ్యేటట్టు అవ్వడాలా ది వడియాలుపెట్టి మీ నాయనగారి పరీక్షాపత్రాలు దిద్దవమాటంకమంటే ఆయనకికూడా వడి వడిరేటట్టు నేనుకూడా ఆవుస్త్రకాలు మడతపెట్టి యిన్ని విధాల కొట్టుమిట్టాడి పనిచేస్తే యీసాయంత్రం సరిగా నాలుగు గంటలకు బాటేపంతులాటరా?" అంది వికలాత్మమృత్యు.

పాపారావు ఏమీ నోట కూట రాకుండా ఉన్నాడు.

అతనికి ఇరవై యేండ్ల వయస్సు. పట్టపరీక్షార్థరైలు డై యాపై ముటిదేసికి జరుపుదామా అనే పండిగానపూరితమండి యేమీ తోచక యప్పటి కారునెలలయి "లాక్ పెన్ నిను" అటలోపడ్డాడు. అపడంలో అతనితో జతగా ఆడేపిల్ల యొకతే దొరికింది. ఆపే రోజూ తనూరినుండి అతగాని యూరు పనికిట్టుకొని ఆటకోసం రావడం పోవడంవుంది. అదంతా అదివలకే నాకు కించిత్రెణుక. దాన్ని బట్టి యయ్యవకుడు మెయిల్స్ పడెయ్యబోయ్యే యంత్రం ఎవరికా అని అడగాలి అని ఆదిని అనుకోని ముహూర్తాగ్రహమేమీ అని మానేశాను.

పాపారావువ కల్యాణన్న సాయపడాలని బుద్ధి పుట్టిందినాక. అతగాని యోగినియాపం, అతగాని యుత్సాహం, అతగాని నిజమైన గంభీరస్వభావము అనిమిషమందు చల్లివిరిసి పోతుంటే!

"ఎన్నేళ్ల పిల్లండీ మీరితనికి పెళ్లికూతురు చూపులకై చూపించేదీ?" అన్నాను నేను రామచంద్ర గావుకారింక దిరిగి, "ఏమే! అమ్మ! ఎనిమిదేళ్లుందివు?" అన్నార రామచంద్రరావుగారు భార్యవంక దిరిగి. "ఉండకేం? వాళ్లమ్మ పడకొండోయేట పడుర్తాడింది? — ఉండకేం? ఉంటాయి." అంది వికలాత్మమృత్యు. — "ఇరవీ సాయంకాలం "పెన్ని" స్నానం బోయ్యే పిల్ల కెన్నేళ్లంటారు!" అన్నాను. పాపారావు "పల్లెమి

దేండ్లు ప్రసాదం మామా! కేపామె పుట్టిన నుదినమట. పదిమిదేళ్లు కేవటికే బూర్తి యాకింట." అన్నాడు. "అయితే అని నిన్ను పెళ్లాడడానికి పనికివస్తుందిరా? నీతో కాపురం చెయ్యడానికి వల్లబరా? నీదే కులమో దాందే మతమో?" అన్నార రామచంద్రరావుగారు కొడుకుతో. "పెళ్లికే పేరంటానికి పనికిరాకపోతే పెన్నిను ఆటకేం?" అన్నాను నేను. "అటైతే ఆట అయిపోయి నాకే అటగంటలబండిలో బయలుదేలు తాడేమో అడుగు" అని భారమంతా నామీద మోపేట ట్టురిమినారు రామచంద్రరావుగారు. పాపారావు నే నడుగి కుండానే "బయలుదేలకేం?" అన్నాడు. "ప్రసాదం! మవుకూడా రావోయి! మాతో. నీకు మాటలిరుగుడుగా డై పాతున్నాడు ముటిన్నీ!" అన్నార రామచంద్రరావుగారు. "నీకు మరి పాయిక వా డైపాతున్నాడంతకంటే అంతకంటే ఉండండి: రాండి! అన్నగారూ!" అంది వికలాత్మమృత్యు. "మీరి ద్దటూకూడా సాయంత్రం పిళ్ల పెన్నిను ఆట చూడ్డానికి వస్తామా అంటే ఆనతా" నన్నాను నేను.

అలాగేనని భార్యార్థరీర్థిద్దరూ వాగ్దానం చేసి నారు. — ఒక గుడియ పాపారావుతోకూడా వల్ల 'లిటి' కిపాపారావుచేట్టుపాగాడిలో గతరాత్రి పాపారావు పడవేయడలనుకొని పట్టుకొనివల్ల బండి దాటిపోవుటచే పడవేయలేక లిరిగి తెచ్చుకొన్న ఆయుత్తరమందలి యంకేములు ముక్తపరుగకంతిగుండా పంపించడంలో ఏ కాస్త ఇటూఅటూ తోడయినానో, మతిరిక్కిన కాలమంతా రామచంద్రరావుగారితో వారికిక్కిన పిల్లకాయలతో కాలక్షేపము చేసినాను. నేనూ రామచంద్ర రావుగారు పాపారావు అందఱులకి ఒక్క అప్పడమ్మ క్క అంచైనా మెత్తపడిపోకుండా వడ్డనపేతంగా భోంచేసి యిష్టాగోష్ఠినడపి సాయంకాలం నాలుగంటలయ్యేసరికి అటలాడే "గరిడీ సమవళం"కు వల్లి నాము.

జనం కిటికీలూడిపోతూ గున్నపుగీర్తలు గీచిన చతురాంగణము చుట్టూ వున్నారు. పాపారావు, లిటి లిరువురు మిక్కిలి విక్రచ్చిగా అడుగున్నారు. పాపారావు బంటి రువల్లె వాడేలాను ఏలాకొట్టివాడో అని

సూనుమానము]

అకవైపునా రంటే, లీ బంతిని మొదలైంది చని మహా
వైపునారు, పాపారావు వలకు బరాబరి ఆడితే, లీ
జనపవార పెనేనినట్టు పెనేని వెనక్కివంపిందిరా, అని
ప్రక్కప్రక్కలవారు, ఒక్కరి కనులు మతోక్కరివి కా
నట్టుగా మెచ్చుకున్నారు అయిదన్నీ అందటూ. తీరంగా
నాలుగంటలు మొదలు ఆరగంటలవరకు కాడినాడుగాని
అట పరిపూనమై పోయింది. తిరిగి మటునాటికి సతే
వం అన్నారు.

“ఏమిటి, భావగారూ! ఏమిటి వికలాక్షమ్మా!
పెళ్లికూతురు చూపులకు వెడదామా? అదుగో!
పాపారావు!” అన్నారు.

పాపారావు ఆపమయమందు తన యాదుకోడు
అటుకలైతో చిరువపువ సపుకూ తనమట్టు జనం
చూస్తూ కొనియాడుతూ వుంటే అదుగులో అదుగు
జేసికొంటూ పూజలు పాశువున్నాడు. రామచంద్ర
రావుగారూ వికలాక్షమ్మకూడా వారి నభివందిస్తూ

పరికిస్తూ, “ఈమాట నేబాద్దమిటి? తేపటి! సతేవ
మన్నారగా” అన్నారు.

ఈమాట సతేవం అంటే పెండ్లి నాల్గవనాటి
తేవహోమంలాంటిదన్నమాట. నాకు తెలిపించింది.”
అని జనంలో కలసిపోతూ రామచంద్రరావుగారిని వికా
లక్షమ్మకు “దిగడండి దిగడండి” అని నడుస్తున్నా, నా
దానినీ నేను.

పాపరావు నన్ను నాదారిని కాచుకున్నట్టు కని
పెట్టి చూచి తనసంగతికత్తె నెక్కడున్నదాని నెక్కడ
నిలిపి, నావెనకాలే “ప్రసాదం మాంబా! నీమేలు మటు
వ నీ నుంటూ” నన్నాడు. నేనన్నా “నీమేలు మటునః
నాకెట్టుకోదూ, నాకీలు గొడుగూ, నీమూలంగా తిరిగి
గొట్టికాయి. కుళ్ళం. ఉండు.” అని వెనక్కి వెనక్కి
అతణ్ణి చూస్తూవున్నా, — అతణ్ణి అంటే “కన్యకామణి
లిరిగి, యువక రత్నం పాపారావునీ అన్నమాట.

త్వరవదుడు!

ఆంధ్రగ్రంథమాల ౧౦-వ గ్రంథము

త్వరవదుడు!!

ఆత్మకథ

(గాంధీమహాత్ముని స్వీయచరిత్రము) ప్రథమ సంపుటము (రెండవకూర్పు)
క్రాన్ సైజు, పుటలు ౪౫౦, మేలయిన కాగితము, ముచ్చటలు గూర్పు అచ్చు

అమూల్యమైన ఈ గ్రంథమునకు వెంటనే ఆర్డరులు పంపుడు

శతావధాని వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు తెనిగించినది

(వెల పండ్రిండు అణాలు మాత్రమే) తపాలఖర్చులు ప్రత్యేకము

రెండవసంపుటము వెలువడినది.

మేనేజరు: ఆంధ్రగ్రంథమాల,

ఫలముల మాధురీగుణము; పుత్రములం జగిసాంపు; కేసరం

బులను బసిండినిగ్గులును, బువ్వులసారభ, మెల్లచోఁ దళ
త్తళలును గల్గియుంటివి: ముదంబె పరోజను! కాని నాళమం
దలమె మహోగ్రకంటకము లందునఁ బాత్రమవైతి నిందకుఁగ.

సాటి గానివారి సాటి యగుటకంటె!-సిరులఁ బాసి యునికి కరము మేలు
కుముదవిధవ త్రోవమమరునం చనికదా!-తమ్మి రేలఁ జక్కఁదనముఁ బాయు.

సారెకు సారెకుం దిరుగు, సర్వవిదుండును బోలెఁ జెంగట
జేరి యొనర్చు గోలఁ, దననెచ్చెలిదండును బైకి బంపు, దు
ర్వార మదంబు నొందు, మకరందముఁ దృప్తిగఁ గ్రోలుచుండు నో
సీరజమా! మధుప్రళము నిగ బలుతిప్పలు పెట్టసాగడిగ.

ద్విజరా జౌటయెగాక పోదళకళా విభ్రాజతుం డిందుఁ డ
క్కజ మయ్యెగ మొగ మేల త్రిప్ప? సలుపంగారాదె యాతిభ్య మం
బుజసి! శేవోర సేనడింప నగునే?—పో కైరవిద్యాస్యముగ
భజియించెగ “దెగుదాఁక నేటికి విగింపగ” లేరఁట సీసముల్?

తమదారిఁ దాము చనుచు-న్నమనుష్యులఁ బిల్వ నేల? నలిసి! దళమం
దమరినజల బిందులము-త్యములంచును జూప నేల? తన్ను లనేలా?

ఒక్కచోఁ బుట్టి పెరిగితి రొక్క చోటఁ-గళల నేర్చితి రొకచోటఁ గ్రాలుచుంటి
రైన రాజ్ఞి నీయప్ప నహస్రదళము-లకును, నీనో శతదళములకె గదమ్మ.

జీవనవంతురాలయి విశేషముదంబుల నాళభద్ర నీ
తావసథాధిరూఢ యయినన్ని దినాలఁ గరోపగూహన

స్థావితః శేసి నేఁ డొకనెవంబున స్థానము వీడె నంచు నా
నావిధ బాధలం గలఁచినాఁ డినుఁ డబ్బదళంబు నద్దిరా!

నిరతము నిద్రలేచి ద్విజనిర్మలమంగళగీతికా పరం
పర, హరిసేవక నలిపి వల్లభుపాదము లంటి మ్రొక్కి బం
ధర ముఖయాచ కాళి కలిమంజుల మార్దవ మాధురీ మరం
దరసము చూఱలిచ్చెదవు ధన్యవు పో విసిసీ ప్రసూనమా!

జీవన మింత కల్గి పరిశీలన సేయఁ గళల్ ఘట్టిల్లి ల
క్ష్మీవతి వై విరాజలుచుఁ జెంతకుఁ జేరిన యాచకాళి కాం
తావిధిఁ దీర్చకున్నఁ ద్రిజగంబుల నీయఁజేర్తివల్లికల్
మోవులు సాగకుండునఁటె పుల్లమనోజ్ఞచిన్ ప్రసూనమా!

ఏకరముల నాశ్లేష నుభైకమగ్న-నలిపె నాకరములనే ప్రచండకిరణుఁ
డిప్పుడు స్థలాంతరమున నిన్నేఁడఁదొడఁగ వరుల కగ్గసిగ్గులు లేవు వారిజంబ!

జఃఘాలుం డినుఁ డెల్ల రేలును బ్రవాసంబందె వర్తించి మా
సంఘంబుం గికురించె జమ్మని యమర్నాయుక్తి నిదోక్తుల
సంఘర్షింప వలంకియల్ గొనవు భాన్యత్సత్సతీధర్మ ము
ల్లంఘింపం దొరఁకోవు పద్మిని! భవచ్ఛారిత్ర ముష్పంగదే!

కుముదిని యెన్ని యోగతులఁ గూడి విభక్త గళలీనుచుంక, ని
త్యము నిది యేమికర్మము : మహావిరహంబున రేల వేఁగ దో
కమలిని! దేశద్రిమ్మరినిఁ గాంతుని నమ్మి యెడంద, నిట్టిక
ప్తములను బొందలే విక 'విడాకు' గ్రహింపును స్వేచ్ఛ గల్గెడిక.

కాంతుని యింగితాకారమ్ములం దెలియఁగలేక గడగడలాడు సారు
నీకంటె నావులు నా కొరు లేరు లేరని తడేకత నాథు నరయు తిరు
రలఁపుల సిగ్గు దొంతర లఱ విప్పుఁ గందోయి నాఁగఁ బెదవిపై యెలుంగు

పొలకున వట్టి నముచితవిధుల్ దీర్చు చడగి మడగియుండు నాహారంగు
నావరస్పర విశ్వాన మాపరహిత-భావ మామిధునైకతా బద్ధసౌఖ్య
మొక పత్రితాధర్మమందె కలదమ్మ-పద్మినీ! “విశాకు” గొనఁ బడయలేవు. ౨

సంపెగ సొంపు నింపక, విశాలతఁ జూడక గేదగిగ, నిగా
రంపు హఠాయల్ గులూరిఁ గని రంజల, కవ్వల పాని మల్లె లా
లింపక, మావిటిపికిఁ జలింపక, కల్వమ్మదుర్వ మొప్ప కా
నంపదచేడె శీలము పొనంగుటఁ గా నినుఁ జేరె బద్మినీ!

నీట నటియుండు నీకును నింగిఁ దిరుగు-రవికి నేరీతిఁ బ్రణమాంకురమ్ము లొదవె?
అంతరం బెన్ని యామడ లంబుజంబ!-దవ్వదాపులు ప్రేమకు నివ్వటిలవా?

నమయానుకూలముగఁ గా-లము గడపెద వొరుల బాధలం బెట్టక నై
చ్యమునకు నీ వొగ్గక నీ-రముకొలఁది చెలంగుచు నర! ప్రభవంబా!

‘అడవి పువ్వులు’

బ స వ పు రాణ ము వెల 2-8-0

గ్రంథకర్త:—పాల్కురికి సోమనాథకవి

పరిష్కర్త:—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

పంజెండవ శతాబ్దమున వెలసిన శైవమతప్రతిపాదకమగు ద్విపదకావ్యము. ఇందు శైవ మతోద్ధారకు డగు బసవేశ్వరునియు, తత్పూర్వము, తత్సమకాలినులు నగు శివభక్తులయు చరిత్రములను సరసముగను, పాతకులు మనసుకరగి తన్మయులగునట్లుగను కవి వర్ణించినాడు. గ్రంథమున మృదుమధురము లగు జానుదెనుగు పలుకుల జాలువార్చి రచనమున ముద్దులు గురిపించినాడు. గ్రంథము భిన్న భిన్న మండలములకు జెందిన పెక్కు తాళపత్రమాతృకలతో సరిచూచి పరిష్కరింపబడినది. పాతాంతరములు సూచింపబడినవి. పరిష్కర్త రచించిన అమూల్యమగు వీరిక (129 పుటలు) ఇందుగలదు. ఆకాలపు టపూర్వసారస్వతచారిత్రకవిశేష ముల లెక్కకు మిక్కిలిగ నందు పరిష్కర్త యేర్చికూర్చినారు. ఆధునిక కవికుమారుల కిది యత్యంతోపకారకము.

మేనేజరు: ఆంధ్ర గ్రంథమాల, నెం. 7, తంబుకెట్టిపేళి, జి. టి. మద్రాసు.

పట్టకథలు

మిత్రద్రోహి

పూర్వం, ఒక నెమలి, ఒక కోడి ఒక మేకా—పట్టుగా ఉండేవి. వాటి నేస్తం దినదినాభి వృద్ధిపొందుతూ, ఒకటితో ఒకటికి 'ప్రాణమైనా అర్పించేస్తా' మన్నంతల స్నేహం కలిసింది.

ఉండగా, ఉండగా—నెమలియింట్లో కార్యంవచ్చింది. కోడినిసిలిచి, ఒకరూపాయ ఇచ్చి, "మాడమ్మా! మాయంట్లో కార్యం కదామఱి, నువ్వనాకు కాస్త ఆసరాకావాలి, ఈరూపాయకు ప్రశస్తమైన నెయ్యిచెప్పించి పెట్టాలి. ఇది నీవంతు, నీఉపకారం మఱచిపోను లే" అన్నది. అందుకుకోడి, "ఓక్! ఇదెంతవని,

మనమేకదగ్గర పాలున్నాయిగదా, దానితో చెరిగే చీమకలో నెయ్యిచేస్తుంది, నీన్ని గురించి పెద్దలలోచనేమిటి?" అని జవాబు చెప్పింది. వెంటనే ఆరూపాయ మేకకిచ్చి చేతి బేరం పురమాయించింది; మేక 'ఊ' కట్టింది.

కొన్నాళ్ళపేసరికి, కార్యంరోజువచ్చింది నెమలి "నయ్యాయ్! నయ్యాయ్!" అని కోడికి కేకవేసింది. కోడి "కొత్తరూకోయ్! కొత్తరూకోయ్!" అని అరిచింది. ఏటికి సమాధానంగా "నాకేమీ తెలియ"దని చెప్పడానికి మేక "బె-ఎ-అ-అ" అన్నది. అనుశ్రుతిగా వస్తున్న ఏటి అరుపులరహస్యగాథ యిది.

ముద్దా విశ్వనాథము

కంది పచ్చడి

ఓ పూల్లో ఓ కరణం వుండేవాడు. ఆ యన ప్రాయం వుడిగినతర్వాత రెంజోపెండ్లి చేసుకున్నాడు. ఆ పెండ్లం చాలా గడుసుది.

ఓనాడు సాయంత్రం కరణం లెక్కలు తనిఖీచేయడానికి తాగీల్ దారు ఆహారానికి వచ్చా

డు. రాత్రికి కరణం యింటికి తిండికి కలుగు చేశాడు. తాగీల్ దారుకి తిండి పెట్టడం కరణం భార్యకు ఇష్టంలేదు. కాని మొగుడి పోగు పడ లేక 'నువ్వేం నోరెత్తకుండా వుంటే రెండు మెతుకులు పడవేస్తా' నంది మొగుడు అదే చా అనుకొని అందుకు వచ్చాడు.

రాత్రి తొమ్మిదయింది. తాళీల్ దారు భోజనానికి వచ్చాడు. కాట్ల చేతులు కడుక్కొని కరణమూ, తాళీల్ దారు తిండికి కూచున్నారు. వాల్లింట్లో ఆరాత్రి కందివచ్చి చేశారు. భోంచేతేటప్పుడు తను చెప్పినమాట మరచిపోయి కరణం 'టే శేయి, ఇంకొంచెం కందివచ్చి వడ్డించు' అని బబరుదర్జీగా అన్నాడు. ఆమెకు మండిపోయింది. ఉన్న వచ్చడంతా తెచ్చి చెరికొంచెం వేశేసింది. భోజనం అయింది. దినం కరణం ఎరిగిలిచేయి కడుక్కొడానికి వాకిట్లోకి పోయేవాడు. నాడు తాళీల్ దారుకు నీళ్ల చెంబు యిచ్చి చెయికడుక్కొడానికి వాకిట్లోకి పొమ్మని తాను దొడ్లోకి వెళ్లాడు. తాళీల్ దారు వాకిట్లోకి వచ్చాడు.

కరణం భార్య దడదడ వాకిట్లోకి వచ్చి మామూలు ప్రకారం తన మొగుడే వచ్చాడనుకొని చీకట్లో చెయ్యికడుక్కుంటూన్న తాళీల్

దారు బుగ్గలు రెండు పట్టుకొని 'ఇంక ఎప్పుడు కందివచ్చి అడగవుకదు, అడగవుకదు' అంటూ చితికిపోయేట్టుగా నులిమిపెట్టింది. తాళీల్ దారు దిగ్భ్రమపడి, 'ఇదేమి కర్మ' అనుకొని 'నేను...' అని ఏమో చెప్పబోతూంటే, — 'అడుగో, మల్లీనో రెత్తుకున్నావ్' అని రెండు దవడలు వాచేటట్టుగా చదామడా కొట్టేసింది. ఏట్లాగో తప్పించుకొని తాళీల్ దారు 'నేను మీయింటాయన కాదమ్మా, నేను మీయింటాయన కాదమ్మా' అని గట్టిగా కేకవేశాడు. ఇదేమిటో అని యిరుగుపొరుగువాళ్లంతా అక్కడ చేరారు. ఇంతలో కరణం దొడ్లో చేయికడుక్కొని అల్లరివిని లోపలినుంచి ఏపం చెప్పాడు. అంతా గుట్టు బయటపడిపోయింది. అందరూ ముక్కుమీద నేలు పెట్టుకొన్నారు.

కథ కంచికెల్లింది. మనం ఇంటికొచ్చాము.

'ఒకరు'

* కంటకారి కథాంశం

ఒకపూల్లో ఒక గ్రాహ్మాడు పుండేవాడు. ఆయన ఆ గ్రామానికి పురోహితుడు. ఆయన చిన్నప్పుడు రెండు సంస్కృతముక్కలు చదువుకున్నాడు. తనకంటే పండితుడు లేడని విప్రవీగుతూండేవాడు. ఆపూల్లో అందరూ ఆయన యెట్లా చెప్పితే అట్లా వినేవాళ్లు. ఆపూల్లోనే ఒక వైద్యుడు పుండేవాడు. ఆ వైద్యుడు బాగా చదువుకున్నవాడు. పురోహితుడికి ఏమీ

రాదని ఈయనకు తెలుసు. అందుకని పురోహితుణ్ణి లక్ష్యపెట్టేవాడు కాదు. ఇది పురోహితుడికి ఇష్టపడేదికాదు.

ఒకమారు పురోహితుడికి తీవ్రంగా జ్వరం వచ్చింది. ఇప్పుడు లేకపోయినా పూల్లో వున్న వైద్యుడే మంచివ్వాలి కాబట్టి ఆయన్ను పిలువ సంపించాడు. వైద్యుడు వచ్చిచూచి "అయ్యా, మీరు నేను 'అఘులంఘనం' చెయ్యండి." అని

చెప్పి యింటికి పోయినాడు. 'లఘులంఘనం' అంటే-తేలికగా గంతుట- అని అర్థంచేసుకొని పురోహితుడు తలవాకిటికొచ్చి కడవమీది నుంచి కిందికి, కిందినుంచి కడవమీదికి చాలా సేపు గంతి పోయిపడుకున్నాడు. వల్లు అలిసి నందున ఆ రాత్రి జ్వరం మొక్కువగా వచ్చింది. మన్నాడు మల్లీ వైద్యుణ్ణి పిలిపించాడు. ఆయన యేమీ అడక్కుండా "నేడు 'బృహల్లంఘనం' చెయ్యండి" అని చెప్పిపోయినాడు. అంతే, ఆ బ్రాహ్మడు 'బృహల్లంఘనం' అంటే పెద్దగంతు అని అర్థం చేసుకొని వాకిటితీన్నెపయినుండి కిందికి, కిందినుండి తిన్నెపయికి గంతుతూ కొంచెం సేపటికి అలిసిపోయి వీధిలో బాక్కబోర్ల పడి మూర్ఛపోయినాడు. ఆయన పడినశబ్దం విని, భార్య ఇట్లోనుంచి వచ్చి చూచి మల్లీ వైద్యుడికి చెప్పిపంపింది. వైద్యుడు వచ్చి చూచి 'ఈయనకు జ్వరం చాలా మొక్కువైంది. కంట కారికమాయంపెట్టి అందులో వీటి నివ్వండి' అని యేవో మాత్రలు ఆమె చేతికిచ్చి యింటికి పోయినాడు. మొగుడు కొంచెం తెప్పిరిల్లింతర్వాత ఆనంగతి ఆయనతో చెప్పింది భార్య. ఆయన కంటకారి-కంటక=ముల్లుకు, అరి=శత్రువు -

ముల్లుకు శత్రువు=చెప్ప అని అర్థంచేసుకొని పాత చెప్పల అట్టలుతీసి సిల్లలో వేసి కాచి ఆనీళ్లలో మాత్రచాది తాగాడు. మన్నాడు తెల్లా రేటప్పటికి కాళ్ళూ, చేతులూ వాచాయి. అంతే, పురోహిత బ్రాహ్మడు 'ఇది వైద్యుడు కావాలని చేసినపని. చిక్కాడు దుర్మార్గుడు నాచేత. వీడిపని పట్టిస్తా' నని గ్రామాధికారిని పిలిచి ఆయనతో తగవంతా చెప్పేడు. ఆయన పూర్ణో పెద్దలనంతా చేర్చి వైద్యుణ్ణి పిలిపించాడు. పురోహితుడు వైద్యుడు తనకు చెప్పినదీ, తాను చేసినదీ, తనతగవంతా చెప్పినాడు. వైద్యుడు నేను 'ఆయనను లఘులంఘనం, బృహల్లంఘనం చెయ్యమన్నాను. ఎట్లా చెయ్యాలని ఆయన నన్ను అడగలేదు. ఆయనకు తెలుసునని నేనూ చెప్పలేదు. కంట కారికమాయం మాలకూడా ఇంతే. ఆయన తెలుసుకోలేక చేసుకున్నదానికి నేనేమిచేసేది' అన్నాడు. పురోహితుడి తెలివితేటలకు పొట్ట పగిలి పొయ్యేటట్టు అందరూ నవ్వుకొన్నారు. పురోహితుడు మొహించిన్న పుచ్చుకొని ఇంటికి పోయాడు. కథ కంచి కెల్లింది, మనం యింటి కొచ్చాం. రామనాథదత్త.

పిచిక దంపతులు ౧

చిలుకూరి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

క్రిచకిచమంటూ - కిలకిలమంటూ

కేరుతు శుల్లుతు - కిందికి మీదికి

గిరగిర తిరుగుతు - గంతులు వేస్తూ

పిచికా, పిచికీ - ఉండేవి.

పిచిక మొక్కడ - కిచకిచమంటే

పిచికయ్యక్కడ - కిచకిచమంటూ

వెంటవెంటనే - వెంటదించుతూ

విచ్చలవిడిగా - తిరిగేవి.

పిచికమ్మంటే - పిచికకు గొప్ప
పిచికయ్యంటే - పిచికి గొప్ప
పిచికా, పిచికి - విశ్వములోపల
తామె గొప్పని - తలచేవి.
పిచికి మీదను - పిచిక కిందను
పిచికి కిటికీలో - పిచిక ఇంటిలో
పిచికియు ముందు - పిచికయు వెనుక
నితనితలుగ - నడిచేవి.
పిచికకు పిచికి - పిల్లలు ఉన్నా
పిల్లల దారిని - పిల్లల సంపి
పెదకల లోపల - పిదకల లోపల
పెద్దరికాలను - చేసేవి.
పిచిక దంపతులు - పెల్లికి పోయి
పెల్లికి వచ్చిన - పెద్దల చూడక
పెల్లికి తామె - పెద్దల మనుకొని
లోడలోడ నందడి - చేసినవి.

ఇచ్చావిహారము ౨

అకాశానికి - నిచ్చిన వేసి
నిచ్చినమీదికి - ఎక్కి నిలబడి
రూపాయలను - అరరూపాయల
పరుదమా
ఒడిలో నింపుదమా.
నిండినఒడిలో - నుండినరూకల
తిండికి లేక - తిరుగుతుఉండే
తిరిపెగాండ్లకును - తృప్తిగ ఇస్తూ
పోదామా
అకలి తీర్చుదమా.
చందమామలో - చక్కగ కూర్చొని
ఏకులు వడికే - అమువలమ్మకు

పిచికా పిచికి - నింతగ తిరుగగ
పెల్లికి వచ్చిన - పేరంటాల్లు
నందడి కొంచెము - చాలించం డన
పిచికలు తురున - వెడలినవి.
పిచికల ఆటల - పిచికా పిచికి
పెద్దల మనుకొని - పరుగులు పెట్టగ
చాలిం చందవి - సాగ నంపుతే
తురున అప్పుడే - తొలగినవి.
పెద్ద మాటలను - శ్రద్ధగ నేర్చి
పిచికల సభకును - పెద్దగ చేయగ
పిచికి నోరే - పెగలక పోతే
పిచికా పిచికి - బెక్కినవి.

పిచిక 'కిచ' అనగ - పిచికి 'కిచ, కిచ'
'కిచ, కిచ' అంటే - 'కిచ, కిచ, కిచ,' మరి,
'కిచ,కిచ, కిచ,' అన - 'కిచ,కిచ, కిచ,కిచ,'
"కిచ,కిచ,కిచ,కిచ, - ఒకటే కిచకిచ."

రాట్నము తిప్పగ - సాయము చేస్తూ
అమదమా
అమ్మలెము త్రాగుదమా.
మట్టులమీదను - చక్కగ కూర్చొని
చెల్, చెల్, అంటూ - సవారిచేస్తూ
ఎనిమిదిదిక్కుల - తెగురుతు లోకాల్
చూదామా
హాయిగ తిరుగుదమా.
రెక్కలు కట్టుక - రింగున ఎగిరి
సూర్యునితోడను - సాయంకాలము
పోతూ తిరిగి - ఉదయానికి ఇలు
చేరుదమా
అవ్వకు చెప్పదమా.

ఉల్లునను, పట్టునను పుష్పములు

కొ. నరసింహాచారిగారు

ఇంతకుముందు ఉల్లున ఒక విధముగ పుష్పములను చేయుటను గుఱించి ప్రచురించినది. భాద్రపదమాస భారతి సంచికయందు చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడు ఉల్లునను, పట్టునను మఱియొక విధముగ పుష్పములను చేయుటను గుఱించి చెప్పెదను.

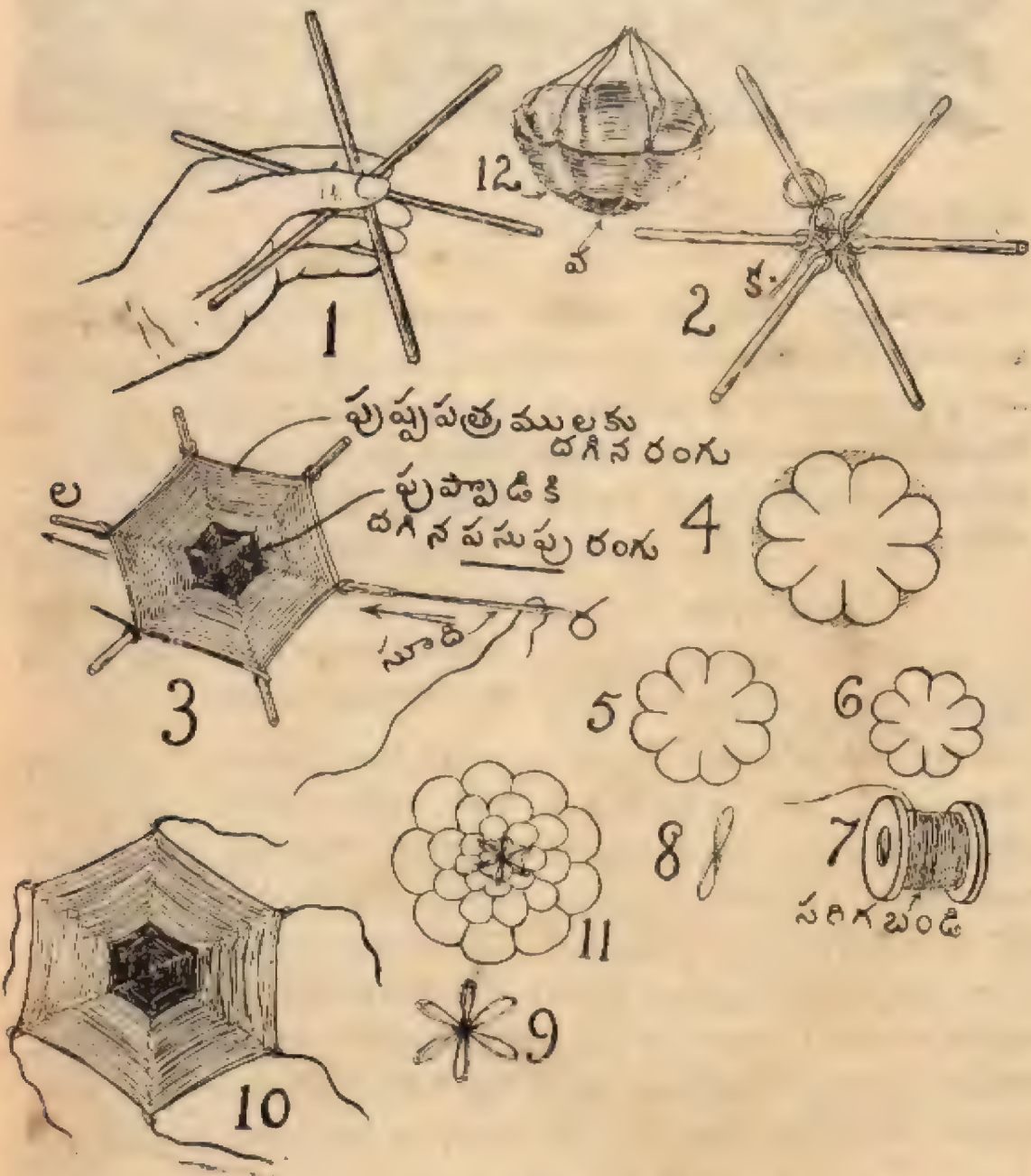
ఉల్లు పుష్పము

ఆటగుళముల విడివిగా చీపురుపుల్లలను మూడింటిని దీసికొని చిత్రము 1 యందు జూపినరీతిని నక్షత్రాకారముగ బట్టుకొనవలెను. మనము పుష్ప మేరంగున నుండవలెనని కోరుదుమో ఆరంగు ఉల్లుదారమును దీసికొని నక్షత్రమున మధ్య ఏదైన నొక పుల్లనుండి ప్రారంభించి ప్రతిపుల్లకును పైనుండి క్రిందివైపుగా అన్ని పుల్లల చుట్టును చుట్టుచు రావలెను. (చిత్రము 2, 3 నుండి ఆరంభించుచు, చుట్టుటను చూపును). పుష్పమునందలి మధ్యభాగము పుష్పాడితో కలి

యుండును గాన, ప్రారంభమున దానికి తగినటుల పసుపువర్ణముగల ఉల్లును చుట్టుట మంచిది. పసుపురంగు ఉల్లును పుల్లపై ఒక అంగుళము మూయువఱకును చుట్టి పిమ్మట పుష్ప పత్రములకు నరియగు, రోజా, ఊదా, నీలము మొదలగు రంగులలో నేదైన యొకరంగు ఉల్లును చుట్టవలెను. పత్రములకుగాను ఉల్లును మఱి రెండుగుళములవఱకు పుల్లులు మూయునటుల చుట్టవలసియుండును.

(చిత్రము 3 చూడుము). కావలసినంత వఱకు ఉల్లును చుట్టినపిదప నూలుకొనను కడపటి యొకటి రెండుపుల్లలకు ముడివేసిన యెడల చుట్టినభాగము వీడిరాకుండును. పిమ్మట నొకసూదియందు కొంత దారమును దీసికొని, ఒకపుల్లయొక్క యొకకొనలో చిత్రము 3, 4 వద్ద చూపినరీతిని గుచ్చవలెను. పిమ్మట నా పుల్ల రెండవ కొనవైపున బాగ్రత్తగా లాగిన యెడల, సూదియు దారమును రెండవకొన

నుండి వెలుపలికి వచ్చును. ఇప్పుడు ఉల్లులన్ని కును సూదిని (దారముతో గలదానిని) గుచ్చి కలో పుల్లకు బదులుగా దారము దూర్చబడి రెండువైపున వెలుపలికి లాగినయెడల, పుల్ల యున్నది. ఈరీతిగనే తక్కిన రెండుపుల్లల లన్నిటికి బదులుగా దారములు వచ్చును.

(చిత్రము 10 చూడుము). ఇట్లు దూర్వబడిన దారముల కొనలు ఆటు ఉట్టులల్లిక చుట్టును తెలియుచుండును. ఆటు దారపుకొనలను పుష్పము యొక్క పెనుకక్రక్క చేర్చి పట్టుకొని పుష్పమున గలఉట్టును కొంచెముగా మధ్యకు అదిమినయెడల చిత్రము 12 నందు జూపిన రీతిని ఒక ఉట్టివలె నేర్పడును. పిమ్మట దారముల నన్నిటిని చేర్చి ముడివేసి, చిత్రము 12 నందు వ్రాసిన మధ్యభాగమును లోపలికి అదిమినయెడల, చక్కని రోజాపుష్పమువలె నేర్పడును. పుష్పమునకు వెనుక నొకవంపు నూదిని (Hairpin) గ్రుచ్చి శిరమున ధరించవచ్చును.

పట్టు పుష్పము

చొక్కాయలు రవికెలు కుట్టినపుడు కత్తిరించబడు చిన్నచిన్న తునుకలను పాత వేయక ఉపయోగకరములగు వస్తువులుగ జేసికొనవచ్చును. పట్టుగుడ్డలయందు వచ్చుతునుకలను పుష్పములుగా కట్టవచ్చును. అట్టి పేలికలను, చిత్రములు 4, 5, 6 నందు జూపిన విధముగ మూడుపరిమాణములు గల వలయు

ములుగా కత్తిరించి వాటియందు పుష్పచిత్రములనుగూడ కత్తిరించవలెను. ఒక్కొక్క పరిమాణమున 3 లేక 4 వలయుములుండిన బాలును. పెద్దవలయుముల నడుగునను, చిన్నవాటిని పైనను చిత్రము 11 నందువలె చక్కగా నమర్చుకొని మధ్యవాటినన్నిటిని చేర్చి కుట్టవలెను. పుష్పము మధ్యభాగమున సరిగను కుట్టినయెడల బాగుండును. సరిగ సాధారణముగా చిత్రము 7 నందు చూపబడినట్టి బండ్లకు చుట్టి విక్రయించ బడుచుండును. ఒకబండి క్రయము 3 లేక 4 అణా లగును. ఒకబండియందలి సరిగయనేక పుష్పములకు చాలును. ముందు సరిగను చిత్రము 8 చూపినవిధముగ కట్టుకొని అట్టి మూడునాలుగు తునుకలను చేర్చి చిత్రము 9 యందువలె కట్టవలెను. పిమ్మట దానిని పుష్పముయొక్క మధ్యభాగమున పెట్టికుట్టినయెడల చక్కని పుష్ప మేర్పడును.

ఈపుష్పమునకు పెనుకగూడ నొక నూదిని గ్రుచ్చి యుపయోగించుకొనవచ్చును.

(All Rights Reserved.)

త్యాగ వైభవము

శ్రీ జానంచి వేంకటాచార్యుగారు

కాటికే గడ పెంచుట కండ లనుచు
నున్న రవ్వంత నేతితో నొక్కజోతిఁ
బెట్టి తులనమ్మకడ నొక్కవృద్ధవనిత
వట్టి యన్న మె తిను ఘృతవర్జితముగ.

*

పిల్లపా లని తల్లులు వేడిలేని
లేదనకుడి మనకుఁ జల్ల లేక యన్న
గొల్లకడ నేదొ కొని పోసికొంద మనియె
నావుపాడి గలట్టి గృహస్థాకండు.

*

పెనిమిటికి బిడ్డలకు బంధుజనులకు నిడి
తాను వడ్డించుకో నున్న రతీని నెచట
నుండియో రాతిరి యవేళ నూడిపడిన
యొక్కరూగంతుకున కున్న దూడ్చి పెట్టి
వండుకొనలేక యిల్లాలు పొడుకొనిమెఁ
గుడవకయూను గుడిచినట్ల కడుపు నిండ.
ప్రక్క నిదురించు బిడ్డపై బ్రాచనన్ను
త్రాచుచును సరికట్ట దూచి పట్టి
పెనఁగులాడి మూర్ఛిలి దాని వినముచేత
వ్రాలి యొకతల్లి యమృతశ్వుపదవిఁ బడసె.

*

గాయములచేత దూపిల్లునాయకునకుఁ
బాటుపడి యెవ్వఁడో యిడె నోటికడను;
కాని యాదోష్పెండుజలంబు నాన కతఁడు
వ్రసేతుఁడయి యానపడి చూచు భటునికీయఁ
బనిచి చనె దాను పూర్ణజీవనముఁ గ్రోల!

*

స్త్రీల, శిశువుల నెక్కించి చిన్నపడవ,
నోడ యడుగంటుచుండంగ నుల్లములను
నిశ్చలభ్యాననిరతులై నిలిపి దేవు
భటులు నిల్చిరి ధీరులై బాగు దీరి;
దప్పిగొన్నట్లు కడుపారఁ ద్రావి యోడ
యూరు పోకుండె; నందున్న వారు నకట
—దలలు మునిగిన పరిచేలవలెను గాక—
తేలి రభివయిఁ గలపతెప్పలట్లు!

చాతెమను ధూమశకటి దుర్వారగతిని;
గట్టు తెగఁ గొట్టి యేలునున్ గండి చేసి;

లంకె వదలించి యంత నిశ్చంకముగను
జనశత్రుప్రాణములు నిల్చి చనియె నూర్ధ్వ
గతిని, యంత్రంబుతో నధోగతిని గనియు.

తనకుఁగల సర్వమిచ్చి గతాసుఁ డయ్యు
దాసుఁ డక్షయలోకనివాసుఁ డయ్యె;
దేశసేవాసమాద్ర యాత్రికుల కెల్లఁ
ద్రోవఁ జూపెను జ్యోతిమై ధ్రువుఁడువోలె.

దేశబంధవిముక్తికై తెంపుసేసి
లోకకల్యాణమార్గంబు లోఁ దలంచి
త్యాగి యయ్య జీవన్ముక్తుఁడయ్యుఁ గనెడు
బంధనము మహాత్ముఁడు సత్యసంఘఁ డిపుడు.

*

ప్రేమమహిమమె యీత్యాగవిభవమెల్లఁ
ప్రేమ లేకున్నఁ ద్యాగమే లేదు మనకు;
చిత్రములు చూడ నీప్రేమచేష్టితంబు
లద్భుతంబులు పరమగుహ్యార్థములును.
అన్నిటిని జాట్టుకొనెడు సత్యాశ గాదు
అన్ని డిగ్రమింగులయకాలయముఁడు గాదు
చేతులను జూచుఁ గొంగిటఁ జేర్చుకొఱకె
కడుపులోఁ బెట్టుకొనుఁ బ్రాణ మిడెడు కొఱకె
ఏమి కావింపఁజాల దీప్రేమ? మేను
కోసి యిచ్చును చెప్పలు కుట్టి యిచ్చు;
నిచ్చునందాఁక నిలు పోప దేమి చెప్ప!
ప్రేమకును నాశకును బట్టు విడుపు లేదు.

ములయందేమి, పుంసా గాళ్లయందేమి, పక్షిలయందేమి, మిక్కిలి యనాదగ భావముతో మన్నాడు. కొందఱు విమర్శకులు భారతాది గ్రంథములను తీవ్రముగ విమర్శించి విచిత్ర భావములను ప్రకటించుచున్నాడు. శ్రీ వెండ్లాలును బ్రహ్మగ్రామ్యునిలోని రుక్మిణి సాహిత్య పరిమత్ పద్యం కుంతిని, ద్రౌపదిని, పాండవును, వ్యాసునికూర్చి చేసిన విమర్శ పై గ-వ పద్యమునకు చాల సమీపమున నున్నది.

క. పరికుద్ధానీక మతమును పేర దేవమున కొంత వెలకు వ్యాసించిన బ్రహ్మగ్రామ్య మతములు మన ఉప నిషత్తులు మొదలగు మహోన్నతి మత గ్రంథములకుంక త్యంత గౌరవము గలవా రయ్యును, విగ్రహారాధనము నందును, గొంతు దేవతలకుందును, వారానరించినట్లు పురాణములకుందు నర్చింపబడిన విషయము లందును, అనాదరమును, అగౌరవమును కలిగియున్నాడు. వారి విమర్శనములు, పైతృక దూషణములంటి మోటుగా లేకున్నను పోషన భావముతోనే కూడియున్నవి. ఇంగ్లీషు విద్యాభ్యాసము చేసినవాడు, చేయుచున్న వారును, మరి విషయములందు సుప్రసిద్ధ భావములు లేకయున్న వారనేకులు గలరు. వారిచిత్రి వృత్తులకును, సుపాయమునకును న్యతిరేకమై వగలుగ దోచు ప్రతి విషయమును నాన్ సెన్స్ (Nonsense) అని చూపించి పరిహరించుటయే వారి నుకమయిన ప్లగపడుచున్నది. ఈ 'నాన్ సెన్స్' మతమే యిప్పటి గుండ్ల విద్యారంభములలో విశేష వ్యాప్తిగల్గి యున్నదేమో యని కోరుచున్నది.

గ. ఇక మనకవులు, గ్రంథకర్తలు తేమి వ్రాసికో చూరము.

ఁ. బ్రహ్మ శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీ నరసింహముగారాంధ్రలోకమున సుప్రసిద్ధులు. వాని రచించిన 'గణపతి' యను హాస్యగ్రంథమైన యాఖ్యాయిక శిక్షలో నిట్లు వ్రాసిరి: "ఆంధ్రభాషలో దేశాంతైకత్యములు, తదితర గ్రంథములు నయిన యాఖ్యాయికలు ఎన్నో తేమి వ్రాసి, హాస్యగ్రంథ ప్రధానమయిన యాఖ్యాయిక యొకటి

యైనను తేమి రచియింపకుండుట కోవనీయును ప్రాప్త సరు మేమారి విశ్వనాథ శర్మగారు ఆంధ్ర భారతిలో వ్రాసియుండిరి. వారి వ్యాసము ఇదివర వీరప హాస్యగ్రంథమయిన యాఖ్యాయిక వ్రాయనలెనని వాకు సంకల్పము కలుగగా నే నీగ్రంథమును వ్రాసితిని. నాప్రతిజ్ఞలోనే నెంతయును కృతార్థుడై వయితిని ననునకులే నిశ్చయించుకు గాక."

డి. పైయాఖ్యాయికకు కథానాయకుడగు గణపతి తన తండ్రి ననిపించిన తరువాత తన తల్లియు తానును మేనమామగారి యింట చేరి యున్నట్లు చెప్పి పలుకు చేయుచుండెను. చిన్నవాటి నుండియు గుడ్డి మెక్క నలయునని గణపతి కుబ్జులము కలిగెను. అర్థము లేని గణపతి నంటి న్యధున కది యెట్లు సాధ్యమగును? గుడ్డిము లేనపుడు గాడిదచేల యెక్కటాపెను? అని ప్రార్థనకు సిద్ధాంతములు లేసికొని, చాకలిగాడిద నెక్కి విరావతియు నెక్కిన దేవేంద్రుని మించి యూరే గను.

ఈ. "గణపతియొక్క యీ భరవాహనాలోహణ నృత్యంతము విని, యది యవార్థ్య కార్యమనియు, అతడు సజ్జన మాయదనియు, ఇట్టి నిర్భాగ్యునియు పాపకులు నిర్మయింతురని సంజేపము" కలిగి గ్రంథకర్తగారు అట్టి తలంపు వ్యాకుమైనది కాదని నిరూపించుట కొక మహోపవ్యాసము గాదించియున్నాడు. అందరి ముఖ్యాంశము లిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

ఁ. "ఎరిమాట యొందుకు? అసాధారణ ప్రభావ సమేతులగు దేవతలను జూచుదు:

(౧) తేవతలెల్ల వారయై మజ్జగంబుల యేలికయై, కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణి మొదలగు కాని పదార్థముల కొదయకైన నర్థకేంద్రునకు మేఘములు వాహనములు. నీరు, గాలి, మెఱుపు, పొగ మొదలగు పదార్థములతో జేయబడిన మేఘమా అతనికి వాహన ముగా నుండవలసినది?

తెక్కిన వేల్పులం జూచుదు.

(౩) పకల గుగ్గలులకు, పకల స్వార్థ కర్మలకు వాదార్థమే యిచ్చి చోశ్రువకు వావానము నొత్తె.

(౩) దక్షిణ దిక్కునకు నాయకుడై భర్తావర్మ విచారణ నిపుణుడైన యమధర్మరాజునకు వావానము నున్నచోరు.

(౪) జలభి నాయకుడైన పరుణుడు మొసలిపై నెక్కును.

(౫) మహా జలుడై పముద్రజలమును పై కగర గొట్టియు, మహా వృక్షములను గూల్చియు, క్షుద్రకాలము న జగన్ని మూలము చేయుల వాయువేపుడు లేడి మీద స్వారీచేయును.

(౬) "అదౌ పూజ్యో గణాధిప!" అన్నట్లు పకల శ్రావిష్టార్థ కర్మలకు ముందు ప్రాజనీయుడెల గణాధిపతి ఎలుక నెక్కి, పంజికొక్కు నెక్కి బయలుదేగును. ఆచూ మ హేచ్ఛరుల కుమారుడైన గణపతి కి.తింపే వేణవావానము లేకపోయినా? కొంప త్రెవునట్టి యొకా వారి కుంగంజము? పకలగృహవ శ్రియను మాడ్చాల కక్రంద్రి కొక్కక బళుగా వాప గొనియు నెలకమీద వాప్రమథ గణపతి యొక్కగా ము గణపతి గాడిదె మీద నెక్కుట తప్పా?

(౭) ఇక మన్మథుడు లక్ష్మీ వారాయణుల పుత్రుడు. గృహకంఠుని వంటి మహావేపుని జయించి జోను. పంజికొనుడు. (ఎల భువం వ్యాకులయతి). పకలలోకములంకల పుల జంతువులను పూవులమ్ములతో కట్టి పడవై మనట్టి ఎన్మగని వావాన మేమో యెలుగుదురా? చిలుక!

(౮) ఆవిష్టభుని తండ్రియగు వారాయణుని కురంగ మేమో యెలుగుదురా? బొల్లి గడ్డ! ఎక్కడ దిక్కు లేనట్లు తండ్రికొడుకు లయిన మాధవి మన్మథులు రక్కలాడిన కాని దొక్కాడిని దిక్కుమారిం పశులపై నెక్కియన్నా... త్రిమన్నా రాయణు డెక్కుటకు లోకమున బొల్లి గడ్డ తప్ప వేరమియు లేకపోయినా?

(౯) ఇక శేపునిమాట దడవ బనియే లేను. ఆయన నల్లయెద్దు నెక్కి విహారముచేయుట, అడ్డమైన గడ్డి

కలుగునట్టి పశువుమీదనా తివు డెక్కినలవినది?...వెన్న ముద్దలె విసపుముద్దను మ్రింగి...తన లోలోపకార కీల తయ్య, నిస్సృహ్యమును నెల్లడిచేసినట్టి మహనీయు డె డెక్కుట లాగున్నరా?

(౧౦) కుమారస్వామి తారకానుడుని సంహరించి నాడు. (కాంగ పూర్వమును భేదించినాడు. అతడు నెమిలివినా నెక్కును. పన్నెల చిన్నెల బండార మే కాని నెమిలి గొప్ప యే మున్నది?

(౧౧) బ్రహ్మచేపుడు యథావాసమడట! మర జ్యేషుడెల! హిరణ్యగర్భుడెల! శ్ర జాపతియెల! న లోవాధుడెల! సృష్టికర్తయెల! వాననుక్కలు మీన పడిన ముత్రాన లోక త్రెయిగొని పారిపోవు హంస యెరిని వావానముల?

(౧౨) మహిషాసుర మర్దనియగు కాశ్యపుని సింహ మెక్కిన.

... ..

ని గ్రహాను గ్రహ సమర్థులు నిరుపమాన మహిషాసుర్ములు, కల్యాణ నుభవపన్నులు, కామ యాపున, సులలోక పూర్వము పరస్పరక పరిజ్ఞాతలు నయిన దేవతలే గొడ్డెనెక్కి, బట్టెనెక్కి, ఎలుక నెక్కి, ఎలుక నెక్కి, ఎద్దునెక్కి, గడ్డనెక్కి, మిలేయు నిప్ప ఎచ్చిన జంతువులను పునుగునెక్కి కిక్కిక, చింతలేక, డెనుగు లేక, విశియములే తిగుమింపగా, ప్రజ్ఞయు లేక ముత్యమూత్రుడై కిందిజ్ఞుడై బాలుడైన గణపతి గాడిదె నెక్కి తిరుట యేమిత్త? మామకము ముట్టా యేమి? ఎద్దుఎద్దు యేమి? గడ్డ భువతి యేమి? గాడిద చేసిన కానిపని యేమి?...కాబట్టి గణపతి గార్దభ వెక్కిరింతురాత్రిముచేత నిండువనివారు భావింపవలదు."

౧౦. క్రిలక్ష్మీ నరసింహముగారు తక్కిన దేవ తలను, వారివారి వావానములను విరించి మహోపన్యా సము నావించినారు; కాని శర్పనీయాంశమైన గాడిది మీదకి ఎక్కి తిరుగు దేవతలను ప్రకంకింపక, యేహే తువుచేతనో విడిచిపెట్టినారు. దేవతలలో అత్యనీ దేవ తలకు వావానము గార్దభము. ని త్తగింపుడు:—

ఋగ్వేదము, I. 84-9:—

“కవామో వానో రాసభ్యో యేన యజ్ఞం నాపత్యో”.....

కృష్ణ యజుర్వేదము, IV. 1-2:—

“యంబాధాగం రాసభం యమస్త్వియామా.”

వికరేణ బ్రాహ్మణ్యము, IV. 2-9.

“...వగర్థరథే వాక్యినా....”

యజుర్వేదము, I. 1. 10-1.

“...తావ్యావా రాసభాక్యహవం మే....”

౧౧. దేవతల వాహనములను గూర్చిన ప్రైతుహా పవ్యాసములో “దేవతలకు కనువు నొచ్చినను కాలు నొచ్చినను మరే గోగము నచ్చినను, వస్తున నచ్చి, నుండును బ్రాకులు నిచ్చి రక్షించు ప్రావీణ్యములే గావించునది నెక్కి తిరుగు యెడగా మానవత గావించునది నెక్కి నచో నచ్చినది తప్పింది?” యని వారు ప్రశ్నించి మాత్రే పక్షులకు బహుళచేష్టన బహుసమంజసముగా నుండెడిది. అయినేమి? కానిండు. గ్రంథకర్తగారు ప్రాయని దానిని గూర్చి యిప్పు డేమిటమన మునో నేల? గణపతి గాద్దిగ వాహన ద్వి పంపింపుమని మన త్రిమూర్తులు, అష్టదిక్పాలకులు లో నగు వేల్పులయొక్క వాహన వివరము లొక్కొకటికి తెచ్చి నుచున్నా, మన మీదే వివరము గూర్చి యేకాగ్రచిత్తముతో గాఢముగా యోచించుటకు మంచి యవకాశ మేగ్నమిచినందుకు శ్రులక్ష్మీ నరసింహముగారికి కృష్ణాలమై నమస్కరించి యుత్తరాంతముల నర్పించెను.

౧౨. మన దేవత లెట్టివారు? కొందఱు దేవతలకు పక్షుల వాహనములు యేల? మరికొందఱు జంతువులు వాహనములను యేల? విష్ణుచేవునకు పండుకొనుటకు పాము తప్ప మరొకటి లేక పోయినదా? నల్లల బాస పడిలేక యాతడు శేవకాయు యయ్యెనా? లేక మరేమైన కారణ మున్నదా? అతడు గరుడవాహన లే గాక గరుడవ్యా దెట్లు కాగల్గెను? అతడు అపార

శుద్ధ యేకాదశి (శయన యేకాదశి)నాకు పండుకొనుట కారంభించి, భాద్రపదశుద్ధ యేకాదశి (పరివర్తన యేకాదశి) కి ఒత్తిలి, కాస్తీశుద్ధ యేకాదశి (హస్తైకాదశి) నాడు నిద్రమేల్కొనుటేమి? ఈశ్వరుడు స్వపథ వాహనమనటయే గాక, స్వపథవ్యా దెట్లుయొనరి? భాద్రపదశుద్ధ సమర్థియు, బ్రతపదశుద్ధ సమర్థియు గణపతి పూజ లేల? భాద్రపదశుద్ధ పంచమి ఋషిపంచమి కాశీల? మార్గళ శుద్ధపక్షి మబ్రహ్మ్యా వక్షియల? ఇట్లే రగసప్రమి, జన్మాప్రమి, శ్రీరామనామి, మహానామి, విజయదశమి, భిష్మనికాశి, క్షీరాభిష్యాది, నరకవిగర్హ, దీపావలి అమావాస్య, క్రాంతిపూర్ణిమ మెదిలించుచు మనకు ముగ్ధములగు పండుగులు కాశీల? ఈనీకాదశి లేమి? కార్తిక సోమవారము లేమి? చాతుర్మాస్యము లేమి? ఎవలకు పక్షము లేమి? కూన్య మాసము లేమి? పాములకు చేయు ‘గంధమ్మ’ పండుగులు, మాకాలమ్మ పండుగులు లేమి? ఒకొక్క దేవతకు, సంవత్సరములో నొకొక్కదియె ముగ్ధములు, ఆదిన మన వాదించిన తప్పక హిందువులు పూజించుట యేల? నోములు, నెత్తుములు, పుట్టలలో పాలు, శివరాత్రి బాగరములు, బ్యాబానోరణములు, హోలిపండుగులు, కామహనములు, వీనికి అర్థ మున్నదా? లేక పూర్వ కాలపు వజ్రీ ఋషులు పిచ్చిచచ్చి ప్రాణన ప్రాణివార? ఈదేవతలకు, ఈ యీపురాణములకు, గాథలకు, నోములకు, నెత్తులకు. “Sheer Nonsense”, వజ్రీయప ధ్రంశములని పరివారింనుట యుక్తమా? అటుగాక “అనుచోఋషులు బుద్ధిమంతులే; విశేష పరిణవచేసి పరిగానే ప్రాణి మంచియేర్పాలులు చేసిరి. కాని, తెలిసియు తెలియని మార్గవ్యాము చేసెను, అజ్ఞానముచేసెను, తిగు పరిశ్రమతోపముచేసెను మనము అదివేకులమై, తాను పడి ఈయొనరు అచ్చిరాదు “అనునట్లు, సర్వజ్ఞుల మను గగ్గయుతో నున మా మహాశూల నిండించి వారి యొడ మహా పరాధము చేయుచున్నాను” అని యునతో పరేనా? ఏమిటితో వారు తిరిగియును పరికించి, ఏయం

* శ్రులక్ష్మీ నృసింహముగారు ఋగ్వేదము అంధ్రవదిని గ్రంథి మాపమున రించి ప్రకటించునది వింటిమి. అట్టి గ్రంథరాజము పఠించు భాగ్యము మన కిందెఱుఁగుటయినదేదు. ఎప్పుడు కలుగునో తెలియదు.

కములకు గనునింది, ఏమీ ప్రాసో అవ్వయిందు కొనుటకు తన ప్రయత్నములు చేయలేవా? నారల “యపంబధ ప్రలాపములు సమ్యయించుటలో మరీ కొంతకాలముమాడ నిర్ధము చేయవలె!” అని ప్రోసి వైవ వలెవా?

౧౩. ఇన్నిమాటలేల? నారరందిరిధప్రపతిని గుప్తముగా నుందిన గ్రంథ పేటికలకు సరియైన తాళము చెవి పెట్టి తగిల్చి త్రిప్పి, పెట్టెలు తెలుచి దానిరహస్యము భేదంపలెనా? మన తెలివి లేటలకు మనమే సంతోషించు కొనును మనపూర్వము పెట్టి మందబాగులనియూ, వాండ్ల కారుమాటలతో మనకేమిపనియనియు నిరసింది హేళన చేయలేనా?

౧౪. మనపూర్వగ్రంథములలోనివిషయములవివాద దురదృష్టవశమచే మన కేర్పక నిరసభావమే మనల నింతకు తెచ్చినది.భద్రువారిచెప్పినట్లు,“దృష్టమైకరిధంగి పర్వయక తలెసిరి మంచుగరితమతికొ విహరించితిమి.” ఇక ‘సీరితాంతగర్వముగతము’ గావించి, కాళ్యణులును, ఉజ్జ్వలమగులు నైన పూర్వములుల పన్నిధిని నిలిచి నారల గ్రంథములయందలి యంశములు పరిగా బోధపరము కొనుటకు తన ప్రయత్నములు చేయవలసియున్నది.

౧౫. పూర్వగ్రంథ పేటికలకు, సరియైనతాళము చెవి పెట్టి తెరువలె నంటిమి. ఒకపెట్టెకు ఒకతాళ ముండును. ఆతాళము తగిల్చి త్రిప్పిప్పుడే ఆముఖ తెరువబడును. నురియొక తాళము చెవికి పెట్టి తెరువబడదు. అలానుననే ఒకకవియొక్క మనోభావము సరిగా బోధపరచుకొవలెనన్న పక్షమున వాకవి యే దృష్టితో రచనము చేసెనో అదృష్టితోనే మన మారచనమును చూచి యవిగాహనము చేసికొవలెను. లేనియెడల మన కాకిమి మసందర్భమని తోపకమానదు. ఇందు కొకటి రెండుదాహరణములు:—

౧౬. చాటుపద్యముటి నంజురిలో నొకపూర్వ కవి ప్రాసినపద్య మిట్లున్నది:—

“ఈ కన్యకు పై దుజంఘలునకన్యకు వాగుకునంబులెన్నగా గన్యకు నాల్గుకన్యకులు కన్యకునేడువికాలసేత్రముల్

గన్యకు ద్వాదశంబు నులికాను గల్గునులక్షదాఘికా కన్యకు నీకు నింకపదిగావలె కన్దురింగనాయకా.” ఈపద్యము పై పై నదిది సవ్యజ్ఞుని నడుకొను నాంగ్ల పండితి విమర్శకుడు “My Lord! What a monster! Five legs! Six breasts! Four eye-brows! Seven eyes! Twelve waists and Ten more such monsters for you!”—“అయ్యో దేవుణా! ఎక్కడిరాక్షసిమాపమిది. ఐదు కాళ్లు, ఆరు కుంఠులు, నాల్గుకనుబొమ్మలు; ఏడుకన్నుల, పండ్రెండు నడుములు; ఇటువంటివార లింకను పదియండల! ఇటువంటి ఘోర రాక్షసి ఎక్కడైన నెరులైన నెప్పుడైన కనబడెనా? దినబడెనా? తాటక, కూర్మణుని మొదలగు రాక్షస స్త్రీలైన ఇట్టివారు కారే! ఇట్టిది నీవెనుట్టుకాపున్న రాక్షసస్త్రీలలో ఒక్కతెయ్యిన లేక. దీనిని ‘గుల క్షదాఘిక’అని వర్ణించిన కవి మునుష్యుడే అయినయెడల ఈపాటికి బిచ్చి ఆసుకర్తగా పడియుండదా? Sheer Nonsense; ఇటువంటి absurd ప్రారలే మన వాళ్లవి”అని ‘తెచ్చుకుకొట్టును.

౧౭. ఇట్టితవకతవక విమర్శనమునకు కారణమేమి? కవి యేదృష్టితో పశ్యమురచించెనో అదృష్టితో చూడక విమర్శకుడు తేదృష్టితో పై కగపమనట్టి బాహ్యగ్రమతో తృప్తిపొంది కవిని చూపింపసాగినాడు. అన్యాయము పొసగలేదు. ఒకడు మిన్నేటికి దారిదీయు మంది రెండినవాడు ఎల్లకాటికి దారిదీయుచున్నాడు. కవిది యార్థదృష్టి, అదిడు రాశిచక్రమును చూచుచు, ఉపమానములను నడుకుచు, కథానాయికను వర్ణించుచున్నాడు; ఆచక్రమనం దాయాస్థానములను(ఇండ్లను) ప్రశంస చేయుచున్నాడు. విమర్శకుడో, కేవలము అథోదృష్టిలో నున్నాడు; సంఖ్యలను లెక్కలుపెట్టుకొని తిడుముగొనుచున్నాడు; అన్యాయము కుదురక, చీకాకు పడి తిట్టుచునాడు. వానికర్మము! పోనిండు.

౧౮. కవి మాచినకమలతో మనము రాశిచక్రము నొకసారి తిలకింతము. కన్యారాశితో నారంభించి రాములను క్రమముగా పరికించి చూతము. వర్ణింపబడిన కన్య యెట్టి దనగా:—

(౧) కన్యకు ౨౬—౨. చంద్రానామము:—మకరము. ఇట్టిచంద్రులు చేక పిక్కలు కంది. అనగా మకరము నంటి పిక్కలు కలది.

(౨) కన్యకు ౬—ఆరవ యిల్లు:—కుంభము. కుంభముంటి ప్రసములు కలది.

(౩) కన్యకు ౪—నాల్గవ యిల్లు:—ధనుస్సు. ఇట్టి కనుబొమలు కలది.

(౪) కన్యకు ౩—నీడవ యిల్లు:—మీనము. ఇట్టి వికారశీత్రములు కలది. మీనాక్షి

(౫) కన్యకు ౧౨—పండ్రెండవ యిల్లు సింహము:—సింహమునంటి వదుము కలది. సింహముగ్ధ. ఇట్టి గులకగిములు గల కన్యకు నీకుము—

(౬) కన్యకు ౧౦—పదవ యిల్లు:—మిథునము. కావలె. అనగా మీరు దంపతులు కావలెనని కవిభాషము.

ఇందు ఆనందరస్య మేమియు లేదు. పర్వమును కరకలములకము.

౨౦. ఇట్టిచే మరెయొకటి, సంప్రక్రమణము:—
 "సంప్రక్రమణముగదిగదిగా పయనిస్తూ సప్తమి
 కుర్మవ్యాధిని ద్వివీణ మతిమన్ ఏకాదశాధిపతి;

సా వత్స కరమగ్ధముని పయనిస్తూ సప్తమివర్తితా
 ప్రాప్తి త్యక్తమననాం ర్వి మగునా తూగం
 త్యక్తియో భవ."

ఒకవ్యక్తి మగ్ధతావముచే కుంది కృశించుచుండెను. ఆమెయొక యోజుననుకొనే తెలుపును నామె యాభిమతి మిడత్యుమని నేరొక నామె ప్రియునకు పితవు గలవుచున్నాడు. ఎట్లనగా:—

ఇట్లు మేమచదిగా రాశిచక్రమును గమనింపవలెను:

(౧) మేషము. (౨) కుంభము. (౩) మిథునము. (౪) కర్కటకము. (౫) సింహము. (౬) కన్య. (౭) తుల. (౮) వృశ్చికము. (౯) ధనుస్సు. (౧౦) మకరము. (౧౧) కుంభము. (౧౨) మీనము.

సా వత్సీ-ఈవ్యక్తి; దిశమగ్ధుని ఆగతివాసంకెప్తా: దశమ=౧౦=మకర-స్వభావి యొక్క అనగా మనమిది; ఆది=౧=మేష-గతి: మేషమిది - మేషవాహుడు అగు అన్ని చేరి: అనగా మిమ్మలాన్ని చే; సంకల్ప యగుచున్నది.

ఇంకను ఎట్లున్న దనగా:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{నిర్జలా,} \\ \text{(౪) కర్కటకం} \end{array} \right\} = \left\{ \begin{array}{l} \text{ద్వా:శత} \\ \text{మీనము-వలె} \end{array} \right\}$$

నీటిలో నాంపి పైబడిన చేపలెను, ఎండివలెను—కొట్టి కొనుచున్నది.

ఈమెయెట్టిది? సాంధ్యము నిర్ణయించుచున్నది

ఏకాదశ = ౧౧ = కుంభప్రతి.

కర = ౫ = సింహముగ్ధము.

నవమిగ్రూ = ౯ = ధనురాకారముని కనుబొమలు కలది.

సప్తమివర్తితా ౭ = తులారతి: సాటి లేనిది.

ఇట్టిసాంధ్యవతి నీకొకరు అప్రమేదనా = ౮ = వృశ్చికము: నేలు కట్టికట్టు తాగవచ్చునని. కనుక, ద్వివీణయనిమక = ౨ = వృషభమనిమక:

నీవున్న మొదట పనునా! నీవు వెంటనే ప్రాముఖ్యముగా ఆమెతో స్నేహితురాలిగా భావించి మరల కన్యకామె మనోభీష్మము వెంటనే వచ్చును. అని.

౨౧. ప్రసన్న రాజున నాటకమునందు రావణుడు జనకుని పంపింపించి ముందు కన్యకు సీతను తనకు చూపుమని కోరెనట! ధనుస్సు అనగా శివుని చిల్లు విడిచిన పిదపగాని సీతను చూపజాలమని జనకుడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. కన్య ముందా? ధనుస్సు మందా? ఖగోళ గ్రహిణి కన్య ముందు; ధనుస్సు వెనుక; కనుక కన్యను చూపుమని రావణుడు చనుక్కిరించినట్లు ఆనాటకము నందు కలదు.

౨౨. ఒకకవిత్యయః దోకవనితాఽచి సాంవర్యము వర్ణించుచు,

“గురుదాత్రనభాషణ మఖపంద్రేణ భాస్వరా,

శక్తిశ్చరాభ్యాం హివాభ్యాం రేత్రేగ్రహమయ్యావసా.”

అని యామెయనయినమఱకు గ్రహములతో నుపమానములు కల్పించినాడు.

౨౩. అంగ్రహవభారతమున నన్న యభిభారకుడు కన్యామిత్రులయందు సముద్రము “దింబునుంబోలె వనిమకరభరిత”మని వర్ణించినాడు. ఖగోళమున నాశ్వ నక్షత్రములు పక్షికారముగలవి మకరము ప్రత్యేకముగా నొకరొకయే. సముద్రములో నొప్పుమొదళ్ళును,

హతులు మాయను గనుక, ఆకాశమునలెనే సముద్రమును ఆహినుకరభరితమని వర్ణింపబడినది.

౨౪. బమ్మెరపోతరాజు గణేంద్రమోక్షమునందలి చిత్రావరము “కంఠమారద్యక్రముంబోలె గురుకురకుగిర వివాహినిగనుని వర్ణించినాడు. గంగావర్గిర మనందును ఇట్టివర్ణన మున్నది.

౨౫. శుభ్రముగా మనపూర్వు లవాదికాలము నుండి ఖగోళవేగ చేయుచు, తాము గమనించిన యంశములు గ్రంథింపబడి చేయుచు, భక్తినియు పుణ్యలీలగాని కథిమోదించెలన, ద్వజవాహినాది వింజిలన, ఉదయాస్తమనావాదిగమనని శేషములనువట్టి పంపింపిరముం దాయాదివము లాయాదీవతా ముక్తియుగా పూజింపబడుట శేర్పాటులు చేయుటయే కాక, సూరిగోవానివానిపై ఖగలను స్పృష్టముగా విచరింపగల రమ్యభావాలను రచించి వేదములలో, బ్రాహ్మణ్యములలో, పురాణములలో, చేర్చి శాస్త్రముగా నిలుచునట్లు చేసిరి. ఆరసశ్వాసలయోగిక, పట్టుదల, నూత్నదృష్టి, పరిశీలనైష్ఠ్యము, గ్రంథరచనాసామర్థ్యము, ప్రకృతిగోమ లంఘనము మతోధానుస్థులు కళలకల్పించు నేర్పులు మనము గ్రహింపగలిగిన కొలదిని అన్వేషింపదలసియుండును. కాన ముందు వ్రాయబోవు వ్యాసము లలో వాని నొకక్కటిగా విచరింప యత్నింపింతు.

మాచందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు లేమ ‘చందాదారు’ సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై లేమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే లిపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, ‘భారతి.’

ఉత్త వియద్భుటే గత మృదూర్జిత దీపపు మంద పూత కాం
త్యాజ్యవరేఖ, భూర్జటి మహాః పరిభావి విచిత్ర దీధితిన్
స్వర్జయ సత్యలోకజయ వైష్ణవలోకజయ ప్రగల్భతా
భూర్జమై, ననాశివపృథుఃపిత్తకృత్తీరణ్య మొప్పెడిన్.

తుదితటి, చీకటల్ మలయుత్రోనల చుట్టుల బొడ్డుండు నొ
ప్పిదమగు వైవమా మొదలి వెల్లువలెన్, భవజవట్టనందిరా
వృదనమణి ప్రథన్ వెలుగుటం జను నియ్యది దివ్య శాశ్వతీ
నదమయి, మంచుగొండనుఁగు పట్టి సమాదృశ పాత్రదేశమై.

నక్తములుండి, భక్తులు, కనంబడునంతకుఁ జూచుచున్, వినా
భక్తులు, పోయి, లేగునుకు పొందిన నిర్దుర పున్నె పుంగలన్
ప్రాక్షన పుణ్యమూర్తి కను, బాహుల దీపికఁ గాంచి కేళుం
ముక్త విలోచనాస్రవయి మోక్షుచు కేలు, తదూహమూర్తికిన్.

ప్రాన గదా త్రిశూల కరవాల పినాకధరుల్, మహాగ్రచ
ర్మాసమచేలు, రాసనవమృచ్ఛిశీత్రులు, సర్థదేహకాం
తా సుకుమార మూర్తులు, సుధారుగుపతి శిరస్సులుం, బారిం
దోసిలు లోగ్నివచ్చి, ప్రమథుల్ ఘటదీపికఁ గొల్పుచుందురున్.

భూతాకులత నంచకం నయంబుం బొంది నిశ్చేష్టమై
చేతోవ్యగ్రతఁ దాల్చి, వైవ పరమ శ్రీ సచ్చిదానంద వి
ద్యాతత్వీయమసకున్ ఘోరి మహా తాదాత్మ్యవైభవ
జ్యోతి ర్వాక్యభ్య పానర్చుచున్నది, త్రయీ చూడామణి శ్రేణకిన్.

జర్మనీ, ఆమెరికా మొదలగునట్లు గొప్పగొప్ప ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు యోగాభ్యాసనిమిత్తములగుచున్నారు. మనలో ముఖ్యముగ నాంజ్ఞీకునియొక్క సర్వసించిన బ్రాహ్మణులెందరో పరిధ్యానించినము మాని ప్రాణాయామి వనగ సేమా యొలుంగనిసిద్ధిలోనున్నారు. వీరికి పాశ్చాత్యము కరణములన్ని మన సుతిధర్మములం జేర్చునవచ్చెనుపట్టుమే ప్రధానముగానున్నది. ఆభ్యాస ముననది బాల్యమునుండి యలవాటు కావలెను గాని ఇప్పుడు కులదినం లో సమ హితునదికాదు చెట్టి నంగనిది నానై వంతునా! కొందరికి పాశ్చాత్యబోధలన్ని సేమి యిగరకారని ములల సేమి, యోగాభ్యాసము నుంచినది తెలిసినను దాని ననుసరించుట వీరికిరముకాదు గదా. ఇప్పుటివరకు నలవాటుపడిన కాఫీ, చుట్టి మొదలగు ఆభ్యాసములను మొదలు విడిచిపెట్టుటకే వీరికి సాధ్యముకావచ్చును నుంచినను నూతనాభ్యాసము తెలుల చేయరగలవు. దురభ్యాసములనువో ముఖ్యముగ పట్టునడగలవు. మంచిఆభ్యాస ములనమే. కు పెక్కుదనం ప్త్యములు పట్టును. అందుచేతనే హైందవులలో ద్విజులగునాగు పిల్ల నానికి ఉపాయన సంస్కారమునుండి ప్రాణాయామివిధానమును బోధించుచున్నారు. మన ఋషుల కాయభ్యాసమునందలిమహత్తు పూర్తిగా తెలిసి యుంకిలచేతక అట్టికి సంఘమున కమూల్యునిని వారు నమ్ములచేసెను దాని నొకరిపాసర్థిద్యగా నేర్పరిది గురు లోకు ప్రాధాన్యమిచ్చియున్నారు. పితృవాక్యపరిపాల నము ముఖ్యమని నమ్ము ఆర్యసంఘిలో ప్రాణాయామి మన కట్టిప్రాధాన్యము మహర్షి వాల్మీకి ఇచ్చెనో శ్రీమద్రా మాయామనునో పుత్రగఘనాకర్షణితోటిప్రచిన్తనం...

అనుష్ఠానికములోని తలముఠా, కోటినినిమిది అనగా 8 × 8 అగు 24 అనియు, ౦ మాయామను 24,000 శ్లోకము లుగలవని సాంక్యశాస్త్రముచుట్టి నిర్ధారణచేయుచు ప్రాణాయామిమనకు ప్రాధాన్యమను గాయత్రిమంత్ర ములోని 24 అక్షరములను రామాయణమున ప్రతిపేయ

శ్లోకములకు కొక్కొకటి ప్రమాదముగా నేర్పబడు గావించుటయు, రామాయణముందు రామునిపితృవాక్య పరిపాలనమునే ప్రధానాంశముగ జేయుటయు మొదలగు సంగతులనలన పుట్టించుచున్నది. ప్రాణాయామముల దీర్ఘతీర్ణము వాక్యమునుచున్నది. ప్రాణవాయువును అస్పృశము అట్టికత్తి కారణమైయున్నది.

అంగీకరించుచున్నది ప్రాణవాయువు యొక్క ప్రాముఖ్యము తెలియుచున్నది. అస్పృశములేని ప్రాణమే యుండదు. కాని అస్పృశమవాయువే అన్నిని గలిగించుచున్నది. అస్పృశములేనిది దీపము వెలుగుబాలకు, ప్రాణికోటి జీవింపబాలకు. ఈ ప్రాణవాయువును ఇతిర వాయువులకు కొన్ని పార్శ్వప్రకారము మనము పీల్చెడి గాలిలో మిలిచి మేళుచున్నది. ప్రాణవాయువు హైడ్రజను అనునవాయువుతో గలిసిని పీర్చుచుచున్నది. మనశీరము సంపరి మలినపదార్థములు సాధారణముగా కార్మసు అను భువనపదార్థముతోను, హైడ్రజనుతోను గూడినవి యున్నవి. ప్రాణవాయువు కార్మసుపదార్థముతో గలిసిన బొగ్గు పులుసుగాలి యేర్పడును. ఈ గాలి విశేషమైన యోషల దీప మారిచాపావును. కాబట్టి మనము పీల్చు ప్రాణవాయువుల మనశీరమునందలి కార్మసుపదార్థములు చెడుగాలిగా వెలుపలకు రాగలవని, హైడ్రజను భాగము నీరుగానూకి చెలువని తెలిసికొనుచున్నాము. దేహముందు పరిశుభ్రమైనదైక మేర్పడును. కు దీర్ఘపదార్థము హైడ్రజన్తోను దాటి ఉపిరితిత్తులంద్రుల వచ్చి తనలోని మాంసమును బాగొట్టుకొనబడై ప్రాణవాయువుకొరకు నిరీక్షించుచుండును. ఇదిసంగతి ఆహారనియమమును పరిపాలన లో సన్నివృత్తపరిపాలనయు డెను. తనసంగిప్రాణవాయువు చిక్కినపక్షమున మిలిపపదార్థములు దానిచే భిన్నీకరణమై వెలుపలకు సంపలదుటయు, పరిశుద్ధిరక్తము వాళముల చెలు ప్రసరించి నరములకును కంఠరములకును పుష్టిని గలిగించుచుండుటచేత మనలోగ్ధ మేర్పడుచున్నది. ఉపిరితిత్తులు సరిగా పనిచేయనియెడలను, తనసంగిప్రాణ వాయువుపీల్చుకున్న మునునానికోరిమున కల్పమపదార్థము నిలిచి రక్తముతో మిళితిమై దేహమున వ్యాపించి యునేవిధము లగు వ్యాధుల కారకమును. పాశ్చాత్య

శాస్త్రజ్ఞులు ప్రాణవాయువును నేరించుపద్ధతిని కనుకొని దానివల్ల ననేకవ్యాధులను కుదుర్చుచున్నారు.

పాశ్చాత్యులు దుర్గంధభూయస్యమును ప్రశోకము లందు తగినంతప్రాణవాయువును యంత్రద్వారమునచేర్చి అట్టివి వాసనాభ్యాసములుగ జేయుచున్నారు. మిలుగురు భుజుచున్నప్పుడు శరీరములోని ఉపిరితిత్తు లంతటను నట్లు ముగా వ్యాపించియుండుటచేత నందరి ప్రాణవాయువు యొక్క శక్తివల్ల ప్రకాశమానమగుచున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణచేయుచున్నారు. దీర్ఘములగు ఉచ్ఛ్వాసవిశ్వాసములవల్ల తనసంగి ప్రాణవాయువు దేహమునకు రాగల దనియు, దానినే దిబ్బు పెట్టికొనవలసిన యెడల కంఠకో కొనబడు సిద్ధపదురునీయు దాక్తురుబాగుకాకుటనువారు వ్రాయుచున్నారు. అమెరికాలో గొప్పశాస్త్రవేత్తయగు దాక్తురు బార్డి కారే యనువారు అనేక శాస్త్రములను పరి శోధించితిమనియు, రచాయన విద్యుచ్ఛాస్త్రముల వల్ల శేమి, ఇతిరములవల్ల శేమి, ప్రాణమునకు, వాయువునకు భేదముకనుపొందలేదని వాయుప్రాణి అనుశ్రుతిని సమర్థించుచున్నారు. మందుగడ్డకు నీటికి నెలు లభేమో అటులే వాయువునకు, ప్రాణములకు నభేదమును నిరపరచుచున్నారు. మానవశరీరములో 72½ శాతము ఉపిరితిత్తులున్నవినియు, వానిని నరుడగ శేలమీదపరిచిన 1400 వరు రపులకునుల మేడలో నిలుచునని శాస్త్రజ్ఞులు పరిశీలించి యున్నారు. సాధారణముగా మనుజునకు ప్రతిదినము కావలసిన ప్రాణవాయువు 1600 గ్రాము అందునని యంతమాతేముబడినది. లండను ఆసుపత్రిలో కారీర శాస్త్రోపాధ్యాయులగ నుండిన దాక్తురు లియొవార్డు యర్స్కినుతో అనువారు ఒక సంచినుంచి ప్రాణవాయువును పీల్చించి పరుగెత్తుపంచెయలో అలసట జెందినవానిని మిగిలినవారికంటె ముందుగా పరుగెత్తునటుల చేయగలిగెను. ప్రతిదినము మన ఉపిరితిత్తులనుంచి 9 అవుముల నీరును, 8 అవుముల బొగ్గుపదార్థమును వెలుపలకు పంపుచున్నామని శాస్త్రపరిశోధనలు దెలుపుచున్నవి. విలియమ్ ఆండర్సను, దాక్తురు బెనిస్టి బాయిల్, మేహ్యుమెడలగు వా రెండిగో యోగాభ్యాసమును ప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనలకు లోబడి వ్రాసియున్నారు.

ప్రాణవాయువుల అన్ని ఏర్పడువనుటచే ప్రాణ వాయువు అన్నిటిని మాచ్చి వేయునని తెలియగలదు. తన అనగా కాల్పుట అని అర్థము. తనన్ను చేయువాడు తను లోని మాత్రికమును కాల్చి వేయుచున్నాడని పుష్టమగు చున్నది. విశ్వామిత్రుడు రాజశ్రీయై యుండి తనన్నుల బ్రహ్మర్షి యైనటుల వినుచున్నాడు. విశ్వామిత్రుడు గాయత్రీ లనకృగముచేసి తపస్విత్థిని సాందింపనున విప్రు టి! "గాయత్రీ గాయత్రీ ఘో విశ్వామిత్ర యుషిః" అనువాక్య మేర్పడియుం చెప్పబడుచున్నది. సాందివు లచే వాయువులుగ పరిగణింపబడు భీమహు మానులు మిక్కిలి బలపరాక్రమకాలులనుటకల్ల వారి యొక్క యోగాభ్యాసమే యందులకు కారణమని వాయువును తమవరువుగ నందినది అనగా పిల్లిపమా నునిగజాచిరని సంస్కర్తలనువారు సహితముగీకరింప విచ్చును. ఋషులు కేవల సారవంత కింకరీ భగవద్భా వమునకు సాననమనకయి అతిచుండునును కోరినంటి మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుటకు వాయువునకు తప్ప సామ్యమునని గ్రహించి అన్ని యింద్రియములను మనస్సు వల్ల బంధింపవచ్చునని అందుకు ముందు మనస్సును స్వాధీనము చేసికొనుటకు ప్రాణాయామమే శ్రేష్ఠమని నిర్ధారణచేసినారు. "ఇంద్రియాణాం మనోనాథాః మనో నాథాః సుధర్మో" అని, యోగశ్చిత్తస్మత్త్తివిగోధాః అను పతంజలి సూత్రమును ప్రధానముగాజేసి హతయోగ రాజయోగములను రెండుపద్ధతుల వవలండిరి. ఇక్క డను కతినన్యాయము సుభివ్యాగము చేయుట మాత్రగా నుష్టిలో ప్రతిపద్యమునకు రెండుకక్ష. లనవరమని నిర్ణయ మగుచున్నటులున్నది. హతనాదులు వాయువు నకు ప్రాధాన్యమిచ్చి రేచికప్రా కకుంధకములను విధానము లను శాస్త్రోక్తముగ నాచరించి సమాధిద్ధిని తేంది మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుచున్నారు. రాజయోగు లన్నకో కష్టములకు బాల్పడక మనస్సునందే లక్ష్మ ముంచినయెడల యోగసిద్ధి తనంతట గలుగునని తెలియ చున్నారు. ఒకరు వాయువునకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చున్నారు, ఒకరు మనస్సునకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చున్నారు. పర్యవసానమున రెంటిల్లను యోగసిద్ధి, చిత్తవిగోధము

రాగలవు. ఉచ్ఛ్వాసవిశ్వాసములను హంసలను తున్నారు. పకారహకారముల ఉచ్ఛ్వాసగ మేర్పడు విధానమునుబట్టి నీనిని హంసలనుటకు కారణము. హంసలు దీర్ఘ ములగునెడల తీవ్రతము దీర్ఘ మునని హంసల పరిమాణ ముల్లంబును వాని కవసానము సామీప్యముందున్నదని తెలియవలెను.

ప్రాణవాయువు తగినంత జేహములోనున్న యెడల కల్గుచుపదార్థముల యునికికావులేదు. సాధానముగ మహాజనకగు గాయములు మొదలనవి మందులల్ల వయ ముచున్నవని తెలియదుభ్రాంతి. గాయములమీద ఇతర నులిపపదార్థపుగ్గలకుండు మందులు కాపాడగలవేగాని గాయమునియమగుటకు ప్రాణవాయుకేకావలెను. అట్టి ప్రాణవాయువు తగినంతగల యోగులకు గాయములన్న లక్ష్మ్యములేదు నంటనే వానియంతట నవి మానిపోవును. కిరీమిలో తగినంత ప్రాణవాయువు లేని యలిమూత్ర కోగి గాయమేర్పడిన ప్రాణగంధమే. వానికదివరకే జేహములోనేవును పక్కపదార్థమును భిక్ష్యము చేయ గలిగినంత ప్రాణవాయువు లేనికారణమున వానికీరము నందరి పక్కరపదార్థము మూత్రమునుండా పోవలసి వచ్చుచున్నది. వానజుని తీరితమునకు మెదడు, గుండె, హృదితీక్షణులు ముక్తాబుసలుంటిది. ఇందులో ఏది నశించినను మిగిలినవి నశింపకత్తవును. కాని ఈమూటిలో మెదడును గుండెను మూయివముచ్చినటులు వద్దోనుండు కాలము. కాని పృష్టికర్త 24 గంటలు తెరచియుండు నాసికను ప్రాణవాయువును నీల్చుచిమిత్తము ప్రసాదించి యున్నాడు. కాబట్టి మనజున కేర్పడుగోగములను తప్పించుగలిగి మత్త్యముగ నుపేరితిస్తూకేగలదు. కొద్దిగా కల్గుచుపదార్థములు ఇతర అనియములందా వెలుపలకు పోవుచున్నను నాసికచే ఇందునుగుండి ప్రధానమంద్రి హోదా గలదు. ద్రివపదార్థము మూత్రమునుండా 50 బొంస్సులును, చర్మమునుండా 18 బొంస్సులును, నాసిక నుండా 9 బొంస్సులును ప్రతిదినము పోవును. కార్మము పదార్థము చాలవరకు విశ్వాసములో వెలుపలకు పోవును.

హిందూమతమును ప్రాచీనమునకును సమీపించుచున్నాడు. యనునవియుమానవ ప్రాణాచార్యులు దులభ పరమము విధించుకొని క్రమాభ్యాసములను తెలుకొని ముందుగా మాలివ్యమును నిర్మాణముచేసి అందులకు మనస్సును అవలంబించి మాలివ్యమును పోషించుకొని అట్టి విదాకాశమున భగవంతునియొక్క ప్రతిబింబముగ ఆత్మను జాడగలమున తలంపుచు భ్యాసము, సమాధి నవలంబించుచున్నాడు. ముగిసిపోయినవారికి అజీవాన్మజ్జప్రస్థులు లభించునని హిందూమతము తలంచుచున్నాడు. అనగా అట్టివారికి ప్రాణాచార్యులను సహజముగా అభ్యుక్తిగలుగునని తలంచగలము. ప్రాణాచార్యులవిధానమునకు ముందు పద్మాసనము మొదలగు ఆసన ప్రకరణమును శీలి, భౌతి, వస్త్రములగు కాయకౌశలములకు మనవా రవలంబించుచున్నాడు. ఇది అన్నియు కరీరపాటవమునకు, వాగ్విద్యమునకు సహకారియగుచున్నది. పురంజనసంఘాతంలో జలవస్త్రముని 84 విధానములలో నొకటిగలదు. అందు కటివరకు నీటిజలం దుండి దేహమును పరిశుభ్రపరుచు విధానముగలదు. జలసీతాస్త్రాక్షరము కూనీయొక్కపద్ధతి జలవస్త్రతో సంబంధించినది. ఇప్పుడు దండకో ఈ పద్ధతి నవలంబించి కరీరాభ్యాసమును సాంధ్యమున్నాడు. సరియైన ప్రాణాచార్యునివిధాన మున్నచో నిట్టి స్వల్పపద్ధతులనే విముక్తికొనియుండకలముగదా.

పాటు అను చరిత్రకారుడు 1705 సంవత్సరములో లండను మెడికల్ జర్నల్లో అనేకదినుల పరిశీలనలు ఒక హిందూయోగి ఆచారపానీయములు లేకుండా చాల దినములు సమాధిలోనుండిన పంజాబిని, 1835 సంవత్సరములో కలకత్తా మెడికల్ జర్నల్లో డాక్టర్ల సమక్షమున కొన్ని దినము లావిధముగా నుండిన మరీయుక్త యోగిని గురించి వ్రాసినదిన్ని, హిందూజులకు విధియమగు మొదలగు వారు వ్రాసినపంగతులు పాశ్చాత్యకాస్త్రాక్షరము లంగీకరించి పరిశోధనలు జరిపియున్నాడు. ఇటీవల 1928 లో సావాయిగు అను ప్రాచీన పత్రికకు డాక్టర్లు ఆఫ్ డి. డాక్టర్లు పాశ్చాత్యులను సమాధిలోనున్న యోగిని పరీక్షించి సమాధిస్థితిలో బాధయనునది యుండదని నిర్ధారణ చేసినట్లు వ్రాసియున్నాడు. కోడిరామమూర్తి నాయకు

గారు మనస్సు యొక్క గొలుసుతో కట్టుబడి వాయువును ప్రాణించి యెటులు గొలుసును విడచియును, మోటులు వాపులు మొదలగు పనులను సాధించుటయేగాక ప్రాణాచార్యులను తెలుకట్టిపనిపాస్యమైనదని బోధించుచుండుట లేదా. ఇంతకును ప్రాణాచార్యులశిష్యులకొందరైనను అండ్లనువిద్య పద్ధతించినవారిలో నుండినను మాలివ్యాసము పాశ్చాత్యులకాక బాల్యమునుండి స్వయంశ్రమును విద్యక్ష్యము చేసినపులమును మనమిగ్రులు సాంధ్యమున్నాడు. చెట్లు కొన్ని నేలనుపెట్టిరములవరకు బ్రతుకుచున్నది. వానికి కాంక్షనీన తీవ్రదాగమును నేల నుంచి, నీలముంచి, గాలినుంచి యేర్పాటు చేసి మనుష్యుని. మనమో మన తీవ్రములకయి కేవల స్వతీవదార్థ మగు కాకాహార మాంసాహారములపయి మాత్ర మవారపడుచున్నాము. కాని స్వతీవ్రముగ ప్రాణముకపక్వాముల నుండి తీవ్రదార్థమును స్వతీవ్ర లేకున్నాము. బాక్టీరియా యొక్క పరిశోధనలు యోగాభ్యాసములను నట్టిశిక్షి మనకు నేర్పనుచున్నదని తెలిసినప్పుడును చారిత్రిక దృష్టాంతము లందుకు సహకారిగానుండగా కాస్త్రాక్షరముల నొడవ యెటులున్నను దీర్ఘతీవ్రమునకు సాధ్యముగ ప్రాణాచార్యులనుండునని మనకు పాశ్చాత్యకాస్త్రాక్షరతోధ వల్ల నై నను మేల్కొంది తెలిసికొని యాచార్యులకు గడంనుట ముఖ్యజన్మమెత్తిన ప్రతివ్యక్తికి నవరసమని విన్నవించుచున్నాడు. లానాల, పెంజులను మొదలగు చోట్ల ఇటీవల యోగశ్రమము లేర్పడి పనిచేయుచున్నది.

మనుకాపకు కరీరమునం దేభాగమునకైన వాపో మరీయొక జన్మ యేర్పడిన అర్చకు అన్యతాంజనం మొదలగునవి గుర్తుంచేత కోగి కొంత హాయిగలుగుట గూరుచున్నాముగదా. దీనికి కారణము ప్రాణాచార్యులవేయని తెలిసికొనవలసి యున్నది. రక్షములో తీవాంకుములు కొన్ని తెల్లవి యెర్రవని మనపొలిగు గానినైతే కరీరమును కాపాడుచుండును. కరీరమున నొక భాగమున విమనంబంధమున వెనువుయొక్క స్వగ్ర తగిలి నప్పుడు చోరుమొచ్చినట్లులు ఇతరభాగములందలి తీవాంకురములు సహితము నచ్చటికి కరుగిడి యున్నట్లు నడివరకు కోగిని బాధించుచున్న చేడుకండెరములో కొంతభాగ

మును నోటనినుకొని కత్తప్రవాహమునబడి క్రమముగ నూపిరితిస్తులవచ్చు వచ్చి యున్నట్లు అంకురబాహుశ్శమును బట్టి మామూలకన్న హెచ్చుప్రాణవాాయువును తీసికొనుటయు, చెరుకండనములోని చాల భాగమును దేహము నుంచి వెలుపలకు పంపుటయు తటస్థించినందున జిల్లు ప్రదేశమున కొంత తొలిగిరి మంచికండర మేర్పడి బాధకు కొంత ఉపశమనముగలుగుచున్నది. దక్షిణపుగాలియును పైరగాలియును ప్రాణవాాయువు విశేషముగ మండుటచే ఆగాలిపోవ నీరీరమున కాగోగ్యము, సౌఖ్యము హెచ్చుటకు కారణమగుచున్నది. తగినంత ప్రాణవాాయువును దేహమున భారణచేయువారికి రోగ మే దూరము కాగలదు. శీవితపరిమాణము హెచ్చును. కాని కత్తితో సానున్నట్లులు లోతునీటి యాతితో పోల్చినది మాత్రమేగమని పాఠకులు తెలిసికొనవలెను. శీవలము పుక్కిటి గల్లను బట్టి పుష్కపరివయమువల్ల సాధింపదగినదిగాను, అందుకే మనయుషులు గరువుయొక్క యావశ్యకత శీర్షించిరి.

ఏగురువైన అట్లు దైవ శిష్యునకే యుపనీముచేయగలను. గురువునకుపంగ నామము తెల్లకప్పులు హెచ్చు గాను యాకాలమున పరిగ్రహింప నగువుగాని, పరిగ్రహింప శిష్యులు గాని పక్కపుగా లభించునున్నాను. ఇదిగా వ్రాయుటలో ప్రాణాయామము మంచిని, అనధరమని నమ్మి త్వరపడి జిజ్జిరివిగపట్టువారికి యిదితిస్తులంచెడి ప్రాణాయామముగలుగుట నిశ్చయమని తెలియజేయుటకే. కాబట్టి ప్రాణాయామమును గరించి తెలిసికొని మన ప్రాచీన పంథదాయము లందు, సదాచారము లందు లక్ష్యముగలిగి వానిని క్రమముగా నవస్థించుటకు ప్రయత్నించెదరని నమ్ముచున్నాను. ఇదివరకు వ్రాసిన ప్రకారము మందుగా త్రొనుడునుగురించి వ్రాయుట మాని గాలిమాటలలోనికి దివి కాలక్షేపము చేసినందులకు చదువరులకు మన్నింపగోరుచున్నాను. త్రొనుడును గూర్చి వ్రాయుట వనల దలచలేదు. మరియొక సారి వ్రాసెదను.

ప ర్యట న ము

దివాకర్ణ వేంకటాచధాని గారు

అనువై సర్వదిశాళిఁ గ్రమ్మిన తమిసాంతంబు గల్పింపఁ దూర్వన జన్మించి క్రమమ్ముగా ననుపదమ్ముగా గాంతిచే మించుచుఁ జని మిన్నంటిన సర్వపూజ్యమగు తేజఃపుంజ మొలేనియుఁ జను లల్లాడఁగఁ గ్రుంకె బశ్చిమజగీషాయాత్రసా తొలచే. అన్యతేజోవిలాసమే యండ యగుట-సర్వకర్మ స్రవతంత్రత సమసి పోయెఁ గన్నులందున మైకమ్ము గ్రమ్ముకొనఁగఁ-గ్రమముగా గాధనిదాంధకార ములమె. నాహృదయంబు దూఱ కదనంబున మున్నుట శాంతి వైభవ శ్రీ హరియింపఁగాఁ బడెఁ గృశించిన తొల్లిటి చిత్తవృత్తికే దోహద మాచరించునది తోచక పర్యటనం బాసర్పగా గేహము ఏడి వచ్చి తిలకించితి సర్వదగంత రాశిముల్. తనతోడు నిర్వాణాలని మిత్రు లెదురైనఁ బలుకరింపకయె యావలకు నెట్టి తనమార్గమున కడ్డుదగిలినవారల కరచరణాదులఁ గలియఁ గట్టి

తన యశ్వశ్యముల మేల్కొని కాంచి యెదిరించు జనుల శీర్షములపైఁ జావ మోది
యొక లెఱుంగని నిద్ర కడఁగియుండినవారి ధనధాన్యరాసుల దరలఁజేయఁ
దగిన యద నబ్బెనని యుల్పి తస్కరుండు-నిష్ఠిరోధ ప్రచారంబు నెగడఁజేసి
యాత్మభాగ్య విధాయక మాయ నలరు-నానిశారాజ్య కేవల కంజలి యిడె.

చల్ల నౌరాజె తాను నిశాచరుండు-గాన వారింపఁగా లేడు కలుషమతుల
నదియునుం గాక యొక్క చాఱినచోట-నుండె దూరమ్మునందు నయ్యుత్తముండు.

ముమ్మర మయ్యెఁ జీకటి, ప్రమోదముతోఁ దిరుగాడుచుండె ఘూ
కమ్ములు నచ్చటచ్చట వికాసము దాలిచి చెంతఁగాంతి లే
శమ్మును జిమ్మరిక్కలు వెనక గను మూసెను; నల్లమబ్బలుం
గ్రమ్మిన వాకసమ్ముఁ దిమిరమ్మనకుఁ గయిసేత నల్పుచుఁ.

కాలము సర్వవేళల నొకానొకరీతి నెసంగఁబోదు, త
న్మూలమునక నమస్తముచు బట్టుకఁ గాంచు, రహించు, బ్రుంగు, ది
వ్యాలయగామినైన పరమాత్మయుఁ దద్వశుఁడై మెలంగు నీ
కాలమె కల్మిలేములకుఁ గారణ మంచుఁ దలంచు చుండఁగఁ.

మనమునందలి యూహలు కనుగుణముగ
నెల్లదిక్కులు మార్మోయు నెలుగుఁ తోడ
నెంతకాల మీ నిద్దర యింకనైన
మేల్కొనుండని తొలికోడి మేలుకొలిపె.

తూరుపుదిక్కు మోముపయి దోఁచెఁ గ్రమమ్ముగ రక్తకాంతి వే
వే రజనీవిలాసవతి విన్నవనంబును దాల్చి పెట్టెలం
బాటుచు దూరదూరముగఁ బర్వికసాగె నిరంకుశంబుగా
నేరిని జీరికింగొనని యేల్బడి మాసెనటన్న చింతతో.

తరుణులు పూరుషుల్లసి తాలిమితో నుదయించుచున్న భా
స్కరునకు లోక మాన్యునకు సాధు మనోహర మూర్తికిఁ యశో
భరితునకుఁ మహాత్మునకు వందనము ల్పచరించు చుండ న
ర్వరముగ సర్వము న్వదలి వచ్చితి హేచ్చిన సంతసంబుతో.

విష్ణుకుండి మూడవమాధవవర్మ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునను

కీ. శ్రీ. కొమ్మజ్జాబు నేంకటలక్ష్మణరావుగారు

(భారతి 2-వ సంపుటము, ౯-వ సంఖ్య తరువాయి)

విష్ణుకుండి సంకాశక్రమ, కాలనిర్ణయములు

విష్ణుకుండి మూడవ మాధవవర్మకాలమును ప్రాతిపదికగా గైకొని ఆవంశము నందలి అంతకు పూర్వపురాణలకాలమును కొంచె మించుమించుగ నిర్ణయింపవచ్చును. పుదుచ్చేరి నివాసియగు డాక్టరు డుబ్రెయ్ దొర తన 'దక్కనుదేశ ప్రాచీనచరిత్రము'న ఈయన్వయమునకు చెందిన వారివంశావతరణి కను అమర్చియున్నాడు.³⁷ ఆవంశవృక్షమును వేయునప్పటికి ఈవంశములోని రాజులిచ్చిన తామ్రశాసనములు మూడుమాత్రమే

కలవు. అయినను ఉన్నంతవఱ కది సరియైనది గనే గ్రహింపవచ్చును. అటుతరువాత విష్ణుకుండిభూషతుల తామ్రశాసనములు రెండు మాత్రమే దొరకినవి³⁸. ఒకటి రెండవ మాధవవర్మ యిచ్చినది³⁹; రెండవది కడపటి మాధవవర్మ యొసంగినది⁴⁰. ఈశాసనముల వలన తెలియవచ్చిన నూతన విశేషములను బట్టి డాక్టరు డుబ్రెయ్ దొర ఇచ్చిన వంశావతారికకు రెండు తరములు మొదటను, రెండు తరములు కడపటను కలుపుచున్నాను. ఫలితమిది:

37. పుట ౯౦.

38. ౧౯౨౦-వ కాపనసేదీక, పుట ౯2, పేరా 2.

39. రెండవమాధవవర్మ ఈ పూరుకాపనము; నెం 12 రు 1919-20; Ep. Ind. vol. XVII. p 334.

40. మూడవమాధవవర్మ ఈ పూరుకాపనము, నెం. 11 రు 1919-20. గొప్పకొంటు కాపనకాలవారు ౧౯౨౧వ సంవత్సరమున ఈపూరులో కనిపెట్టినరెండుకాపనములలో (నెం 11, 12 రు—1919-20) ౧౧-వ నెంబరుకాపనము స్పష్టముగ మూడవమాధవవర్మకాలమున కొకకలతల్లి పూర్వపుది. కాని ౧౨-వ నెంబరుకాపనము నిస్సందేహముగ మనకాపనముకాలపుదే ౧౨-వనెంబరు కాపనము నొసంగిన మాధవవర్మ కుబ్జనిష్ఠులధిపనికాలమునకు పూర్వపువాడు కాడనుటకు ఆసంవత్సరపు(౧౯౨౧)రికేదికలోనే చాల గట్టిప్రమాదము కలదు. ఆ సంవత్సరపు ౯-వ నెంబరుకాపనము కుబ్జనిష్ఠులధిపని మునిమనుమడైన మంగియవరాజు పెరిగిపెద్దవాడుగనండి నొసంగబడింది. ఈకాపనములన వర్ణిస్తూనే ఉన్నాడు, అగ్నిశిర్మలనుమడును అయిన మండిశర్మ కొకగ్రామము దానముచేయబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఇక నిష్ఠుడు మాధవవర్మ ౧౧-వ నెంబరు కాపనముచాతము. ఇంద్రప్రతిగ్రహీత ఇత్తిగోత్రుడైన అగ్నిశిర్మయే; ప్రాయికముగ ఇతడు మండిశర్మతొడయొడవచ్చును. ఈమండశిర్మ మంగియవరాజు భక్తుడై, ప్రతిగ్రహీతయైన మనుమడు (మండిశర్మ) దాడయైన మనిమనుమని (మంగియవరాజు)కాలమున నండినా ప్రతిగ్రహీతయైన తాత (అగ్నిశిర్మ) రెండవదారియొక్క మత్రైత (కుబ్జనిష్ఠులధిపని)కంటెను పూర్వజనుట ఆసాధ్యము. అందువలన ౧౯౧౯-౧౯౨౦వ సంవత్సరపు చాల మాధవవర్మ మనకాపనపు మాధవవర్మయేయనుట స్పష్టము. ఇదికాక, రెండు కాపనములలోగూడ మాధవవర్మ కింద గోవిందవర్మయే. రెండుకాపనములలోను త్రివరవిగరభిషేకత యవతీతన మనుగుజీవించిన నూరకకాలము. ఇరువురు రాజులును హిరణ్యగర్భ(బంగారు ఆవుయొక్క)ప్రమాతు లనియే చెప్పబడినది. ఇరువురును సహస్రయోగములను, ఏకాదశాశ్వసేధములను జీవినవారే. ఈ కారణములవలన ఈ రెండుకాపనములలోను వర్ణింపబడిన రాజులొక్కరే యడట నిస్సంకోచము.

విష్ణుకుండి మూడవ మాధవవర్షము

౧౯౧౯-౨౦ సం.రపు
శాసననివేదికలోని
౧౨-వ సం. శాసనము

మొదటి మాధవవర్ష (౩౫౭ - ౩౮౨)

దేవవర్ష (౩౮౨ - ౪౦౭)

రెండవ మాధవవర్ష (౪౦౭ - ౪౪౪)

భానుతీర్థము శాసనము,
ఎట్రాఫీయా ఇండియా,
సం. ౧౨ పుట. ౧౩౩.

మొదటి విక్రమేంద్రవర్ష (౪౪౪ - ౪౬౯)

ఇంద్రభట్టారకవర్ష (౪౬౯ - ౪౯౬)

రెండవ విక్రమేంద్రవర్ష (౪౯౬ - ౫౨౧)

ఆంధ్ర సాహిత్య
పరిషత్ శాసనము

గోవిందవర్ష (౫౨౧ - ౫౪౬)

మూడవ మాధవవర్ష (౫౪౬ - ౬౧౦)

మంచెట్ట భట్టారకుడు (౬౧౦ - ?)

చిక్కుళ్ళ శాసనము, ఎట్రాఫీయా ఇండియా, సం. ౪, పుట. ౧౯౩

౧౯౧౯-౨౦ సం.రపు
శాసన నివేదికలోని
సం. ౧౧ శాసనము.

మూడవ మాధవవర్ష పరిపాలనము ప్రారంభసంవత్సరము ౫౪౬ గ గ్రహించి, సగటున తరమునకు ఇరువదియైదు సంవత్సరములచొప్పున లెక్కవేసి ఈపై వంశవృక్షము నందలి రాజులకాలమును కొంచె మించు మించుగ స్థిరపఱచవచ్చును. నే నీవిధమున ఆయా రాజుల పరిపాలనకాలములను కొంచె మెచ్చుతక్కువగ లెక్కవేసియున్నాను. రామ తీర్థము శాసనము ననుసరించి ఇంద్రభట్టారక వర్ష అధమము ఇరువదియేడు సంవత్సరములు పాలించినట్లు మనకు తెలియును కావున ఆతని పరిపాలనకాలపరిమితి ౨౫ సంవత్సరములకు

బడులు ౨౭ సంవత్సరములగ లెక్కవేయవలసియుండును. ౧౯౧౯-౨౦ వ సంవత్సర శాసననివేదికలోని ౧౨-వ సంఖ్య శాసనము ప్రకారము అది ముప్పదియేడవ విజయరాజ్య సంవత్సరమున నొసంగబడినట్లు తెలియుచుండుటవలన రెండవ మాధవవర్ష కన్నియేండ్లు వేయవలసియుండును. ఈవంశములోని రాజులు చాలకాలము పాలించుచువచ్చినట్లు కనబడును. అందువలన సగటున తరమునకు ఇరువదియైదేండ్లచొప్పున వేసిన లెక్క అతిశయోక్తముకాదు.

ఈంతపు మూలపునకు

ఈవంశమునందలి రాజులకు మూలపునకు ముగ గ్రహించగిన మొదటి మాధవవర్మ మనలెక్కప్రకారము 374 నుండి 379 వఱకు పాలించియుండవలెను. సముద్రగుప్తుని (376 - 377) యొక్కయు, అతనికొమారుడు రెండవ చంద్రగుప్తుని (377-౪౦3) యొక్కయు కాలముకూడ ఇదియే⁴¹. వాకాటకులలో⁴² రెండవ గుదసేనుడును, రెండవ ప్రవరసేనుడును మొదటి మాధవవర్మకు సమకాలికులు. ఈ వాకాటకరాజులు అటు సామ్రాజ్యస్థాపకులైన గుప్తులతోను, ఇటు విష్ణుకుండి ప్రభువులతోను వివాహసంబంధమును గలిగియుండి రనువిధమును మనము జ్ఞాపముంచకోవలయును. రెండవ చంద్రగుప్తుని కూతురైన గుప్తప్రభావతి వాకాటక వంశజుడైన రెండవ గుదసేనునిభార్య⁴³; రెండవ ప్రవరసేనునితల్లి. చక్కుల్ల శాసనమున రెండవ మాధవవర్మకొడుకైన మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ 'విష్ణుకుండి, వాకాటవంశ ద్వయాలంకృతిజన్ము' డని వర్ణింపబడి యుండుటంబట్టి మొదటి మాధవవర్మమనుమడైన రెండవమాధవవర్మభార్య వాకాటకరాజకుమారి యని స్పష్టమగుచున్నది. ఒకవేళ అంత సన్ని

హితము కాకపోయినప్పటికి మొదటి మాధవవర్మకును, అతనితనయుడు జేవవర్మకును కూడ వాకాటకులతో సంబంధముండినదన్న అది అసంభావితముకాదు. ఎట్లయినను, గుప్తవాకాటకులతోడి సంబంధముమూలముననే విష్ణుకుండిప్రభువులు పైకివచ్చిరనుట స్పష్టము. మొదటి మాధవవర్మ తొలుత గుప్తుల యొద్దనో, వాకాటకులయొద్దనో సేనాధిపతిగ నుండి తన పరాక్రమముమూలమున ప్రముఖుడయ్యెనని నానమ్మకము. అతడు దక్షిణ హిందూదేశ శైత్రయాత్రలో సముద్రగుప్తుని అనుసరించిన సేనాధిపతులలో నొక్కడో, లేక అతనితో చేరిన దక్షిణ హిందూదేశ సాహసికుడై యతని కలింగరాజ్య ప్రతినిధిగ వెనుక నిలిచిపోయినవాడో యైనను ఆశ్చర్యములేదు. అప్పటి కతడు చాల చిన్నవాడుగనుండి యుండవలెను; పాతిక సంవత్సరములకంటె ఎక్కువ ఉండియుండవు. మొదటి రెండుతరములవఱకు ప్రాయశముగ సేవంశమునందలి సరపతులు సామ్రాజ్యభిరుదములను ధరించి యుండరు. కలింగరాజ్యముపై గుప్తులకు అధికారముపోయిన తరువాతను, రెండవ ప్రవరసేనుని పరిపాలనానంతరము ౪౨౦-వ సంవత్సరమునుండి వాకాటకవంశము క్రమముగ

41. చిన్నలు క్షేత్రుగా 'వల్లీ హిందూ' నుండి గుప్త రాజ్యకాలములను గ్రహించిరి.

42. క్షేత్రుగారు ౧౮౪౭- సంవత్సరపు ఆర్. ఏ. యస్. పత్రికలో (J. R. A. S., p. 328) ప్రకటించి యున్నందున వాకాటక రాజ్యకాలములను గ్రహించిరి.

43. గ్రాఫింగ్ పాకగారి శాసనము, Ind. Ant. Vol. XLI, p. 268. ఇటీవల నివి పునాదికల విషయలో ప్రకటించబడినవి; Ep. Ind. Vol. XV, p. 39.

క్షీణించుచువచ్చిన పిదపను రెండవ మాధవ వర్మయే మొదట స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి యుండునని నాయుద్దేశము. వాకాటకవంశము ఆరవశతాబ్ది ఆరంభమువఱకు పరిపాలనము సాగించుచునే యుండినను వారు విష్ణుకుండి భూపతులకు శత్రువులుగనే కాని మిత్రులుగ నుండినట్లు కనబడదు. రెండవ మాధవవర్మ తాను త్రికూటమలయాధిపతిని చెప్పుకొని యున్నాడు⁴⁴. వాకాటక హరిసేన నృపాలుడు కలింగమును, త్రికూటమును, అంధ్రమును జయించినట్లు తెలుపుకొనియున్నాడు.⁴⁵

రెండవ మాధవవర్మ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించినకాలము వాకాటక చారిత్రమున ప్రాముఖ్యముగలది. పాళకోగారి శాసనము⁴⁶ ననుసరించి రాజ్యముచేయుటకు తగిన వయస్సురాని తన మనుమనికి ప్రతినిధిగా రెండవ చంద్రగుప్తుని కూతురైన గుప్తపద్మావతి అప్పడు వాకాటక రాజ్యమును పాలించుచుండినది. వాకాటక రాజకీయవ్యవహారములను చక్కబెట్టుచుండినది స్త్రీయగుటంతేసి ఒకవేళ రెండవ మాధవవర్మ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి నమ్రాట్టుమాత్రమే పొందనధికారము గలవిరుదములను వహించి యుండును; లేదా పద్మావతికి సన్నిహిత

బంధువు, అనగా ముందు తెలుపబోవురీతిని ప్రాయీకముగ ఆమెకూతురి భర్తయై యుండుటచేత ఆమె తనపట్ల చూపుచుండిన మంచి తనమును, దయను లాభకరముగ దీసికొని స్వగౌరవమునై యుండును.

ఈ వంశమువారి విరుదములు:

సామ్రాజ్యాధికార సూచకములైన విష్ణుకుండిప్రభువిరుదముల నిక పరీక్షింతము. విష్ణుకుండి ప్రభువులలో గొందఱు తాము సహస్రయాజ్ఞములను తేసినవారమని, ఏకాదశాశ్వమేధములను తేసిన వారమని చెప్పుకొని యున్నారు; కాని ఒక్క మాధవవర్మ నామాంకితులే యిట్టి యసామాన్య గౌరవాందితులుగ బెలుపబడుట విచిత్రము! రెండవ మాధవవర్మ ఈ పూరుశాసనము⁴⁷ విష్ణుకుండి వంశజుల మొట్టమొదటి శాసనము. అందు రెండవమాధవవర్మ తాతగారైన మొదటి మాధవవర్మఅగ్నిష్టోమ సహస్రయాజియనియు, ఏకాదశాశ్వమేధావధృఢావధూత జగత్కల్మషుడనియు వర్ణితుడయ్యెను. కాలక్రమము ననుసరించి ఈపూరుశాసనము తరువాత వచ్చునది రామతీర్థము శాసనము⁴⁸. ఈపూరుశాసనమున మొదటి మాధవవర్మ కున్నట్టి విరుదములే ఇందు రెండవ మాధవవర్మకును గలవు.

44. C. P. No. 12 of 1919-1920: Ep. Kep. 1920, p. 97.

45. హరిసేనని అంతా శాసనములు; Archaeological Survey of Western India, Vol. IV, pp 53, 124, 129.

46. వాకాటక రాణి ప్రభావతి గుప్త పూర్వాశాసనము; Ep. Ind. Vol. XV, p. 39.

47. C. P. No. 12 of 1919-1920.

48. Ep. Ind. Vol. XII, p. 133.

అటుతరువాత చిక్కుళ్ల శాసనమున⁴⁹ ఏకాదశాశ్వమేధావభృథావధౌతజగత్కల్మషుడనియు, క్రమసహస్రయాజియనియు, సర్వమేధావాస్తవసర్వభూత స్వారాజ్యుడనియు, బహునువర్ణ, పాండరిక, పురుషమేధ, వాజపేయ, నూర్య (? ఉక్ళ్య), ఘోషశి, రాజసూయ, ప్రాధిరాజ్య, ప్రాజాపత్యాద్యనేక వినిభిషృథుగురువరశతసహస్రయాజియనియు కీర్తింపబడియున్నాడు. మూడవమాధవవర్మ రెండుశాసనములను⁵⁰ వేయియజ్ఞములను, పదునొకండుశ్వమేధయాగములను తేసినకీర్తి యతనికేయొసంగుచున్నది. ఈవంశమున మాధవవర్మనామాంకితులుకాని యితర భూపతు లెవ్వరు నెట్టిక్రతువులను తేసినట్లు కీర్తింపబడలేదు. అశ్వమేధయాగాదులను తేసిన కీర్తి గౌరవములు ప్రత్యేకమొక్క మాధవవర్మలకు ఎందువలన నీవంశమున సంప్రదాయముగ వచ్చినవో తెలియరాదు.

ఈ విషయములకు మూలము

ఇన్నియజ్ఞయాగాదులు నిజముగా జరిగినవా లేదా యన్న విషయమునుగూర్చి యోచించుచో కేవలము వానిసంఖ్యయే యివి నిజముగ జరుపబడియుండవను ననుమానమునకు కారణమగుచున్నది. ఈ ప్రాత్రకథలకును, ఆడంబర విరుడములకునుగల ఆధారములకొరకు గుప్త, వాకాటక శాసనములను, అందు ముఖ్యముగ

కడపటివారి శాసనములను మనము పరిశీలించవలసియుండును.

కలియుగమున చాలకాలమునుండి ఆచరణమున లేని⁵¹ అశ్వమేధయాగమును మరల ఉద్ధరించినవాడు సముద్రగుప్తుడు. అతని మనుమడు కుమారగుప్తుడు కూడ తాను అశ్వమేధయాగమును తేసినట్లు తెలుపుకొనియున్నాడు. ఈప్రభువులు గొప్పవరాక్రమవంతులైనప్పటికి తాము ఒక్కయశ్వమేధయాగముకంటె ఎక్కువ చేసినట్లు చెప్పకొనియుండలేదు. కాని వాకాటకులలో ఈడంబములు హెచ్చుగ గాన్పించును. రెండవ ప్రవర సేనమహారాజు చమ్మక్ తామ్రశాసనమున⁵² మొదటి ప్రవర సేనుడు అగ్నిష్టోమ, ఆప్తోర్యమ, ఉక్ళ్య, ఘోషశి, అతిరాత్ర, వాజపేయ, బృహస్పతిసవ, సాద్యస్కరయజ్ఞములను, నాలుగు అశ్వమేధయాగములను తేసినట్లును (అగ్నిష్టోమాప్తోర్యామోక్ష్య ఘోషస్యాతిరాత్ర వాజపేయ బృహస్పతిసవసాద్యస్కర చతురశ్వమేధయాజినః), అతని కుమారుడు మొదటి రుద్రసేనుడు దశాశ్వమేధావభృథ స్నానములను తేసినట్లును తెలుపబడెను. వాకాటకులకు బంధువులును, వారికి ప్రతిస్పర్థులునైన మన విష్ణుకుండిభూపతులుకూడ ఈప్రగల్భోక్తుల విషయమున వారినే అనుకరించియుండురు. వాకాటక రుద్రసేనుడు పది అశ్వ

49. Ep. Ind. Vol. IV, p. 193.

50. ఈప్రస్తుతపు ఆంధ్రసాహిత్య శిష్యవ్యాసము : C. P. No. 11 of 1919—1920.

51. Fleet's Gupta Inscriptions, No. 10, p. 44; No. 12, p. 51 etc.

52. Ibid, No. 55, p. 235.

మాఘమాసము]

విష్ణుకుండి మూడవ

మాధవవర్మ ఆంధ్ర సామ్రాజ్యపరిషత్తుసంఘము

మేధయాగములను జేసిన, విష్ణుకుండి మొదటి
 మాధవవర్మ పదునొకండుశతమేధయాగములను
 జేసెను. విష్ణుకుండి ప్రభువుల యశ్వమేధయా
 గములకును, వారి దాంభికబిరుదములకును
 మూలము నాకిదే యని తోచుచున్నది. పర
 స్పరము బంధువులైనప్పటికిగూడ ఈరెండు
 వంశములవారు నిజముగా ప్రతిస్పర్ధలని దీని
 వలనగూడ దెలియుచున్నది. వాకాటకులు
 కాని, విష్ణుకుండిప్రభువులు కాని వారిశాసన
 ములలో వారికి చెప్పబడిన రాజకీయబిరుదము
 లలో దేనికిగాని అర్హతగలిగినయంతటి పరా
 క్రమవంతులైన భూపతులు కారని నాయభిప్రా
 యము. ఈయుభయవంశములవారిలో వాకా
 టకులు ఎక్కువ పరాక్రమవంతులనుట నిశ్చ
 యమే కాని వారికిని సామ్రాజ్యమని చెప్ప
 దగిన ప్రశాంత విశాలరాజ్య మెప్పుడును
 లేదు⁵³.

వారి యిష్టదైవము

తమ శాసనము లన్నిటిలో విష్ణుకుండి
 నృపతులు తాము శ్రీపర్వతస్వామిపాదాను
 ధ్యాతులమని చెప్పుకొనియున్నారు. శ్రీపర్వ
 తము మల్లికార్జును డనుపేరబరగు శివుని
 సుప్రసిద్ధాలయముగల శ్రీశైలమే. ఈయాల
 యము (చిన్నరాజధానియందలి) కన్నులు
 మండలమునంగల నల్లమలకొండల ఉత్తర వీత

భూమిమీద నున్నది. ఇంతవఱకు మన
 మెప్పుడును విష్ణుకుండి ప్రభువులను మధ్యపరగ
 కాలలోని వాకాటకులతో ముడిపెట్టుచున్నా
 ము. అట్లయినచో 'దక్షిణాది'కి సంబంధించిన
 యీరాజులకు శ్రీపర్వతస్వామి యిష్టదైవ మెట్ల
 య్యెను? ఈప్రశ్నమునకు ప్రత్యుత్తరము
 ద్వివిధము.

వాకాటకులది అనలు దక్షిణహిందూ
 దేశవంశము. వాకాటక గృహపతియు, గృహ
 పత్నియు (వాకాటకగహపతి, గహపతిని), చేసిన
 దానములను దెలుపు ప్రాకృతశాసన మొకటి
 అమరావతిలో గలదు⁵⁴. కావున దీని ననుస
 రించి క్రీస్తుశకము ప్రథమ, ద్వితీయశతాబ్దాలలో
 తెలుగుదేశమున వాకాటకవంశ మొకటి యుం
 డెననియైన జెప్పవలెను, లేదా వారిలో తెలుగు
 దేశమునకు వచ్చుచు పోవుచుండు వాడుకయైన
 నుండి ననవలెను. కావున వాకాటకులతో
 సంబంధముగల విష్ణుకుండి వంశజులుగూడ
 దక్షిణహిందూదేశీయులే యని చెప్పదగినది.

ఒకవేళ విష్ణుకుండి వంశజులు కేవల
 మాత్రరాహులేయని యనుకొన్నను వారు
 తెలుగుదేశమున రాజ్యము సంపాదించినవిదప
 శ్రీ పర్వతస్వామిని తమ యిష్టదైవముగ
 బెట్టుకొనియుండవలెను. వారి శాసనముల నను
 సరించి వేంగిదేశము చాలకాలము క్రిందటనే

53. డాక్టరు కుట్రాయ్గా రన్న వా కిధికగౌరవ మున్నప్పటికి వాకాటకులను గూర్చిన వారి యభి
 ప్రాయముతోనే నేటికినిపజాలను. వారి యభిప్రాయముకొంత మాడుదు : వారి 'Ancient History of the
 Dacca', p. 71.

54. See 'Some Unpublished Amaravati inscriptions', Ep. Ind. Vol. XV. p. 267,

వారి యధీనత నుండినట్లు తెలియుచున్నది. చిక్కుళ్ల శాసనము (కృష్ణాజిల్లా) ఏలూరి యొద్దనున్న తె(జ్జె)న్దుభూరు (దెందులూరు) నుండి యొసంగబడినది. రెండవ మాధవవర్మ ఈపూరు శాసనము గుంటూరుజిల్లాలో దొరికినది: అది అమరపురమునుండి యొసంగబడినది. బౌద్ధపూర్వముగల సుప్రసిద్ధమైన గుంటూరుజిల్లా అమరావతియే ఈ యమరపురమై యుండవచ్చును. శ్రీపర్వతమున కనతి దూరమున నున్న వేంగి నాశ్రమించుకొనిన మొట్టమొదటి విష్ణుకుండినభువు రెండవ మాధవవర్మయే యనియు⁵⁵, తన వంశమున శ్రీపర్వతస్వామి నిలువేల్పుగ మొట్టమొదట నెలకొల్పినదియు అతడేయనియు నాయభిప్రాయము. ఈ నాసిద్ధాంతమును ఆతని ఈపూరు శాసనమే బలపఱచుచున్నది. ఈ వంశమువారి యితర శాసనము లన్నిటిలో మొట్టమొదట దెలుపబడురాజు శ్రీపర్వతస్వామిపాదానుభ్యాతు డని వేర్కొనబడియుండ ఈవిశేషణము ఈపూరు శాసనమున అందలి మొట్టమొదటి రాజగు మొదటిమాధవ వర్మకుగాని రెండవరాజగు దేవవర్మకుగాని కాక మూడవరాజును, దాతయునైన రెండవ మాధవవర్మకు మాత్రమే కలదు. ఈ కారణ

మున ఏకద్వ్యశసంస్థాకుడైన మొదటి మాధవవర్మ కాల: 56గాని, ఆతనికిమారుడైన దేవవర్మ మున గాని ఈవంశము వారికి శ్రీపర్వతస్వామి యిలువేల్పుకాడని తేలుచున్నది. క్రీ. శ. ౪౦౦ ల ప్రాంతమున వాకాటకరాజకుమారిభర్తయైన రెండవ మాధవవర్మయే యీవంశమున శ్రీపర్వతస్వామ్యరాధనము ప్రవేశపెట్టియుండును. గాథ

పరంపరగ శతాబ్దాలనుండి వచ్చుచున్న శ్రీపర్వతస్వామినిగుఱించిన యొక గాథకు ఈవిష్ణుకుండినవంశజులకు ముడిపెట్టవచ్చునేమో చూతము⁵⁶. గుప్తవంశజుడైన చంద్రగుప్తుని కూతురు చంద్రావతీయను రాజకుమారి శ్రీపర్వతస్వామిని గామించి ప్రతిదినము నొక్క మల్లికార్జునమును సమర్పించుచు తుద కాస్వామినే పెండ్లియాడినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమున పరంపరగ వచ్చు గాథ యొకటికలదని శాసనశాఖానివేదికలో దెలుపబడినది⁵⁷. ఈస్థలమాహాత్మ్యముల కాలము మనకు సరిగా తెలియదు: ఏనిలో కొన్ని ఒక తరముక్రిందట మాత్రమే పుట్టినవి. ఇట్టి సందర్భములలో పదుమూడవశతాబ్దినాటి యొక

55. శ్రీశైలము గుంటూరుజిల్లా సహ్యాద్రిలకు ౫౦ మైళ్ళకంటే ఎక్కువ దూరమున లేదు: గుంటూరు జిల్లాను విష్ణుకుండు లాశ్రమించినట్లు మనకు తెలియదు. వినుకొండ గుంటూరుజిల్లా, వినుకొండ తాలూకాకు మాఖ్య స్థానము: రైలుస్టేషను. నేటికని మహాశివరాత్రికి శ్రీశైలమున కడకు యాత్రికుల కది మంజీల్లో నొకటి.

56. ఈసంబంధముకు బాక్సరు దుర్రాయ దొంగగారే తమ 'Ancient History of the Daccan' (p. 73) లో మొదట గూచించిరి. చతురముగను, విచిత్రముగను జేసిన యీ సూచనకు వారు ప్రశంసనీయులు.

57. For 1914-15, p. 91.

మానుమానము] విష్ణుకుండి మూడవ మాధవచర్మ ఆంధ్రచాపిత్యపరిషత్సభాసభము

తెలుగు కావ్యమున ఈ గాథకు ఆకరము కాంతిని తెచ్చుటకు శ్రీ వర్ణనస్వాయి దొరకుట నాకు సంతోషము కలిగించినది. మల్లికార్జునసాములు బ్రసిద్ధి గాంచె⁵⁹

ఆకావ్యమునందలి కథ యిది: ఈ మూడవ శతాబ్దికి యీ గాథ

చంద్రవంశుడైన చంద్రగుప్తజాపతి 'అదిను' యుగము'కిటిదని నూహించుచు ముంసం నల్లని ముని ఎం. అవ కొన్నిదిన శతాబ్ది వాటివైన నన్ను ఇక సిద్ధి కలలో చంద్రావతిచంద్రగుప్తుని కూతురనుటకుమాత్ర ఆతనిమనుమరాలని యింనుక మాకు చేయుట కంగీరించునడల దానికిని, విష్ణుకుండి వంశ జు చరిత్రమునకును గొంతసంబంధ మేర్పడు ను. అదియునుగాక కూతురికి తండ్రి పేరు పెట్టుట కంటె మనుమరాలికి తాత పేరు పెట్టుట సహ జముకూడ నగును. ఇక వాకాటక రెండవ రుద్రనేనునిభార్య పద్మావతి నమ్రాట్టలైన గుప్తవంశజులలో రెండవ చంద్రగుప్తుని (క్రీ. శ. 324-౪౧3) కూతురని మన మెఱుగు దుము. క్రీ. శ. ౪౦౦-౪౪౪ ప్రాంతపువాడు కాదగు జనుకొన్న విష్ణుకుండి రెండవమాధవ వర్మ వాకాటక రాజకుమారిని బరిణయ మాడెననువిషయముకూడ జ్ఞాపకముచు కొనదగినది. ఈ రాజకుమారి నెవరు? పద్మా

చంద్రవంశుడైన చంద్రగుప్తజాపతి తనయ చంద్రావతియను కన్య తనతోడి నతులును దానును ఒకప్పుడు శ్రీ వర్ణనస్వాయి కడకురుదెంచి, భక్తితో ప్రతిపాసరంబును మల్లికార్జున మర్పించుచు నాస్వాయిని గొల్చుచుండెను. ఇట్లుండ నొక్కనాడు ఆమె 'హర్షము కొలకాడ కిన్నర గంధర్వసీత ప్రకలిత నన్నుత నాడ ప్రసన్నతమిటి యతి మృదుమధుర నమంచితాలాపగతుల' 'నుమానాథు మ్రూల నానందలీల' బాడ నాస్వాయి ప్రత్యక్షమై 'యిచ్చయెయ్యది వేడుమిచ్చెద' నని పలికిను. అందులకు (తాను) 'ప్రేమమెల్ల నర్పించిన యట్టి యీమల్లికార్జున మెల్ల కాలంబు మీహాళియందున మిలిత మైయుండ దయ నేయు' మని యా చంద్రావతి వేడుకొనెను. అంతట నాయుమానాథు డాదామమును దనహాళిని బాహువీచంద్రమధ్యమున నుంచి యామెకోరిక దీర్చెను. ఆమల్లికార్జున మధున

58. పాలకునికి సోపనాధికరణమైన పండితాధ్యక్షునియు. ఈ కవికి తెక్కులొపలు తిలియను: ఇరికు తెలుగు కవిగన, కర్ణాటకవిగనకూడ పాగణింపబడుచున్నాడు వరసింహాచారిగారి 'కన్న వికవిరతె' లోన, రావులవాడకు కీ. కీరకలింగముగారి 'ఆంధ్రకవుల చరిత్రము'నను ఈడు ౧౨౦౦ ల ప్రాంతపువాడని తెలుపబడినది. ఈ కథ పండితాధ్యక్షునియు పద్మావతి కథయునగుట (పుట 3౨౨, వరంగలుప్రతి) ఈ తెలుగుకావ్యమును పదునైదవ శతాబ్దిని నురురాజుకు కవి సంస్కృతిమన ననుదించెను. తెలుగుకావ్యముకు గ్రహింపలేని అన్యభాషలనా కిగాథనుగూర్చి యాసంస్కృతి గ్రంథమున కాడిదను (కర్ణాటానువాదముతో గల మైమారుప్రతి ౧౨౦౧) (ఆర్యసప్తకథము, ౪-వ అధ్యాయము. ప్లో. ౧౧-3౧).

59. ఇచట చంద్రావతి మల్లికార్జునుని వివాహమైకట్టు తెలుపబడకపోవుట గమనింపదగినది.

వతియు నామకూతురును నిశ్చయముగ నాతనికి సమకాలికురాండ్రగుదురు కావున ఈ రెండవ మాధవవర్మ వివాహమాడినది చంద్రావతికి గూతునిను, రెండవ చంద్రగుప్తునికి మనుమరాలును అయిన రాజకుమారినే యనియు, ఆమెకు దన తాత పేర చంద్రావతి⁶⁰ యని పేరుండెననియు నూహించుచున్నాము. ఈవాకాటకరాణి ప్రభావముననే రెండవ మాధవవర్మ శ్రీవర్వతస్వామ్యరాధకుడై యుండవలెను. ఒకవేళ గాథలో నున్నట్లు చంద్రావతి చంద్రగుప్తునికూతులే యనుకొన్నప్పటికి మాధవవర్మతండ్రి గోవిందవర్మయే యామెభర్త యనియు, రెండవ మాధవవర్మకు దన తల్లి మూలముననే శ్రీవర్వతస్వామి యిష్టరైవమయ్యెననియు తలపెవలసియుండును.

విష్ణుకుండి శ్లోకము

విష్ణుకుండిశబ్దము యొక్కవ్యుత్పత్తి మనకు స్పష్టముగ దెలియదు. ఒక దక్షిణహిందూదేశపుజాతిపేరే యీవిధముగ సంస్కరింపబడినట్లు తోచును. వినుకొండ⁶¹ యను తెలుగుపదమును పరిపాలకవంశమువారిని మెప్పించుటకు గాను పండితులు విష్ణుకుండగా సంస్కరించి

యుండునట యనంభావితముకాదు. ఒక ప్రత్యేక యజ్ఞాన్నిహోత్రమునకు 'విష్ణు' అనునది ఒక సాంకేతికనామము⁶². ఒకవేళ నీ విష్ణుకుండివంశజులు తాము విష్ణుకుండమునుండి యుద్భవించినట్లు చెప్పకొని యుండవచ్చును. అట్లును వీరు అగ్ని కులశ్రీయులగుదురు. రెండవ మాధవవర్మ ఈపూరు శాసనమున 'విష్ణుకుండ్యధిరాజ గుణవంతులు' (విష్ణుకుండ్యధిరాజగుణవన్తై) 'అజ్ఞప్తి'గ దెలుపబడియుండుటవలన ఈరాజుల కోవకు చెందని విష్ణుకుండులుకూడ గొందఱుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. పూర్వోదాహృతసమానములోని అధిరాజ, గుణవర్తనములు నామవాచకములనుట తెల్లమే. ఏతన్నామాంకితులైన యిరువురునుకూడ విష్ణుకుండివంశమునకు జెందినవారలే. విష్ణుకుండులకు బంధువులైన వాకాటకులది విష్ణువృద్ధగోత్రము⁶³. ఇది యాంగిరసగోత్రశాఖ. ప్రాయశముగ విష్ణుకుండి ఈరాజుల గోత్రముపేరై యుండును. శాలింగకాయనులవలెనే గోత్రముపేరై తమయింటిపేరుగా వీరును గ్రహించియుం

60 చంద్రావతిలోని 'చంద్ర'పదమే అనిపించును. ఇట్లే చంద్రావతిలోని 'చంద్ర'యే అనిపించును; 'వతి' యనుపదము శ్రీ వాచకప్రత్యయము.

61. వినుకొండ నంటూరు జిల్లాలలోని యొకపట్టణము. ఇచ్చటినుండి యాత్రికులు శ్రీవర్వతమునకు బయలుదేరుదురు. చిక్కుళ్ల శాసనమును బ్రకటింపిన డాక్టరు హెల్లు దొరగా రీతిబంధమును నూచించిరి.

62. మహాభారతము (కృష్ణమాహాగీతాశ్రమ), చరవర్వము, అధ్యాయము. ౨౨౩, శ్లో. ౧౨.

63. విహారజనాకాటక ప్రకరణపేషని ౧౨ 'విమోచి' శాసనములను (Fleet's Gupta Inscriptions, p. 245), ఇతిని యితిర శాసనములను చూడుడు. రఘువాణ భాష్యుల గోడ్ బోల్ నిరదితమైన 'భరతఖండం చాప్రాచీన వితిహారికకోశము' (మహాభారతము)న విష్ణువృద్ధుడు మొదట క్షత్రియుడై పిదప బ్రాహ్మణుడై పట్టుకలదు.

దురు. కాని యేవరకాండలోను నాకీ గోత్రము కనబడలేదు.

ఇతరుల నిర్వాహము

సాధారణముగ ప్రతి తామ్రశాసనము నను ఆజ్ఞాస్థియని యొకడు పేర్కొనబడును. ఈపదమును (ఇంగ్లీషులోః8) 'ఎజ్జిక్యూటర్' అని అనువదించుట వాడుక. చేసిన దానమును సరిగా అమలు జరపి, దానిని రక్షింపవలసిన బాధ్యత ప్రాయశముగ నీ 'మూజ్జప్తి'యై యుండును. ఈశాసనమున హస్తీకోశ, వీరకోశులు ఆజ్ఞాప్తులు. ఈపదములకు సరియైన యర్థమేదో నిర్ణయించుట కవకాశములేదు. ఈపేరులే పృథ్వీమూలుని గోదావరిశాసనమునను⁶⁴, మొదటి జయసింహుని ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర చాసనమునను⁶⁵ పేర్కొనబడుటవలన ఇవి మనుష్యులపేరులు కావనుట స్పష్టము. పృథ్వీమూలుని గోదావరిశాసనమును సంపాదకీయ విమర్శతో బ్రకటించిన క్లీటువోరగారి యభిప్రాయమున 'వీరినిపుడును గజదళమునకును, గొప్పపరాక్రమకార్యములకు ప్రతిగిగన్న వీరని కాయమునకును చెందవలసిన ధనమును జాగ్రత్తపఱచి దానిని వారికి వినియోగించు నభి కారులు'. కాని 33-34 పంక్తులలో వీరు 'ఉభయగణా'— రెండు సైన్యములవారు—

అని పేర్కొనబడిరి. ఈకారణమున వీరిని కేవలము సైన్యాధికారు లనుటకు వీలులేదు. సంస్కృతమున గణమునకు సాంకేతికార్థము కలదు. ౨౩ రథములు, ౨౭ గజములు, ౪౦ తురంగములు, ౧౩౫గురు పదాతులు కలసిన సైన్యమునకు గణమని పేరు (వాచస్పత్యము). కావున హస్తీకోశ మన గజదళమునకు జేరిన వీరని కాయ మనియు, వీరకోశ మన పదాతివర్గ మనియు వర్థము చేసికొనవలసియుండును. అనుశ్రుతమైన హిందువుల చతురంగ సేనలో మధ్యయుగమున రాజుల సేనయందు గజ,పదాతి వర్గములు మాత్రమే యుండినట్లు కనబడును. అంతకు చాల కాలము పూర్వమే రథబలము లుత్తమైపోయెను. తురంగములు అరుదిగుటవలన వానిని పశ్చిమదేశీయులు మాత్రమే వాడుక చేయువారు. కళింగము గజసైన్యములకు చాల ప్రసిద్ధి కెక్కినట్లు గన్పట్టును. పృథ్వీమూలుని శాసనములో⁶⁶ కుమున (నైర్వతిదిక్కు ఏనుగు), సుప్రతిక (ఈశాన్య దిక్కు ఏనుగు) అధిష్ఠితులైన రాజుల పోరాటమునుగూర్చి విందుము. మూడవ మాధవవర్చ ప్రపితామహుడైన ఇంద్రధిష్ఠారకవర్మ శతసహస్రనంగ్రామముల నాలుగుదంతములు కల యనేకగజముల నెదుర్కొనినట్లు రామతీర్థము

64. J. Bo. Br. A. S., Vol. XVI, p. 116 (ll. 27-28): "స పర్వై కేవ పరిపాలనీయో విశేషే హస్తీకోశ, వీరకోశాభ్యాం".

65. ఈపాదమున కనబంధము చూడుడు, పంక్తి ౨౨.

66. రథములంకము, 4, ౪౦ లో కళింగాధిపతి 'గజపాదక' అని పేర్కొనబడియున్నాడు. అంతే కాక రథే కాధిపతులు గజపను లక్షలుయు బ్రసిద్ధమే.

67. J. Bo. Br. A. S., Vol. XVI, p. 116.

శాసనము⁶⁸ వలన చెలియుచున్నది. కావున కలింగదేశముపై సహేవర్యాయములు దండయాత్రలుసలింప ప్రయత్నముగా దాని నాక్రమించుచు వచ్చిన విష్ణుకుండుల సైన్యమున కలింగ గజవళ మెక్కువగ నుండెడిదని యూహింపవచ్చును ఒకవేళ గోదావరితీర్థాలోని యిప్పటి రామచంద్రపురము తాలూకామైన గుద్దవాది విషయముననే ఈ సైన్యములు స్థిరముగ దండువిడిచియుండిన నుండవచ్చును.

మాధవవర్మకుమార్తిన గాథలు

ఇక శాసనములను వదలివైచి, పరంపరానుగతిములైన గాథల నెత్తికొందుమేని మాధవవర్మనుగుఱించి తెలుగుదేశమున తరతరములుగ జీవవచ్చు కథలనేకములు కలవు. మొకటి సంపాదితములైన కైఫీయతులును⁶⁹, క్రీ. శ. పదునేడవ పదునెనిమిదవ శతాబ్దాలలో రచియింపబడిన తెలుగుకావ్యములు సిద్ధేశ్వరచరిత్ర, సోమదేవరాజీయములును⁷⁰ కాకతీయ విజృంభణమునకు పూర్వము పరిపాలించినట్టి యు, నిజాం రాజ్యమునందలి పరంగల్లుకు సమీపమున నున్న హనుమకొండ రాజులకు మూలపురుషుడై టియు నో మాధవవర్మని తెల్పినచున్నవి. ఈ జాతిండ్రి సోమదేవరాజుని చెప్పబడుటవలన ఇరిగని మనమధిప

వ్యూలలో రెండవవానితో గాని, మూడవవానితోగాని గుర్తించుటకు వీలు కాదు. ఇతఁడొకవేళ మనకు తెలిపివేరు తెలియని విష్ణుకుండి మొదటి మాధవవర్మయై యుండవచ్చును. హనుమకొండ మాధవవర్మ శాలివాహన శకము ౩౩౦ మొదలు ౩౪౦ వఱకు (క్రీ. శ. ౩౦౦-౪౬౨) నూటయఱువది సంవత్సరములు పరిపాలించినట్లు చెప్పబడినది. ఒక్కరాజు నూటయఱువది సంవత్సరములు పాలించెననుట యతిశయోక్తియే కాని మనము నిర్ణయించిన కాలక్రమము ననుసరించి మన మొదటి మాధవవర్మ సరిగా ఈ కాలపువాడే యగుట విచిత్రము.

బెజవాడలోని మల్లేశ్వరస్వామి దేవాలయపరణమున కాకతీయుల కాలమునాటి (పదుమూడవ శతాబ్ది) శిలాశాసన⁷¹ మొకటి కలదు. అందు బెజవాడ రాజయిన మాధవవర్మను గుఱించిన చిత్రమైన వృత్తాంతము కొంత కలదు:

కలియుగమున అత్యంతపురాతన కాలమున ౧౦౨-వ శకవర్షమున మాధవవర్మ యనుశేరబ్రహ్మిణి డైన రాజౌక డుండెను. ఈతని కుమారుడు తిలక్తన శివసయై (చింతచిగురు, చింతకాయలు అమ్ముకొని జీవనము గడపు

68. Ep. Ind., Vol. XII, p. 133.

69. పశ్చిమగోదావరివృత్తాంతములు జూడుడు.

70. సిద్ధేశ్వరచరిత్ర, కావ సర్వస్వము. అనుదిక్రము: అరుదుగ దొరకును. సోమదేవరాజీయకర్త కూడియందలి జగ్గ. ౨.

71. Ep. Coll. No. 536 of 1909 (Ep. Rep. S. C.)

కొను) ఒక స్త్రీ విడ్డను జంపినందువలన న్యాయమును పరిపాలించగోరి రాజాతని కురిశిక్కు విధించెను. రాజయొక్క న్యాయబుద్ధి కెంతయు సంతోషించి మల్లేశ్వరస్వామి కనకవృష్టి గురియించెను. తత్కారణమున నా స్త్రీయొక్క శిశువును, రాజకుమారుడునుగూడ పునర్జీవితములైరి. ఈరీతిని మల్లేశ్వరస్వామి మాధవవర్ష కీర్తి నీలోకమున సుప్రతిష్ఠిత మొనరించెను⁷².

పదునైదవ శతాబ్ది నుండినట్టియు, బరిసాగరజాతుల దండనాయకుడైనట్టియు తమ్మరాజు కొమారుడు బసవరాజును నతడు మాధవవర్ష వంశస్థుడని ఆతనిమంత్రి కంకితము గావింపబడిన యాకాలమునాటి రెండు తెలుగుకావ్యములలో⁷³ వర్ణితమై యున్నది.

బెజవాడలో ఇంద్రకీలాద్రిమీది కనక దుర్గగుడిముందున్న యొక పగిలిపోయిన స్తంభ

72. Ep. Rep. (S. C). 1910, pp 71-72.

[మాధవవర్షుడు పేర్కొను ఇంకొక పూర్వపురాణన మింకొకటి కలదు. అది పండ్లదండనశతాబ్ది నాటిది. ఇదియే రెండవకాకతిప్రాలరాజు అను ముగింపకాసన మను పేర బరసమన్నది. ఇందు రెండవ కాకతి ప్రాలరాజు ప్రెగ్గడయైన శేఖరసుభార్య మైలమ శ్రీ. క. ౧౧౧౭లో 'కనలలాడుబసది' యను జీవాలయమును గట్టించెను. దానికి మహామండలేశ్వరుడైన ఉగ్రనాడి మేళరసుకూడగొంత భూమి దాన మొసంగెను. ఈమేళరసు మాధవవర్షమంగోద్భవుడని యిట్లు తెలుపబడినది.

“అష్టాదంతి పసాప్రాణి దశకోటి చ వాజినా మనంతం పాదసంఘాత మిక్ష్మేతే మాధవవర్షమంగోద్భవవర్ష ప్రమన్యహంకండేశ్వర హగ్రవాడియ మేళరస...” దీని వక్షసరించి చూచిన, మాధవవర్ష ఎనిమిదివేలయేనుగులకును, పదికోట్ల గజములకును, అనంతముల కల్పలయనకు నధిపతి యని తెలియుచున్నది. —మ. సో. కర్మ.]

73. (౧) నాసికలో పాఖ్యానము : దగ్గపల్లి దుగ్గయ్య కృతము.

“చతురంగ బలములు జయవాడ దుగ్గాంబ వరమునం బడసి దుర్వారల
జగత్స్థలంబెల్ల సాధించి జయ కాసనములు దిగ్గంతమంతముల సరిపి
శేదబాలనకుఁ గాఁ ద్రియసుత మోహంబు పట్టక బెజవాడఁ బాడి నిలిపి
కలయంగఁ బురమునఁ గాంచినవర్షంబుఁ గురియించి దేవతాకోటి పాగడ
వమాధ నెగడిన మాధవవర్ష...”

(౨) నంది పల్లియ్య, ఘంటసంగయ్య కృతమును ప్రబోధ చంద్రోదయము. ఇందు బసవరాజు ‘మాధవవర్ష భూమండలేశ్వర’ నంకీలంగి చందిమామ’ యని పేర్కొనుడయ్యెను.

[బసవ భూపాలునికే కృతి యాయబడిన కావ్య మింకొకటి కలదు. అది దూలగుంట నారాయణ కవి విరచితమైన ‘పంచమంత్రి’. ఇందు మాధవవర్ష ఇట్లు అభినిర్ణీతుడై యున్నాడు.

“మను బెజవాడ దుర్గమున ముగ్ధతనంబును మెచ్చఁజేసి పెం
ప్రస రథ దంతివాజి భట భూరిబలంబులచేఁ గలింగ భూ
జన పరిఁద్రుంచి వేదసతి సంతతికై మహిఁ బాడి నిర్విక్ర
మృగఁ జిరకిర్రులం గనిన మాధవ వర్ష...”

రథ దంతి వాజిభట భూరిబలంబులు కలవాడని వర్ణింపబడుచేర ఈమాధవవర్షయు, అనుమకొండకాసనమున మేళరసు పూర్వపుర జెప్పబడిన మాధవవర్షయు ఒక్కడే కాకోపును. —మ. సో. కర్మ.]

ముహూద శాలివాహన శకము ౧౪౪౦ (క్రీ.శ. ౧౫౧౩) వాటి శాసన⁷⁴ మొకటి కలదు. అందు విజయనగర సామ్రాజ్యము నేలిన కృష్ణ దేవ రాయల దండనాయకు డొకడు తాను బెజ వాడ మాధవవర్మ వంశములోని వాడనని చెప్పకొని యున్నాడు.

విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని విజయనగ రము మహారాజును, తెలుగు దేశమున రాజులు, రాచవారసబడు తెగలోని చాల మందియు మాధవవర్మకు దమ మూలపురు షునిగ జెప్పుదురు. ఈ విషయమున 'విశాఖ పట్టణముజిల్లా మాన్యుయల్'⁷⁵ అను గ్రంథ మున నిట్లు కలదు: "శాలివాహనశకవర్షము అయిదువందల ఐదునాలుగునకు సరియైన క్రీ. శ. ౫౯౦ లో మాధవవర్మ నాయకత్వమున రాజపుత్రులు వసీష్ఠ, ధనంజయ, కాండిన్య, కాశ్యపగోత్రములవారు తెలుంగాణమునకు వలసవచ్చినట్లు క్రీ. శ. ౧౫౪౦ నాటి దనబడు

శ్రీకృష్ణవిజయ మను తెలుగు కావ్యమున గలదు. విజయనగరము రాజకుటుంబమువా రీమాధవ వర్మనే తమ మూలపురుషునిగ జెప్పెదరు. ఉత్తర సర్కారులలోని రాచవారందఱు విజ యనగరము మహారాజునే తమ నాయకునిగ పరిగణింతురు. వలసవచ్చిన రాజపుత్రులు కృష్ణానదీతీరమున బెజవాడలో స్థిరనివాస ములు కుదుర్చుకొని కాంగ్రమమున నొక చిన్న సంస్థానమును సంస్థాపించిరి." ఇదునాఱవ శతాబ్దివాటి, అనగా మాధవవర్మ యనంత రము వేయిసంవత్సరములకు విరచింపబడిన కావ్యములోని ౫౧౪ వ శకవర్షము సరియై నదే యని గట్టిగ నొక్కి చెప్పలేము కాని మాధవవర్మకీ కావ్యమున దెలుపబడిన సంవత్స రము మనము మూడవ మాధవవర్మకు నిర్ణ యించిన క్రీ. శ. ౫౯౪ తో దరిదాపుగ సరి పోవుటమాత్రము గమనార్హమైనది.

అనుబంధము

మొదటి జయసింహపల్లభుని పాలమూరు శాసనము

మొదటిరేకు : రెండవప్రక్క

1. 70 స్వస్తి శ్రీవిజయస్కంధావారాత్ మాతృగణపరిరక్షితానాం మానవ్యసగోత్రానాం (గాం)
2. హరితిపుత్రాగామ్ అశ్వమేధయాజినాం చలుక్యానాం కులజలనిధి
3. సముత్పన్నరాజరత్నస్య సకలభవనమణ్డలమడ్డకీర్తికా శ్రీ

74. Ep. Coll. No. 329 of 1892; S. I. I; Vol IV.

75. p. 277.

76. ఇది శేఖరి అసలురేకులనుండి వదిలి, పరిచయపాత్రము.

శ్రీమతి యమునాకన్య

మొగలుచరిత్రకు సంబంధించిన శిల్ప సింహాసనము, అను శ్రద్ధార్పణమున నాయొకపాత్రను ధరించును.

శ్రీమతి పులోచన కన్య
బొంబాయిలో పోయిన ఒక కులీనివాసుడు.

‘యా-మా-సా-మాయా’-అనిర్వచనీయా-మాయా; విరత్యయా-మాయా.

యా-మా-సా-యన, నేదిలేదో అదె, మాయావాదు! నద్వస్తు వి
దేమీ లేదట నిర్వచించుటకుఁ దానే సంస్కృతిక్ బూన్పఁగా
మామీఁదన్ బఱుతెంచునంట! విదళింపన్ రాని దానంట! ని
కేమోయంట! మఱేమొయంట! వినుచుంటే! భక్తమూర్తీ! శివా!

అసలే లేనిది మాయ నాఁ బరఁగు పెట్లమూరె! నీ విశ్వమూ
ర్తీ నమస్తం బిట మున్నవేయు టెటు! లీ లీలెల్ల వ్యత్యస్తలో
నమాధాన నిమిత్త మర్హమని పల్కుం జెల్ల-దీ విశ్వ లీ
ల నమఃప ననర్థకల్పనము లేలా! భక్తమూర్తీ! శివా!

ఒకటే నాటక, మొక్కఁడే నటకుఁడీ యుగ్మంబు మూలంబునం
దొకఁడే యా! నిట విశ్వరూపకము నా నొప్పారు నీ చిత్త్ర) నృ
త్తి కనేకత్వ మహత్వ సీచతల నెంతే భేదద్వ్యత్య మి
ట్లె కదా కల్లు! నిజాన, మాయ కెడ మేదీ! భక్తమూర్తీ! శివా!

మటుమాయాప్రకటికృతంబా! మఱి యుష్మద్దీ వ్యసంకల్ప్య మ్మా
యెటు నిర్ధారణ నేయరాని దనుచో- నేకేశ్వరోపాసనం
బెటులా! బ్రహ్మ మిదం నమస్త మన కా యీమాయలం జక్కఁ జూ
చుట చోద్యమౌ! త్వదన్య మెప్పగిది వచ్చున్! భక్తమూర్తీ! శివా!

నటరాజున్ మఱిపించు చిన్మయ జగన్నాట్యంబు మాయామయం
బటు తోఁచున్-నృజన క్రమాక్రమిత నిర్వాహార్భటిన్-నిమ్న బో
ల్పుటకున్ నీకె వశంబు కానటులఁ బొల్పుక్ గావె! నీతాండవో
త్కట కేళీ మహనీయ చిత్రము లనంతా! భక్తమూర్తీ! శివా!

హిందూదేశము - ఫెడరల్ విధానము

కొన్ని అవసరమగు మార్పులు.

చా. వెం. హనుమంతరావుగారు, M.A. B.Ed.

శ్రీ మా. వెంకట రంగయ్య గారు జనేవరు మాసపు “భారతి”లో “ఫెడరల్ విధానము”ను గురించి వ్రాసిన వ్యాసమును చదివినవారికి ప్రస్తుతము ఆ విధానము ఎందులకు అవసరమో దానివలన దేశమునకు కల లాభనష్టములేవో స్పష్టపడును. కాని ఆ వ్యాసమును చదువువారికి “హొమినియన్” విధానమునకును “ఫెడరల్” విధానమునకును సంబంధము లేదనియు “ఫెడరల్” విధానము దేశములో ప్రవేశపెట్టుటవలన అధినివేశ రాజ్య ప్రతిపత్తి (Dominion Status) ఏర్పాటుగుటకు అవకాశము లుండవనియు తోచుట కవకాశము లున్నవి. ఫెడరల్ హొమినియన్ విధానములకు సంబంధమున్నదో, లేక పరిస్పరమగు వైరుధ్యమేమైన కలదో యనుప్రశ్న విచారణీయము.

శ్రీ వెంకట రంగయ్యగారు వ్రాసినట్లు ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానమునందు ప్రధాన సూత్రము కేంద్ర ప్రభుత్వమునకును రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును మధ్యనుండవలసిన సంబంధమును నిశ్చయించి నిర్ణయించుటయే. కాని ఆ నిర్ణయములో ఇంగ్లండు దేశమునకును మనదేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధములను నిశ్చయము చేయుటకు అవకాశములు లేవని తలంచుట పొరబాటు. ఫెడరల్ విధానము క్రింద

నుండు హిందూదేశము “హొమినియన్ స్టేట్స్” ను అనుభవించుకుండ యుంకిన యుండవచ్చును; కాని అట్లు అనుభవించుటకు తీవ్ర ప్రతిఘటనము లేచిన మన్నవాయని ఆలోచించిన ఏ విషయ లేవనియే చెప్పవలెను.

ఎందువల్ల ననగా “హొమినియన్ స్టేట్స్” విధానములో ఇమిడి యున్న ముఖ్యసూత్రము హొమినియనులు ఇంగ్లండుకంటే పేరుకుమాత్రము తక్కువ స్వాతంత్ర్యముగల దేశముల క్రింద పరిగణింపబడుచున్నవి కాని నిజముగ అన్ని విషయములందును (విదేశవ్యవహారములను నడుపుకొనుటయందుకూడ) అవి ఇంగ్లండుతో సరితూగు అధికారమును స్వాతంత్ర్యమును (Equality of Status అనుభవించుచున్నవి. అనగా హొమినియనులు తమ అర్థిక, వాణిజ్య, సైనికవిషయముల నన్నింటిని తమంతట తామే పరిపాలించుకొనుటకు సంపూర్ణాధికారము కల్గియున్నవనుమాట. ఇంగ్లండు దేశమును పరిపాలించు చక్రవర్తి నే ఆ దేశపు ప్రజలుకూడ రాజుగా అంగీకరించునంతవరకే, అధినివేశ రాజ్యములకును ఇంగ్లండునకును కల సంబంధమే యున్నవి. 1926, 1930 సంవత్సరములలో జరిగిన సామ్రాజ్య సమావేశము (Imperial Conferences) లందు హొమినియనుల స్వాతంత్ర్య సూత్రమును సమానాధికారసూత్ర

మును పూర్తి ఇంగ్లండుచే అంశీకరింపబడినది.

ఇప్పుడు ఇండియా దేశమునకు అట్టి అధినివేశ స్వాతంత్ర్యము వచ్చుటకు ఏర్పాటుకానున్న ఫెడరల్ విధానము తోడ్పడునా లేక ఫెడరల్ విధానము ఆ స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుట కడ్డుగానుండునాయను విషయమే ఈ సందర్భములో ఆలోచింపవలసినదిగా నున్నది. కనడాదేశము ఫెడరల్ విధానమునే కల్గియున్నది. అష్టేరియా దేశము ఫెడరల్ విధానము క్రిందనే పనిచేయుచున్నది. కాని వాటికి తొమ్మిదియనుట కున్న స్వాతంత్ర్యమును పొందుటకు ఏమైన అభ్యంతరముకాని ఆటంకముకాని ఏమైన కలిగినదా? ఏమియులేదు. అట్లే హిందూ దేశమునకుకూడ మనము ఫెడరల్ విధానమును స్వీకరించినప్పటికిని తొమ్మిదియన్ ప్రపత్తిని పొందుటకును ఇంగ్లండు దేశములో సమాన స్వాతంత్ర్య మనుభవించుటకును ఎట్టి అడ్డుగాని యుండునని తలంపనక్కరలేదు.

కాని ఒక్క సంగతిమాత్రము మనము గ్రహించి జ్ఞానక ముంచుకోవలసి యున్నది. ప్రస్తుతము రాండుటేబిల్ సమావేశమునందు తయారుచేయబడి ఆమోదించబడిన ఫెడరల్ విధానమునందు హిందూ దేశమునకు పూర్తియగు తొమ్మిదియన్ విధానము నేకరింపబడినదని మాత్రము చెప్పటకు వీలులేదు. రాండుటేబిల్ వారు తయారుచేసిన చిత్తురాజ్యాంగ విధాన

ము ప్రకారము మన దేశమునకు సంపూర్ణ మగు బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనము (Responsible Self Government) ఈయబడి యుండలేదు. కొన్ని ముఖ్యవిషయములందు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి అధికారము ఇంకను పూర్తిగా ఆచరణయందుండుటకు అవకాశము లేర్పాటు చేయబడినది. సైన్యము, దేశసంరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారములు, విదేశములలో చేయబడిన అప్పవీచ యములు, స్వదేశసంస్థానముల వ్యవహారములు—ఈవిషయము లన్నింటియందును ఇంగ్లండు ప్రభుత్వమునకే పూర్తియగు అధికారము ఈయబడినది. ఇంగ్లండు దేశ ప్రభుత్వమనగా ఆప్రభుత్వపు ప్రతినిధియగు వైస్రాయికే ఈవిషయములను గూర్చి ఆలోచించుటకును నిర్ణయించుటకును అధికారమున్నది కాని హిందూదేశపు శాసనసభవారికిని ఆనభకు బాధ్యులగు మంత్రివర్గమువారికిని ఆ అధికారము లేదు అట్లే ఆర్థికముగకూడ వ్రాతలో అధికారము హిందూ దేశ మంత్రివర్గమునకీయబడినప్పటికిని నిజముగ ఆచరణలో మాత్రము సుమారు 80% ఆదాయమును మ్రింగివేయు సైనిక వ్యయము విదేశపు అప్పు మొదలగు ఖర్చులు గవర్నరు జనరలు చేతులలోనుండుట చే మంత్రివర్గమునకున్న అధికారము చాల సంకుచితమైనదని చెప్పవలసియున్నది. ఈకారణము లన్నింటినిబట్టి హిందూ దేశమునకు సంపూర్ణమగు బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము రాండుటేబిల్ సమావేశ ఫలితముగ చేకూరలేదని గ్రహింపవగును. సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత

ప్రభుత్వ మెప్పుడు లేదో దోమినియన్ స్టేటస్ కు ఆనమావేశమువారిచే ఆమోదింపబడిన విధానమునకు తగ్గిపోయినదని స్థిరపడినది. మైన చర్చించి తేల్చిన విధముగ మాత్రమే హిందూ దేశపు భావి ఘోషరల్ విధానము దోమినియన్ విధానమునకు లోటుగానున్నది కాని రెండింటిని పరిస్పర వైరుధ్య ముండియుండలేదు.

ఇంకొక విషయముకూడ ఈసందర్భము లో పరికింపవలసినది, గవర్నరుజనరలుకు సంపూర్ణ అధికారముతో వదలివేయబడిన విషయములు అట్టి అధికారముక్రింద కొంతకాలము మాత్రమే యుంచబడవలెనని మన దేశీయులు మొదటనుండియు కోరుచున్నారు. కాండు పేబిల్ సమావేశమందలి చర్చలలోకూడ ఈ విషయమై సూచనలు చేయబడి ఈ “రిజర్వు” చేయబడిన అధికారము “మార్పవల” కాల (Period of Transition) మందు మాత్రమే గవర్నరుజనరలుచేతులలో నుండవలె ననియు అటుతరువాత ఏ ఆటంకము, లోటు లేకుండ హిందూ దేశపు పార్లమెంటువారిచేతులలోనికి సంక్రమించవలెననియు ఒప్పుదల కాబడినది. ఈవిధముగ రిజర్వు అధికారములు హిందూ దేశపు పార్లమెంటు మంత్రివర్గములవారి చేతులలోనికి మార్చబడినప్పుడు సంపూర్ణముగ అధినివేశ రాజ్యాంగవిధానము (Complete Dominion Statue) హిందూ దేశమునకు సంపాదించబడినదని చెప్పుటకు ఏమాత్రమును సందేహించనక్కరలేదు. కాని ఆమార్పు జరుగుట కంతకాలము కావలయును, ఎంత

కాలము పట్టును అను విషయమును నిశ్చయించుట కింకెవరె తప్పదును ప్రయత్నించి యుండలేదు. ఏది ఎట్లున్నను ఆకాలపరిమితి 25 సంవత్సరములకు దాటకూడ దను విషయము ఘోషరల్ విధానమునందు ప్రవేశపెట్టబడిన ఆకాలమునకు చివరను మన దేశము బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును దోమినియన్ ప్రపత్తిని అనుభవించు ననుకొనుటకు ఆశయుండును. ఈలోపుగ ఒకదానిపెంబడి వేరొకటిగ గవర్నరుజనరలుకు సంకేతింపబడిన విషయములపై అధికారమును హిందూ దేశపు మంత్రివర్గమువారి అధికారముక్రిందకు మార్చబడునట్లుచూచుట అవసరము. మరియు ఆ 25 సంవత్సరముల అనంతరము పూర్తిగ అధికారము మార్పు జరుగుటకును ఈలోపుగ జరుగు మార్పులకును మరలమరల ఇంగ్లండు పార్లమెంటువారి అవసరములేకుండ హిందూ దేశపు పార్లమెంటువారి తీర్మానము చాలునని కూడ ఏర్పాటుచేయుట ముఖ్యము.

కాండు పేబిల్ సమావేశములో ఆమోదింపబడిన ఘోషరల్ విధానము దోమినియన్ స్టేటస్ అడ్డుగా నుండునేమోయను అనుమానమునకు పూర్తిగ కారణము లేకపోలేదు. అది ఏమన మన దేశపు స్వదేశ సంస్థానాధికతులము భావమే. మన దేశమున ఘోషరల్ విధానమును ఏర్పాటుచేయుటకు ప్రధానకారణము స్వదేశ సంస్థానములను అఖిలభారత దేశమునకును సాబంధమున్న రాజకీయ విధానములోనికి తీసికొనివచ్చుటకు కల అవసరమే అయియున్నది.

రాండుటబిల్ సమావేశమునకు వెడలిన సంస్థానాధిపతులందఱును ఏకగ్రీవముగ ఫెడరల్ రాజ్యాంగ సూత్రమును బలపర్చి వారుకూడ బ్రిటిషు రాష్ట్రములతోపాటు సమానముగ హక్కులతో ఆవిధానమును జయప్రదముగ కొనసాగించుటకు అంగీకారమును తెల్పియున్నారు. అట్టి అంగీకారమునిచ్చి హిందూదేశపు ఏకత్వము, సమైక్యతను ప్రపంచమునకు విశదపరిచినందులకు సంస్థానాధిపతులు వందనీయులే కాని వారు ఫెడరేషన్ (Indian Federation) లో చేరుటకుముందు చేయవలసిన కొన్ని ముఖ్యమగు పనులను చేయుటకు సంసిద్ధులై యున్నారా లేదా యను విషయమాలోచింపవలసి యున్నది. ఆసంసిద్ధతపైననే ప్రస్తుతము ఫెడరల్ విధానముయొక్క జయమును ముందు ముందు హిందూదేశము అధినివేశ రాజ్య స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకుండు అవకాశములను ఆధారపడియుండును. వారు చేయవలసిన పనులలో ముఖ్యమగు రెండింటిని ఈక్రింద పొందుపరుచుచున్నాము.

(1) సంస్థానాధిపతులు ఇండియన్ ఫెడరేషన్ లో భాగస్థులుగా నుండి దానివల్ల వచ్చు లాభనష్టములను అనుభవించుటకు సిద్ధముగా నున్నామని ఒకవంక చెప్పుచు వేరొకవంక తమకు పై యధికారిగ (Paramount Authority) ఇంగ్లండు దేశపు చక్రవర్తియే యుండునట్లు వీర్పాటు కాబడవలెననియు, హిందూదేశపు ఫెడరల్ ప్రభుత్వమువారికి ఏ విధమైన పై యధికారమునుగాని తమ తమ

అంతర ప్రభుత్వములలో జోక్యము కలిగించుకొనుటకు హక్కుకాని యుండకూడ దనియు వాదించుచున్నారు. ఒకే ప్రభుత్వవిభాగము రెండుపైయధికారముల నెట్లు కొలువగలదు? ఫెడరల్ విధానములో వారు చేసినపుడు అన్ని విషయములందును ఆ ఫెడరల్ ప్రభుత్వమువారికి లొంగియుండవలెనేకాని కొన్ని విషయములలో ఆ ప్రభుత్వమువారికిని కొన్ని విషయములలో ఇంకొక పైయధికారికిని లొంగియుండజూచుట విచిత్రపరిస్థితులను రాజ్యాంగ విధానమునందు తెచ్చిపెట్టుటయే యగును.

(2) సంస్థానాధిపతులు తమతమ సంస్థానములలో ప్రజలకు ఎట్టి స్వాతంత్ర్యము నిచ్చుటకుకాని ఇతరబ్రిటిష్ ఇండియా రాష్ట్రములలో నుండునట్టి రాజకీయ సంస్కరణములను ప్రవేశ పెట్టుటకుకాని ఇష్టమును చూపుచున్నట్లు తలంచుటకు ఇంతవరకు ఏవిధమైన చిహ్నములును కాన్పించుటలేదు. ఫెడరల్ రాజ్యములోని అన్ని భాగములందును కొంచెము హెచ్చుతగ్గుగ ఒకేవిధమగు రాజకీయ విధానములునుండండుట ముఖ్యవిషయము. ఒక భాగములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును వేరొకభాగములో సంపూర్ణ నిరంకుశాధికారముగల రాజప్రభుత్వమును నుండిన ఇవి రెండింటికిని సమన్వయము కల్పించి పరిపాలించుట కేర్పాటుయిన కేంద్రప్రభుత్వము ఎట్లు జయప్రదముగ కొనసాగును. కాన సంస్థానాధిపతులు వీలయినంత త్వరలో తమతమ సంస్థానములందు ప్రజాప్రతినిధి సభలను

స్థాపించి తమ ప్రజలకు ప్రభుత్వ విషయములలో జోక్యము కల్పించుకొనుటకు గల హక్కులను అంగీకరించుట ముఖ్యము.

పైన సూచించబడిన మార్పులు సంస్థానాధిపతులు ప్రవేశపెట్టుటకు సంసిద్ధత చూపినప్పుడే వారు ఫెడరల్ విధానమును గూర్చి నిర్ణీతాభిప్రాయాలై యున్నట్లు తలంపవలసి యుండును. స్వదేశసంస్థానములలో ఇప్పటినిరంకుశప్రభుత్వము సాగుచున్నంతకాలము వారు ఫెడరల్ విధానములో చేరినను మన దేశమునకు సంపూర్ణమగు డొమినియన్ షిప్ ను వచ్చునని నమ్ముటకు వీలులేదు. ఎందువల్లననగా సంస్థానాధిపతులు ఫెడరల్ ప్రభుత్వమునే తమ వై అధికారిగ ఒప్పుకొనుట కిష్టపడునంతవరకు ఆ అధికారము గవర్నరు జనరలు చేతులలోనే యుండుట తటస్థించును. వైస్రాయి కట్టి అధికార మున్నంత వరకు “డొమినియన్ షిప్” చేతురనేరదని ఇదివరలోనే చెప్పి యుంటిమి. ఇదియుకాక పైన సూచించినట్లు సంస్థానాధిపతులు ప్రజాప్రభుత్వ విధానములను తమ సంస్థానములలో ప్రవేశపెట్టి, వారి ప్రజలను ఫెడరల్ పార్లమెంటు సభ్యులను ఎన్నుకొనుటకు హక్కునిచ్చుటకూడ ఈ సందర్భములో చాల అవసరమని గ్రహించవలయును. అట్లు ప్రజలకు ఎన్నికహక్కు నీయనియెడల సంస్థానముల ప్రతినిధులందరును సంస్థానాధిపతులచే నియమింపబడిన (Nominated) బడుటయు వారు పూర్తియగు డొమినియన్ ప్రభుత్వము

ను ప్రవేశపెట్టు ప్రయత్నములకు అడ్డుగ నుండుటయు తటస్థించుటకు అనుమానములేదు.

ఇంతవరకును సూచించబడినవి కాక వేరొక అవసర సంస్కరణము కలదు. అది ఏదనగా బ్రిటిష్ రాజధానులలో సంపూర్ణమగు రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యము (Provincial autonomy) నేర్పాటుచేయుట. రాండుటెబిల్ సమావేశములో ఏకాభిప్రాయమే ప్రతినిధులందరును వెల్లడించియుండిరి. కాని బ్రిటిష్ ప్రతినిధివర్గములవారిని కూడగట్టుకొనుటకు చివరకు గవర్నరుకు కొన్ని అసాధారణాధికారములను (Reserved Powers) ఇచ్చుటకు నిశ్చయింపబడినది. ఇట్టి అధికారములు రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య సూత్రమునకు భిన్నములని ఎల్లరకును తెలిసినదే. వాటినితోలగించి రాష్ట్రములందు ప్రభుత్వాధికారమంతయు పూర్తిగ ప్రజాప్రతినిధుల చేతులయందే యుండునట్లు మార్పుచేయుటకు ప్రయత్నములు చేయవలసి యున్నది.

అట్లే కేంద్రప్రభుత్వ విధానములో గవర్నరు జనరలుకు కొన్ని స్వతంత్రాసాధారణ అధికారముల నిచ్చుటకు అంగీకరింపబడినది. ఆ అధికారములు గవర్నరుజనరలు చేతులలో నున్నంతకాలమును మన రాజ్యాంగ విధానము డొమినియన్ రాజ్యాంగవిధానములతో సరితూగునని తలంచుటకు వీలులేదు. అధినివేశ రాజ్యములలో గవర్నరుజనరలు మంత్రివర్గము వారి సలహాపైన మాత్రమే ఏపనియైనను చేయవలసియున్నది కాని తనస్వంత అధికారముపైనను స్వంత బాబుదారీపైనను ఏవిధ

మైన పరిపాలనా విషయములలోకాని జోక్యము కల్గించుకొనుట కవకాశములేదు. ఇట్టి అసాధారణాధికారములు ప్రతి రాజ్యాంగవిధానమునందును కలవనియు వాటిని హిందూదేశ పరిపాలనావిధానములో కూడ ప్రవేశపెట్టుట వలన నష్టము లేదనియు కొందరు వాదించుట కలదు కాని మన దేశపు గవర్నరు జనరలుగా నియమింపబడినవా రాయధికారముల నింతవర కెట్లుపయోగించిరో గమనించిన ప్రతివారికిని వాటిని ఇకముందుకూడ తొలగింపక పోవుట వలన కల్గునష్టము స్పష్టముగ తెలియును.

ఇంతవరకును మన దేశమునకు ప్రసాదించబడనున్న ఫెడరల్ విధానములో నున్న కొన్ని ముఖ్యములగు లోట్లను చూచియున్నాము. పైన చెప్పబడినదానిని బట్టి అధినివేశస్వాతంత్ర్యమునకును ఫెడరల్ విధానమునకును పరస్పరవైరుధ్యము లేదనియు ఆ ఫెడరల్ విధానములోనున్న కొన్నిలోట్లను సర్దుబాటుచేసిన కొలదికాలములో మన దేశము అధినివేశ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుట కవకాశము లున్న

వనియుకూడ తేలినది. ఎంతవరకైతే ఆమార్పులు చేయబడునో అంతవరకుమాత్రమే ఆ ఫెడరల్ విధానము ప్రజల యామోదమునకు పాత్రమయి జయప్రదముగ కొనసాగుట కవకాశము లుండును. కాంగ్రెసుపార్టీవారు ఆ విధానమునకు సుముఖులుగా నుండవలెనని బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమువారియొక్కయు వైస్రాయియొక్కయు ఆశయమేని, పైనచూపబడిన మార్పులను వారంగీకరించుట ప్రధానవిషయము. రామ్మోమాక్షానాల్లుగారును, ఇర్విను ప్రభువుకూడ కాంగ్రెసువారిని తృప్తిపరచుటకు కల ఆవశ్యకతనుకూర్చి వక్కాణించియున్నారు. వారు తమ పలుకుబడి నుపయోగించి రాండుటేబిల్ సమావేశములో ఆమోదింపబడిన ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానమును హిందూదేశీయుల కనుకూలముగ నుండునట్లు మార్పుటకు సహాయపడవలెను. స్వదేశసంస్థానాధీశులకూడ వారుచేయవలసిన మార్పులను చేసి హిందూదేశపు భావిభాగ్యోదయమునకు తోడ్పడద రని తలంపవచ్చును.

భీష్మ ఉద్య

జి. బాసువ గారు

వృద్ధవీరుడ! నీవయస్సెంత? చెప్పుము-తండ్రి మరణించియే మూడుతరము లయ్యె బోర! భారతయుద్ధమధ్యంబునందు-పడుచుపాల్గుని తల్లిడ పడచినావు.
కోడెవయస్సు నిన్నలమి గోటికి మీసము చిక్కునాడు, ముయ్యేడుదినాలు పోరు వెలయించిన భార్గవరాముఁ డెంతయ

ల్లాడెనో! మూడుగాళ్ల మునలయ్యపు వేటి కెదిర్చి కృష్ణుడు
గ్రీడియుఁ దల్ల దీల్లి రవని నిన్నునుదాకు మగండు పుట్టునే.

ఆరయ నీవు ధర్మజన కాయువుపట్టెఁగింపకుండినా
శౌరియు, నవ్యసాచి మరునాఁడు రణంబున నిల్తురే! కృపా
పారగ! నిక్కపుం గినుక పైకొని నీవు ధనుస్సుఁ బట్టినా
నీరయిపోవె లోకములు? నింగి గుల్మిలునఁ గూలిపోవడే.

వెలిమావులో రుధిరంబు గ్రక్కె గతి దప్పెం దేరు సంధించున
ములతో గాండివ మూడె సాగపు కరంబుల్ బాప! ఆలంబునా
వలఁగాదంచు ధనంజయుండు కనులక బాష్పంబుల నిల్పడే!
బలమో లేక మహాత్వమో యిది? వచింకరాదు గంగాసుతా!

“ఈసత్యవతుఁ డెంత? వీనిజన మాయెంతుం జూచి” యంచు నీ
పై సింహాకృతి నెత్తివచ్చు వారి నాహ్వానించి, “నాతండ్రి! రా
వే సంసిద్ధుడ”నంచుఁ బల్కితివి దేవేంద్రాదిబృందారకుల్
దాపోహ మృనకుండిరే? గగనకుల్యాపుత్ర! నీభక్తికి.

గురువు గొడ్డలి ద్రిప్పకొని తప్పకొనుదాఁక మరలి వెన్నకు రాని మార్గణంబు
ముత్తరంబులనుండి ముదిరి ముద్దలుగట్టి చేప డిందని పచ్చియావనంబు
వసునెత్తకము సానఁబట్టి జీవముఁ బోసి యొనఁగుకక్కనపుటాయుధబలంబు
స్వర్గతరంగిణీస్తన్యంబు బలిమిని సంప్రాప్తమైన తేజశ్చయంబు
గవ్వకుం గాని పాడుశిఖండిముందు వ్యర్థపుచ్చితె పార్థుని పరువుకొఱకు?
జగము నగలించు నీదివ్యశంఖరవళి పవ్వళించెనె యమ్ములపడకమీఁద?

అంబ శిఖండి యయ్యె నతఁ డాడుది, వానిమొగంబు సూడ నం
చుం బరిపూర్ణపారుపవిశుద్ధికి భంగము గల్గకుండ, వి
ల్లంబులు పాఱవైచితివి యర్జునవీరుని కీర్తి నిల్పి; గం
గాంబిక ధన్య యయ్యెను గదా, ఇనుఁగాంచి, ధనుష్కదగ్రణీ!

కొరవుని యాస గంగలోఁ గలసిపోయె-పరశురామునివేడినిశ్వాసములకు
నిండగిరి క్రాఁగి బూది యయ్యెనుగదయ్య-శంతనుకుమార, నీవిల్లు జారిపోవ.

రోమకచక్రవర్తి ముస్సోలినీ

ప్రపంచమున గల నిరంకుశప్రభువులలో రోమక సమాఖ్య ముస్సోలినీ అగ్రగణ్యుడు. అతనిమాటకు తిరుగులేదు. అతనిమాటయే యాదేశమున లాగింక చెల్లుబడి యగుచుండును. కాని అట్టి నిరంకుశప్రభువలెం గుని యేలుబడికింక గూడ గోముదేశము ఆస్థాంత్రాధిపతియగు నన్ను తప్పి కరుడెంచుచుండుట మదామోమే గాక విషయదాయకముగ గూడ నున్నది.

జ్ఞాకొట్టు రేషియోలన నమితధనమును హిందూ దేశముగోల్పోవుచుండ ప్రాంతులనివ్రాంతునకున, హిందూ తన లీరానాశెమునకును విలువ పెచ్చించి ధనచంక ములకు చున్నది. ముస్సోలినీ యొకపథముం దిట్లు నుడిచెను:

“కృత్రిమపు మారకపులేలు దేశముయొక్క అర్థిక విపత్తునకు మూలకారణము. మనదేశపు బావుటాయే యందుమూలమున హరిహాసగలదు. మనకు మనదేశపు బావుటా సంరక్షణ మొకముఖ్యకర్తవ్యమో కరెన్సీసంరక్షణమాడ నంత ముఖ్యముమే. నాట్రాణము లున్నంత మాకు మన లీరానాశెపు విలువను నేను సంరక్షించుటకే పూనుకొనెదను.” యాచితిరా, నిరంకుశ ప్రభువైనను ఉన్నత దేశారాధకుడు.

అంతయు గాక ఇటలీయందుధూకంపము కలవులు మొదలగు నీతిబాధలవలన చాల ధననష్టము సంభవించినది. ముస్సోలినీ తనధనాగారమును బూట్టుట కదివరకే విప

త్తులమూలమున ధూమధూమన దుఃఖించు ప్రజలపై నూ తనమూలము వన్నుల విధింపలేదు. బడ్జెటునందలి లోటును మంత్రిమువలకొని బండ్లొగువరకునుగల ప్రభుత్వవీవకులు తమ కీతములోనుండి నూటికిపందెంచుండున మినచోయించి యిప్పుటయూలముగా నాల్గువందలనలుబదియూడు కోట్ల లీరానాశెముల సంపాదించి నష్టమును భర్తీయొన గించి లీరానాశెముయొక్క విలువను యుద్ధాత్మకర్యపు లేటునకు దేశీయీనాడు. బూటకపు సంస్కరణములు, అధికార విరహితములకు శాసనసభలు మొదలగు బొమ్మ లాటలకన్న దేశము నుద్ధరింపదలచినయొక్క నిరంకుశాధికారియే మిక్కిలి శోరదగినవాడు. ఇటలీదేశము ధూకంప అన్ని పర్యంత దనానాశిష్టముల నమితధననష్టమునకు బాల్పడినను పరదేశములవారి సాయమును ముస్సోలినీ నిరాకరించి తనకాళ్లపైననే ఇటలీని నిలుపజెట్టు గలిగినాడు. అతడెనిగియున్నాడు. ముస్సోలినీ నిరంకుశుడయ్యెను తన నిరంకుశత్వమును దేశారాధనకొరకు, దేశోద్ధరణ కొరకు వినియోగించుచున్నాడు.

పులవర్తి కమలావలీదేవి.

మాంసాహార మెప్పు డెట్లు ప్రచారములోనికి వచ్చెను?

ఇప్పటివారిలో జాలముంది మనుష్యులకు మాంసాహారము వారిజన్మతోడనే యుత్పన్నమైనదనియు, నా యాచారములుబట్టి క్రమక్రమముగ వ్యాపించి

యిప్పటినుండి నవనిర్మింపుముగఁ గొనసాగుచున్న దనియుఁ దలంతురు. కాని కాసుగఁ బరికిరించి మాచినచో నిం దలి యంశము నిలచునది కాదు. అధునాతనయుగము నందు నుప్రసిద్ధ పరిశోధకుఁడగు డా డార్విన్ పంకి గుండు తన పరిశోధనకు ఫలముగ మనుష్యులు తొలుత కోరి చాలిలోని చారేమనియుఁ, గాలపరిణామాదు లుబట్టి కోరికఁబట్టినచోఁదియే మానినీ యయ్యెననియు నిర్ధాంశింపెను. ఈతని మతియునుబట్టి మాచిన మను ష్యుఁడు ఫలహారియు, కాకాహారియుఁగాని మాంసా హారియై జనింపలేదని తెలియకపోవు. కోరికలు ఫల ములను దిశనవే కాని మాంసము తిశనది కావు. కావున చానినుండి యుత్పన్నమైన మాంపు లాదిని ఫలహారులే యని యనుకొనుట యుక్తమును.

భగవద్విర్మితములగు పదార్థములు తీర్తదర్థముల కనుకూలముగనే సృజింపఁబడు చుండును. చెట్లు మఱి యొకచోటునకుఁ బోయి యాహారమును సంపాదించఁ జాలవు కావున వానియాహారము వానికాళ్లక్రిందనే జత పఱుపఁ బడినది. సింహము, పులి, పిల్లి, కుక్క మొదలగు జంతువులు మాంసాహారులుగనే సృజింపఁబడినవి కనుక వాని యనయములన్నియు మఱియొక ప్రాణిని జంపి తివ్యాంశమును సంపాదించుటకు తగినవియున్నవి. మాం సాహారులుగనే సృజింపఁబడిన ప్రాణులు తమరొట్ట నిం పుకొనఁ దలంచినచో మఱియొక ప్రాణిని జంపి తీరవలెను. లేనియెడల వాని కాహారము లభింపనేరదు. మనుష్యులు కూడ మాంసాహారులేయినచో తగ్గిన మృగములవలె నిశితదంతములు, నిశితనఖరములు, కఠిన వ్యాదము— ఇతర ప్రాణిని జంపుటకు నలయు రీతిగ—కలిగియుండక తప్పదు. కాని యట్లున్నచో మాంపుఁడే ప్రాణిని జంప నెంచినను నిరాయుధుఁడై సమసింపఁ జాలఁడు.

కాకి మొదలగు పక్షులు మాంసమునుగూడఁ దిశమ గదా, వానికి జంతువులను జంపునంతటి బలము కలిగి యందుల కహపుగ నవయవయుములు లేవే, అనాదిగనే మనుష్యులుకూడ నున్నారనుకొన రాదా? అని సం దేహము కలుగవచ్చును. కాని కాకి మాంసాహారి యైనను చచ్చిన జంతువుల యొక్క మాంసమును ముక్కుతో

బాసింది తిశను గాని జంతువును జంపఁగల సామర్థ్యము దానికి లేదు. మనుష్యులొ బ్రతికియున్న చానిని జంపి తిందరు గాని చచ్చినచాని మాంసమును తిశరుకదా? కావున మనుష్యులు తొలుత ఫల కాకాహారులుగనే సృజింపఁ బడిరనియు, మాంసాహారుల కుండెబలసిన యన యంతరదన చారియెడ లేకమును లేనినియు, నడుముఁ గారణాంతరముల నొక్కరు మాంసము భుజింపఁ దక్కిన వారుమాడ వారీతి నలంబించిరనియు మన మెఱుంగ వచ్చును.

దక్షిణ దేశమున సారస్వత గొడర్రాహ్మణులు కలరు. వారు మత్స్యముల భక్షింతురు. కాని తొలుత వారు కేవల కాక-ఫలహారులే. వారిలో గొప్పగొప్ప విద్వాంసులు కలరు. ఈ స్వతి వారి నాల్కచివరఁదాండ నమాడుచుండెడిది. ఏడెనిమిది వేల సంవత్సరముల క్రిం దట గొప్ప కలత్త సంభవించెను. అపుడు వారికిఁ దిశుట కేమియు లభింప లేదు. తమ జీవనమును, విద్యలను గాపాడుకొను టెట్లని వా రాలోచించి యాలోచించి, తుదకు చేతలను దిని ప్రాణములను నిలుపుకొనఁ దలచి యప్పు డా మార్గము నలంబించిరి. ఆ యాచారమునుబట్టి పారంపర్యముగ వా యలవాటు వామకలోనికి వచ్చినది. ఆపస్తంబుగో నుపయోగించిన యాచార మలవాటురడి వారు దానిని విశువకున్నాడు. ఉత్తరదేశము నందలి గొడ సారస్వతులు మాత్రము కేటివలకు కాకాహారులు గనే యున్నారు.

వేలకొఁది సంవత్సరము లుగడచినవి. ఆనెనుకటి యుగములఁ గనినచో నప్పటివారు చెట్లయంతటి పొడ వుగలవారై యుండెడివారు. మనుష్యులు చెట్లనుండి ఫలములను దీసికొని వానిని భక్షించుచుండెడివారు. వారి యవయవరచన (అనఁగా పొడుగుపాటి కాళ్లు, చేతులు) తిదమనుకముగనే నిర్మింపఁబడినది. లేనిచో మాంపుఁడు మాడె ఇతరున్నాత్తులరీతి నే యుండవలసినవాడే.

మనవాన్యాయమునఁ బ్రాచీనతనుమగు గ్రంథము ఋగ్వేదము. ఋగ్వేదమున నెచ్చటను మాంస మాహారమై యున్నట్లుగ నిర్ణయింపఁబడలేదు. అం దన్న వాచకకీర్తము

లన్నియు వనస్పతిపరములగు నున్నవి. ఆన్నములలో సోమము రాజు. అదియే దేవతల కాహారము. కావున మనుష్యులకుగూడ వట్లేయని యోహించవలెను. దేవతలకు మాంసమే యాన్నమై యుండు పక్షమున మనుష్యులకు వట్లే యుండవలసి యుండెడిదికదా! ఆవేదయుగమున మాంస మాహారరూపమున మండినచో నప్పుక యది వేదమున నెదటలేని ప్రస్తావించబడి యుండెడిది.

దేవతలమృతాంధములు కాని మాంసాంధములు కాదు. “అన్నుతాంధ” శబ్దము వారియొడనే రూఢమై యున్నది. దేవతలకుండును బుద్ధ్యులకున నున్న బాధి రాక్షస బాధి. రాక్షసులును తోలిపోజులలో బ్రహ్మచర్యమును, ధర్మమును, శుభమును వివర్ణింపారు పరులను రక్షించుటకై యాశ్మశుపచర్యమును జేసిడివారు. కాని రాక్షసుల బల మధికమైన పిదప దముసుఖముకొరకు పరులను సంహరింప వారు ప్రారంభించిరి. కాఁగా నెవ్వరు పరాధమై యాశ్మశుపచర్యము మొనర్చినో వాతే, ఆ రక్షకులే, భక్షకులై పోయిరి. వారు ముఖ్యులగుటకై కరులముఖములముల నెఱుంగక క్రమక్రమముగ మాంసాహారులై పోయిరి. కాన “పలాళి” శబ్దము రాక్షసులకి రూఢమై వాడఁబడిచున్నది. (పలమనే మాంసము, అశి అనఁ దిను వాఁడు). అక్కరిన సుజనులై యుండిరి రాక్షసులు, తమ స్త్రీల పాతివ్రాత్య రక్షణముఁ గోరు రాక్షసులు, మదకు దుర్జనులై పదస్త్రీలఁ జెఱఁబట్టి ప్రారంభించిరి. ఈ మీఁదఁ జెప్పినరీతిని మొదట కాకాహారులను, శలాహారులను ననువారు మాంసాహారులై పోయిరి.

మహాభారతమున నొక యితిహాసము కలదు. నమ రాజుని యొక రాజు కలఁడు. అతని మోల దేవతలకును, ఋషులకును యాగము విషయమై వివాదము కలిగెను. యజ్ఞమునఁ దప్పక పశువును జంపవలెనని దేవతలను, నిర్మాంసయజ్ఞమే చేయవలయునని ఋషులను వాదించిరి. దేవతలయొడఁ బక్షసాతియగు నను రాజు పశువును చంపుటమే శ్రేయసుని తీర్మానించెను. అక్కలమున నిర్మాంసయజ్ఞమే యుత్తమ మను వారిసంఖ్య మిక్కిలి యెక్కువ యగుటచే వారారాజును బహుభ్రష్టునిగాఁ జేసిరి. ఋగ్వేదమునందు నొకానొక యొడ యాగములు వసంతాది

ఋతువులలోఁ బ్రారంభింపఁబడుచుండునట్లును, విష్ణు స్థితులగు పరార్థదానముననే నిర్వహింపఁబడుచుండి నట్లును కలదు. క్రమక్రమముగ పశుహింస యజ్ఞమున నవకాలము కల్పించుకొనెను గాని తొలుత హింసలేని యజ్ఞములే యొకర్వఁబడు చుండెడివి.

అట్లేంది మాచినచో నీయంత మిప్పటి యజ్ఞములఁ బట్టియుఁ గలుగెల్లెము కాఁగలదు. అందు “పూర్వ వేది” యందుఁ దేవతలు వనస్పతుల ధాన్యములనే హవన ముచేరువలెను. “ఉత్తర వేది” యందు మాంసము హవన ముచేయఁబడును. మొదటినుండియు మాంసాహారము ప్రచారమున నున్నచో నీ “పూర్వోత్తర” భేద ముండి యుండదు. పశురాజు కాలమునఁగూడ మాంసాహారము ప్రచారమున లేదు. ప్రచారముననే యాన్నచో వాదములును, రాజునకు రాజ్య భిక్షకముఁ గలిగియే యుండకపోవును.

హిందువులలో నిపుడు చాలమంది మాంసము తిను వారు కలరు. మాంసాహారము ప్రచారమునకు విచ్చిన పిదపఁగూడ విశ్వప్రార్థ దినాది పవిత్ర దినములందునను, ఏకాదశి, పౌర్ణమి మొదలగు కర్వదినములందును మాంసము తినరాదను నియమము కలదు. తొలుతకుండియు మాంస మాహారముగ వాడఁబడినచో నీరక్షేణ మేల యుండును?

మానవుల తొల్లిండి యాహారము ఫలములు; ఆ పిదపఁ గలదములములు; క్రమక్రమముగ విషయాలగు లనుట ధాన్యముల లోనికిఁ దిగినది. ఆధాన్యములలోను మొదట “అకృష్టపథ్యాధ్యామే” యాహారము. అనఁగా దున్నకుండఁ జల్లి పండించిన ధాన్యము. అనీపవ “కృష్టపత్త్యములు” భూమి దున్ని మూడిచి పండించిన ధాన్యము.

అపశ్చనుయమున నేములులోనికి విచ్చిన యాచారములను బట్టి తొలుతనుండియు నాయాచారములు కలవ నుట యనుదిశము. వీనాదేశమున నొకప్పుడు గొప్పకఱవు ప్రాప్తించెను. అప్పుడు జంతు మాంసముగూడ పరిపావక పోవుటచే మహావ్యమాంసముగూడ వాహారముగ నుపయోగింపఁబడినది. దానివిబట్టి మనము తొలుతనుండియు మనుష్యులు మనుష్యులనేఁ గఱి తినిడినారని చెప్ప వలగునా?

ఒక్క యాకాలమునందేగాక మఱికొన్ని సమయములంబట్టియు మాంసాహార మాచరణమునకు వచ్చెను. యానముచేయు పైనికులకు దృఢమగు బలము కలుగుట కిది యుపయోగకారి యయ్యెను. అట్టి యమానుష కృత్యములకొలుగును. కొన్నికొన్ని సంత్రుతంత్రములకు ఇది యుపయోగమునకు వచ్చి క్రూరమగు వాచారమై పోయెను.

మన క్షాస్త్ర సంత్రదాయములం బట్టిచూచినచో దా|| దార్విక్ పండితుని నుత్తము నమ్మదగి యుండ వీలు పడిదు. శ్రేయమున నణారూపమున నున్న ప్రకృతి తనంతరము విస్తృతయై తత్తదిచ్చాది మూలమునఁ బరమాణు సముదాయ మొక యొడఁ గూడి యొక్కొక స్థితియై యున్నవగును. అన్ని జంతువు లొక్క మాత్రే సృజింపఁబడినవి కాని నక్కనుండి కుక్కయు, కక్కనుండి పిల్లియు నీరీతి నుత్పన్నములు కాలేదు. కావునఁ గోరినుండి మానినీ పుట్టిననుట నమ్మదగినది కాదు. అదిని లేక వదులు వచ్చిన యీ యాచారము కులక్రమాగతమని పట్టుకొని కేవల స్వార్థ పరాయణులై మానవులు జీవజంతువులఁ జంపి భక్షింపుట యుక్తమైనది కాదు. పరాత్పరుని కృప్తితో మనమ్యున కెంత హక్కు కలదో నోరులేని జీవజంతువుకుఁగూడ నంతటి హక్కు కలదు. తనకు కడగండ్లఁ బడుచున్నపుడు తన కెంతటి కష్టము కల్గునో నూనవుడు యోచించినచో, జంతువును జంపునపుడు దాని కెన్ని మడుగులు బాధ, కష్టము కలుగునో యూహింపఁగలఁడు.

క్షణికమగు జీవితమున, ఆయుమున వెన్నవోటి వంతు కాలపరిమితమగునో యుండు మాంసాహారాస్వాద జనితానందము ననభివంతులై గర్భ నిర్భేదకములు; మ్రూర కృత్యము లొనర్చుట పాడి గాను. అహింసయే యుత్తమ భగ్యమని యొందినచో వదులు వచ్చిన యీ మాంసాహారాచారము వాశనమైపోక మానదు.

(హిందీ “వైదికధర్మ” పత్రిక ననుసరించి.)

బులును పెంకటరమణయ్య

ఎత్తాప్రగడయొక్క గురువు

శ్రీశ్రతిష్ఠలు గాంచిన పెద్దల జీవితవివరములను వివరలెనని అందఱునకు మతూహలముండును. హరివంశమును, వారసింహపురాణమును రచించి, భారతారణ్య పర్యకేషమును బూర్తిచేసి అశ్వకవిభావై చిదిని ప్రకటించి ప్రబంధపర మీశ్వర చిరుదాంకితుడను ఎత్తాప్రగడయొక్క గురువుశ్రీగు మన కేంతఃకర్మను తెలియలేకు. కాని యామన్య నేను చూడ బట్టించిన ఒకతాలాకు క్రంభమున నీపద్యము గలదు:

సీ. తమకటాక్షము బల్లిదళభంజకాల యా

వైపుంకగర కచాటములకు

తమపాదరీత ముత్కటగీలమేళు మా

సకలచేరినవి తై పద్యములకు

తమకుప్రసాదంబు వినులాంజనము పరం

ధామస్వరూప విధానములకు

తమప్రభావము ధూరతరపంచవదన మా

చండపాషండవేదండములకు

ననగ కందాళ పరదేశికాప్యకల్గ

శిష్యుడై మించు పెద్దింటి కింగరాత్మ

లాత తిరుమల తిరుమలాచార్యవర్య

సన్నతియొనర్తు మద్దుగుస్వామి శత్రుకు.

దీనినిబట్టి పెద్దింటి కింగరాచార్యుని కుమారుడు తిరుమలాచార్యులు ఎత్తాప్రగడకు గురువు. ఈతిరుమలాచార్యులు కందాళ పరదేశికాప్యలాచార్యుని శిష్యుడు. వీరిగురువును వైష్ణవాచార్యులు. అయినను వృసింహపురాణమున,

క. నిరీత పదభక్తిరసర

త్వరభావము కలిమి కేంభదానుం డనగా

బరగిన గోవిందగుణా

నర సంభృతసౌమనస్య భన్యుడ వెందుక.

అని చెప్పికొనినదానినిబట్టి ఎత్తాప్రగడ కేంభదానుడును, హరిదాసుడునగుడ వైయుండెను.

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి.

జీ. శే. శ్రీ సారసంది రామశాస్త్రిలుగారు

1980 సం. డిసెంబరునెల 6 వ తేదీన సాయం
కాలము నాకును గంటలకు స్వర్గస్థురైరి.

అతాదానేన మరణం వివాదై న్యేన జీవనమ్

అను నుడి ననుసరించి యాత్మ గౌరవమున శీ
లోటును వాటిలకుండఁ బండిత గ్రంథములని ప్రసిద్ధిఁ
బొంది, గొప్పమాస్తికబుద్ధితో నిరతముఁ బరమేశ్వర
విశ్వాబ్జునందపావలోపపథ్యంబులయి, సమానమాన
జీవులయి, ప్రాణోత్క్రియగా పనుతుంబులకు శ్రీకంఠ
నామధేయచింతాయుక్తులయి కృష్ణహంబునఁ బుత్రి
పాత్ర బ్రాహ్మి మిత్ర బృందంబులు గొలుచుచుండ నీ
మహాపాపము నిజపుణ్యరాశిం గలిగిన యానందంబును
జొంద జిదిం జేరిరి. వీరు పర్ణాశిమిపురవాసులు, సంస్కృ
తాంధ్రముల కెంటియందును గొప్ప ప్రసిద్ధిఁబొందిన
విద్వాంసులు.

వీరు మొట్టమొదట పర్ణాశిమికి సంస్థానమునకుఁ
జేరిన 'పంతువాడ' తాన పల్లెటూరిలో జూయించి పరి
సరగ్రామంబులఁ గావ్యనాటకాలంకారంబులఁ బఠించి
కాస్త్రాస్యమునకుం బొందిన బాబ్బిలికేరీ యందు
విఖ్యాతిఁ గాంచిన బ్రహ్మశ్రీ నువ్వర్ల సీతారామ
కాస్త్రులివారికడఁ దర్కాలంకార వేదాంతకాస్త్రముల
నభ్యసించిరి. ఇట్లు కృతవిద్యులయి వీరు నిజానుజాలు

మొదలగు కుటుంబమును సంతోషించుటకు ననుము గట్టు
కొని నిజవింబదనలను వచ్చెను.

వేదాంతమునకు నూలుకుప్పలును, నుప్రసిద్ధ
కవిశేఖరులునునగు వా.శ్రీ త్రిపురావ వేంకటాచార్య
శ్రీసాదరావు దొరవారికి జంకులుననెను మ.శ్రీ త్రిపు
రావ తిమ్మయ్య దొరవారు వీరి పండిత్యమును వెలించి
మైత్రిఁజేసి వీరి నశేకవిధముల గౌరవించిరి.

ఆ కాలములో విద్యావేద్యయగు నుర్లామునధిలోఁ
నరీక్షవిచ్చి ఖ్యాతిఁ గాంచుటయేగాక యశేక విద్య
త్వధిలలో కర్మకాస్త్రముపయి వాదప్రతివాదముల పత్తి
నుటపొందగ్గు బహుమానములను కాస్త్రులివారు పొందు
యించెరి. విద్యాభోజులని ప్రసిద్ధిఁగాంచిన పర్ణాశిమికి
సంస్థానాధీశు లిట్టి పండితవరింబులు తమ తాలూకాలో
నున్నారని యెఱింగి సంస్థానిపు టున్న తవిద్యాలయ
ములో నుపాధ్యాయునిగా వీరిని నియమించిరి. 1888 వ
పంచవర్షములో 15 రూపాయల వేతనముపయి నుద్యో
గమునఁ బ్రవేశించిన వీరు 1911 వ సంవత్సరమున 30
రూపాయల వేతనమును గ్రహించుచుండె, కుమా
రుఁడు పట్టపరీక్షలో నుత్తీర్ణుడయి యాచార్యగమనందుఁ
బ్రవేశించిన తరువాత విశ్రాంతిఁ జైకొని 19 వత్సరములు
గౌరవవేతనమును బొందిరి.

ఆ దినములలో మ. రా. శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి
పంతులుగారు తెలుగుభాషను పరిపూరించిన స్వల్పము
జేసిడియఁగా నా చర్చల త్పర్యమును గనుంగొనుట
కయి తను కప్రధానముగాకండిన యాంధ్రభాష విద
యమునఁ బరిసీయం బొడంగిరి. ప్రతిభావంతులగు
విద్వాంసులకు విజ్ఞానమునందలి యజాంతరకాఖాశేప
మొక ప్రతిబంధక మెన్నఁడును గానేరదని నను వెలించి
గిన విషయమేకమా? నుప్రసిద్ధకసాయన కాస్త్రుశ్రేష్ఠి
యగు పాస్త్రుడుగా రఖండపాన సిద్ధాంతములకు వైద్య
కాస్త్రుశ్రేణి దొనరించి యుండితేదా! అట్లే వీరును
నాంధ్రభాషాస్పర్ధియును బరీక్షించి యుండిరి సారము
నాంధ్రావలి కర్పించుటకు మహాప్రమాదగ్రంథ మను
నాంధ్రభారతము నామూలాగ్రముగాఁ బరిశీలించి నాని
పయి వెన్నిటితో గ్రంథములు రచియించి యున్నారు.

వీరిరచనములు

(1) ఆంధ్ర మహాభారత విమర్శనము—ఇయ్యది 500 పుటలలో వ్రాయబడిన యమృతగ్రంథరాజము. భారతమునందు బయలుదేలు వనేకములకు స్రక్తముల కుత్తరము లిందున్నవి. భారతమునందలి చిక్కుగల పట్టుల నన్నిటిని విమర్శించి, తాపావిషయములు, నర విషయములులకు చక్కలతో నీగ్రంథమును కీరు రచి యించిరి. ఇం దున్నోకపర్వ విమర్శనముమాత్రము ముద్రి తిమయినది.

(2) ఆంధ్రకబ్బింతామణి కున్నోగిని వ్యాఖ్యా నము—ఇది ముద్రితము. ఈ పుస్తకమున వీరాంధులకు ముహురూనియుపకారముఁ జేసిరి. ఆదివములలో వాంధ్ర కబ్బింతామణి నన్నుఁగృతము కాదను వీరేశలింగము పంతులవారివాదమునకు ముఖ్యము క్తిరి, భారతప్రయోగ ములకును తంతామణిలకలయులకును వైరుధ్యము గలదను వాదమును, సుదాహరణార్థముగ ఖండించి తమ వ్యాఖ్యానముచే నన్నియ కర్తవ్యమును స్థాపించిరి. ఇప్పు డంతకంతకుఁ బంపిం న వీరి వాదమునే గ్రహిం చుచు వీరి యభిప్రాయమునే యామోదించుచు వచ్చు చున్నారు. ఇందు వీరి ప్రయత్నము మిక్కిలి ప్రశం సార్హము.

(3) వరుక్షేత్ర యాధికాలమును నిర్ణయించుచు వీరొకగ్రంథమును వ్రాసిరి. ఇదియును బిచ్చానువుల కమూల్యమైనది.

(4) భారతాద్యాంధ్ర గ్రంథపకనముచే యతి ప్రాసముల నిర్ణయమును గుతించి వీరికిఁ గొన్ని నూతన ములకు స్వతంత్రాభిప్రాయములు గఱగఁగా వాని నన్ని టినిఁ జేరించి యొక్కగ్రంథమును రచియించిరి. ఆంధ్ర భాష నుందలి యతిప్రాసనియమములకు గుతించి తెలిసి కొనఁ గోరువారి కిది మిక్కిలియు సుపయోగకరమైనది.

(5) 'జ్ఞా' అను పర్వము కంఠ్యమా తాలవ్యమా యను విషయమును గుతించి వీరు చేసిన విమర్శనమును కలిపుచ్చిన సిద్ధాంతమును దప్పక పండితులయాదరమును

బహుఁడైనది. ఈ విమర్శనమును గుతించి వీరు వ్యాసము లను వ్రాసి భారతలోఁ బ్రచురించిరి.

(6) వేదాంతశాస్త్రమునందు బాండిత్యమును నభి మానమును గలవారు గతుక శాశాస్త్రమునందలి ప్రస్తావ త్రయమును బెక్కిసారులు పఠించి జ్ఞానిమార్గమును గర్హమాద్ధిశును సమన్వయించుచు భగవద్గీతల కొక గొప్ప వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి.

(7) ముఖలింగక్షేత్రమునకు సంబంధించిన పురా ణాగ్రామ గ్రహించి 'మధుకేశ్వరీయము' అను పేర నాటకముగా రచియించిరి. ఇది సంస్కృతమునందు వ్రాయబడినది. ఇది ముద్రితము.

వీరియెడల వీరియాస్థానప్రభువులకు క్రిక్రిక్రి కృష్ణాంధ్ర గజపతి నారాయణదేవు మహారాజుల వారికిఁ జాల గౌరవమున్నది. ధర్మశాస్త్రమునం దేసంది యము గలిగినను వీరి నిర్ణయమునే గ్రహించుచుండుచిరి. ప్రస్తుతపు మహారాజులవారి వినతండ్రిగాలిని వీరియందు గౌరవముండుటచే సంస్కృత నాటకరచనమునకు వీరిం ప్రేరించుచుండుచిరి.

ధర్మశాస్త్రమునందు వీరి గొప్ప యాదరమును బాండిత్యమును నుండెడిది. శిష్టాచారములకు వీరియగు నట్లుగా ధర్మశాస్త్రముల నవ్వయుచుచేసి వీరు పూర్వోచా రములను గక్షించుటకు బద్ధకంకబు"యి యుండిరి. ఏవాఁడునుగూడ త్రికాలసంస్థాపనచనమును విమరక దీక్షాపరులై కాలమునంతయు నిజమును వైదికదీక్ష ముగాఁ గడిసిరి. వీరికిఁ బయ నాలుగైదుశాస్త్రములం దును బ్రతిభమాత్రమేకాక వాదప్రతివాదములయందు గొప్పయుక్తి కలగునట్లు సమాధానములొచ్చుకై యపార ముగా నుండెడిది. మొదట ధవనింతులు కాకపోయి నను శాక్తిగౌరవముకు గాపాడుకొనుచు యాచనలకుఁ దక్కిన పండితులవలె నన్ని చోట్లకు నేగక దమకున్న దానిలోనే కాలక్షేపముఁ జేసికొనుచు కీచితమునంతను గడిసిరి. వీరికి నవీమితయనున భార్యపోయినను బిల్లలుం డుటలే, బంధువు లెన్నిరీతుల బోధించినను వివాహమున కొప్పుకొనిరి కారు. పుస్త్రు లిరువురయ్య ప్పడు, పయసు

యోగినము దాటినప్పుడు వార్ధక్యములోఁ దన సంతక్షణమునకై పురివివాహ మొనరించుకొనుట యశాస్త్రముమీ విధి ననుష్ఠించును. ఉద్యోగమునుండి విరమించిన తరువాతి సన్నాహిత్రము స్వీకరించుటకు మోచించిరి గాని యాకాలములో సన్యాసాశ్రమము సరిగా జరుగదు గావున శ్రద్ధ సన్యాసముకంటె వానప్రస్థముమంటి తమగృహస్థాశ్రమ జీవనమే యుక్తమని యెంచి యా యోజననుండి విముఖులయిరి. విశ్రాంతిఁబొంది జీవనముఁ జేసిన కాలమునందు వీరేశపార్థమునందును మమకారము లేక గ్రంథకాలక్షేపముఁ జేసికొనుచు విరామకాలమునఁ జతురంగము నాడుకొనుచు గాలమును వెళ్లఁబుచ్చిరి.

వీరేశమునం కేవల్యధియును లేకయే, పండుపండి నట్లు పండి తుడివి వీరు 79 వ సంవత్సరములో గతింబిరి. క్రమముగా వీరేశము కృణించి తుదిరోజులకును నిత్య కర్మానుష్ఠానములు పాటక, అనాయాసముగాఁ బరమ పడించిరి. మరణకాలమున వీరి కిష్టమగు ప్రార్థనాశ్లోకమును జెవిలోఁ బెద్దికుమారుఁడు చదివి వినిపించుచుండఁగాఁ బరమేశ్వర నామమును స్మరించుచు దివింజేరిరి.

ఇట్టి మహామహులమూర్త్యుఁ బరమేశ్వరుఁడు కాంతి నొసంగుఁగాక. ఆమాత్యురత్నముగు వీరినిఁ బోఁ గొట్టుకొనిన వీరి కటులబమున కెంతయు పానుధూరిని జూపించుచున్నాము. వీరిమరణ మాండ్రులోకమున కొక గొప్ప లోటు.

‘ఒక శిష్యుఁడు’

కీ. శే. మాలానామహామృదాలీగారు

‘స్వరాజ్యమో, స్వరాజ్యమో’ “రెంట్లో ఒకటి.”

మహామదాలీగారు లండను నగరమునందు కడచిన జనవరి నెల 4-న తేదీ యుదయము మరణించిరి. వీరి మృతిలన భారతదేశమునకు తీరని కొంత ప్రాప్తించినది. మహామదాలీగారు తమ భయంకర వీరగీతిని సరకుగొనక, ‘కొండు కేచిలు’ సమావేశమున తమ మత

మునకును, దేశమునకును ప్రస్తుత పండిగపిరియందు నేప సలుపదలచి, ఇంగ్లాండునకు పోయియుండిరి. అచట సమావేశమునందు వీరు గావించిన మహోపన్యాసము దేశీయుల స్ఫూరితభమునందు చిరస్థాయిగ వెలయగలదు.

జీవిత సంగ్రహము

మహామదాలీగారు 1878వ సంవత్సరమునందు జనన మొందిరి. వీరి కంఠిగారకు అబ్దుల్ అలీఖాన్ గారు రాంప్రూర్ సంస్థానమునం దున్న తోద్యోగులుగ నుండిరి. మహామదాలీగారు జనించిన యనతికాలమునకే అలీఖాన్ గారు దివంగతులైరి. వీరియన్నగారగు షాకతాలీగారి కపుడు పయస్సు రెండేడ్లుమాత్రమే. అలీసోదరుల తల్లి యరు ‘బీ అమ్మ’ భర్తృమరణానంతరము తన పుత్రతత్వముల కద్దుశ్రద్ధతో పెంచి పెద్దవారలను జేసెను. ఈమె

భైర్యపాపములనను నీ అలీసోదరులు దేశనాయకులయి మహోన్నతిని గాంచిరి.

విద్యాభ్యాసము - విదేశీకరణము

అలీఖర్ కరాళయం దున్న తదితరముల వడలి, పిమ్మట మహామదాలీగారు ఇంగ్లాండున కేరి, అట్టేళ్లకు విద్యవిద్యాలయమునందు విద్యనభ్యసించిరి. 1898 నుండి 1902 వరకు వ్యాఖ్యానమునకు మృత్యువేళకునకు మరలివచ్చిన పిమ్మట, వీరు బహుదాసంస్థానమునకు వెళ్ల మందుఖాళిలో మద్యోగము నిర్వహించిరి. కాని, తమకు గల యాశయముల కారమువల్లగ ముప్పయ్యేండ్లవరకున మహామదాలీగారు దానిని వదులుకొని, పరిశ్రాంతరచన మున బ్రవేశించిరి.

'మైక్యుటిఫైఇండియా', 'హిందూస్థాన్ రివ్యూ', 'స్పెషియల్' మున్నగు పత్రికలకు వీరు వ్యాసముల వ్రాయుచుండిరి. తమిళంగ వారపత్రికయగు 'కామ్రేడు' నందు వీరారానాటి పనులకును నిర్వహణకును వియ్యించు చుండిరి. విరోహ మహాసంగ్రామము ప్రారంభమయి నపుడు టర్కీయొక్క కర్తవ్యమును గూర్చి వీరు 'కామ్రేడు'లో వ్రాసినవ్యాసము చరిత్రప్రసిద్ధము. ఈ వ్యాసమునకు ప్రతిస్పందన వీరి పత్రిక లాభివేయలకు టయు, అలీపోదరులు నిర్వహించుచుటయు తలపించినది.

మహమ్మదీయసమితి 1906 లో స్థాపించబడినది. ఈ సంస్థకొరకై మహామదాలీగారు మిక్కిలి పాటుపడిరి. 1912 లో బాల్కన్ యుద్ధము జరిగినపుడు, టర్కీపహారము వీ రానేతయనకు వైద్యులను బంపిరి. తమ సంఘము వెనుకబడియున్న దనిగ్రహించి, దానిని ముందుకు దీసికొని వచ్చి, వారిచేతనే తక్షణమే యునరింపజేయుటకు యత్నించిరి.

విరోహ మహాసంగ్రామము ప్రారంభమయిన పుడు ఇండియానుండి మహమ్మదీయు లన్నివర్గములలోనూ, టర్కీలో నుండి ఖలీఫాకు వారు మరలించుట కముగ లోబడియుండిరి. ఇండియాలో వాంఛితములనుభవకారముక్రింద నుండిరి. తుదకు వారు గ్రేటుబ్రిటన్ పర్యటించుటకు యవలంబించి, స్వయంతిహాలకు టర్కీ దేశములతో పోరాడిరి. కాని, టర్కీని ఆకారణముగ 'మైక్యు

పత్రిక దూర, మహామదాలీగారు కిమక కెండి, పూర్వోదాహరితమైన వ్యాసమును 'కామ్రేడు' పత్రికలో వ్రాసిరి. 1915 వ సంవత్సరము మేనెలలో 'ఇండియా దేశ' సంరక్షకగట్టము' క్రింద మహామదాలీగారు నిర్వహణమునందుంటిరి. 1919 సంవత్సరం డిసెంబరు నెల 25-వ తారీఖునాడు సాన్స్ కౌమిని ప్రకటన ననుసరించి వారు విడుదల గాంచిరి. అట్లను ఆమృతసగములో సమావేశమై యుండిన హైండినబాలీయ మహాసభనారు వీరికి గొప్ప స్వాగత మొసంగి, ప్రేమ గౌరవముల ప్రదర్శించిరి.

విరోహ మహాసంగ్రామసంతకము మహమ్మదీయుల పవిత్రస్థలములను గూర్చిన బ్రిటీషు ప్రధానామాత్యుని వాదనము చెల్లించుటకాగా, అలీపోదరులు ఖులాఖత్ ఉచ్చుచుకును ప్రారంభించిరి. గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వముక్రింద బాలీయమహాసభ యాయుధ్యమనునందు హృదయపూర్వకముగ తోడ్పడెను. 1920 సంవత్సరం ఆగష్టు 1-వ తేదీన ఆహమ్మద్ నగరు ప్రారంభింపబడి, యాసమాచారము ఇంగ్లాండునకు రానుచారము పోయి యుండిన మహామదాలీగారికి చెలువలడెను. గాంధీమహాత్ముని సుసరించి, అలీపోదరు లానీరు హిమాచలము ప్రచారము చేలుపుడు, యాత్ర పరిచిరి. 1921 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెల 14-వ తేదీన మహామదాలీగారు వాల్తేరు స్టేషనులో నరెట్టుకేయబడి, కరాచీనగరమునకు గొంపోవబడిరి. అతని జరిగిన విచారనా చరిత్రప్రసిద్ధమైనది. అలీపోదరులకు 2 సంవత్సరముల కఠినశిక్ష విధింపబడెను. ఆ రోజులలో హిందువులకును, మహమ్మదీయులకును గలమైత్రికి అలీపోదరులతో బాటు శ్రీ కంక రాచార్య స్వాములును నిండియుగ నుండుట తార్కాణము.

మహామదాలీగారు 1923 వ సంవత్సరము చివర భాగమున కారాగృహ విముక్తులయిరి. వెంటనే వారు రాజకీయరంగమున ప్రవేశించి స్వరాజ్యపథమువారికి ఎన్నికలలో నాల్గవదికు బాలీయమహాసభచే ననుమతి నిచ్చించిరి. డిసెంబరు నెలలో కాకినాడయందు జరిగిన దేశముమహాసభకు మహామదాలీగా రధ్యక్షత వహించిరి. మహామదాలీగా రాకాంగ్రను మహాసభసమా

వేళమున నొక దివ్యజ్యోతివలె ప్రకాశించిరి. ఆ పవిత్ర జానరతులు చిరస్మరణీయులు.

పిమ్మట నాల్గయిదు నక్షత్రములవరకు మహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసుకొరకయి కొద్దిగనో, నొప్పగనో కృషిసలుపుచుంటిరి గాని, క్రమక్రమముగ వారికిని, కాంగ్రెసు సంస్థనకు అభిప్రాయభేదము గలిగి, మనకు 1930 సంవత్సరాంతమునందు వారు పొందుపెట్టిన సమావేశమునకు దేశీయుల యిచ్చకు న్యూతిరిక్తముగ వెళ్లుటయు జరిగెను. కాని, యాసమావేశమునందు వారు హైందవుల దృఢనిశ్చయమును స్పష్టముగ జాటి, యెల్లరి మెప్పుడు బడయగలిగిరి.

మహమ్మదీయులకు పరిశ్రమలనుగ జెరుసుం నగరములో వీరి వ్యుత్పత్తిరము సమాధిశయనము. తమ మతమునకై తమ జీవితమునంతను సమర్పించియుండిన వీరి నీవిధమున మహమ్మదీయప్రపంచము గౌరవించెను.

మహమ్మదాబాది కీర్తి చిరకాలమిహనిత భారా భూమియందు వెలసి, దేశారాధకులకు మార్గదర్శక మగుగా!

సరస్వతుల చంద్రశేఖరశాస్త్రి.

“కా, మాయాశీలరు చంచలాస్మి లక్షకం

పాశూన్య లాత్మైకతా

ర్యాతుత్తుల్ సమయానుమాల హృదయ

వ్యాపారగోపాయనో

పాయజ్జాల్ మగవార లాపయి మహా

రాజాల్ మహావైభవ

శ్రీయోగాంధులు చెప్ప శేల మగవా

రి స్వమృగా వచ్చు శేలి” -వసు.

శ్లో. మాయాశీలా ప్రకృతివల

నిర్దయా ధూర్జపుత్ర

స్వాస్థ్యాతై స్సమయహిత హృ

ద్దోషనోపాయదక్షా,

సాధారణ్య కిరిహి పురుష

ప్రత్ర చాపి కీర్తి

శ్రీయోగాంధుః కిమతీ పురుష

నైవ విశ్వాపయోగ్యాః.

అయం శ్లోకః పురాణం మార్గవా రాయణశాస్త్రే
కా లింగవైశిష్ట్యే పూర్వమేవ రచిత ఇతి జానన్తు
పాతకా ఇతి కవయితా నివేదయతి.

శ్రీ వి. చెంగారెడ్డిగారు, వి. ఏ.

కింది కల్పారు. వీరు శత్రువులను మహాకవి
జాతకములయందలి శాస్త్రములను చాతుర్యముతో ప్రద
ర్శింపగలవారు. వీరిగాత్రము అద్భుతముగ మారుచుం
డును. వీ రిటీమల చెన్నపురమున కొన్ని ప్రవర్తించిరి.

3. శ్రీ. వీణాచార్య తుమరాజ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు, పితాపురము.

నై గమన మెట్లు వేళల-నాగెడు సహృదయుల మూర్ఖు నందించి స్వవీ
ణాగానమూర్ఖులచే-నేగితివే? దివికి సంగమేశ్వరశాస్త్రి!

ప్రాచీనం బయినట్టిమార్గమున సంపాదించి వైడువ్య మ
ర్వాచీనుల గొనియాడు నూతనకళావైదగ్యముం గాంచి వీ
ణాచార్యుం డను ఖ్యాతి కెక్కి భవిలో నాకంబునక నీ కళా
వైచిత్ర్యంబును జూప నేగితివె? విర్వణాయకగ్రామణీ!

రోహణాచలము నారోహింప నీవీణ మెట్టులే కదలనిమెట్టు లయ్యె
ఆకాశేవీధికి బ్రాచరగా నీవీణ తీగలే దృఢమైన తీగ లయ్యె
గోలోకమునకు నేగుటకునై నీవీణ గానమే దేవతాహ్వన మయ్యె
అమరగాయక శ్రీత్రయాలతై నీవీణ స్వానమే దుందుభిస్వాన మయ్యె

పారలౌకికసుఖములు వడయ నన్య-సాధనము లేల? నీకు నారాధనీయ
చరితునకు దశదిక్పత్రిష్ఠాపితప్ర-శస్తిసునునకు సంకమేశ్వరసుఖీంద్ర!

ముదునలియై నిన్ను మదిలోన నెప్పుడు ధ్యానించుచుండు నద్భాంగిఁ బాసి
దిక్కు మొక్కును లేని షక్తియై నిను నమ్మకొనియుండు సాత్త్వికాతను దొఱంగి
లోకచక్రలరీతి లో నెఱుంగక యమాయికవృత్తి నుండు పుత్త్రీకుల విడిచి
నీపాటపై దృష్టి నెలకొల్పి జగ మెఱుంగనియట్టి రసికవర్గమును వీడి
స్వర్గమున తోపు దిగ్గునఁ జనుట చూడ-వారదునకును దుంబరునకును దగవు
గలుగ మాధ్యస్థ్యమునకు నిక బిలువ సంపె-శక్రుఁడని తోచె వైదికసార్వభౌమ!

కమ్మనితేనెసోన లొలుకక బలికించెడి వీణాపల్క లం
దమ్ముల కందముం గొలుపు తానము లబ్బురపాటు గూర్చు రా
గమ్ములు సొంపు నింపు స్వరకల్పనలు గలలోనఁగూడ భా
వమ్ములఁ జిత్రితంబు లగు వైఖరిఁ జేసితి వైదికాగ్రణి!

భ్రమపడుచుండు రజ్జులు ధరక మరణించితి వీ వటంచు ని
క్కము గమనించి చూచునెడ భ్యాతిశరీరముతోడఁ బొల్పి ని
త్యముగ రసజ్ఞకోటిహృదయంబులలో నెలకొన్న నీ కజాం
డములు మునుంగుదాఁక మరణం బన నున్నదె? సంకమేశ్వరా!

నె హ్రా ని వే ది క

(ఆంధ్రానువాదము)

‘నెహ్రూ కమిటీ’ వారు తయారుచేసిన సూతన రాజ్యాంగవిధానమును తెలిసికొన
గోరు ప్రతి ఆంధ్రుడును దీనిని చదివితీరవలెను. శైలి సులభము. కొలదిప్రతులుమాత్రమే
మిగిలియున్నవి. వెల 1-0-0 మాత్రమే. తపాలాఖర్చులు ప్రత్యేకము

మేనేజరు, ఆంధ్రప్రతికాకార్యాలయము, పోస్టుబాక్సు నెం. 212, మద్రాసు.

భారతీయ మహిళా మండలి

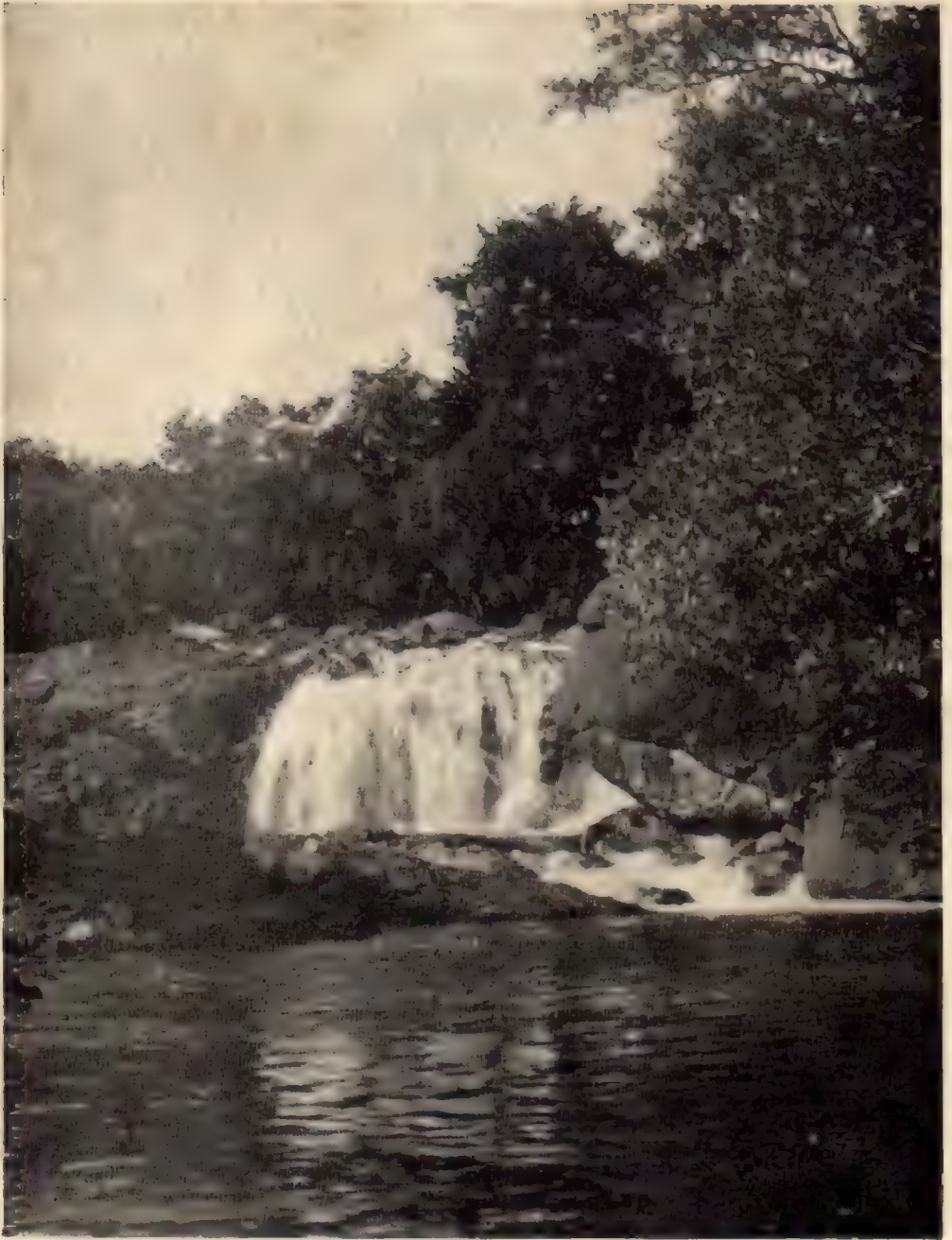

శ్రీమహారాణి లలితకుమారి

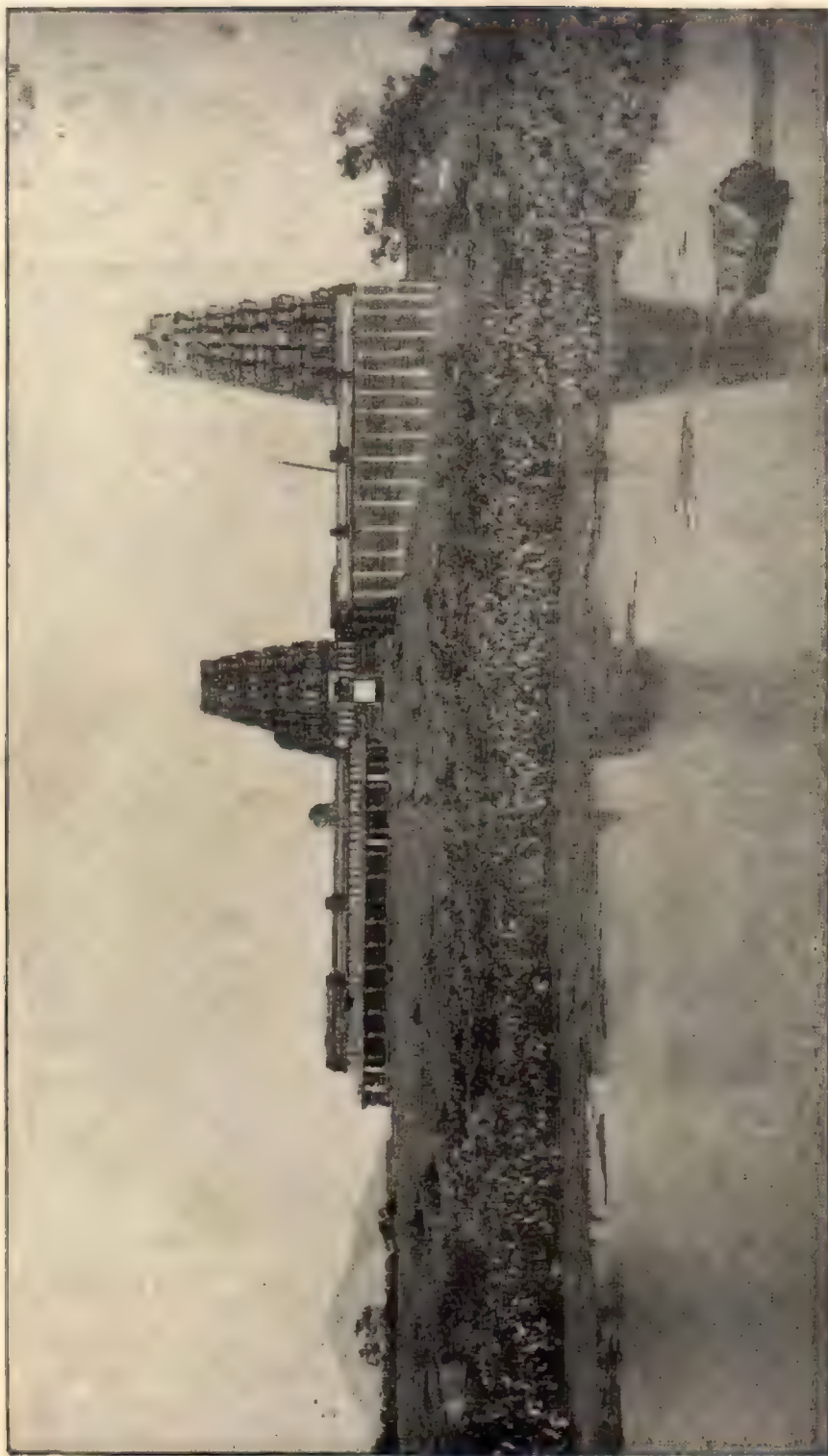
శ్రీ|| శ్రీ|| మండీ మహారాజుగారియొక్క భార్య. కాన్పురం వ జరిగిన శ్రీ సారస్వతమహాభరత అధ్యక్షురాలు.

ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీ విద్యార్థినుల నూరుగజముల పరుగు

౧. జలపాతము
'పాపవాళము' కొద్ది.

౨. బొటిమెట్ట (శ్రీ) కోదండరామస్వామి దేవాలయము

(శ్రీ వామ దాసుగారు తీర్చినా రము కావించినది.)
ఈ రెండును శ్రీ యం. శ్రీ. రంగస్వామయ్యగారు తీసిన ఛాయాచిత్రములు.

‘భారతీయ చిత్రకళ’

కవి:—శ్రీయుత తరికెట్టి రామారావుగారు
 డి. యె. డి. యల్.

శ్రీయుత రామారావుగారు భారతి యందలి, వారి వ్యంగ్యచిత్రరచనల మూలమునకు చిత్రకళావిషయిక వ్యాపకములను, ఆంగ్లలోకమునకు వికపరిచితులు. వీరు విమర్శించునందలి విషయములను, అనేక పూర్వ విరచిత ముద్రసిద్ధ ఆంగ్ల గ్రంథములను చక్కగా పఠించి విమర్శించి వ్రాసినట్లుల తోచెడిని. భారతచిత్రకళయొక్క ప్రాథమమును ప్రాల్మమును, చర్చించుచు, ఇతర దేశ చిత్రకళాసంప్రదాయములతో నెట్లు సమ్మిరితమయినదియు, అనేకచిత్రకళా సంప్రదాయముల నెట్లు మార్చినదియు వ్రాసి భారతీయచిత్రకళయొక్క యా న్మత్యమును నెల్లడించిరి.

జాన్యుగమారి పాశ్చాత్యయుగపర్యంతము భారతీయ చిత్రకళ యనభివృద్ధి నాల్య, యానన, కామార, వార్ధక్యజీలను విశదీకరించి, యికముందు మనచిత్రకళకు, వాళమీ గతియగు శీమో యని కింది, అట్టి వాళమును సాంజనీయక జేయుటకు ఆంగ్లలోకము నందలి చిత్రకారులను, చిత్రకళాభిమానులను, వ్రాస్తూ హించుట కిగ్రంథము వ్రాయబడెననుటకు సందియము లేదు.

భారతీయ చిత్రకళను గురించి, పూర్వము, భారతీయులను, నిమగ్నపాతిబుద్ధిగల ఆంగ్ల పరిశోధకులును వ్రాసిన గ్రంథములందుగల విషయములుగాక నూతనాంశములు చాలలేకున్నను, ఈ గ్రంథము

ఆంగ్లమున రచింపబడినది న ఆంగ్లలోకమునకు విక్రియి లాభకరమై యున్నది.

కొ. నరసింహాచారి

జర్మనీదేశపు విధ్యావిధానము

గ్రంథకర్త : డాక్టరు చిలుహారి వారాయణరావుగారు

ఏదేశములో గాని ప్రజాశీవనము ఆదేశపువిద్యా విధానముపై ఆధారపడి యుండుననుట సామాన్యోక్తి. హిందువులు ఆధ్యాత్మిక మగ్నచితులుగా క్యవహరించి రమనో, వారివిద్య ఆశ్రమవ్యక్తమగుటయే దానికి కారణము. అట్లే జర్మనులు ఆధునిక పరిశ్రమలందు ప్రజ్ఞాభిరుగుటకు కారణముకూడ, యిట్టి సంకల్పముతో నెలకొల్పబడినవారి విధ్యావిధానమే. ఆ విధానమెట్టిదో దాని లక్షణ శీవము లెట్టిదో, ఫలితములెట్లు పరిణమించుచున్నదో తెలుపుటయే చిలుహారి వారాయణరావుగారి గ్రంథోద్దేశ్యము. జర్మను విద్యావిధానము నుదాహరించుటలో గ్రంథము సమగ్రముగాజేయున్నది. స్వల్ప విషయములుకూడా అనేకము చొచ్చుకొనినవి ప్రపంచములో సాధారణముగా అన్ని దేశములకు అన్నివిధ్య విద్యాలయములకు సామాన్యమైన లక్షణములుకూడ యెక్కువగా వివరణనీయబడినవి. మరి జర్మనువిద్యయొక్క ఆంతస్వరూపమును గూర్చి వీరు ప్రకరింపలేదు. కావున వీరు పర్చించినది శీవము చాహ్యకృతి మాత్రమే. ఇందుచేత నీ గ్రంథమువలన ఉపయోగము లేక పోలేదు.

వారాహరావుగారు గ్రంథమునకు దోసనిన
అనుసంఖ్యలను (Statistics) యే గ్రంథములనుండి
గ్రహించిలో తెలుపలేదు. అందువలన అవి సరియైనవో
కావో యమల నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. గ్రంథకర్త
గారియందు అప్రతిపాదమును విశ్వాసమే కరణ్యము.
ఒకటి రెండుచోట్ల యీ సంఖ్యలు అసంబద్ధమ గానూడ
నున్నవి. ఉదాహరణము—కింబర్ గార్డ్స్ బతులనుగూర్చి
వ్రాయుటలో “జర్మనీలో నూటికి పదియిందొకలు ఈ
కింబర్ గార్డ్స్ బతులకు పోలేరు. తక్కిన తొంభైమం
దిన్ని తమయిల్లలోనే చనువుకొంటారు” అని 22 వ
పుటలోగలదు. 24 వ పుటలోనే, “పిల్లల మొత్తము
సంఖ్యలో నూటికి ఇరవై ఇద్దరు కింబర్ గార్డ్స్ బతు
లలో చనువుకొంటారు” అనియుండును. ఈ రెంటికిని
సమన్వయమెట్లో!

వారాహరావుగారు గ్రంథమునంతయు వ్యాపహా
రిక భాషలోనే రచించినారు. అందువలన అందరను
దీనిని చదివి గలభయముగా వివక్షమును గ్రహింపవి
చ్చును. కాని యిట్టి గ్రంథములు పామరజనపరితోషక
ములకావుకదా: విద్యార్థులు, విద్యార్థులు, ఉపా
ధ్యాయులు ప్రభుత్వవ్యవహారమునే గనా యీ విషయ
మందాసక్తిగలవారు. గ్రాంథికభాషలో రచించినను
దోషంగలేదు. కాదు మాడదని వారాహరావుగారిధి
తేసించును, పీఠికలో “గ్రాంథికభాష అంటే ఏమిటో
తెలుసుకోవాలికి ఎంతప్రయత్నించివా, వాని తత్వము
మాత్రేకాదు. ఇప్పటివరకున్న ఎవరికిన్ని బోధపడిలేదు”
అని వ్రాసినారు. ఇది సమంజసము గాఁజాలను.

వాడుకభాషపై నింతపామరత్వము గలవాను
గ్రంథవాసులును ముఖపత్రముపయి అంగ్లమున నేల
రిఖించిలో తెలియరాదు.

(గు. వెం. ను.)

భావనాయక (ఖండ కావ్యము)

పూర్ణుక్యాంకపై, పు 24, మెరు ౦-౨-౦,
గ్రంథకర్త: పండిత బులును రామకో గారావుగారు తిరు
వల్లిక్కోటి, చెన్నపురి.

పారిజాతాశపారణ విమర్శనము

[పారిజాతాశపారణ వ్యాఖ్యానమును పరి
మళోల్లాసమునుగుఱించి భారతి వ్రాసిన విమ
ర్శముపై విమర్శనము.]

జనమంచి కేషాద్రికర్తగారు

విమర్శకుల లక్షణము.

ధీరులు పండితరేణులారా! సావధానముగా
నిందలి విషయములకు జీర్ణసింహులు గాక.

గ్రంథవిమర్శకులు నిర్మత్సరమును, బ్రకాంత
చిత్తులు నగు పండితులుగా నుండి విలయును.
వోషములుగా నుండియుం గాని వోషక దృష్టులు
గను, వోషాన్వేషణకర్తృకులుగను, వోషోష్ఠాటన
లోలుపులుగ నుండెదగదు. నుగ్రహావరణములై
నిచ్చుకూపాత్రముగా గ్రంథముల నుదాగుంబులుఁ జూపు
వారుగ నుండవలయును. వోషముల నెత్తి మోపుఁపును
మత్సరభావమునఁ గలూర్జులతోఁ బోషునచ్చినవారి. లే
గాక స్వయంవశములతోఁ జూపందగును. నుగ్రహావరణ్య
మును, వోషావృతము నుండునెడ బహుళముగా నుండు
నుగములంగూర్చి బహుభాషింపవలయును, అప్పుములుగ
నుండు వోషములంగూర్చి యల్పముగ వోషప్రవిర్భవము
చేయందగు. కేసలవోషభూయిష్టంబగు గ్రంథముల వివ
యంబునను బరుసములు, పరిహాసోక్తులును, నిందావననము
లు నుడువక వయముగా వోషభావశ్యముం బ్రకర్శించి
గ్రంథకర్త యట్టి బహుళవోషములకుం దోటియక గ్రంథ
ముల రచించుట యొప్పుని హితోపదేశము చేయుట
యాయులగు విమర్శకుల ధర్మము. ఇంకను నుకవిపండిత
వ్రాతసంస్తూయమాన పండిత్యవి కేష భూషితులగు
పెద్దలు వ్రాసినగ్రంథములపై విమర్శనము వ్రాయునపు
డీధర్మము నెంతయో యధికముగాఁ జూటించుదగు. ఎట్టి
మహావిద్వాంసులు వ్రాసిన వ్రాతయందును వోషము
లుండవచ్చును. కేళున్నను గొందలు కనిపెట్టి వోపు
దురు, కాలిదాసాదిమహాపుల కావ్యములలోను విద్వాం
సులు గొన్ని వోషములను జూపియున్నవారు. అంత

మాత్రముననే యమ్మహాకవుల యశస్సులకు లోటు వాటి నైనై. సర్వభూత పరామేశ్వరుం డొక్కరుండు గాక యమ్మహాకవి కలడే. గొప్పవిద్యాంశులు వ్రాసిన గ్రంథములలో స్థానికము లందునేని వానిని మెలపున నెత్తి చూపుట యావ్యుత్కరాదు. ఎరుదేశముల నెత్తిపాడువు నూటలను, నిండాపరములను, నిండాగర్భినిభూమిని బూలు జెప్పుట సాధుని సుర్పకుల లక్షణములు గానోపవు. “అనిందాపరకృత్యేషు సర్వస్మి మధురా నిరీ” అను నీతినివలయును సాధువు లోకస్వతును మఱువర. పై సువాసానించిన యట్టి యందారగుడోపేక్షలగు విశ్వాజ్ఞులు చేయు సాధుని సుర్పములను గ్రంథకర్తలు కృతజ్ఞులై కిరపానిహించురు. ఇతరులును దానిని గారవింతురు.

ఇక్కడ బ్రస్తుతమునకు వత్తము. పారికాతాపహరణ మహాకావ్యమునకు బ్ర. శ్రీ. మ-రా-శ్రీ వాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారు వ్రాసిన యాంధ్రపత్రికా ముద్రాపితకాలయందే ముద్రింపించి ప్రకటించిన పరిపూర్ణమును వ్యాఖ్యానముం గూర్చి “భారతి” వ్రాసిన విమర్శములో వావ్యాఖ్యానమున నొక్క సుమారుమైన నున్నదిని చెప్పెను. దానియం దన్నియు దోషములే కాని ముఖం మొక్కండును లేదనియే కదా భారతి యభిప్రాయము. ఇట్లు సుమారులేకపోయినను, సర్వదోష సహారమును నగు వ్యాఖ్య వ్రాసిన వాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య గా రాంధ్ర లోకమునకు గొప్ప యపకారముచేసిన వారనందరి యంపించగా, “నేటికి శ్రీవాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారు రసవత్ప్రబంధమును, తమ కవుల మత్కున కలదియు నగు పారికాతాపహరణము నకు పరిమర్శింప నును చేర నీవ్యాఖ్యానమును రచియించి సమగ్ర యాంధ్రలోకము యొక్క కృతజ్ఞులకు పాఠ్యు లయ్యె” అని భారతి వ్రాసినది. వ్యాజ్ఞప్రసిద్ధుల గేలిమొందుము నగుంగాని నిక్కముగానోవునై. ఒక గుగుణమును మాత్రము భారతి చూపినది. “గ్రంథ ముద్రాదాదులు చాల ముందరముగ నున్నవి” అని. దీనికి గారణము వివరింపబడె నిదియే యున్నది. ఈ సమగ్రము వ్యాఖ్యానింపఁ జేందనేరదు.

“చెన్నపురి ప్రాచ్య రిభితత్వ ప్రక థాండాగరమున గల అయిదు సంపూర్ణ తాళపత్ర మాతృకలు వీర పాటియైన ప్రయత్నించియున్నవో వీరికి లభింపక పోయెడివి కావు. మఱియు స్ఫురించిన తేజంగున సాహసింది పాళనిర్ణయము కావించువలసిన యాచార్యము తప్పి వాయి యుండెడిది. వ్యాఖ్యాంప బూనిన గ్రంథము యొక్క మూలమును నిర్దిష్టముగా జూచుకొనకున్నవో వ్యాఖ్యానము దోషజాప్తమయి యల్ప ప్రయోజన కరము కాగలదు.” అని భారతి వ్యాఖ్యాతను చూపించి “అల్ప మాత్ర పరిశ్రమముననే యిన్ని పాఠములు లభించినవి” అని తన్ను బోగడుకొనియెను. భారతికి లభించిన పాఠములు “తనన్వి యాత్మనాతోమణి, తనన్వి నాత్మనాతోమణి, మించినహి, నిందినహి, వాసనయుం, వాసనలం.” ఇట్టి నీరసపాత భేదములును, “మూలముద్రుజ, మాటయూర్జు” మొదలగు నపపాతములు నై యున్నవి. ఇది యిట్లుండెగా వ్యాఖ్యాత సాహసింది చేసియున్న యాదిత్యుల గనఁబడచిన పాళనిర్ణయములను గుఱించి భారతి యేమియుం జెప్పక విన్నకుండనేల? కఠినములగు నీసట్టులందుఁ బాఠము లెట్లుండెనలయునో భారతి చెప్పలయుం గదా! పరస్పరావేలనములు—పరస్పరావ్యవధానములు లోపాద్యోగమున—లోపాద్యోగమున విభోధనిక్రమ—విభోధనిక్రమ సమయనిర్గత—సమయనిర్గత సేలపురుటింటి—సలపురుటింటి పాదమెక—పాలిచెక స్వాపక్రియాదోలిక—స్వాపక్రియాలోలిక రాక్షసారితిలకాంబద్ధిధితి — రాక్షసారితిలకాంబద్ధిధితి జనినీకర్షణ—జనినీకర్షణ పా. మొదలగునవి.

వ్యాఖ్యానిగారు చేసియున్న పాళనిర్ణయము లన్నియు సంజనము లనియు సరసము లనియుం బలువురు విద్వాంసులు చెప్పియున్నారు. కొన్ని సూరసాలను గీర్తి శేషులగు వేదము వేంకటరాయ కాస్తులుగారు చూచి యవి మంచిసూరణ లనియుం దినుకు స్ఫురింప

లేదనియు వ్యాఖ్యాతగావీరిఁ జెప్పవారని తెలియ వచ్చెను.

ఇత నకకల్పనలంగూర్చి భారతి వ్రాసిన విమర్శ ననుం జర్పించుటకు ముం దీవివయమై వ్రాసిన గూఢి కను గనుగొందము: “మల్లి వాగ్గ నూరి యులంబించిన పద్ధతిని నే ననుసరింపఁబూనితి నని మాత్రము వాక్యంఁ గలను” అని వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన దానింగూర్చి భారతి “అని మరల తిమకు సామర్థ్యము గలదని ప్రకటించిన పారిజాతాపహరణ గ్రంథ వ్యాఖ్యాత యెడల మఱింత యెక్కువగా వర్తింపవలసి యుండును. కాని వ్యాఖ్యా నము తన్నియముమనకు లోనయినదని చెప్పుటకు వలదు గావచ్చును.” అని సోత్త్రాసముగా వ్రాసినది కాక మఱియు నీదిగువ గనఁబడదు చున్నట్టి వ్యాఖ్యాత పాండిత్యాభావ క్లంజిత వాక్యములకు వ్రాసినది:

“వ్యాఖ్యానములు ప్రతిపదార్థము, భావాగ్రము, విశేషార్థము, ధ్వన్యార్థము, అలంకారములు, వానిలక్షణములు, విశేషార్థాదులు, వానిని ప్రతిపాదించుట కావ్య కమలయిన ఇతిగ్రంథప్రమాణములు మొదలయి విభక్తములుగలిగి చేత నొలిచిపెట్టిన ఆరటిపంచమలై పాఠకులకు సుగ్రహముగ నుండవలసిది ఏలంగూ విశేషము విభక్తములకు వ్యాఖ్యానములను పరస్పర కష్టరం దీకర్తించుడినులు ప్రతిభాకాలురునకు వారలు రచియింప గల్గుదురు. వ్యాఖ్యాత లట్టివారు కానివాడు తక్కువ వ్యాఖ్యానములవలన గ్రంథవ్యర్థాపభావాదులు పాఠకులకు పరిగా గోచరము కాజాలవు. పారిజాతాపహరణ వ్యాఖ్య యాదిషయమున నెంతకు జాలునదియు నీ క్రింది యదావ్యాఖ్యానములకు స్థూలదృష్టికి గోచరించిన వానిని బరికించినచో పాఠకులు తెలిసికొన గలుగుదురు.”

విశేషార్థములు, విశేషార్థాదులు—అను నీ కంఠు లక్షణములకు భేదమేమిటో తెలియకున్నది. దీనిచే వ్యాఖ్యాత ప్రతిభాకారి కాఁడనియు, వాతనికి వ్యాఖ్యానము వ్రాయఁగల పాండిత్యము లేదనియు నీ వ్యాఖ్యానము దోషభూయిష్టమై పాఠకులకు నిరుపయోగకరమైన దనియు భారతియభిప్రాయ మనట తెల్లము. మల్లి వాగ్గ నూరిపద్ధతిని నే ననుసరింపఁబూనితి నని వ్యాఖ్యాత వ్రాసి

నది తమకు సామర్థ్యము కలదని ప్రకటించుట యనువా? ఈ వ్యాఖ్యానము భారతి కిందులేని రుచింపకున్నను గవి సార్వభౌమబిరుదాదియలకు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణ మూర్తి కామ్రులుగాఁ, బ్రహ్మశ్రీ కాళిధర్మ బ్రహ్మయ్య కామ్రులుగాఁ, బ్రహ్మశ్రీ మర్కట సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు మొలకు పెక్కుండు పండితులైనా నీ వ్యాఖ్యానము కరము పరసముగా సర్వాదయానందపంథాదుకమై ప్రశంసార్హమై యున్నదనియుఁ బర్యాయలు భావములును ధ్వన్యార్థము లిందు లెప్పగా వివరింపఁబడి యున్నవియు నభిప్రాయపడియున్నారు. ఒక్కరి వ్యాంగుడే వ్యాఖ్యానము మూలగ్రంథమునకు మెఱుంగదెచ్చుచున్నది నదిని చెను. వాయభిప్రాయమునా నట్టిదియే. ప్రతిపదార్థము, అలంకారలక్షణములు అను నీ కంఠులక్షణ దర్శన భారతీ ప్రాక్ష వ్యాఖ్యానలక్షణము లన్నియు నీ వ్యాఖ్యానమున భారతీయలకు సుగ్రహముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ప్రతిపదార్థము వ్రాయుచుఁగారణము వ్యాఖ్యాత రిప్పయే యున్నారు. అలంకారలక్షణములను వ్రాయుచుగూర్చి ముందు చెప్పింపఁబడును. ఇది వ్రాయుచు గొప్పలోపమని యు సంస్కృత ప్రాథమికములకు రూపనిష్పత్తి వివరించి యునికి యవానక్యక మనియు నిట్లే అవానక్యకములను వానినెంచివేయుట అవానక్యముల వానిని త్రుంచవేయుట నీ వ్యాఖ్యానమున నచ్చుచున్నట్లు గానననునీ అని భారతి నిరంకుశముగా దోషార్థాదులము చేసినది. అవిక్రమ్యోక్తి, విక్రమ్యోక్తిగము లిందులేని ము లేకయు నాలిని స్పృశి మును నాలిసంగ్రహమును గాకయు నొప్పు నీ వ్యాఖ్యానమును భారతి యిట్లు నిందించుట తద్దయు ననుచితము. పరిమళోల్లాసమును గొండలు నారీమణులు సమగ్రముగాఁ జదివి మూలమునందలి పద్యములతోత్పత్తిగములు రసభావాదులు తమకు లెప్పఁగాఁ దెలియుచున్నచని యభిప్రాయపడి యున్నారు.

నాగపూడి శుక్రప్రసాదుయ్యగారి కాంధ్రలోకమున నుంబని సంవత్సరములుగాఁ బ్రసిద్ధపండితు లను ప్రఖ్యాతి కలను. ఆంధ్ర భాషా గ్రంథములకుఁ దొలు దొల్ల విమర్శన పద్ధతుల ననుసరించి మూర్ఖ దూర్జమున ను నాధ్యాపకమును వ్రాసినవారు దీత. అందువలన వ్రాసిన

కాలాధికారులు ప్రకటించిన యాంధ్ర భాగవతమునకును నిర్వచనోత్తర రామాయణమునకును గంకంటి పాపరాజ కృత్తోత్తర రామాయణమునకును వీరు వ్రాసిన వీరికలే తరువారివారికి మార్గదర్శకములయ్యెను. “గద్యం కవీ నాం నికమం నిదంతి” యను నాచార్యుని నీ సరసము చోప్పునఁ బద్యరచనకంటె సరస గద్యరచనయే కష్ట తరమను భావించిన వీరు బహుకాలమునకు ముందే భారతి సారమును గద్యగ్రంథమును రచించి యాంధ్ర పండితులచే భాగ్యద్రుగాంచిరి. వీరిపద్యరచనలను సరళము లై రసవంతములై యున్నారని యెల్లవారు నెఱుంగుదురు. వీరి యనర్గళ పాండిత్యమును గీర్తిశేషులైనకొల్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు, వేంకటగిరి మహారాజుగారు (వారు పరమపదించిరి), వేదము వేంకటరావు కాన్పులుగారు, తింజనగరము వేదవేద మార్గయ్యగారు మున్నగు విద్వాంసులును, ఇతరులు సకలపుటై యుండు బ్ర. శ్రీ వావిలికొలను ముప్పారావు గారును, బ్ర. శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి కాన్పులుగారును, ఇంకొక చిన్న నీతిరాయస్వామి కాన్పులుగారు లోనకు ముద్రపెట్ట కవి పండిత ప్రవరులును గీర్తించి యున్నవారని తెక్కొండల వీరిని వాడెను. వీరిని నపుడెల్ల యాంధ్ర మహాగ్రంథముల సభిశాసక్తితోఁ బఠించుచుఁ గవి పండిత పఠశాలను గారవించుచు రక్షణలై యధునాథవాంఛతోఁగ లన వెలయు శ్రీశివాపురము మహారాజుగారు వీరియెడలఁ బద్ధతులు గౌరవము చేయుచు వీరిపాండిత్యముం గొని మునుందు రని శేషునిని యున్నవాడెను. అనేక కవి పండితులు తమను గ్రంథములను వీరికిం బంపి వీరిచే మహద్భాతము లొందె, సభిప్రాయము లొందె వ్రాయించుకొని ప్రకటించి యున్నవారు. అనేకాంధ్రపండితసభలలో వీరగ్రాసవాధి పద్యమును సాించియున్నాడు. చిన్న యనునాగారిఁ దిరుప నిర్దష్టముగను భాషాశైలి ననుసరించుచును ములత మధుర పదకలితముగను గద్యములు రచించుటయందు వీరు నిష్ణానులు. సామాన్యముగా వీరు పండితులకు వ్రాయు లేఖములును సలక్షణంబగు శైలిచే వ్రాయుచును. సంస్కృతిమునఁ గను వీరికి మంచి పాండిత్యమును,

సరసమృదు పదవిలసిత కవిత్వము నేయునై పుష్కలము గలవు. వీరి గీర్వాణ భాషా కవిత్వవిమలములకు మెచ్చి శ్రీకృష్ణాచారి జగద్గురువులవారును, శ్రీకుంభకోణము జగద్గురువులవారును గొప్ప బహుమతు లొసంగి వీరిని గౌరవించి యున్నారు.

వేదము వేంకటరావు కాన్పులుగారు చెప్పిన చోప్పున గొప్ప విద్వాంసులును మంచి లాక్షణికులును నాగవూరి పుత్తుస్వామయ్యగారి పాండిత్యమును మాల నాదకు భారతి వ్యాఖ్యము గావని విన్నవించుచున్న వాడెను. పరిమల్లోన్ననమునం దంతటను సలక్షణమును శైలియే యుండఁబడి యున్నది. ఇం చెప్పటను లక్షణవిరుద్ధము లగు వాక్యములు లేవు. ఇట్లు లాక్షణి కంబున శైలిని వ్రాయఁబడి యున్న నీ వ్యాఖ్య ముల ధరితి నొప్పురులచే నందఱికిని మహాభంగమై యుండును. ఆంధ్రభాషాకావ్యములకు వ్రాయఁబడి యుండు సేయితర వ్యాఖ్యానములు శేయితర వ్యాఖ్యానమును లాక్షణిక శైలిని వ్రాయఁబడి యుండలే దని చెప్పవచ్చును.

ఈ వ్యాఖ్యానము మొదటఁ గుత్తుస్వామయ్యగారు వ్రాసియుండు శామినిపద్యములను నవరత్నము లని చెప్పవచ్చు. ప్రభుచంద్రమునఁ బారిజాతాపహరణ కావ్యమందలి ప్రధానకథ నంతయు నూచించి శ్రీకృష్ణ స్తుతి కావించియున్నారు. మొదటి రెండు పాదము లలోఁ గృష్ణుఁడు పారిజాత వీరునుమును దుగ్ధిదేవి లోనగుటయు దానికి సత్యభామ యతనిపైఁ గోపించి తోకించుటయు “నాకానీతము పారిజాత భగవం దానిచ్చి” యను పదములచేఁ గృష్ణుఁడు స్వర్గమునకుఁ బోయి పారిజాత వృక్షమును దెచ్చి సత్యభామ కిచ్చు కథయు “ముని వెంకట” ననుటచే నారదనాని కృష్ణుని విమలించుటయు “బుద్ధురతిను” ననుటచేఁ బుద్ధుల ప్రతాపరణకథయు నూచింపఁబడినది. ఇట్లు ప్రతి పద్యమును జయతొర విలసితమై యలరాగము.

వ్యాఖ్యానావతరణికయందు ననేకములను శ్లోకాంశములను సరసముగను పంక్తహముగను వ్యాఖ్యాతగారు నుడివి యాకావ్యమందలి పాత్రముల నుభాగముల

వెంటో మళ్ళోవారముగ వివరించి యున్నవారు. వీరి వొక్కదానినైన భారతి వేర్కొననా? వీరిలోను వ్యాఖ్యానము వోక మునుపైనను ప్రారంభించితి గో? రింపక పోయినా. అన్నియు భారతికి నింద్యములే యయ్యెను. ఇదియ నువిమర్శలక్షణము?

భారతి చేసిన విమర్శకునకు బదులు వ్రాసెద రాయని నేను వారికి వ్రాయఁగా వాటిల్లి తలఁపు తమకు లేనవియుఁ దమ వ్యాఖ్యానమునందలి దోషములను వ్రాసినందుకుఁ దమరు భారతిదెసఁ గృతజ్ఞుల మై యున్నామనియు వ్రాసిరి. వీరు పశువు కాంతి పృథ్వి పురు. వాస్తవంబు వివరణసంపత్తి కలవాఁడు. పిరులు తిమ్మండిట్టివను బదులు చెప్పక యొర్పియుండుదు. మతము మనఁబునకు వారిపైఁ గినుకఁ బూనరు. ఇట్టి యుదారగుణులకు సంశయికిగోమణులు భారతి వ్రాసిన దాని! బతులు వ్రాయదు వింతగాదు.

“తెలిసినదానిని వ్రాసితి

దెలిసినదని తలఁచి వ్రాసితిం దెలియక నా

తెలియదు వ్రాసిన నలుమఱ

చెలిపెదరని తలఁచు నెప్పు తెలిసినవారికొ”

అని వ్యాఖ్యాత గారు వ్రాసినదానిచే కీర్తిగర్వరాహిత్యము వార్యపండితులదెస వివరములయొడ దనుదోషములఁ దెలుపువారియెడలఁ దాము కృతజ్ఞులమై యుండుమను భావంబును స్పష్టమయ్యెను. ప్రమాదము లెవ్వరికితేవు? భారతి విశేషించి పొగడిన మునుచరిత్రమునందు

క. వానికిఁ బురూరవుఁడు ప్ర

క్షానిధి యుండుయించె నింపొసదృశుఁడు తిమ్మా

వానికి నాయువు తనయుం

డై నగదె వతండుగనె యయాతినరేంద్రుకొ.

అలియున్నది. ఇట్లు నాయువునకు యయాతి తనయుం డని పెద్దనాద్యుఁడు చెప్పినది పొరపాటు. అయువునకు నహంభుఁడు పుత్రుఁడని, నహంభునకు యయాతి పుత్రుఁ డు. పెద్దనాద్యుఁడు వ్రాసినది పొరపాటుని వ్యాఖ్యాత గారు నలునది సంపత్తిగుణులకు మునుపే కనుంగొని తమ పుస్తకముగా

“తిమ్మావానికి నాయువు తమ్ముడు

నొసహంభుఁ డతండు గనె యయాతినరేంద్రుకొ.”

అని పద్యమును సవరించి వ్రాసికొనియున్నట్లును నా వొక్కసారి వారే చెప్పియున్నారు.

“మదిరాక్షి” అను కట్టకునకు మల్లివాధూరి వ్రాసిన యగ్గము లెప్పు రుర్ధావాసస్వీచేది యను పండి తుఁడు సాహిత్యకర్తృత్వము తృతీయపరిచ్ఛేదము 267 శ్లోకమునకుఁగల వ్యాఖ్యకుఁ డిప్పణము వ్రాసి (19వపుట) వేటూకయగ్గకు నిచ్చియున్నారు. ఇదియు వ్యాఖ్యాత గారే నాకుఁ దెలిసిరి. ఇట్టి పెంకటిమహానీయులయెడలను స్థానీయములు సంభవించుట కలదు ఇంక భారతివిమర్శన మునకు సమాధానములు వ్రాసెదను.

ప్రాద్యుల్లిఖికపుస్తకభాండాగారమునఁ గల మా శృంగళకు జాబయే సంపూర్ణ వేంటునుబృహత్పూర్తిలు పరిష్కారము త్రినివాసాచార్యులు వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు మున్నగు పండితోత్తములు హామలను నిర్ణయించి తమ రీకావ్యమును ముద్రింపించి యుండుటచే పెండియు రానివే మామటయందుఁ బ్రయోజనములేదు. మతీయు నపహాళములే మెండుగాఁ గానంబడును.

భారతిమాసిన పాఠములు సమంజసములు కావు. కావుననే పూర్వోక్తపండితులు వానిం ద్యజించిరి.

ఉత్పవక్షోమణివేది నిర్విభుఁ గాంతిఁ దనర్చుచున్న దనుటకంటెఁ గొస్తటియు నిర్జఘ్రుఁగాంతిఁ దనర్చి యనుటయే సరసము.

లక్కాంబిక - ముద్రితదగ్ధములలో నన్నింట నిట్లే యున్నది. ఆపేరు బుక్కాంబిక యని యుండ నిచ్చును. లక్కాంబికగదైన మంకెనర్చును. లక్కాంబిక యని యాదిదగ్ధములలో నంకు పాఠముఁగూర్చి యీపేరు పొరపాటుగా నుండెదమృ నని నోఁపఁగలదా?

రాధాతనయా - ఈపద్యముగా - నిఘంటురణియు నకుకొ-యనుకమును బరికించివచ్చిఁ గరపదయనకుకొ- అనుపాఠ మే సరియని భావించెదమృచున్నది. యనకుకొ- అనునక్షరవ్యాఖ్యాని చాలదా. సదయనకుకొ-అను

నామము స్వీకరించినచో నిష్కర్మకల్పనకు చేయవలసి యుండును. కావున దానిని బాహ్యతరమాగా వ్యాఖ్యాత గ్రహించుటయే సరి. నే. శంకటరామశాస్త్రి ప్రభృతి వండితులు దీనినే కైకొనిరి. దీనికిఁ దగువారి పద్యము లుగాఁ “గుమానపక్షిక” “సంభారనపక్షిక” అనియు, “బల ధీక” “గృహంగణధీక” అనియు, “బ్రహ్మచారిక” “కృపాబ్రహ్మచారిక” అనియు “నారణిక” “ధీరణిక” “నాయకమణిక” అనియు నొక్కొక్కనర్థమున కీర్తి పుత్తి కప్పట్టెను.

ఈపద్యములో 1-8 పాదములలో నొకతీరున యమకము గలదని భారతి ప్రాశస్త్యముగానినీటిలో యమక ము కప్పట్టెను.

కూలముద్రుజ—ఈ పాదమునకంటె “గూట మూర్ధజ” యను పాదము కైకొనఁదగినదని భారతి నూపించెడు సోకట్టనూ భానురంబును సరసార్థ విని తింటునని “కూలముద్రుజ” యను పాదమునకంటె “గూటమూర్ధజ” యను పాదము భారతి కిచ్చమైన ననుం గాక. దానికి (ధీర సామజపాయముల) కూట—సమూ హముల యొక్క, మూర్ధజ—తిలలనుండి పొడిమిడు, క్షతజ—నెత్తిర, అని యర్థము చేయవలయును. అట్లయిన గజ తురగాదుల తిలలమీదికి కృష్ణాయలు కొట్టి నెత్తురుల ప్రసరింపఁ జేసె ననియు అని యితికాంగ ములపైఁ గొట్ట లేదనియు నేర్పడును. యుద్ధములో క్రూరుల కిరీడుల నంటిటను గొట్టుటయును సాధులు యను గలవు కాని తిలలమీదికి కొట్టదురనుట యెంత వమత్కారముగా నున్నదో వివేచింపఁ నర్హులగుదు గాక. అదియుగాక ‘మూర్ధజ’—అను పదమునకు సాధారణముగా వెండికలను నర్థము గలదు గావున నదియే తొలఁత స్ఫురించును. అది యిట్లుం బొసఁగ మిచ్చే బైయట్లు యోగి కాగ్ధ కల్పనము చేయవలసి యుండును. సుకల్పముగుటచే గాలిదానము మొదలగు మహాకవులు దీనిం బ్రయోగించి యున్నారు.

‘మహాద్రాః కకున్మంతస్సరితం కూలముద్రుజః
రీలాభేల మనుప్రాపు నృపకోపా నృప్య విక్రమమ్.’
—రఘువంశము, 4 న. 22.

ఘనతామసకారక—“తారక” అని యుండవల యునచేయుం బద్ధమునందలి యమకమును గుర్తింపమిచ్చఁ గలిగిన వామిది యనియు దీనికి వ్యాఖ్యానము సరిగా నేదనియు భారతి చేచ్చుచున్నది. సరియైన యర్థమే నియో భారతి తెలుప లేదు. యమకమును గుర్తింపని దోషము ప్రాసిత పండితుల కందఱుమను నేదము శంకట రామశాస్త్రిలవారికిని గలుగుటచే వారికిఁజోరె వ్యాఖ్యా తకు నీదోషముండిన నుండుంగాక. ఈపద్యమున యమ కము లేదని మాత్రము చెప్పక తప్పినది కాదు.

నలుపు—నలుపు—అని యుండవలయునని భారతి వాచించెను. అది వాయువ్యాధికకల్పము కాదు. తక్కిన పాదములలో ద్వితి వ్యాధిక పదములు ప్రయుక్తములు. కేకర్ణనమునందు వింతెనలు పనినచో సరసముకాని నలు పనిన పారస్పర్యములేదు.

అకాంతి—ఏకాంత అని యుండవలయునంటె —ఏకాంతి గృహంబు—అనుటలో సారస్యమేమి? క్రోధాగారమే యేకాంతి గృహమనినచో నర్థ్యేకాంతి గృహంబుక. అని యుండవలదా. ఆ పాదము నంగీకరిం చినచోఁ బద్యమునందలి వాక్యమునకుఁ గర్తృ పదమేమి? సత్యభాను యను పదము నధ్యాహారము చేసికొనవలయుం గదా. అది సరసమా? అట్లు నడి తిచ్చిన ప్రాసియం డువా?

నల్లడలు వారసి—నలుండలను వెదకుట యే లాకో? ఇటువంటి కనుంగొనవలెనే కృష్ణుడు సత్య భామకుఁ గన్పడిదా!

తామ్రకణిక—కలికా అను పాదమే భారతి సమంజస మునుచున్నది. “కన్నీటిబొట్టు క్రిందికి జారు నది మొగ్గలె సోగదాము గలిగియుండు.” నకుట తార కాదుట, నీటిబొట్టు కంటినుండి జాలువచ్చును బొట్టునలె నుండక మొగ్గలెనుండి వా? ఒకవేళఁ గంటినుండి క్రిం దికి జాళినపిదపఁ గన్నీరు మొగ్గనలె నున్నదని యొప్పు కొన్నను గంటిలో నున్నపుడు మొగ్గలె నుండదు కదా. కంటిలోని బాష్పజల బిందువులచే లోపనములు తరలి కృతము లయ్యెనే కాని బహిర్గతములైన పిదపఁ గలికా

కారము దాల్చిన బాష్పములతో లోపింపజేయుట తరచు కృతములు కానేరవు గదా. కావున బాష్పకణికా— అని వ్యాఖ్యాతగారు సూచించిన పాదము సరసము.

నిన్నుఁ బ్రాసంగమనో—రచనో అని యుండవలయుననియు నరకాదుర యుద్ధము స్మృతాంతము సూచించునన్న ఎక్కుడు సరసముగా నుండుననియు భారతి చెప్పెను. చనునో. అనునది తిథ్యర్థకరూపము. కాలశ్రయ బోధకము. భావి యుద్ధమును సూచించుననుటయే చనుత్కృతమని పలువురగు సహృదయుల యభిప్రాయము. ౨-౨౯ పద్య—అని అని యుండవలయునని భారతి చెప్పుట సరియే. ఇది యనుట యచ్చసారపాటు. దీనిని వ్యాఖ్యాత సూచించియు పండియు ముద్రాపకులు సవరింపజేరెను. కావునఁ బాష్పముల యకారాది నూనిక లో “అని” యని పరిరంపించియున్నది. దానిని భారతి చూడలేదు. ఆక్షేపించునూహయే దానికిం గలదుగదా.

కాజిపువ్వుల—కాజిపువ్వులు—అను పాదము మంచి దని భారతి జూచెను. కాజిపువ్వులు ప్రసిద్ధములు కావు. కావుననే నేమియు వేంకటరాయ కాన్పులుగారు కాజిపువ్వులను పాకమే స్వీకరించిరి. (మా—వ్యాఖ్య.)

తరుణ గోతర్లకంబులు—తరళ (సరిళ) అను పాదములు మేలని భారతి నూచించుచున్నది. దానికర్థ మెంత సరసమో పండితు లూహింతురు గాక.

ఆ ౫-౪౮ లోనియెను నామోద—లోనియెను నామోద. అనుపాదముండిన లెస్సగానుండునని వ్యాఖ్యాతగా నూహించి వ్రాసిరి. (మా—వ్యాఖ్య) అది భారతి కంటికేల కనఁబడలేదో?

భారతినూదించిన టిక్కినపాతము లెవ్వియు నర సములు గావు. వానింగూర్చి ప్రస్తావించుట యనావశ్యకము.

ఇక వ్యాఖ్యాతముపై భారతి వ్రాసినదానింగూర్చి పరిశీలించుటనీ యున్నది.

౧ సత్యభామాభోగపత్రి—దీనికి వ్రాసిన యర్థమే భారతికి సమంజసముగాఁ దోచుదో? ఆయర్థమే సమంజస మని నాయభిప్రాయము.

౨ భువరాచని.....దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన యర్థము లెవ్వని చెప్పబడదు. భారతి వ్రాసినయర్థము సరసముగానే యున్నది. కాని చంద్రునిదానమున భువరాచముగాఁ జెప్పుట యంతప్రసిద్ధము కాదు. ఆంధ్రకవులు కొందఱుమాత్రము చెప్పియున్నారు.

౩ నరకానర దమనుడు—దీనికి భారతినూదించు భావమును వ్యాఖ్యాత (ఈ) అనుబంధములో (X పుటలో) వ్రాసియే యున్నారు. ప్రసక్త్యపరీక్ష చేసిన భారతి కదియేలదృష్టాంతము కావచ్చునో? భోజకస్య యను పదమెట్లు సాధిప్రాయమగునో తెలిసినదికాదు.

౪. అగ్గంత—ఏకాంతగృహంబు—ఇచ్చట నేకాంత అనుపదము నిరుపయోగమైనది. అరసి యనుట కంటెఁ గన్గొని యనుటయే సరసము. సత్యభామ నెదనుటయేలా? కృష్ణుడు పేరింపయా? లెస్సగాచెద? చూచినంగాని సత్యభామకంటికిం గన్పడఁదో?

బాష్పకణికా—కణికా—అని యుండవలయునని భారతి ప్రపంచింపెను. దీనింగూర్చియు మున్నే వ్రాసి యున్నాఁడను. కణికా—అను పాదముఁ గైకొనినంగాని యర్థము చతుత్కృతముగా నుండును.

౫. నమభివర్దియదానని...దీనికి పరియర సుష్కృత శ్లోకము వ్యాఖ్యాత వ్రాయమియు నొక దోషమెఱుగో?

౬. ఆయత లేజమల్...దీనికి భారతి చెప్పిన యర్థ మిసుమంతయు సరికాదు. లేజమల్—అనఁగాఁ బ్రకాశములని యర్థము. కిరణములకుట సరికాదు. సామం సమయమన సూర్యకిరణములు దీర్ఘములుగ నుండుననుట సరికాదు. నీడలు దీర్ఘములుగ నుండును గాని కిరణము లొకతీరుననే యుండును.

౭. ‘తాఁకియుం దలచెడువారు లేరు’ దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన దానికంటె భారతి వ్రాసినది యెట్లు విలక్షణమో తెలియకున్నది.

౮. గజకర్పణ శేషభూమికుండు—గజకర్పణములు లోలిజన్మమున తీవ్రయైన వ్యాఖ్యానమునఁ గలదు.

సంస్కృతమున వ్యాసముహర్షి విభాషితుడును సుప్రతి
భుడును దోలజన్మమున మహర్షులని చెప్పెను.

“అసిద్ధిభావమున్నాచు మహర్షిః శాపవో భృశః,
క్రాతా తస్యానుజ్ఞాసీత్సప్రతికో మహాకపాః”
మహర్షులు విప్రలుగాను, విశ్వావిశ్రుతివలె క్షత్రియులు
గాను, వారదునిలె దేవతలుగా నుండవచ్చును. నన్ను
యభిష్టు విప్ర లని వ్రాసెను. తిక్కనసోమగుణి వొల్లి
వారలు మధుకైటభులను దనుజేంద్రులని వ్రాసెను.

క. ‘విను మధుకైటభులనియెడు

దనుజేంద్రులు కన్యపంతు దంఠియై పు
ట్టినవాకు త మ్రొలొంగఁగఁ
జెఁగఁదు రొండొరులతోడ భీకరభంగఁ.”

—అమకాసవికపవ్యుఁ, ఆ. ౧.

ఇప్పట్లున వ్యాఖ్యాతవ్రాసినది పారహిటవనిచ్చు
ను. కాని ప్రేమన్న భేదములగూర్చి యేమి చెప్పం
దగునో?

౯. బాదులుప్రసాదము—దీనికి భారతి వ్రాసిన
యర్థము సమంజస మనఁదగదు. “ఒకమహానుభావునకు
మ్రొక్కినవో వారెడు కొన్ని బాదులు ప్రసాదముగ
నిచ్చును. అది శిశోజముల కలంకారముగ ముడుచుకొను
టకును ఉపయోగించునది. కావున నది ఉభయభా
వయోజనకరములగును.” అని భారతి వ్రాసినది చిత్ర
ముగా నున్నది “ఒకమహానుభావునకు మ్రొక్కినవో
వారెడు ప్రసాదముగాఁ గొన్ని బాదులనే యిచ్చునని
యేమి సిద్ధాంతమా తెలియరాదు. మల్లెప్రవృత్తులు, పంపెం
గపూవులు, మొగిలపూవులు, లావరపూవులు, చేయంతి
పూలు, పారికాతకుసుములు, సాన్నతప్రవృత్తులు, సాగ
డపూలు, దవనమా, మరుగము మొదలగువాని నీయఁదాక
ఎరియైన దాకు నగుస్కరింపవచ్చినపుడు వెదకియైన నా
“మహానుభావుడు” బాధప్రవృత్తునెత్తెన్ని ప్రసాదముగా
నిచ్చును గాఁదోలును? మల్లెల నిచ్చెనేని మల్లెలు ప్రసా
దము. అని సామెతరానియగుచు. అట్టిసామెతి లోక
వ్యాపహారమున గలదా. గరత్మంతుఁడు కృష్ణుని కార్య
మేకాక తన (పగదీర్చుకొను) కార్యమును సఫలమునని

పొంగివాడు. ఈ రెండు కార్యములును సమవూరును.
అని భారతి నివరించినది. వ్యాఖ్యాత “ఈ” అనుబంధ
ములో “బాదులనఁగా మనోరథసిద్ధియని యర్థము చెప్ప
వచ్చునని ప్రకరణముంబట్టి యూహింపఁదగియున్నది.”
అని వ్రాసిన దానికంటె భారతి వ్రాసినది యెట్లు
భిన్నమా విశేషమా తెలియవచ్చును. “బాదులు ప్రసా
దము” అన్న సామెత యని భారతి వ్రాసినది. అట్టి
సామెతను జనులు వాడుచున్నారా?

౧౦. నొగల—దీనికి “మెడమొడనుంచి కట్టె
డుకొమ్మ” అని యర్థము వ్రాసియున్నా రేమియని మేము
వారి ననుగఁగా నారు “మెడమొడనుంచి కట్టెడు
కొమ్మతో బండిని కట్టి కట్టెడు నిడుపగులొమ్మ” అని
వ్రాసినట్లు తమకు జ్ఞాపకమున్న దినియు నచ్చుఁగూర్చు
వారో కాక లేకరియో పారపాటున విడిచియుండవ
చ్చుననియుఁ జెప్పిరి. వోకును గాడికిని భేదము వ్యా
ఖ్యాతకుఁ దెలియదని నూచించుట ధర్మోత్తరము.

౧౧. అయతీర్హార్థ ప్రక్రములు—భూజప్రక్రములకా
భుజప్రక్రముల వెలలైన పక్రములయందు—అని
యర్థము. వ్యాఖ్యాతములో “భుజప్రక్రము లనెను వెడ
ల్పయిన పర్లములయందు” అని యున్నది. భూజకల్పము
నకు నిఘంటుప్రమాణము వ్యాఖ్యాతవ్రాసియున్నాడు.
భుజప్రక్ర, భుజ, భూజ కల్పములు పర్యాయపదములు.
కావున భూజప్రక్రములనఁగా భుజప్రక్రములని యర్థము.
ఇచ్చట బలములనఁగా బర్లములనియే యర్థము. దక్క
న్నునును బర్లములయందుఁ బెట్టుకొని జనులు భుజిం
తురు; కాని కొన్ని పట్టలయందుఁ పెట్టుకొని రవరు
గదా. అన్నము నుంచుకొని తినఁదగినదగ్గము వికాల
ముగా నుండును. కావున వ్యాఖ్యాతవ్రాసిన యర్థమే
సమంజసమైనది.

మఱియు “నవఁగ లేఖత్రయలకు వివాహరం
గన లుపయోగించురని కాలిదాసుమహాకవి వర్ణించియు
న్నాడు.” అని వ్యాఖ్యాతవ్రాసి కుమారసంభవ శ్లోక
ము నుదాహరించి యుండఁగా దానియందలి “భూజ
త్వం” అను పదిములవలన భుజప్రక్ర వృక్షముయొక్క

పట్టించి స్వప్నముగాఁ దెలియుచున్నను నేమియు దోహదములేక పట్టించి వ్యాఖ్యాతవాక్యము పర్వముల నుపసాగించుచు నర్థము నిర్ణయమైనది అని భారతి వ్రాయుట తగదు.

మఱియు భూర్థ పర్వములనినాడను బూర్వకాలమున లేఖములు వ్రాసెను వానిక కలసి తెలియజెప్పెను. ఇవ్వంతినినుంటువునందు "భూర్థో భూతో బహుపుటో మృత్యుక్షేప్యపత్రకః" అని భూర్థపుట పర్వములేబ్బములు గలవు. దీనిచే భూర్థపుటపత్రములును బూర్వకాలమునందు వ్రాయుట తగినవిగానింపఁబడుచుండెనని తెలియజేయు. విక్రమార్కమునందుఁ గావ్యసంహిత 2 వ యాశ్రయము, 11 వ శ్లోకమునకుఁ బిదప.

విక్రమార్క—(భావ) హాస్య, హాస్య, మమేవ ముదగచ్ఛతి. సర్వ, ఆపమగ్ధాస్మగ్ధతో భూత్వాత్మానం విద్యుయితమ్. తస్మిభావీర్మితేన భూర్థపత్రేణ లేఖం సంపాద్యావ్రాతేత్తుదిచ్చామి.

రాజా—(విభాష) నాయం భుజంగనిర్మలః. భూర్థపత్రకతోఽయం నిర్మలవిద్యానం.

ఇది తెలుపఁదగిన చరిత్రాంశముకాదా. "మఱియు నేదిగమనము సుబంధములేని అనంగ లేఖ క్రియలతోడ నిక్కడ పనియేమి" అని భారతి యాశ్రయించినది. భూర్థపుట మెల్ల వాటలకు వారకునదికాదు. ఆ వ్యాఖ్య మఱియుకవిధముగా నుపసాగింపఁబడునను సంబాధము కలదు. కావుననే దానిని రిపేటరుకు చదువరులకుఁ బెంపుటకై వ్యాఖ్యాతవ్రాసెను.

౧౩. భాషదప్పు వరగండాంకా— "ఇది కన్నడ లిపి" దనియు దీనికి "ఆడినమాటలు తప్పనివారికి మగఁడు. అని యర్థ" మనియు భారతి వ్రాసింది సరియే యగుంగాని మగఁడనుటకుబదులు తిరుకుఁడని వ్రాయుట యుష్టికము. కన్నడములో "భావా" అను శబ్దముగలను. దానికి మాట, ప్రతిజ్ఞ—అనువర్థములుగలవు. "భావా" అను శబ్దము కన్నడములోలేదు. తప్పిదవఁ—తప్పుదనినది. అనికలదు. కావున నిక్కడఁభావము "దాసె

విప్పువరగండాంకా" అని యుండునది. "భావ" నేదప్పు నిరాయరగండి, — అని యొక కావనమునం దున్నట్లు తెలియజెప్పెడు.

౧౩. అన్యతోదరి—ఇది సాధిప్రాయముని వ్యాఖ్యాతయొద్ది మాపలేదని భారతి వ్రాయుంగాక. దాని సారస్వమును వ్యాఖ్యాతని రింపమి వింతగాఁ గోయనని వ్రాయుట యనుచిఁచును వ్యాఖ్యాతనింపయను.

౧౪. చిరువేయను పదమునకు వ్యాఖ్యాతవ్రాసిన యవయవార్థము సమంజసమేకాని తప్పుకానేరదు. శబ్దరత్నాకరమునందలి యాపనిన్పుత్తియు వర్ణాంతరముగా గ్రహింపఁగలను.

౧౫. చక్రుకావించితిని—చటికితిని. అనిననేమి? నళింపఁజేసితిని. అనిననేమి? చక్రు అనఁగాభాడము. అని శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. అయినను

" సదమనంబుచేసెఁ జక్కాడె నుగ్గాడె
జదిపెఁచివనడఁచెఁ జంపెఁగడచె
నలుముచేసెఁగ్రుంచెఁ బరిసూన్చిఁ దగలూర్చె
మన్నిగొనియెఁదనిమె మడిసెఁనఁగ
పాతిమి గానించెనుటకు నాఖ్యలయ్యె" అని యాంధ్ర నానుసంగ్రహము.

౧౬. కుహళీ—దీనికిఁ బూగుర్తులను నర్థము పరికాదనియుఁ బోకసాదు అని యర్థమనియు భారతి వ్రాయుచున్నది. అది సరికాదు. అది యుదాహరించిన కవి కర్తరసాయనకావ్యములోని సద్యమువలననే కుహళి యనఁగా నుత్తిమనియే యర్థము చెప్పవలయునని పుష్పమును. కాకున్నఁ బూగశబ్దము పునరుక్తమును.

వినుచిరిత్రము ఆ. ?.

క. మంచారమునకుశకుహళి
కందలితమరందతుంది కమిలిందసభా
బృందాభినందితంబగు
మందానిలములయ విశితిహర్షక్రమై.

దీనికి వ్యాఖ్యాత మంచార = చేపతో వృత్త భేదముల యొక్క, ముకుళ = ముగ్ధయొక్క, కుహళి = గుర్తుల

యందు, కందలిత-కాత్మిన్మ మనుచున్న. అని వ్రాసియు వ్నారు. ఇక్కడ భారతి చెప్పిన చోద్యనః బోగపాత్తు లని యర్థము చెప్పినచో, బోగవ్రాని ప్రస్తానమేలేని యీ పట్టున నది యసార్థమగును.

౧౩. ఎలదేటివాటులో—దీనికి భారతిచెప్పిన దాని వర్ణాంతరముగా గ్రహింపవలసిగాని వ్యాఖ్యాత చెప్పిన యర్థము సరికాదని చెప్పదగదు మఱియు వాటులులన దప్పి పుట్టిననుట సరసము కావున నీ యర్థమున సమంజసము. మూఁగఁబడి చుట్టుకొనియని యర్థము. స్వార్థమునఁ బడుధాతు వనుప్రయోగము.

౧౪. పెరిగిన చోరరత్నముల పెల్లన—దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసినది సరికాదనిచెప్పి భారతి విశేష మేమియు వ్రాసినట్లగుపడదు. వ్యాఖ్యాతవిప్రులముగా నగ్రము వ్రాసియువ్నారు. భారతి రఘుసంకల్పకమొక్కటి వ్రాసినది ఇంతకంటె విశేష మేమియుఁ గానము ఈ శ్లోకమునందు సముద్రమునఁ బామ్రపక్షి సంగమస్థలము నందు మాత్రికోత్పత్తి కలుగుట ప్రసిద్ధియని మర్రినాథ నిూరి వ్రాసెను. “తామ్రపక్షి సంగమే మాత్రికోత్పత్తి రితి ప్రసిద్ధమ్.”

౧౫. ఇంద్ర ద్రుమోత్పాటనంబు — దీనికి దేవ దారు వృక్షముని వ్యాఖ్యాత వ్రాసినయర్థము సారపాటన లయము. ముద్దిచెట్టుకు నగ్రమే సరసము. అయినను భారతి దీనియర్థము విప్రులగుఁ జెప్పక విడిచినది.

౨౦. కదనాభిశంసియై—అభిశంసియై నిండియ నదియనియు స్తుతించునదియు (నవఁగాఁ దలుపునది యనియు) నర్థములు కలవు. వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన అర్థ ములోఁ జొరపాటేమియుఁ గానిరాదు.

౨౧. మానసజేగరగ్యము—గుట్టము కలదియు ననుటయేసరి. వ్యాఖ్యానమునఁ “గలదియు” ననుపదము లేమి ముద్రాస్థానీత్యుపనవలయుంగాని యీ యల్పవిష మున వ్యాఖ్యాత తప్పు వ్రాసిననుట యసార్థత్వమే గాదు. దీనికిఁ బిమ్మట రెండుసమాసములకును బహు ప్రవ్యాఖ్యాతకోతకమును “కలది”యను పదమును వ్యాఖ్యాత వ్రాసినదే యువ్నారు.

ఇంతటితోఁ దృప్తిసొందక భారతి యనుపశాం తానేతముతో “నిట్టి చెన్నియైన మాపవచ్చును. గ్రంథ విస్తరభీతిని విడువఁబడియే” నని వ్రాసినది. ఇది పరిమ లోల్లాసమును జూడనివారికి దీనిమీఁద నరుచి పుట్టించు టచై యీసుతో వ్రాసిన వ్రాంతివలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

అలంకారలక్షణములను వ్రాయవలసినచో వస్తూ శ్లేష్మ, హేతుశ్లేష్మ, గమ్యాశ్లేష్మ అర్థశ్లే మూలభ్యవి మొలగు దాని లక్షణముల నెంత విస్తర ముగా వ్రాయవలసియుండును. కావున వ్యాఖ్యాత వానిని వ్రాయఁజైరి. “శాస్త్ర సంస్కృతపదములకు రూప నిష్పత్తులు వ్యాఖ్యాత వ్రాసియునికి పండితసామర్థుల కనావశ్యక”మని భారతి నుచువుచున్నది. వామరూకు నాంద్రపండితమృత్యులకు నెట్లున్నను జిహ్వానువులకవి యాశ్లేముగాఁ దలుపఁదగినవే. మఱియు “ననావశ్యకము లగు వానిని పెంచివేయుట ఆవశ్యకములగు వానిని శ్రుంచి వేయుట నీ వ్యాఖ్యానమున నెచ్చుబచ్చుటఁ గానవగు.” నని భారతి పలికెను. ఈ వ్యాఖ్యానమునందట్టివి లేమని సరసులకు పండితోత్తముల యభిప్రాయము.

“గ్రంథాంతరణి కాభాగమున గలచరిత్ర విషయ ములకు ఇంకను విప్రులగురు విచరణమావశ్యక”మని భారతి చెప్పెను. సంగ్రహముగా నున్నచో విప్రులముగా నుండె లయము, విప్రులముగా నున్నచో సంగ్రహముగా నుండె లయము. అను నిట్టి విమర్శన మెట్టిచాదు వ్రాసిన దాని మీఁదను జేయవచ్చును.

మనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణ కావ్యముల తొర తివ్యమును వ్యాఖ్యాత సహేతుకముగా నిరూపించి పారిజాతాపహరణమే మేలగు కావ్యమని నిర్ణయించి యుండఁగా భారతి యేవో కారణములను పీఠికయందు పేర్కొన్నారని వ్రాసి వ్యాఖ్యాతకుఁ బారిజాతా పహరణముపైఁగల “యెక్కువ మక్కువ”యే కారణ ముగావలయునని యెత్తి పాడువుముట విచించినది. వ్యాఖ్యాతకుఁ పారిజాతాపహరణమందుఁ గల గుణాధి క్యములననే నిక్కముగా దానిపై మక్కువ యెక్కువ యుండదు. ఆకారణముగా జనులకు మక్కువ యెక్కువ యగుట యసంభవము. అనుదానిగుణులకుమాత్ర మకా

రణముగా చేసిపెట్టెనను ముక్కునకును యెదుటయు నీసుతోడదుటయు సంభవించుచున్నది. “ముక్కున యొక్క” అని చెందుమాటు లీదుమర్కవమునందు భారతి వ్రాయుటచే వ్యాఖ్యాతకుఁ బారిజాతాపహరణ మహా కావ్యముపై ముక్కున యొక్కగా నుండుటయు వారి యందు గొప్ప కోపమని భారతి భావించుట స్పష్టము. తనకుండు గలదిని భారతి మాకిన యనేకదోషముల తోడ నీ గొప్పదోషముం జూచినందులకు వ్యాఖ్యాత భారతినిగఁ గృతజ్ఞులగుదురుగాక. భారతి యభిప్రాయ మెట్లున్నను వై రంజన కావ్యములలోని పద్యవిధములను మనుచరిత్రకంటె బారిజాతాపహరణమే రసవత్తర కావ్యమని నాయభిప్రాయము, ననేక పండితముల యభిప్రాయము నై యున్నది. ఒక్క యుద్ధాపహరణము మాత్రము మాపెకము. మ. రా. శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరి రావుగారు “ఆంధ్ర సర్వస్వము”ని పత్రికలో నెట్లు వ్రాసి యున్నాడు:

“ఆరంభపద—భావరమత్పూరి, రసభద్ర, సందర్భశుద్ధి, సుందరచనాకళితము, కవితాసంభారములెల్ల నేర్చి కూర్చి తెలుఁగు పలుకుబకల గుర్రాళింపులతోఁ గావ్యమును భోగ్యద్రవ్యముగా నొనర్చి ఆంధ్ర ప్రబంధ కవులలోఁ దిమ్మన విజయితిగాడు. నేడెల? దేశ భావలందుఁ బలుకు లెన్నఁగా నుట్టుపండిన కావ్య ప్రవృత్తులలోఁ దిమ్మనాన్యుఁ డుత్తముల్లోఁక డినఁ జెల్లును.

ఆంధ్రప్రబంధ భాండారమునఁ బ్రథమస్థానము ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునకుఁ జెందుట నిర్వివాదాంశము. ద్వితీయస్థానము మనుచరిత్ర, సుకుమరిత్ర, పారిజాతాపహరణములలో నెద్దానికి లభించుననుట విమర్శకులు పరామర్శింపవలసిన విషయము. ఈ సందర్భమున నెంతయేని అవకాశము గలదు భేదాభిప్రాయములకు. పారిజాతాపహరణమే ద్వితీయస్థానమున కర్హమని నా వాదము. పాక్షికబుద్ధితో విమర్శకులస్థానమును వారి జాతాపహరణమున నీయకున్నచో నదియే మను పకుమరిత్రల మొదటి నెట్టి చెప్పవలెనని అస్థానము వాక్రమించి ఆలంకరించి మించగలదు. అందులకుఁ గారణము లీన్యాసమున నాయాతావుల వివరించియే యుంటిని.”

మనుచరిత్రము పారిజాతాపహరణముంటి కావ్యములకు మృదంగముని భారతి వ్రాయుట వింతగా నున్నది. ఆరింజన కావ్యములను నించుమించుగా నొక కాలముననే పుట్టినవి. మఱియు లెన్నఁగా బరికిందిననో బారిజాతాపహరణమే మనుచరిత్రమునకంటె మున్నగా రచియింపఁబడినదనియుఁ దెలియఁచెడిది. మనుచరిత్రమునందు (ఆ. ప. 35) “కటకపురిఁగాల్చె గజరాజు కలఁగిపలు” నని కృష్ణరాజుని పట్టిండు పశ్యమునఁ జెప్పఁబడినది. పారిజాతాపహరణమునందు (ఆ. ప. 23) “బలనికాయము కానిశ్శుల నడంచుఁ గటకమును నింకనను నుత్తలమహీకుఁ డనుదినమ్మును మోచు నెచ్చెనికి” నని చెప్పఁబడిది. ఈ రెండింటిని బోలీలింపఁగాఁ బారిజాతాపహరణము వ్రాయునప్పటికిఁ గృష్ణరాజుఁడు కటకమును కొనింపలేదనియు, మనుచరిత్రము రచించునప్పటికి జయించియుండెనియుఁ దెలియనిచ్చుటచే మనుచరిత్రమునకంటె బారిజాతాపహరణమే మున్నగా రచియింపఁబడియెనని చెప్పవలసియుండువగదా. అట్లయినచో బారిజాతాపహరణమే మనుచరిత్రమునకు మృదంగమునై యున్నది.

కడపటి భారతి “యాది దాని కాలికిలి తన్ను దినుటకై మును రసాభాసముకాదు కాబోలు. కడుగిరి కరము కాబోలు.” అనియుఁ “పారిజాతాపహరణము ననే చర్చిపిపద్యములు ఎక్కువగా గలనని చెప్పుచున్న” ననియు “నిల్లు కుతర్కమున కన్నియైన లోపములు కనుపడుచుండుననియుఁ గాని నిష్పక్షపాతదృష్టిని జూచి ని సభియగ్రంథములను దాని దాని యునికనిబట్టి యది యది రసనింతముగ నే యున్నదని సమృద్ధులు భావించకపో” రనియుఁ జెప్పి ముగించెను.

“దాని దాని యునికనిబట్టి యది యది రసవంతముగ నేయున్న” దను విషయ దారితన్యరిచారణమునకుఁ గ్రూరమై యుండదుకదా. “దానిదాని యునికనిబట్టి” అనఁగా కర్కషమో తెలియకున్నది. నిష్పక్షపాతముగా సహారణముగా వ్యాఖ్యాతవ్రాసి తమ యభిప్రాయమును తెలిపియుండఁగా వారు “కుతర్కము”చే నిల్లు వ్రాసి రని నూచించుట మిక్కిలి కోపనీయము, వ్యాఖ్యా

వ్రాసినది భారతికి సమ్మతముగానున్నచో నది పరికారవి
వ్రాయుట యుచితము. కాని వ్యాఖ్యానవ్రాసిన కార
ణములు “కుత్సన” మని నీచిందించేయుట యావ్యవసాయము
లకుఁ దగునా? “మఱియుఁ బారిజాతాపహరణముననే
విప్పిపద్యములు ఎక్కడగానవని చెప్పవచ్చును.” అని
భారతి నిందించెను. ప్రతిపద్యగ్రాన్థితంబు పకలాంధ్ర
విద్యద్యరణ్యము కీర్తించుచున్న యక్కావ్యరత్నమునై
భారతి కట్టిబుద్ధిప్రాశుమునయింపుట నందితిమ్యుకవి
దౌర్భాగ్యమునుచేసని యూహింపవలయున్నది.

“అమదాని కాలితేత తన్నుతినుటమాత్రము రసా
భాసముకాదు కాబోలు” అని భారతివ్రాసినది వింతగా
నున్నది దీనిచే రసాభాసమనగా నేమియో భారతికిఁ
జెలియవలసి తెల్లఁబయ్యెను. సాహిత్యార్పణము తృతీ
యపరిచ్ఛేదము కడపట రసాభాసము వివరింపఁబడి
యున్నది. దానింజవదియుండినచో భారతి ప్రేక్షనఁబఱ
చినట్లు వ్రాసియుండదు. దింపగుట ప్రణయకలహంబున
నాయకకుఁ బ్రణమిల్లుటయు నాయికచేఁ బాదాపాతిం
చొందుటయు రసాభాసముకానేరదు. రసాభాసబద్ధము
నకే యీ ప్రకరణమునఁ బ్రవక్తిలేదు. వ్యాఖ్యాత
యిష్టమైన విపులముగా నలంకారకాస్త్రవర్ష చేసి
మానభేద భేదపరిధానవిధానభేదములను విరించి యు
ద్ధృతిములనుండియు యుదాహరణమును వ్రాసియు
న్నాడు. అనియే చాటినవైనను నింకొకటి పురాణము
నుండి యెత్తివ్రాసెను. శివుడు సారస్వతీదేవి ప్రాయ
కోపము నుపశమింపఁజేయుటకై యెద్దోవిధఁ బ్రణమం
నట్లు వేదవ్యాసమహర్షి వ్రాసెను.

శ్లో. యత్యేకా కంపితా భీరు త్వం తదాహం నవై పునః,
ఎక్కువనీ భరియ్యమి జహి కోపం నుదిష్మి తే;
శిరసా ప్రణతే నైవ రవిత్తస్తే మయాంజలిః.
—(మత్స్యపురాణము, ౧౫౪ అ. ౧౩-౧౪ శ్లో.)

ఈ పరిమళోల్లాసమునందలి విశేషములఁ గూర్చి
కేర్తనానవలసియున్నను గ్రంథవిస్తరభీతిచే విడలెడను.
నిక్కముగు స్థావర్యములకు జూపిన శాశ్వతరక్షము
వ్యాఖ్యాత భారతి దెనుఁగొట్టెనై యున్నవారని విన్న

విందుచు నింతట నీ విషయమును విగమించుచున్నాఁ
డను. ఇందుఁగల ప్రసూదమును బండితాభింజయలు
కుమింతురని ప్రార్థించువాఁడను.

వైద్యగ్రంథవిమర్శన సమాధానము

వాచే రవింపబడిన అయ్యుళ్ళెవ్వడొకఁడ రత్నాకర
మాను, అంధత్వజ్య రత్నాచరియు 1:31 జనవరినెల
పుష్యమాస భారతి పంచక యందు విమర్శించబడినది.
ఆవిమర్శకు తనసమాధానమును వ్రాయుట చాల అవస
రమేయని తలచి క్రిందివిధమున సమాధానమును వ్రాయ
బానుచున్నాను.

ఈగ్రంథమునందలి యోగములకు ఆకరములను
తెలిసినచో బాగుండెడిది అని వైద్యవిద్యోధిగాదు వ్రా
సిరి. ఈగ్రంథమునందలి యోగములు ఎట్లు గ్రహింపబడి
నదియు, నేనిచుండి గ్రహింపబడినదియు, ఎవరెరివద్ద
నండి గ్రహింపబడినదియు మొదలగు సంగతులన్నియు
స్పష్టముగ వ్రాయుచు ఆకరములను తెలుపకపోవుటకు
కల కారణమునమాడ ప్రశ్నమద్భిక్తియ ముద్రణముల
యొక్క విజ్ఞాపనములయందు వ్రాసియే యున్నాను.

లోకవాధ రసము. — బసవరాతీయమందు త్తయ
ప్రకరణమున చెప్పబడిన యోగమునకును నేను వ్రాసిన
యోగమునకును ఏమియు భేదము లేదు. భేదము కలదని
వ్రాయుటకు కారణము తెలియదు. భేదమునుచూపింపును.

పంటనువర్ణ మార్యారర్తి. — నాకు లభించిన ఈయో
గములలో అనుభూతములను, ప్రసిద్ధియులును, ఎక్కడ
పనిచేయునదియు నగు రెండుయోగములను వ్రాసిరిని.
మరిభేదములంకల యోగములు ఇంకను నాంద్ర కలవు.
నేను వ్రాసిన యోగములనుబట్టి చూచినచో వైద్య
విద్యోధిగారి వద్ద యోగమే మరిభేదము కలది (మార్చి
కలది) అయి ఊండ మాడదా? వారిదే ఎర్వసిద్ధాంతమైన
యోగమని చెప్పుటకు వారికి ఏమైన అవకాశము కలదా?

నువర్ణ లోకవాధ రసము. — దీనిని వంటనువర్ణ
మార్యారర్తికి వ్రాసింపమాధానమునే సమన్వయించుకొన
వచ్చును.

వసంతి కుసుమాకరము. — దీనియందలి నూతన శబ్దములను వాణిజ్యప్రాయమును ఎంతమాత్రము పరిగ్రహించిన బాలక, అనంతముగ విడిచినా వ్రాసిరి. ఇందు కేవల రసము శీ గాక రసభక్తివే వేయవలెనని వాణిజ్య ప్రాయము కాని రస సింధు శాస్త్రము వేయవలెనని వాణిజ్య ప్రాయము ఎంతమాత్రము కాదు. అట్లుయినచో అనంతభక్తియును ఎంతలను వ్రాసిరిని? అట్టి అభిప్రాయము దేనియందు కున్నందులకు లేదు. అనంతముగ భక్తి పరిగ్రహించిన ఇష్టమును పరిగ్రహించిన మాయాభివ్యక్తి. పాశ్చాత్య సంతకము వ్యాకరణ యంత్రముగను, అర్థపరిమళముగను ఉండవలెనని అనేక యోగములయందు ఇటు లనే సంస్కృత పదములను మార్చిరిని అట్టి ఇక్కడ మాడ మార్చిరిని. కాని పాదరసభక్తి అని అర్థము వచ్చుటకు ఎంతమాత్రము శీ వట్టి శ్రమ పడియుండ లేదు. అట్టి అర్థము కావలెనచో నూతనశబ్దము చే మాడ వచ్చుటకు ఏమియు అర్థంబరము లేదు. రసభక్తి పరిమళము, అనంతభక్తి మొదలగు చాల గ్రంథముల యందు నూతన పాదభక్తియును పరిమళము నానకములగునే చెప్పబడియున్నవి. వైష్ణవసోదీ గారు నూతనశబ్దము చే రససింధు శాస్త్రము గ్రాహ్యము కాని పాదరసభక్తి గ్రాహ్యము కాదు అని పుస్తకము - వ్రాసిరి. మర భేదము చే రససింధు శాస్త్రము గ్రాహ్యము కానియును కాని ఇతరము గ్రాహ్యము కాదు అని వారు చెప్పటకు వారికి ఎంతమాత్రమును అవకాశము లేదని నేను ఘంటాపథముగ చెప్పగలను.

కాంతివల్లభానను. — ఇందు “ఆమోరజ్ఞ” అనే డి వివాదగ్రస్తమును విషయమునకు విరచించునందుమాడ ఇదనుభవించి ఏమియు నిశ్చయింపలేదని వ్రాసిరి. వారికి కలిగిన అవివాదగ్రస్తమును సందేహ మేటియో వారు కొద్దిగ నైనను మోచించినచో ఈ సమాధానము వ్రాసెడి వాడను. అట్లు ఏమియు మోచింపలేదు. కాని సందేహ గ్రస్తములైన విషయములన్నియు బోధపరచునందులు మొదలగు విషయములలో నెప్పటికో యొకచోట పూర్తి గనివిప్పించి వ్రాసియే యందునని నాకు పూర్తి నిమిత్త కలదు. వారు అవివాదగ్రస్తమును సందేహమును తెలుపవలయును. నే నిదివరలో ఎప్పుడు వ్రాయుకుండినచో

వారికి ప్రోత్సాహముగ వ్రాయగలను. యోగమును “శిలాజను” అని నామావ్యయము కలదు. ఈ శిలాజనుశబ్దము చే గోమాత్ర శిలాజనును గాని, కర్పూర శిలాజనునుగాని గ్రహించుచున్నాను. ఇదివరలో చాలమంది కర్పూరశిలాజనును వేయుచున్నమాట నిజమే కాని శిలాజను శబ్దము చే గోమాత్ర శిలాజనును గ్రహించుటకు ఎంతమాత్రము అర్థంబరము లేక పోవుచేత, గోమాత్ర శిలాజనునకు కాస్త్రముందు అమోరములైన నులుములు చెప్పబడియుండుటచేతను, ప్రస్తుతము చాలమంది గోమాత్ర శిలాజను చే వేయుచుండుటచేతను, గోమాత్ర శిలాజను వేయుటచేత అధికముగ పనిచేయుచుండుటచేతను గోమాత్ర శిలాజను వ్రాయబడినది. యోగమును ఇదమితముని మోచింపకపోయినను ఇదివరలో కర్పూరశిలాజను చేయుటకు ఎట్టి కారణము కలదో, అట్టి కారణము శీ గోమాత్ర శిలాజను కు పైలు కట్టుకొనవచ్చును కలపవలయు ననుటకు కారణముగ మోచించుకొనవలయును.

మధుర బలివారిత మకరధ్వజము — ఈ యోగము విషయము వినిపించుచున్న యీగతిములగు కొన్ని ఆవ వసరములను పదములకు ప్రయోగించిరి. మే నట్టిందములను ప్రయోగింప దలచుకో లేదు. మీరు ఆమోర్యద ప్రకారము మొదలగు గ్రంథములకుండి ఆమాగ్రంథముల రీత్యా గంధక బాగామున, దాని నులుములను చాల విషయముగ వ్రాసిరి. కాని ఈ ద్వైతము ప్రస్తుతము వాడబడు మకరధ్వజమునకు బాగాము మొదలగు వానియొక్క పరిమాణములు మొదలగువానినైనను వ్రాయక అక్కడకు వచ్చునప్పటికి సంతోషించి ఉరకుండిరి. కొంత మంది గ్రంథకారుల యొక్క అభిప్రాయము ప్రకారము అట్టి బాగాము చేసి తమరు చేసేకో వచ్చును. కాని నేను వ్రాసిన విషయనకూడ నిస్సందేహముగ తమరు చేసికో వచ్చుననియు, ఇట్టి చాలామంది తమరు చేయువాని రనియు, ఇట్లు తమరు చేయబడిన వానినికూడ “మధుర బలివారిత మకరధ్వజ” మనది చేరుకో నిస్సందేహముగ వ్యవహరింప వచ్చుననియు ఘంటాపథముగ చెప్పగలను. ఏమరభేదప్రకారము తమరు చేసినను నేను వ్రాసిన విషయనకూడ కొన్ని మర భేదముల చే

జాతిత్వము నిష్పందేహముగ కలుగును. జాతలు, జాతికేబ్బములకు అర్థమును గ్రహింపును. కాన 'వైద్యునికోడి'చే ప్రయోగింప బడిన శాకపాటు, విస్మయించుట, ప్రయోగ నేకము మొదలగుపదములు జాతికే సంక్రమించు ననుటకు ఎట్టిసందేహమును లేదు. నేను వ్రాసిన "మద్దుగు బలిజాతిక మకరగర్భజ" మును ఆకరము కావలెననో 1822 మే నెల ఆంధ్రపత్రిక సంకల్పరాది సంచిక 178 పేజీ— బంగారీ శైవజ్య రత్నావళి 115 పేజీ—మాడుదు.

కాంతవల్లభరసము.— కాంతము ప్రధానముగ కలది అనేకే ఆకరము స్ఫురింపవచ్చును. కాని ఇతరవస్తువులు కూడ చాలభాగములు కలసిఉండి కాంతము రెండుభాగములు మాత్రమే పొచ్చుగ కలసిఉండుటచే కాంతము ప్రధానముగ కలది అని వ్రాయుట ఇష్టము లేక అట్లు వ్రాసితిని. వైద్యునికోడిగారు వ్రాసినవిధమున కాంతము ప్రధానమైనది అనిడి ఆర్థము ఎట్లు వచ్చుచున్నదో తెలియజున్నది.

కాలమాటము.— ఇది నేను వ్రాసినఅర్థము దొంక తిరుగుదుగ ఉన్నదట. అట్లుండునని తప్పుబర్థమును గాని, తలతిరుగుడగమును గాని వ్రాయునా? అనిరజోకము నందును, నరకదోష్పాస్థానముందును కాలమాటమును, కాభియు నేరుచేర విషయములు చెప్పుబడినవి. అట్లుండ కాలమాట కల్లుచునకు నాభి అని అర్థము ఎట్లు వ్రాసెగలను? ఒక వేళ కాలమాటమును నాభియు నొకే టేయని వైద్యునికోడి గారిచే నేనుమాడ ద్రిమపడినక, యోగముండిరి భాగములు తెలియక నాభి ప్రధానమైనదని ఎట్లు వ్రాయుగలను? కొంచెమెచ్చుతక్కున నాభితో సమానముగ కలియు నస్తువులిందనేకములు కలవు. వారియు నాభికంటె అధికముగ కలియు త్రికటుకములే కలవే. ఇట్టివిషయములు చూచినప్పుడు సమాధానము వ్రాయుటకూడ చాల అనవసరమని తలచితిని. కానిలోకమున తెలియుటకూడ కొంత ఆవశ్యకమే యని వ్రాసితిని. "అనేక ప్రాచీన క్షిప్రగ్రంథములనుండియు, అనేకమండియొద్ద వ్రాతివున్న కములనుండియు గ్రహింపబడి వ్రాయబడినది అని వారే వ్రాసుకొని ఆగ్రంథమునకు కృష్ణపండితీయనుని అన్యనామమిడిరి." అని అధిక్షేపించిరి. ఏమి చిత్రము!

వాగ్భటము, బహురాశీయము, శార్ంగధర సహిత, మాధవనివాసము, కనకగ్నిపమమృతము, మొదలగు అనేకగ్రంథములుందు ఆగ్రంథకర్తలు ఇతరగ్రంథములనుండియు ఆవిష్కరములను సంగ్రహించితిమని స్పష్టముగ వ్రాసికొనియే యున్నారగదా! అప్పుడు బహురాశీయము, మాధవనివాసము, శార్ంగధర సహిత మొదలగు పేజలచే వానికట్లు కృతకారించిరి? ఇట్టి ఉదాహరణములు సుచ్చిత్ర గ్రంథములందు గాని, తెలుగు గ్రంథములందుగాని చేయలేదు కలవు. నేను గ్రంథకర్తనే కాని వారు సుష్టముగ వ్రాసిరి. అందుచే నాకు విచారము ఎంతమాత్రమును లేదు. కాని వారిహేమ ప్రకారము గ్రంథకర్త శైవ్యో, గ్రంథకర్తమున కర్థమేమి యో తెలియజున్నది. ఏది ఎట్లున్నను నీరి ప్రస్తుతపుహేమ ప్రకారమునైన ఉదాహరించిన గ్రంథకర్తనే నాక ఇతర గ్రంథములను గాని, ఇతరలయొద్ద విషయములనుగాని ఆధారముగ చేసికొని వ్రాసితినిని వ్రాసికొన్న ప్రతివారను "గ్రంథకర్త" అని వ్రాసికొన్న పేరును దింపిచేసి ఇదివరలో వ్రాసికొన్నంగులకు నీరిని క్షమాపణ కోరవలసిందిగ నన విడుచున్నది.

కుదకు నీరు ప్రకటన విషయమైమాడ జ్యోతిము కలగ చేసికొనిరి. నేను గ్రంథకర్తనే కాంక్షము "ఈ గ్రంథమును ఎవరను ప్రకటింప కూడెను" అని వ్రాసికొనుట నాకు సంభావ్యము కాదట. ఇట్టి విషయములకు సమాధానము వ్రాయుట అనవసరమే. ఎట్టివారు ఇట్లు వ్రాసికొనుటకు అర్హులో తెలియజున్నది. బహురాశీయము మొదలగు గ్రంథములందును ఎట్లు వ్రాయబడినదో నేనుకూడ అట్లే వ్రాసితిని. పాఠకులకు క్రమ కలుగ కుండలులై ఇంటిటితో విగమించుచున్నాను.

ఆంధ్రశైవజ్య రత్నావళి

ఇందలి యోగములు ఎట్లు గ్రహింప బడినదియు ఉన్నాద్ధాత మందే స్పష్టముగ వ్రాసితిని. అయ్యుర్వ దోషగ రత్నాకరమకంటె శాగ్రంథము ప్రకస్తముగ ఉన్నదట. నేను చాలా సంతోషించితిని. నీరి అభిప్రాయ ప్రకారము ఆయ్యుర్వ దోషగ రత్నాకరము

విశేషించి బాగుగ చేపట్టెదా. జనసామాన్య మందరిచే తమ గాక తేలు ప్రశ్నలచేతనే కొంచును నీగ్రంథము రి—రి సంస్కరణలతోనే తమ ముద్రాములు పూర్తి అయి మాడ ముద్రామునకు సిద్ధముగ నున్నది. అంతే తేమం దిదిచరలో ఇట్టిగ్రంథము వెలువడలేదని అనేక మంది భ్రాతులందుచున్న సంగతి అందరికీని తెలిసిన విషయము. ఈ ప్రశ్నకముకు కొన్ని తేలికలను కల్పించి, వీరి పాప ప్రకారము వివిధము వివిధము చేసి వారుగ కనపడుచున్నారు. ఇందు ప్రమాదములు లేకనాటివలె. ఇంతటితో నన్ను అవలంబించుచున్న చాల సంతోషించుచున్నాను. రాష్ట్రాలైన వారు ఏరంజి తెలమునకు బదులు నిలతెలమును వాడినానట రాష్ట్రాలము అనేది చేరుతో అనేక తెల మొగములు కలవు. కొన్ని మొగములును ఏరంజి తెలముచేర్చబడియుండుచున్నవి. చేను శ్రీ గోపాలాచార్యగారి వద్ద చుట్ట ప్రారంభించినది మొదలుగ నీ 17 సంవత్సరముల నుండియు ఈవిధముగనే చేయుచున్నాను. వారినొకప్పుడు తమ సంవత్సరములుమాడ ఇట్లే తయారుచేసితిని. వారు వారు ఈవిధముగనే (బోట్లు) చేర్చిరి. అందుచేతనే శ్లోకము లేక పాదము వ్రాసుటలసి వచ్చినది. ఇందుమాడ ఏరంజి తెలమే యని తమ ప్రయోగముకు మానించినచో నేను దిద్దుకొనుటకు ఎంతమాత్రమును అర్హునికము లేదు.

అశోకయానకు నరమామిడి అని పొరపాటున ఆర్థము వ్రాసితిని వారు ఏకమో వ్రాయుచున్నారో చూడముద్రాను మలబారు మొదలగు అండ్రిస్సులు కూడ వ్రాసిరి. మలబారు దేశమును మొలలని అనేక మంత్రముల వ్రాసునిందే ఆరుంబి స్థలములు సుప్రసాద చేసి, అనేక తప్పుప్రదర్శనములు మాచి, అనేక అంబి పాపనాశము చేసి, అనేక చూట్ల పంపిరిన వారు ఈయనవచ్చునా, అశోక శిల్పముచే చేరిని వాడినలసిందియు తెలియజేయుచు! వైద్యునివోడిగాని, శి. పది చిత్రించిన అశోకమే వాడనినదిగ నాముఖ్యోద్దేశము. కాని వానిని ముద్రా నువంతుక, ఈ ప్రాంతములందును అశోకనినియు, నరమామిడి అనియుకూడ నిస్సందేహముగ వాడెదను.

అందుచేతనే తెలుగున నరమామిడి అని వ్రాసితిని. నరమామిడిశిల్పముచే కొంచు ఇంకొకవస్తువును గ్రహింప వచ్చును. వానికే నే నేమి చేయగలను? మూలికలనిషయమై పెక్కువాడుకలు కలవు. అన్నియు విమర్శించి ఈ ప్రశ్నకమును వ్రాయుట వారిధి కాదు. అట్టి వ్రాసిన మొదటినిననా అట్టి మూలికలనేకములు కలవు. వారినిగూర్చి చేరుగ కొన్ని ప్రశ్నలు వ్రాయవచ్చును.

చాచిమాది తెలము. ఇందు కొంతమార్పుకనపడుచున్నది. నేను ఇందు అంగములని వ్రాసితిని. ఇంగను కంఠమాది తెలమొగము లనేకములు కలవు. ఏమొగముతో వాల్చిన మార్పు కలదు? ఏమొగమున కొమొగము సంబంధము. వైద్యునివోడిగారికి ఒక అంగము తెలిసిన మిగతా అంగము లన్నియు అంగములై సంపదలెననియో వారి అభిప్రాయము? ఎప్పుడును అట్లుండవు.

ఎట్టివారు గాని ప్రతిష్ఠితి సంతోష పరప బాలకు నుమారు అట్టి గ్రంథ ముండినను అనేక కారణములచే అనేకమందికి అనేక భావములు కలుగ వచ్చును. కాన ఒక వ్యక్తి మాకు చేరుతో వ్రాసిన విమర్శన అంతగ పాటింప దగినది కాదని నాకు తెలియును. కాని జనసామాన్యము అంతగ గ్రహింపలేక, ప్రసిద్ధులగు భారతి పత్రికయందు ప్రచురింపబడుటచే విమర్శనను కొంతరక్షనను నమ్మవలెమో నని సమాధానమును వ్రాసితిని.

అ. భి. శ్రీ సాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి. తెలుగు ప్రారంభ వ్యాకరణము గ్రామపై, తు 17, వెల రు ౧-3-౦. గ్రంథ కర్త: సామ్యోగోమణి పద్మ అలూన ప్రసాద కొంమారు నరసింహారావు గారు, బోద్దుమిడిల్ మార్కెట్, కనలా పురము.

శ్రీ రామకథాంజలి (వచనము) దిమ్మిపై, తు 225, వెల రు ౧-౪-౦, గ్రంథ రాయిత్ర: శ్రీమతి సుకీర్తిని ఇందుమణిదేవిగారు. ప్రకటకులు: సుకీర్తిని రామారావుగారు, గాధిపాడు, బెజవాడ.

అన్నదర్శించు పెద్దకొమారుఁ డేద? నమ్మా! యంచు మన భారతోర్వి యేడ్వ
తన భాగ్యచంద్రుఁ డస్తమయించె హా! యంచు రాజమాత సుహృదరాణి యేడ్వ
తన పితృదేవుఁ డంతర్ధాన మాయె నారా! యంచు నల పుత్త్రరత్న మేడ్వ
తన కుడిబుజము కూలె నిఁ కేమి సేతు నన్నా! యంచు గాంధీమహాత్ముఁ డేడ్వ
తమకు నెవ రింక నయయ్యె! స్వాతంత్ర్యలక్ష్మిఁ-దెచ్చియిత్తు రనుచు భారతీయు లేడ్వ
అల్లహాబాదవినుసూర్యుఁ డస్తమించె-నేమి చెప్పుదు నమ్మ! కామేశ్వరమ్మ!

తన సర్వస్వము భారతావనికి స్వాతంత్ర్యంబుఁ జేకూర్చ న
ప్పునముం జేసిన దానవీరుఁడు, జగత్ప్రఖ్యాత మై యొప్ప రా
జ సయూకాశము నిలదాఁకఁ దన ధీ చాతుర్య తేజమ్ముచే
తను వెల్గొందఁగఁ జేసినట్టి బుధమార్తండుండు, గాంధీమహా
త్ముని నత్యాగహనామకోద్యమము నామోదించి పల్కాటు కృ
ష్ణుని జన్మస్థలి కేగినట్టి జనవంద్యుం డైన ధీరుండు, శాం
తినె యెల్లప్పుడుఁ గోరుపండితుండు, మోక్షిలాలు హిందూర్వి శు
గ్వనధిం గూలఁగఁద్రోచి తాఁ జనియె స్వర్గం బేలఁ గామేశ్వరీ!

సాభిప్రాయవిశేషములు

పండిత మోతీలాలు నైహూ మహాశయుడు గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహసహచరులం దగ్రగణ్యుడు. గాంధీమహాత్ముడు విరాగి. సబ ర్మతీతరము నందలి సత్యాగ్రహశ్రమము సన్నాహశ్రమము. మోతీలాలు నైహూగారు త్యాగభోగి. యమునాతీరమునందలి ఆనంద భవనము భోగశ్రమము. సత్యాగ్రహ దీక్ష యందు వైరాగ్యభోగములకు సంప్రాప్తమైన విశ్వాససాహచర్యములు ప్రపంచ ప్రవృత్తి యందు పరమార్థ ప్రదములుగ నున్నవి. స్వరాజ్యసమరమునందు గతించిన పదేండ్ల యందును గాంధీమహాత్ముని నామమువలెను మోతీలాలు మహాశయునినామమును సంస్మరణ పాత్రమైనది. వర్తమాన సందిగ్ధసమయము నందు మోతీలాలుగారి నిర్యాణము దేశము సంతను దుఃఖార్థవమునందు ముంచివేసిన విధ మును దేశావృత్తిమైన సంతాపము విశదము చేయుచున్నది.

మోతీలాలుగారు సుప్రసిద్ధ న్యాయవా దులు. వేలకొలదిగ రూప్యముల నార్జించుచు స్వర్గభోగముల సనుభవించుచుండిరి. వారి ఆనందభవనము వారి పరిచితుల కందరకును అన్వర్థముగ నానందభవనమైవెలయుచుండెను.

గాంధీమహాత్ముడు 1920 సంవత్సరము నందు సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము నుపక్రమించి

సపుడు మోతీలాలుగా రసహాయోద్యమ నాయకుడై న్యాయవాదివృత్తిని త్యజప్రాయ ముగను వినర్జించి పుత్రసహితముగను నిర్బంధ ము సనుభవించెను. విమోచనానంతరము వా రవలంబించిన మార్గము ఖండనమండనములకు మూలమైనను వారిదృఢసంకల్పమునకును, దేశ భక్తికిని, కార్యక్షీణకును నిదర్శనము. మోతీ లాలుగారు నిర్మించిన స్వరాజ్యపక్షము శాసన సభలయం దవలంబించిన ప్రతిష్ఠంభనవిధానము నిరంకుశప్రభుత్వమును స్తంభనము చేయజాలక పోయినను జాతీయవాదుల రాజ్యాంగలక్ష్యము విశదము చేయగలిగినది. సామ్రాజ్యశాసనసభ యందు పండిత మోతీలాలు నైహూగారు స్వరాజ్యపక్షనాయకుడై చూపిన చాకచక్యము స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము వారిప్రతిభను విశదము చేసినను స్వరాజ్యప్రయోజనములకు నిరర్థకమై స్వరాజ్యపక్షనాయకుని భ్రమనుతొలగించినది. దేశబంధు దాసుగారి మరణము హతశేషమైన భ్రమను నిర్మూలముచేసినది.

పండిత మోతీలాలుగారు శాసనసభా బహిష్కార వాదులతో ప్రతిఘటించినను కాంగ్రెసుపట్ల గల భక్తికిమాత్రము భంగము గలుగలేదు. మోతీలాలుగా రవలంబించిన మార్గమునే మితవాదులును ఇతర సంఘాభి మానులును నవలంబించియుండిన భారతీయ

రాజ్యాంగ చరిత్రము భిన్నరూపమును దాల్చి నిరంకుశవర్గ మవలంబించెడి దాన భేద దండోపాయములు దురారాధ్యములై ప్రభుత్వ ప్రతిఘటనము సుకరమై యుండెడిది. నైహూగారి శాసనసభానుభవము లాహూరు కాంగ్రెసు విజయమునకును, రెండవ సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమునకును వినియోగపడిన విధమును 1930 సంవత్సర చరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. మోతిలాలుగారి స్వరాజ్యకాంక్షను వారి యఖండత్యాగము విశదముచేయుచున్నది. రాజ్యాంగసంస్కరణములవిషయమై తయారు చేయబడిన నైహూనివేదిక వారి యఖండ ప్రజ్ఞకు నిదర్శనము.

మోతిలాలుగారు స్వయముగను త్యాగమునుజేయుటయేగాకను వారికుటుంబ త్యాగమునకు గూడ దోడ్పడి ఆనందభవనమును స్వరాజ్య భవనమును జేయగలిగిరి. వారి పుత్రుడు జవాహరిలాలుగారు లాహూరు కాంగ్రెసున కిధ్యక్షులై యపూర్వగౌరవమును బడయగలిగిరి. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమునందు తండ్రి, కొడుకు, కూతురు, కోడలు, అల్లుడు, మొదలగు బంధువులు నిర్బంధనివాసమును పరమానందముతో స్వీకరించియును ఆనందభవనమును కాంగ్రెసునకు ధారాదత్తముచేసియును మోతిలాలుగారు గాఢమైన స్వరాజ్యాభిలాషను పరిస్ఫుటముచేసిరి. కాంగ్రెసు చరిత్రయం దిట్టి యపూర్వ త్యాగమునుచేసి గౌరవమును బడసిన కుటుంబము వేరొకటి గనుపడదు. మోతిలాలుగారికి 70

ఏండ్లు నిండినను వారి స్వాతంత్ర్య ప్రియత్వము సరళస్వభావము, రాజసప్రవృత్తి భారతసభ్యత్వమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. భారత జాతీయసాభాగ్య నిర్మాణమునకు సాధనములైన సన్నాతసరాజయోగములను వైరాగ్య భాగ్యయోగములను నిత్యజీవనమునందు సమన్వయముచేసిన మోతిలాలు నైహూగారి జీవితము భారతీయులకాదర్శప్రాయమై స్వరాజ్య సంపాదనమునకు సాధనభూతముగా గలదు. ఛరసాలయందు గనుపడిన వ్యాధి క్రమముగ వృద్ధియై మరణమునకు గారణమైనది.

ఆనందభవనము నందు జాతిమతముల భేదములు లేకను హిందువులు, మహమ్మదీయులు, శ్రీమంతులు, సామాన్యులు, స్త్రీలు పురుషులు, అతివాదులు, మితవాదులు స్వరాజ్య సౌఖ్యముల ననుభవింపగల విధమునకు నిత్యజీవనము ప్రత్యక్షప్రమాణముగ నుండెను. రాజకీయార్థిక సాంఘికమతభేదములను నిత్యజీవనమునందు సమన్వయముచేసి స్వరాజ్య లక్ష్యమును సువ్యక్తముచేసిన మోతిలాలు నైహూగారు ధన్యులు. వారి దివ్యమైన జీవయాత్ర భారతీయులకాదర్శప్రాయమై స్వరాజ్య సిద్ధికి దోడ్పడుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక!

* * * *

రాజకీయ నిర్బంధితుల విమోచనము
ఇర్విను ప్రభువు రామ్మోమాక్షానాల్లు
బెన్నుగారల ప్రసంగముల కనురూపముగను

గాంధీమహాత్ముని, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభ్యులను ఏ పరతులు లేకను విడుదల చేయుట యుక్తమైనను శాంతిస్థాపనమునకు నిరుపయోగము. తెయిలులందు 60,000 శాంతియోధులు నిర్బంధముల ననుభవించునపుడు, నిర్బంధ విధానము నిత్యవ్యహారమైనపుడు, లాతీప్రయోగము సామాన్యవిషయమై నపుడు శాంతి వాతావరణము గలుగజాలదు. నిర్బంధవిధానము యథేచ్ఛగా సాగుచుండగా పోలీసు దౌర్జన్యములు విచ్చలవిడిగా విజృంభించు చుండగాను నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు హృదయ పరివర్తనము గలిగినదని విశ్వసించుట కవకాశములు గలుగవు. ఇర్విను ప్రభువు తాను ప్రారంభించిన సామోచాయమును పూర్తి చేయుటకు ప్రశాంత వాతావరణమును గలుగజేసి గాంధీమహాత్మునికు రాజ్యాంగ విమర్శనలందు బెల్లొనుట కవకాశమును గలుగజేయుట పరమావసరము.

జయకరు సప్త్రా శాస్త్రీగారులు మాతృ భూమియందు కాలుపెట్టినకాలము నందే నెవ్వరైనా గారు ఇరలోకమున కేగుటయును దురదృష్టముగ నున్నది. ప్రయాగయందు జనవరి 31 వ తేదీని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసంఘము గూడినను భావికార్యవిధానమును నిర్ణయించుట దుష్టరమైనది. సప్త్రా గాంధీ గారల సంప్రతింపులు పూర్తియైన తరువాతను ఈ నెల 13 వ తేదీని జరిగి కార్యనిర్వాహకసంఘము ప్రయాగయందు గూడుటయును, భావికార్య విధానమును నిర్ణయించుటయును సంభవము. సకలమును సంధికారబంధురమై నిరాశాజనకముగ నున్నది. ప్రపంచ పరిస్థితులును విపరీతాకృతిని దాల్చు చున్నవి. ఈ సందిగ్ధనమయమునందు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సంఘము స్వధర్మనిర్వహణమును జేసి కామితార్థముల బడయుటకు భగవంతు ననుగ్రహము గలుగుగాక!

రాజీ పమ్మ నీక చార దురాజీ పరీబహు తో విరహో దుషసానీ,
 అంగ వి దాతజ భాతి సదా చిత్తమే అతిహీ పియ చిర హితనీ,
 రాజతి మహా కుభిలా వి ఘరి ఆతపనూరు ప్రసూనినీలానీ,
 శ్రీరాగకి రాగనీ ఘాంధీ ఐహీ అపూర బరూప బహునీ.

[జయపుర చిత్రము : దీని కొరకు మూడు గోవిందదాసు చతుర్థులదాసు గారి యనుమతిని]